د خپرونو پرله پسې لمبر

۸

د مغلویه دولت کې د ورستیو سیاسي کودتاوو تاریخ

لوميکي توليك

مترجم : دکتور گل محمد نورزی

یادونه

خوشحاله یو چې دمغلو په دولت کې دورو ستیو سیاسي کودتاوو تاریخ لومړی ټوک له چاپه راووت، دکتاب دعلمی ارزښت او تاریخي ګټور توب په باب دلته موږ څکه څه ویل نه غواړو، چې ښاغلي مترجم پوهنمل دوکتور ګل محمد پرې پخپل یادښت کې هراړخیزه رڼا اچولی، همدارنګه دروسي چاپ مقدمه لیکونکي دکتاب ګټور توب پوره څیړلی دی، چې ګران لوستونکي به خپله قضاوت پرې وکړي.

خو زموږ یادونه داده چې دکتاب قطع، صحافت او ډیزاین په موږ پورې اړه نه لري، او دپوهنتون دخپرونو دلوی مدیریت پخوانیو کارکوونکو، پرته له دې چې میلمه و پوښتي (چې پیټي خوری او که نه؟) په خپل سر دکتاب لومړی او دوهمه پښتي چاپ کړی، او هم دلومړي ټوك ددوهمې پښتي په ځینو نسخو کې دادبیاتو پوهنځي پر ځای د «ابیاتو پوهنځي» راغلی، چې دادبیاتو پوهنځی، دکتاب دمترجم او مهتمم دذوق او سلیقې نمایندګي نه کوي، که څه هم دخپرونو مدیریت په دوهمه پښتی زموږ دمهتمم نوم هم چاپ کړی دی، او س مو دپوهنتون دخپرونو دمدیریت داوسنیو کارکوونکو په مرسته په پښتي کې نوې سمونې وکړې، او دادی په دغه اوسنی بڼه دپوهي او تاریخ مینانو ته وړاندې کیږی. «اداره»

سلسله کتب درسی

ریاست پوهنتون کابل بادرك نیازمندی شدید به کتب درسی
چاپ این سلسله رارو ی دست گـرفت . پیروزی
درین راه نه تنها به استفاده بیشتر از وسایل
ومنابع موجود بلـکه به همکاری
استـادان محترم نیز
بستگی دارد .

دادبیاتو د پوهنځی دخپرونو په لړ کی

۲۷

PROPERTY OF ACKU
5833

د مغلو په دولت کی د وروستیو سیاسی کودتاوو تاریخ

لومړی ټوک

لیکونکی : فرانسوا برنیه
روسی مترجمین : ب. ژوخاویخلی او م. تمارا
روسی مقدمه لیکونکی : ا. پروتین

پښتو مترجم : ډکتور ګل محمد نورزی

خپروونکی
دادبیاتو او بشری علومو پوهنځی

د زلمی ساپی په اهتمام

۱۳۵۲ ورى

سریزه

دفرانسو ابرنیه (۱۶۸۸ – ۱۶۲۰) کتاب «دمغلو په دولت کې د وروستیو سیاسي کودتاوو تاریخ» روسي ترجمې سره زه هغه وخت آشنا شوم، چې په مسکو کې مې دخوشحال په «ژوند او آثارو» باندې ددوکتورا تیزس لپاره کار کاوه. دهندوستان په مطالعه کې خصوصاً دخوشحال خان دورې پوهې لپاره ماسره دې کتاب ډېره زیاته مرسته وکړه. داځکه چې دبرنیه کتاب دمغلو په امپراتورۍ کې په هغو ژورو اقتصادي اوسیاسي بحرانونو باندې خبرې کوي، چې اساس ئې د مغلو امپراتورۍ په سیاسي او اقتصادي سیستم کې پروت و.

زمونږ په هېواد کې تر اوسه تاریخ لیکونکو دا زیار په ځان نه دی منلی، چې دتاریخي پېښو اوبحرانونو په څېړنه کې له هرڅه اول دهغه دورې اقتصادي، اجتماعي اوسیاسي فکتورونه په نظر کې ونیسي، او بیاد ټاکلې دورې تاریخي پېښې اویادهغې دورې په ټاکلې علمي، هنري اوسیاسي شخصیت په جوړښت باندې خبرې وکړي. دلته عادت داسې دی، چې دتاریخي شخصیتونو په مطالعه کې زیاتر دخپلې زمانې فکر دمطالعې لاندې شخصیت زمانې ته ورانتقالوي، یادا کوشش کوي چې هغه خپلې زمانې ته راوړي. دادول قضاوت اوڅېړنه زیاتره وخت ددې سبب ګرځي چې دلرغونو تاریخي دورو خصوصیات زمونږ له نظره لاپټ کړي.

دبرنیه کتاب دوې برخې لري چې اوله حصه یې «دمغلو په دولت کې دوروستیو سیاسي کودتاوو تاریخ» ده او تر ۱۶۶۹ – ۱۶۷۰ کال پورې لیکل شوې ده

«لومړی»

داوخت فرانسوي طبيب ، سيلاني فيلسوف اومؤرخ ددپارلسوکلو نو مسافرت نه وروسته د۱٦٦۹ په سپتمبر کې مارسيل ته را غلی دی. دکتاب دوهمه برخه مکتوبونه دي ، چې لومړی مکتوب « ديلاموتلی وی ته ليك» په ۱٦٦۳/۷/۱ نيټه ليکل شوی دی. که د۱٦٦۳/۷/۱ کال ليك مونږ دکتاب پیل وګڼو ، نودغه کتاب ترنن ورځې پورې څه دپاسه درې پيړی ژوند کړی دی.

دبرنيه کتاب په خپل وخت اودهغه نه وروسته په بيلو بيلو ژبو ترجمه اوچاپ شوی دی.

دغه کتاب دلومړي وارلپاره په (۱٦۷۰) کال کې په فرانسه کې چاپ بياتر (۱٦۷٦) کال پورې اووه واره طبع شو. تر۱۸۳۳ کال پورې دبرنيه کتاب دآروپا (۲۹) مختلفو مهمو ژبوترجمه اوخپور شو.

دبرنيه کتاب روسی ترجمه په ۱۹۳٦ کال کې په مسکو کې له چاپه راووته، چې پښتو ترجمه هم ددغې ترجمې څخه شوې ده.

دبرنيه کتاب دزمانې په لحاظ ډيرپخوانی دی، ولې هغه موضوعات چې پدې کتاب کې فرانسوي طبيب اوسيلانی راغونډ کړي دي، په عمومی صورت سره د دې سيمې لپاره دومره نوي دي، چې زياتره يې زمونږ دڅېړونکو دپاره نوي واقعيتونه بيانوي.

برنيه زمونږ دنامتو شاعر، فيلسوف، سياستمدار اوپه خپل وخت کې دآزادي غوښتلو دملي نهضت قهرمان خوشحال خان هم عصردی. خوشحال خان په ۱٦۱۳ع کال کې زيږيدلی اوپه (۱٦۸۹م) کال کې ئی له دنياسترګې پټې کړې دي. خوشحال خان په ٦۷۲ اميلادی کال کې دآزادی ملي نهضت بيرغ په لاس واخيست، چې داوخت برنيه خپل هيواد (فرانسې) ته ستون شوی و. برنيه په ۱٦٦۹ کال فرانسې ته راګرځيدلی. همدا سبب دی چې فرانسوی نامتو عالم دخوشحال خان دنهضت په حصه کې هيڅ نه دي ليکلي، د روښانيانو نهضت ۱٦٤۰ع کال په شروع کې تقريباً د (۷۰) اویاو کالو مبارزې نه وروسته له منځه تللی و، چې داوخت برنيه

« دريم »

دوه ویشت کلن ځوان و. د روښانیانو نهضت سقوط نه لس کاله وروسته، یعنی په ۱۶۵۲ کال کې برنیه د مانپل په پوهنتون د مشهور فیلسوف او ماتریالست ګاسندي تر رهبرۍ لاندې په فلسفه کې د فلسفي امتحان ورکړ. د همدې کال په وروستیو برخو کې یې د طب امتحان هم ورکړ او د طبیب لقب ئې حاصل کړ. برنیه د لومړي وار لپاره په ۱۶۵۴ کال کې د فرانسې څخه ووت، فلسطین او سوریې ته راغی. د فلسطین، سوریې مصر او عربستان یو شمیر ښارونو لیدلو نه وروسته د ۱۶۵۹ کال په لومړیو شپوو کې د هندوستان سورت بحری بندرته راورسید، چې د هغه وخت په ټول هندوستان کې د سورت بحری بندر، له مهمو تجارتي بندرونو څخه و. او د اروپايي تجارتي کمپنیو قوي مرکز هم په سورت کې واقع و.

فرانسوي طبیب برنیه له ۱۶۵۹ څخه تر ۱۶۶۹ کال پورې په هندوستان کې پاتې شوی دی. د مغلو په دربار کې چې کوم سیاسي بحرانونه راغلي، تقریباً ټول ئې د همدې دورې سره ربط لري او ټول یې په ستر ګو لیدلي دي. د برنیه علمي ښیګڼه داده چې د مغلو امپراتورۍ او دربار کشالي مونږ ته نه یوازې د افسانې په ډول بیانوي، بلکه په امپراتورۍ او دربار کې د سیاسي بحرانونو اساس په اقتصادي عواملو کې لټوي. هغه تضادونه چې په امپراتورۍ او دربار کې موجود دي، برنیه د هغوی شاته علتونه او قوتونه ډیر ښه ویني او هغه افشأ کوي. د برنیه په زمانه کې د هند په نیمه قاره او آسیا کې درې سیاسي قوتونه موجود دي: په هند کې د بابر کورنۍ ده؛ په پارس کې د صفویانو امپراتوري؛ په منځنۍ اسیا کې د بخارا د ازبکانو خانان. افغانستان د دې درې ګونو برغلګرو قوتونو په منځ کې د دولجې میدان ګرځیدلی و. د افغانستان ختیځې او جنوب لویدیځې برخې تر غزنې پورې د کابل په ګډون د مغلو په لاس کې وې. له کندهاره تر هراته پورې سیمې د صفویانو تر پښو لاندې وې. د هندوکش هغه خوا شمالي سیمې د امو تر سینده پورې د ثمرقند او بخارا خانانو له خوا وخت په

«دریم»

وخت لوټ کیدلی . برنیه په خپل کتاب کی دافغانستان په ویش باندې ددغو درې گونو متعرضو قوتونو مبارزې ته ځای په ځای اشارې کړې دي ، اوهم یې ددې ارغوني تاریخي هیواد په ستراتیژیکي موقعیت کی دیر مهم گڼلی و . برنیه دمغلي اکبر بادشاه منشي ابوالفضل حالاتی دغه خبره چې ویلې یې وو : «ترڅو چې یې کابل په لاس نه وي ، ترهغې هیڅوك نه شي کولای دهندوستان واکدارشي » پوره منلی او تائید کړې ده . زما په نظر دبرنیه کوچنی غوندې عیب به داوي چې دی په خپلو لیکنو کی دمغلو امپراتورۍ او دهندوستان ارغوني تاریخ سره تماس نه نیسي . فرانسوي طبیب او سیلانی د مغلو امپراتورۍ زوال لپاره اقتصادي فکتورونه سند نیسي ، ولې هغه نهضتونه اوملي جریانونه چې دمغلو په امپراتورۍ کی ددربار او ملکانو په ضد راپورته شول ، اودوی غوښتنې په اجتماعي او اقتصادي ناانډولیو باندې بنا وې ، یا په بل عبارت دهغه وخت په شرایطو کی طبقاتي مبارزې پرمخ رواني کړې دي ، نه مطالعه کوي . دمثال په توگه دروښانیانو نهضت دغه دخپل وخت مترقي نهضت نه یوازې دبرنیه شپو ورځو ته رټ نږدې دی ، بلکه دمغلو په امپراتورۍ کی تر ټولو ملي نهضتونو قوي او دوامدار و . دروښانیانو نهضت مؤسس بایزید (۱۵۱۵ ـ یا ۵۲۰ ـ ۱۵۸۰) انصاري و ، چې دمغلي پادشاه اکبر (۱۵۵۶ ـ ۱۶۵۶) هم عصر دی . دروښانیانو نهضت له (۱۵۴۲ یا ۱۵۶۰) څخه شروع او تر ۱۶۴۲ کال پورې یې اوږدښو ، چې پدې حساب دغه مترقي ملي نهضت داکبر (۱۵۵۶ ـ ۱۶۰۶) دجهانگیر (۱۶۰۶ ـ ۱۶۲۷) اوشاه جهان (۱۶۲۷ ـ ۱۶۵۸) دسلطنت د درو جریان دی ، او دې درو واړو مغلي امپراتورانو ټول عسکري اومالي قوت دیته متوجه کړی و ، چې دروښانیانو نهضت نه پرته نور دیر لوی واړه ملي نهضتونه د دربار اوفیوډالانو په ضد راپورته شول ، دمثال په توگه دسکانو نهضت چې مؤسس یې گورو نانك (۱۵۳۹ ـ ۱۶۶۹) ؤ ، داولسمي پیړۍ په دوهمه نیمایي کی دمرهټیانو نهضت چې مؤسس یې سیواجي

« څلورم »

(۱۶۲۷-۱۶۸۰) دی ، دغه او داسی نورو لویو ورومللي نهضتونو هریوه په خپل وار سره دمغلي امپراتوری کتاب دبنسټ په ورانولو کي غټه حصه واخیسته. فرانسوي فیلسوف اومورخ په خپل کتاب کی کله چی د مغلي امپراتوری د زوال لپاره علتونه لټوي، نود دغو ملي نهضتونو په رول باندې هیڅ خبرې نه کوي . برنیه په خپل کتاب کی یوازې په سیواجی باندې یوڅو ځایه غزیدلی دی، ولی هغه دیوه نهضت دمؤسس په توګه نه، بلکه دیوه داړه مار په نظر ګوري . کله چی برنیه په مغلی امپراتوري کی په پټانانو (افغانانو) خبرې کوي ، نو وایي چی پټانان دبنګال سیمې وخته راپورته شوي دي.

داهغه غلطی ده چی متأسفانه برنیه دخپلی ټولی زیرکتیا اوپوهی سره سره ورسره مخامخ کیږي. دغه تاریخي واقعیت چی پښتانه هندوستان ته څه وخت ولاړل، څنګه یی هلته امپراتوری جوړې کړې اوبیا څنګه په هندوستان کی دپښتنو دولتونه دزوال سره مخامخ شول، دې سوالونو ته ځواب ورکول که دیوې خوا مونږ دخپلی موضوع څخه لیرې کوي، نو دبلی خوا پدې لنډه مقدمه کی زمونږ د تاریخ دغه اوږد فصل ځایول آسان کار نه دی. دوې لنډې تبصرې څخه چی تیرشو او د برنیه کتاب ته راشو نو ویلای شو، چی دغه تاریخي اثر که دزمانی په لحاظ څه دپاسه درې قرنه دمخه لیکل شوی دی، او داسی به فکر وشی چی په کتاب کی راغلی موضوعات دیر زاړه دي ولی د کتاب لوستل په خپله لوستونکی دې حقیقت ته متوجه کوي، چی د کتاب موضوعات نه یوازې زاړه نه دي ، بلکه دیر په زړه پورې دي ، زه پدې نه خوشحاله کیږم، چی دبرنیه کتاب زما په زحمت ترجمه اوخپور شو، بلکه زما لپاره به خوشحالی هغه وخت وي، کله چی زه پدې باور پیدا کړم چی کتاب زیات لوستونکی پیدا کړي دي.

دبرنیه کتاب پښتو ترجمه څه دپاسه دوه کاله زما په میز باندې پرته وه، هغه وخت چی دتاریخ په ټولنه کی دکتابونو چاپولو کارمانه راپه غاړه شوی و ، ماغوښتل

چې دغه کتاب هلته خپور شي، ولې دېرنیه کتابونه کړلای شول چې دهغه وخت د تاریخ ټولنی ریاست پاملرنه ځانته راجلب کړي، کله چې د ادبیاتو او بشري علومو پوهنځي ته د استاذ په صفت راغلم، نو د راتګ سره سم می د دغه کتاب ترجمه د پوهنځی ریاست ته وړاندې کړه. د پوهنځي ښاغلي رئیس پوهاند میرحسین شاه دغه کتاب ډېر ګټور وباله، او لاس په لاس یې د پښتو دیپارتمنټ استاذانو ته وړاندې کړ. د پښتو څانګې استاذانو فاضل پوهاند استاد عبدالشکور رشاد او عبدالرسول امین د کتاب د مطالعې نه وروسته په اتفاق سره دا نظریه ورکړه، چې د دغه اثر خپرول به د پښتو دیپارتمنټ زده کوونکو لپاره د مرستیال درسي کتاب په صفت ډېر ګټور وي.

اوس چې دغه کتاب د پوهنځي له خوا د ګران افغانستان نوي عصر د جمهوري نظام په رڼا کې د چاپ نه راوځي، زه د ځان وظیفه بولم، چې د ادبیاتو او بشري علومو پوهنځي له رئیس ښاغلي پوهاند میر محمد حسین شاه، د پښتو دیپارتمنټ قدرمنو استاذانو او د ه وزمې مجلې تکره او ځوان مرستیال ښاغلي زلمي او ښاغلي لامان لیکوونکي له مرستو او همکاریو څخه د زړه له کومې شکریه وکړم، په درناوی.

پوهنمل دوکتور ګل محمد

لړ

ګڼه	مضمون	مخ
۱	مقدمه	۱
	دبرنیه بیوګرافي	
	دکالبر اقتصادي سیاست	
	اودبرنیه کتاب	
۲	دبرنیه د کتاب متودولوژي	۱۰
۳	دمغلو په دولت کې دوروستیو	۲۳
	سیاسي کودتا وو تاریخ	
	داورنګ زیب او امیر جمله روابط	۳۵
	په دربارکي د بې نظمیو پیل کیدل	۴۲
	داورنګ زیب اومراد بخش تړون	۴۸
	د سلطان شجاع او اورنګزیب جګړه	۵۲
	د جیسا مسنګ اود راني دلور پیښه	۵۷
	داورنګ زیب اودارا جګړې	۶۱
	جیون خان ته د دارا ورتګ	۱۱۲
	د دارا نیول	۱۱۴

گڼه	مضمون	مخ
	د دارا وژل	۱۱۸
	د مراد بخش وژل	۱۲۱
	د سلطان شجاع عقب نشیني	۱۲۲
	د سلطان شجاع او دارا کان بادشاه روابط	۱۲٤
٤	د مغلو خاصو پېښو په باره کې	۱۲۹
	نکل چي د ٥ ـ ٦ کلونو جګړو	
	نه وروسته د مغلو په دولت کې	
	منځ ته راغلي دي	
	د اورنګ زیب دربار ته	۱۳۰
	د ازبکو سفیرانو راتګ	
	د هندوستان په دربار کې	۱٤٥
	د حبشي سفیران	
	د پارس د سفیر راتګ	۱٥٥
	ملا صالح ته مهلمستیا	۱٦۲
	درباري پیښې	۱٦٦
٥	کالبیر ته لیک	۲۰٤

اتم

مقدمه

دبرنیه بیو گـرافی

دکالبراقتصادی سیاست اودبرنیه کتاب

فرانسوا برنیه په (۱٦۲۰) کښې دکنا کورد سره نژدې دنیاته راغی . په ۱٦٥۲ کال کښې دمونپیه په پوهنتون کې برنیه دفلسفې امتحان ورکړ چې مشهور فیلسوف او ماتریالست گاسندي *Gassendi* (۱٥۹۲ ـ ۱٦٥٥) دهغې تدریس کاوه . په همدغه کال کې برنیه په طبابت کې هم امتحان ورکړاو دطب داکترې عنوان یې هم حاصل کړ . په ۱٦٥٤ کال کې برنیه فلسطین اوسوریې ته سفروکړ . په ۱٦٥٥ کال کې برنیه فرانسې ته ستون شواودخپل استاز گاسندي (*Gassendi*) دجنازې په مراسمو کې یې برخه واخسته ، کوم چې دبرنیه په قول په هغه باندې یې اندازې زیات تاثیر درلود .

۱٦٥٦ ـ ۱٦٥۸ کالونه برنیه په مصر کې تیرکړل اودهربستان یوه سلسله نور ښارونه یې هم ولیدل . د ۱٦٥۸ کال په پای اود ۱٦٥۹ کال په شروع کې برنیه دسورت بندرته راورسید . سورت پدې وخت کې یوله هغو مهمو بندرونو څخه وچې اروپایی

کمپنیو پدې ځای کې تجارتي فعالیت کاوه . کله چې برنیه دسورت څخه داګرې خواته روان و ، په لار کې د داراشکوه عسکرو ونیو . داراشکوه دشاه جهان مشرزوی و چې دځېلو ځلور وورنو سره یې په تاج وتخت باندې جنګونه کول .

برنیه داراشکوه سره په لښکر کشیو کې دطبیب په صفت سفر کاوه . کله چې داراشکوه دځپل ورور اورنګ زیب له خوا ــ ماتې وخوړله ، نودسند لاره یې ونیوله . برنیه دډېرومصیبتونو اومحرومیتو څخه وروسته احمد آباد ته را ورسید اوله هغه ځایه په ۱۶۶۳ کال کې ډیلي ته راغی . برنیه دډیلي څخه دیلاموتلی وی ته مکتوب استوې چې په هغه کې دهندوستان لویو ښارونو لکه ډیلي ، اګرې تفصیل راغلی دی .

برنیه دمغلو په دربار کې دطبیب په صفت ومنل شو . داورنګ زیب په دربار کې برنیې ته دطبابت کار داموقع برابره کړه چې په دربار کې د ډېر وسیاسي پېښونه خبر شي او هم په مملکت کې داقتصادي اوسیاسي حالاتو نه کافي معلومات راټول کړي . بله داچې برنیه پدې موده کې داموقع پیداکوي چې د هندوستان مختلف ښارونه کلي اوباندې له نږدې نه وګوري . برنیه په ډېر خطرناك وخت کې دډیلي نه تر لاهوره پورې مسافرت وکړ . لاهور په هغه وخت کې دسیاست او اقتصاد له نظره دشمالي هندوستان مرکز بلل کېده اوبیا په ۱۶۶۵ کال کې کشمیرته لاړ . د کشمیر څخه برنیه بنګال ته سیاحت وکړ او دلته یې دمشهور فرانسوي سیاح تارونیه سره په اله آباد کې لیدنه وشوه تارونیه سره دهندوستان په باره کې دځپلو مشاهداتو نه ډېر په زړه پورې کتاب برابر کړی دی . دبرنیه اوتارونیه کتابونه له هغو مهمو تاریخي اسنادو څخه ګڼل کیږي چې داولسمې پیړۍ په منځ کې په هندوستان باندې لیکل شوي دي .

په ۱۶۶۶ کال کې برنیه دبنګال څخه ګالکنډ ته راغی او دلته د ۱۶۶۷ کال تر

نیمایی پوري پاتې شو. پدې ترتیب سره ویلای شو چې برنیه دخپل سیاحت په وخت کې دمغلو امپراتورۍ په اوج دواو سور لیدلی ده. کله چې برنیه د هندوستان څخه فرانسې ته ګرځیده، شیراز ته ولاړ او له دغه ځایه یې شاپاین ته ایلك ولیږه کوم چې په ۱۵ر۱۱ر۱۶۶۹ نیټه هغه ته ورسید.

د ۱۶۶۹ کال په سر کې له دیارلسو کالو وروسته برنیه مارسل تهولاړاوبیا له هغه ځایه پاریس ته ستون شو. برنیه په فرانسه کې ډیر شهرت پیدا کړ. دهندوستان په باب دبرنیه افسانې په ډیره تنده سره اوریدل کیدې. دهمدې وخت نه و روسته برنیه دربارته لار پیدا کوي او دفرانسې باعظمته سالونونوته را بلل کیږي اودخلکو له خواد«لوی مغل»په نوم سره شهرت مومي. کله چې برنیه فرانسې ته راګرځي دا وخت دفرانسې دمالي وزیر کالبرو، او کالبرته هم لار ور پیدا کوي. کالبر په خپل وخت کې ډیر زیات نفوذ او قدرت درلود. د دمغو لیدنو کتنو په ترڅ کې چې دکالبر اوبرنیه په منځ کې وشوې برنیه دهندوستان دسیاسي او اقتصادي حالاتو په باب خپل یاد داشتونه راوباسي. په ۱۶۷۰ کال کې برنیه د کالبر په مرسته د۱٤ لویي څخه دخپل کتاب چاپولو اجازه اخلي. څرنګه چې دده کتاب په خلکو کې ډیر زیات لوستونکي پیدا کړل نو دلومړیو ۷ کالونو (۱۶۷۰–۱۶۷۶)په موده کې ۹ (نه) وارهچاپ شو. لدې جملې څخه ۲ واره په فرانسه، درې واره په لندن، امسټردام فرانکفورت او میلان کې چاپ شو. تر ۱۸۳۳ کال پورې دبرنیه کتاب ۲۹ واره داروپا په مهمو ژبو باندې له چاپه راووت. برنیه دژوند تر وروستي ورځې (۱۶۸۸) پورې په ډیرو لوړ نوم سره یاد دیده. دده کتاب چې کوم شهرت ګټلی و، هغه په اروپا کې ټول دهغه وخت په سیاسي او اقتصادي عواملو پورې تړلی و.

داولسمې پیړۍ په دوهمه نیمایي کې فرانسه د نهایي ستبداد په درشل کې ولاړه وه. د۱٤ لویی (۱۶٤۳–۱۷۱۵) نا محدود قدرت اساسي تکیه دفرانسې په

فیوډالي عناصرو او روحانیت باندې وه. دفیوډالي ارسطو کراسي محدود اقلیت
د دربار شاوخوا نیولې وه. ددوی ژوند له هر ډول امتیاز نه برخوردارو. د بزګرانو
او کسب ګرانو زحمت او کار څخه یې دخپلو ګټو په غرض ډیرې ناوړه استفادې
کولې او دوی یې بې دریغه استعمار ول. په دولتي ادارو کې قدرت دهغو دولتي
مامورینو په لاس کې وچې څانونه یې په اصطلاح سره دریم قشر یا په بل عبارت سره
«شاهي بور ژوازي» ته منسوبول. دفرانسې اقتصادي استبدادي سیاست څلانده نمونه
په خپله دمالي وزیر کالبیر (۱۶۱۹–۱۶۸۳) وچې دهغه سیاسي لوبه یوازې د فیوډالي
استثمار ګرې طبقې کوچني قشر په نفع وه. دغه کوچني قشر د دربار شاوخوا کې
ځان ډیر ټینګ کړی و. ددولت بودجه اوعایدات تقریباً تر زیاتې ندازې پورې
دشاهي دربار بیهوده خرڅې، دفیوډالي طبقې او روحانیونو دلوی تعداد مفت خوارو
کسانو په اختیار کې و. دمالیې وزارت دشاهي دربار دتحویل دار حیثیت درلود او
اساسي وظیفه یې داوه چې بې له ځنډه او هغې دغې د درباریانو فرمایشانو لپاره په
هر صورت چې وي عظیم مقدار پیسې پیدا کړي. په عسکرو او پولیسو باندې دربار
ډیر زیات لګښتونه کول. دربار کوشش کاوه د بزګرانو دشور شونو د کرار ولو په
مقابل کې مضبوط ژاندارم اوقوي عسکري پوځونه ولري. د بلې خوا فرانسې د اروپا
او مستعمرو په مقابل کې نه شلیدونکي جنګونه پر مخ بیول چې البته دا په خپل
وار سره د فرانسې د بزګرانو په ژوند او د مملکت په
مفلسې کې زیات رول لوباوه. په (۱۶–۱۷) پیړیو کې دفرانسې اقتصادي سیاست
په میرکانتلیزم باندې بناو. دمیرکانتلیزم اساسي حالات په لاندې ډول و: پیسې
داجتماعي ثروت اساس دي. هیواد ته دپیسو د راتللو لارې باید خلاصې شي. په
میرکانتلیزم کې تجارتي عایدات د پیسو تولو اساسي منبع ده میرکانتلیستانو لپاره
د تجارتي عایداتو اساسي چینه دکالیو تبادله وه. د ۱۴ لویی بیلانسي سیاست داسې
و: پیسې دهیواد نه د باندې باید ونه وځي. په عوض کې خلک دیته تشویقیدل
چې هیوادته پیسې راوړي. څه موده وروسته دفعاله تجارتي بیلانس سیاست داسې

شکل غوره کړ : صادرات زیات او واردات باید کم وي . فعاله تجارتي بیلانس هیواد ته دپیسو د راتګ لاره حتماً باید خلاصه کړي . وطني تولیداتو ته دقدر په سترګه وکتل شي ، تر څو دوطن صادرات لا زیات شي .دتجارتي کمپنیو جوړونه، دترانزیتي تجارت تشویق او خصوصاً بحري تجارتي قوه لاتقویه شي . داوې دمیرکانتلیزم اقتصادي سیاست اساسي او مهمې نکتې .کله چې کالبر دمالیې د وزیر په حیث په کار پیل کاوه د فرانسې سیاسي اقتصادي وضع ډیره بحراني وه. دهیواد د تولیداتي وسایلو انکشاف دفیوډالي حاکمه روابطو په وسیله په پرله پسې ډول ځنډول کیده . ملي بودجه مخ په زوال وه، تطمیع، رشوت په دولتي ادارو کې حکم فرما و ، په هیواد کې دبزګرانو شورشونه پورته کیدل . په بزګرانو او کسب ګرانو باندې دفیوډالانو له خوا په مختلفو نومونو مالیات او باجونه وضع کیدل . دکالبر لپاره دغه مهم پرابلمونه په مخ کې و : له یوې خوا د بادشاه ، درباریانو او فیوډالي طبقې ممتاز قشر عایدات باید لوړ بوځي ، دبلې خوا په هیواد کې اقتصادي بحران له منځه یوسي او د زحمتکشانو عظیمې تودې هم خوشحاله وساتي . کالبر کوشش کاوه چې دفرانسې پرمخ تللي بورژوازي دولت په دربار کې دفیوډالي طبقې ممتاز قشر په پښتو کې ور وغورځوي . دکالبر په نظر بورژوازي باید د « لنګې غوا» مثال ولري چې شاهي دبار تغذیه کړي ، ولې په عین وخت کې بورژوازي د سیاسي حقوقو څخه هم بې نصیبه وي. کالبر دخپل نظر سره سره بیا هم وطني تولیدات تشویقول دفرانسې څخه دخامو موادو صادرول منع شول ، کوم چې دوطني محصولاتو لپاره ضروري و . په داخل کې په خوراکي مواد و باندې ټیټ مونو پولیسټي نرخونه ولګول شول ، ترڅو لدغې لارې معاشونه راټیټ کړي . کالبر دهغو مالونو صادرات چې فرانسې دنورو هیوادونو خصوصاً دهالنډ، انګلستان، نرماندیا څخه واردل منع کړل. دولتي عایدات لوړ کړای شول. په هغو مالونو باندې چې لومړی درجه ضرورت ورته احساسیده په غیر مستقیم صورت سره لوړ مالیات وضع شول. داټول یوطرف ته د بلې خوا په کلیو او ښارونو کې دزحمتکشو طبقو نارضایتې لا زیاته شوه .

حکومت کوشش کاوه چې صنعت او تجارت پرمخ بوځي، ولی په عین وخت کې یې په بوروکراتیك ډول دهغوی مخې ته خنډونه اچول. که د بې حسابه مقرراتو څخه کومه سرغړونه کیدله، تخلف کوونکي باید درنه جریمه ورکړې وای او یا یې باید مال ضبط شوی وای. کالبر دوزارت په لومړیو څو کالونو کې د همدې جریمو او ضبط له لارې شاهي خزانې ته سل (۱۰۰) ملیونه لیرې رانقل کړې. د فرانسې مخ په انکشافه بورژوازي (صنعت، تجارت) د سیاسي حقوقو په نه لرلو سره ډېره ناراضه وه. بورژوازي شاهي مسرف دربار ته په ډېر نفرت سره کتل. د فیوډالانو مینځنی قشر پدې ناراضه وچې دولت په خوراکي موادو خصوصاً ډوډۍ باندې ډیر ټیټ انحصاري نرخونه وضع کړي و، ولې په مقابل کې یې صنعتي شیانو لوړ قیمت او هم په وارداتو باندې ګمرکي محصولات کم و. البته دا کار د بورژوازي په ګټه و. دزحمتکشانو حال ورځ په ورځ خرابیده. ۱۴ لوییي او دفیوډالانو طبقې ممتاز قشر دکالبر اقتصادي سیاست څخه بالکل راضي و. دا ځکه چې دکالبر مقرراتو او قوانینو د دربار، فیوډالانو ته باشکو ژوند لپاره ټول وسایل برابرول. دداخلي سیاسي اقتصادي وضعې تزلزل، دپیسو دپاره ورځ په ورځ زیاتیدونکي احتیاج، حاکمه ټولنې دېته راکښلې چې دهیواد نه دباندې په تیري او توسعه طلبۍ پسې پښې لوڅې کړي. داسپانیې، هالنډ په مقابل کې دفرانسې دجنګونو مقصد داو، چې ددوی صنعتي مرکزونه ونیسي او هم دفرانسې تولیداتي مالونو لپاره په خارجي بازور کې لار اواره کړي. دفرانسې څو کالیزې جګړې چې په ۱۶۶۸ کال کې پای ته ورسیدې، په اروپا کې یې ځینې نوې سیمې دفرانسې لاس ته ورستې، ولې نوو سیمو او کامیابیو ونه کولای شول چې حتی په فرانسه کې سیاسي او اقتصادي ګډوډۍ لږ ترلږه غلې کړي. البته دې دوامدارو جنګونو یو کار وکړ او هغه دا چې دفرانسې سیاسي وزن یې په اروپا کې ترډېرې اندازې پورې زیات کړ. داولسمې پیړۍ ترپایه پورې اسپانیې او هالنډ دفرانسې

او انګلستان سره په جګړو کې ټول پخواني قدرت له لاسه ورکړ. داولسمې پیړۍ په وروستیو لسو کلونو کې فرانسه او انګلستان دسیاسي قدرت له پلوه دیواوبل په مقابل کې ولاړ وو او دغه دوه هیوادونه په اروپا کې داقتصاد او سیاست له نظره اساسي دښمنان و. په اروپا کې ددې هیوادونو دروابطو ترخوالۍ دمستعمرو په نیولو پسې مبارزه کې لاتیزه کړه، پرتګال، اسپانیې، هالنډ او انګلستان دمستعمرو په نیولو پسې عظیمې دارایي مصرف کړې. د کالبر د وزارت په دوره کې فرانسه د مستعمرو له پلوه ډېرلوی دولت و. فرانسې په کاناډا، لوزیانا او ګینې کې ډېرې ارتې سیمې ونیولې، آباپدې مستعمرو کې تجارتي چارې نسبت هالنډ او انګلستان ته ډېرې سستې وې. په ۱٦٦٤ کال کې د ۱٤ لویي تر ریاست لاندې په یوه مجلس کې کالبر دفرانسې تجارتي وضع داسې ترسیم کړه :

په شرقي هندوستان کې چې له هغه ځایه بوره، مالوچ، تمباکو او د رنګ ریزۍ مواد راځي او فرانسویان هلته مختلفې جزیرې لري بیاهم ټول تجارت د هالنډیانو په لاس کې دی. کوم تجارت چې فرانسې دسوریې او لبنان سره دمارسیل له لارې کوي تقریباً تر زیاتې اندازې پورې په خپله دفرانسوي تنساګرانو له لاسه بې سروصورته دی. هغه تجارت چې د بالتیک او شمالي بحراله لارې کېږي له یوه سره دهالنډیانو په لاس کې دي. یوازې دشاهي دولت دننه تجارت .... (۱)

کالبرپه ۱٦٦٤ کال کې دختیځ او لویدیځ هندوستان کمپنۍ تنظیم کړې او غوښتل یې ددې لارې نه شاهي دربار غني کړي. ددې کمپنیو فیصله لاد شپلیې په وخت کې نیول شوې وه، ولی دواړو کمپنیو سقوط وکړ. څرنګه چې فرانسې لاتر اوسه دمستعمرو په چارو کې پوره تجربه نه لرله، نو پدې اساس هغه غوښتنې چې دوی لرلې په لازمه اندازه ترسره شوې. پدې کې شك نشته چې ددې ټولو خنډونو سره سره بیاهم ددا سې سړي وجود لګه برنیه، چې دهندوستان په سیاسي او اقتصادي حالاتو

۱ــ داروپا اجتماعي، اقتصادي تاریخ منتخبات، دولګینا په تصحیح، ۲۷۸مخ .

ترهرڅا زیات پوهیده . دکالبر د استعمار مسأیلو اوخصوصاً هغه پلان لپاره چې په ۱۶۶۹ کال کې کالبر تراجرالاندې نیولی وو بې تأثیره نه و. ددې پلان په اساس کالبر په ۱۶۶۹ کال کې نظامي هیئت چې په خپل وخت کې یې ساری نه درلوداو د نوموړي هیئت سره شپږ نظامي مسلحې جنګي بیړۍ را ولیږل شوې. کالبر په خپل سفارش کې داسې ولیکل: « . . . . . دغه زیات اګښتونه چې داعلحضرت په اراده کیږي او د یوې مودې لپاره دجنګي بیړیو لوی اسکادرلیږي، یوازینی هدف یې دادی چې هلته دکمپنیو لپاره کنکه تکیه برابره کړي ترڅو کمپنۍ وکولای شي په آزادانه صورت هلته ځانونه ټینګ کړي » (۲)درباري اشرافو لپاره برنیه نه یوازې لدې درکه دلچسپ وچې هغه دهندوستان په باره کې دوی ته خوږې افسانې ویلی بلکه لدې پلوه هم په زړه پورې و، چې دبرنیه په افسانو کې اشرافو دخپل آینده ثروت آسانی لارې زیری اوډیر ښه متدونه لیدل. داهم باید وویل شي چې دفرانسې فیوډالي طبقې ممتازو قشرونو دخپلو ګټو په لټون کې داپرو پاګنده هم کوله چې بادشاه دخپلو رعیتو په ځمکو اوجایداد باندې ګویا نامحدود قدرت لري. ددې افسانو څخه ددوی مقصد داوچې نه یوازې دبزګرانو، کسب ګرانو ناچیزه جایدادونه غصب کړي، بلکه دبورژوازانو، کوچنیو اومتوسطو فیوډالانو ملکیت هم لاس ته کړي. دختیځو هیوادونو بادشاهانو په باب دبرنیه افسانې دده باري ټولنوله خوا ددې لپاره استعما لیدې چې دخپلو ګټو لپاره ددربار قدرت نا محدود وښیي. په یوه مخفي اثرکې چې ۱۴ لویي اودرباریانو په مقابل کې په هغه وخت کې خپور شوی و، داسې واقعیت ته اشاره شوې وه: « دکالبرشاو خوا کسان په ډیرجدیت سره پدې سوال سوچ وهی چې آیا ۱۴ لویي نه شي کولای دفرانسې ټولې ځمکې په خپل نوم کړي آیا ۱۴ لویي نه شو کولای داسې قدرت لاس ته کړي چې

۲- داروپا اجتماعي، اقتصادي تاریخ منتخبات، ۳۰۰ مخ .

دهغې له مخې هرچانه چې زړه يې وغواړی ځمکې ور کړی ؟ بې لدی چې دمالك ملکيت په نظر کې ونيسي ، او ياد دارايي اوملکيت په مقابل کې ميراثي حقوقوته ارزښت ور کړی. کالبرمشهور سياح ته چې دير کالو نه يې دختيځو هيواد ونو په دربارونو کې تيرکړی وو ، سری استوی . کله چه کالبر برنيه سره ملاقات وکړ نوده ځخه يې داپوښتنې کولې چې: په ختيځوهيوادونو کې دولتي ځمکې ځنګه اداره کيږی ؟ همدې خبرو اتروبرنيه مجبور کړچې کالبرته مکتوب وليکې اوپه هغه کې داثابته کړی چې ځينو عواملو دختيځ ښکلې هيوادونه په دښتو بدل کړل . په ختيځو هيوادونو کې اوس هيڅوك په ځمکو باندې دملکيت دعوې نه شي کولای اوهمدا علت دی چې هيڅوك دځمکو غمخوري نه کوي ، (۳) .

په دې ترتيب سره دفرانسوو ابر نيه کتاب که ديوې خوا فرانسوي مطلق رژيم ته په هندوستان کې دمستعمراتي سياست خواته بلنه ورکوی ، نودبلې خوائي اپوزيسيوني قشرونو ته داوسله په لاس ور کړه چې دمطلقه رژيم په مقابل کې ددې کتاب نه مرسته وغواړی .

---

(۱) ساوبن، ۱۷ قرن، دلود ويك دوره ، ۱۹۳۰ ، مخ ۱۸ .

دبرنیه دکتاب میتودولوژی

داورنګ زیب په عهدکی دهندوستان سیاسي او اقتصادی لنده معرفي دبرنیه کتاب بیلي بیلي برخی لري، چې په مختلفو وختونو اوجلا شرایطوکی لیکل شوي دي (دلوی مغل په دولت کی دوروستیوسیاسی کودتاووتاریخ) اوکابرته مکتوب په ۱۶۶۹-۱۶۶۷ کالونوکی لیکل شوی دی. داهغه وخت دی چې فرانسوي برنیه دهندوستان څخه فرانسې ته راستون شوی دی. دیلا موتلی وی ته ۱ر۱۲ر۱۶۶۳ کال لیك واستول شو. داوخت برنیه فرانسې ته دراتګ په لاره کی په شیرازکی لنده موده معطل شو. دبرنیه په لیکنوکی ډیرلوړصفت دادی چې مؤلف خپل چاپېریال ته په رڼ تیز نظر ګوری، اوډیروکوچنیوپیښو څارونکی دی. دغه صفت ته دمارکس او انګلس له خوا هم ګوته نیول شوې وه، برنیه دخپل استاذ ګاسندی (GAssendi) پشان دخپل وخت منور ینو برجسته نماینده دی. دغه صفت دده په لیکنو کی ډیرښه معلومیږی. په برنیه باندې خپل استاذ ډیر زیات تأثیر لري. ګاسندي (Gassendi) داوولسم قرن دماتریالستانو په جمله کی نامتو ماتریالست دی. ګاسندي (Gassendi) دخپل وخت میتافزیکانو خصوصاً دیکارت غوندی آیډیالست سره سختی آیډیالوژیکی مبارزې کولې اوپه دغوآیډیالوژیکی مبارزوکی کامیاب هم و. مارکس ګاسندي (Gassendi) داسی معرفي کوي: « د۱۷ پیړی میتافزیکانوکی چې مهم نماینده یې په فرانسه کی دیکارت و، باید دپیدایښت نه ئی دماتریالستانو په مقابل کی مبارزه کړی وای، ددیکارت په مقابل کی دماتریلستانو مشهور نماینده ګاسندي راپورته شو، چې ګاسندي هم په خپل وارسره دا پیکور ماتریالیزم پیرو» (۱).

---

(۱) مارکس او انګلس دریم ټوك (روحانی کورنی) مخ ۱۰۰.

ګاسندي مشهور فيلسوف ، رياضي دان ، فزيك دان او داپيکور دمادي ساختماني فلسفي او اخلاقو ژوندی کوونکی وه. دلته بايدداسی فکر و نه شي چې ګاسندي انحراف ناپذير ماتريالست و. په فرانسه کی ۱۷ پيړی داسی دوره وه چې له يوې خوا د حاکمی فيوډالی طبقی عناصر په اقتدار کې ؤ ، له بلی خوا بورژوازي نوي قدمو نه اخستل. همدې تاريخي شرايطو دګاسندي په افکارو ژور تأثير درلود. ګاسندي کوشش کاوه چې داپيکور ماترياليزم دکتاليزم (کاتوليك) سره پخلا کړي.

مارکس دګاسندی دغه صفت په ډېرو تورو سره داسی ليکی: «ګاسندی زيار باسی چې په هغه يادغه صورت سره خپل کاتو ليکی وجدان داتييزم له فلسفي سره پخلا کړی. اما دغه کوشش بی شکه چې يو بی فايدې کار او تلاش و». (۱) برنيه دميترو دو لوژی له پلوه دخپل استاذ ګاسندي رټ وفادار شاګرد دی. دی په خپل کتاب کی چې دهندوستان په باب ليکل شوی دی عين دخپل استاذ پشان کوشش کوي چې په ايدياولوژيکی صورت دفرانسې مطلق رژيم دهغه هيواد له نوې زيږيدلې بورژوازی سره پخلا کړي. برنيه په ختيځو هيوادونو کی دفيوډالی استبدادي دولتونو سقوط اساسی علت پدې کی وينی ، چې هلته دځمکی ملکيت نشته ، ياپه بل عبارت سره هلته دملکيت «زما» او «ستا» قانون نشته. دمثال په طور دی ليکی : «دا به ډيره ښه او معقوله وای چې په ختيځو هيوادونو کی نه يوازې داچې دولت او بادشاه دځمکو دملکيت حق لری ، بلکه داحق رعيتو ته هم ورکړشوی وای ، لکه څنګه چې دغه حق او قانون زمونږ په اروپايی دولتونو کی موجوددی. دغه د «ما» او «ستا» قانون هلته هم بايدجاري وای. دغه جملی برنيه په خپل مکتوب کی کالبرته ليکي. پدې کی هيڅ شك نشته چې برنيه دخپل اجتماعی موقعيت او جهان بينی له مخی دريمی طبقی ته نژدې دی ، آماله دې سره سره دی داکوشش نه کوي چې دمطلقه استبداد مقابل کی د تودو په قطارکې ودريږی. دي هم د۱۷ پيړی ټولی داپوزيسيونو بورژوازي پشان دفيوډاليزم او منارشي ترمنځ دمصالحی لارلټوي ، برنيه غواړي منارشي

(۱) مارکس او انګلس ، لومړی ټوك ، «ددوکتورا تيزس مقدمه » ۲۵ مخ.

نظام ته د بورژوازي اخلاقو کمبس وروا غوندي. دی قصداً نه غواړي دسیاسي بی قانوني ، بی رحمانه استثمار ، فقراو زحمتکشوتودو په مظلومیت باندې څه ووایی.
برنیه که کوم ترس لري ، نو هغه دادی چې استثمار کړې طبقې زیانمنې نه شي ، دی غواړي چې دغه «زما» او «ستا» پرنسیپ دمنارشي حمایې لاندې ژوندی پاتې شي .
د برنیه کتاب دهندوستان دعظیمو سیاسی ، اقتصادي تحولاتو په باره کې مونږ ته ډېر زیات موثوق مواد په لاس را کوي ، چې په ۱۷ پېړی کې د هندوستان په نصیب شوی و.
فرانسوي طبیب او فیلسوف په خپل کتاب کې زیات ژوندي حقایق ځای کړي دي ، اما همدغه طبیب او فیلسوف دفیوډالیزم او دفرانسي دماشومې بورژوازی ترمنځ د مصالحې ایدیالوژی وړاندې کوله. برنیه داقدت نه لري چې اساسی علتونه پېت کړي ؛ کوم چې د برنیه په قول هغوی ته «دمغلو په لوی دولت کې سیاسي کودتاوې» ویل کیږي. زمونږ په عقیده دبرنیه کتاب میتود لوژیکې عیب هم پدې کې دی.
ددې لپاره چې دبرنیه کتاب په بی شمیره پیښو باندې وپوهیږو ، په کومو کې چې د هندوستان سیاسی ؛ اقتصادی تحول ژور تحلیل شوی دی او بیا دغه تحول ددې سبب کیږي ، چې په نږدې را تلونکې وخت کې هندوستان سیاسی ؛ اقتصادی آزادی له لاسه ورکوی. ددې ټولو پرابلمونو څخه چې دهندوستان په مطالعه کې لوستونکې ورسره مخامخ کیږي ، دغه درې لاندې پرابلمونه را اخلو:
۱ ـ هغه سیاسی ؛ اقتصادي عوامل چې دمغلو دامپراتوری یې داورنګ زیب له مرګ نه لږ وخت وروسته کلي زوال ته راوسته.
۲ ـ داروپایی کمپنیو رول د مغلو دامپراتوری د سقوط په چټکتیا کې.
۳ ـ داورنګ زیب د کامیابی عوامل ، یا په بل عبارت هغه اجتماعی قواوې چې په اورنګ زیب پسې په داخلي جنګونو کې ولاړې وې. دسیاسی ؛ اقتصادي بحرانو

نود درك نشتوالي. دغه وروستي سوال په مستقيم صورت سره دهغوزياتو مشخصو پيښو سره ربط لري چې برنيه په خپل كتاب كې تشريح كړي دي . دبرنيه كتاب دهندوستان هغه ژوري : اقتصادي اوسياسي كمزوري څرگندوي چې اساس علتونه يې په خپله دمغلي امپراتوري په اقتصادي اوسياسي سيستم كې پراته و .

د اولسمې پيړۍ په منځ كي يعنې هغه وخت چې برنيه خپل كتاب ليكى دهندوستان په موجوده ځمكه باندې يوه سلسله دولتونه موجود وچې پدې تولو كې ډيره زياته مهمه: مغلو امپراتوري وه . دغه امپراتوري شمال خواته ترنربادې سند پورې رسيدلې .د نربادې شمال خواته كشمير اوداوسنې افغانستان يوه برخه هم په كې داخلې وه . امپراتوري ختيځ . خواته بنگال ، لوديځ اوري ته گجرات اودسند ځمكې پكې شاملې وې . ددكن په مركز كې دنربادې جنوب پلوته داسې لوى سلطنتونه پراته وو لكه بيدار ، كانديشي ، احمد نگر گولگهنډ او بيجاپور . لومړي درې سلطنتونه په واقعيت كې دمغلو امپراتورې ولايتونه كنټرول كيدل . پدې ولايتونو باندې كلك مراقبت روان وه داځكه چې مغلي امپراتورۍ په ولايتونو كې دسيسو څخه سخته په ويره كې وه بله داچې دغه سلطنتونه دمغلي امپراتورۍ لپاره خطرناك هم و دگولكهنډه او بيجاپور سلطنتونه چې يو وخت دمغلو تابع و ، ولې داخلي آزادي يې لرله ددكن په جنوب كې په ١٠٤٠ كال كې يو وخت پرقوي دولت دويجا ينگر په نوم سره موجود وچې وروسته پدې ځاى باندې د(نيا كس) په نوم سره ور وروسر دارېو سرراپورته كړ گولهكنډه او بيجاپور سلطنتونه كه له يوې خواد يوه اوبل په مقابل كې جنگيدل دبلې خوادوى دمغلو په مقابل كې دفاع هم كوله . ځكه دوى نه غوښتل چې دمغلو لاس لاندې راشي . او هر وخت دغو سلطنتونو دهغو سرداريو سره چې په جنوب كې پرتې وې دمغلو په مقابل كې اتحاديې جوړ ولې . دهندوستان په جنوب كې خونړي جنگونه يو عادي كار كنټرول كيده .ملي امپراتورۍ ته په ختيځو

سرحدونو کې داراکان ، پیګو ، او اوسیام دولتونه ورخیرمه و . هند پیژندونکی انګلیسی مؤرخ مولینډلیکی: چی (مغلوته په ختیځ سرحدکی هروخت دددې امکان موجود وچی هلته دجنګ لمبې پورته شي (٦) . شمال خواتهدخورلسوکالونوپه دوره کی په مسلسل ډول دپارس مغلو ،ترکانو ، دمنځني اسیا خانانو ترمنځ دوچوتجارتی لارو په نیولوباندې جنګونه جاري و .

دهندوستان ټول دولتونه بې له استثنا په سختو اقتصادي اوسیاسي بحرانونو باندی اخته و .ددولتونو ترمنځ پرلهپسی جنګي حالات ،دبزګرانو او ښاري کسب ګرانو خلقي شور شونه،دمرکزی دولت په مقابل کی دفیوډ الانو او سودا ګرانو توطئې دعظیموتودولوزې او نیستی،وبایی مرضونه دا ټول هغه صفات وچي د۱۷ پیړی نیمایی وربانډی موصوفه کیده .ددې دورې داقتصادي او سیاسيبحرانونو لوی دلیل په خپله هغه فیوډالی ماموران،استثمار کوونکي سود خواره سوداګران وچی تر زیاتي اندازې پورې دجهاني وچی تجارتي لارې محصول ګټل کیدل . دآسیا لرغونی تجارتي لارې چی هندوستان یې د چین اروپا او افریقا سره نښلولی و دهندوستان په اقتصادي وضع کی رښتې کومک کاوه ولی په عین وخت کی نوو بحري لارو انکشاف کاوه،کومی چی داروپایی هیوادونو: پرتګال، ډنمارك هالنډ،انګلستان او وروسته دفرانسی تجارتي کمپنیو په تصرف کیوې.په هرهاندازه چی دبحري تجارتي لارو ګټی نورو هیوادونو ته ورتللی پههغه اندازه په هندوستان کی تقریباً دیوې پیړی په اوږدوکی سیاسي اقتصادي تضادونه زیاتیدل ، کوم چی دبرنیه خخه د مخه و .

دمغلو امپراتوری داکبر پادشاه په وخت کی بحری لار پیدا کړه ولې د۱۷ پیړی په اوایلو کی مغلي امپراتوری د هندوستان په سواحلو او خلیج پارس کی

(1)*Moreland, From Akbar to Aurengzeb' p. 2 — 20.*

تجارتي آزادي له لاسه ورکړه . هندوستان ته دبحري لارې تجارت تقریباً له یوه سره دپرتګالیانو په لاس کې انحصار شو. دبزګرانو او ښاري کسب ګرانو په نیستۍ کې دمرکزي حکومت فیوډالانو، سوداګرانو ـ سرمایه دارانو فشار او استبدادلامرسته کوله. همدغه استبداد او فشار ددې سبب شول چې په ۱۷ پیړۍ کې په کلیـو او ښارونو کې دبزګرانو او کسب ګرانو زراعتي محصولات اولاسي صنایـع سقوط کوي. داستثمار ګر واستثمار شویو فیوډالانو او فیوډالي حکومتونو ترمنځ تضادونه زیات شول. دمغلي حکومتونو نه خلاصیدونکي جنګونه چې اساسي مقصدیې چور او دفیوډالانو دلاسه ور کړیو عایداتو جبران و په خپل وار سره د اقتصادي او سیاسي بحرانونو په ژور والي کې مرسته کوله.

کوم جنګونه چـې داکبرنه تراورنګ زیب پورې مغلو کول په عمومي ډول زیاتره برخه یې دهغو سردار یو په مقابل کې وچې بحرته څیرمه ورپرتې وې . دا تول ددې لپاره وچې دجنګونو په وسیله په هغه تجارت باندې کنترول ولګوي چې د هندوستان بحري بندرونو څخه کیده. ولـې پدغو سرداریو کې چـې بحرته څیرمه وربرتې وې په ۱۷ پیړۍ کې نسبت تیرو وختونو ته حالاتو رت فرق کړی و. دشاه جهان او اورنګ زیب پوځونه داوخت نه یوازې دهغوسیمو فیوډالانو، بزګرانو او ښاري کسب ګرانوسره لاس په ګریوان و بلکه د اروپایـې هیوادونـو قـوي تجارتي کمپنیو سره مخامخ و، کوموچې مسلحې قواوې، محکمې کلاوې، او د هغه وخت په تناسب قوي بحریـې لرلـې. مغلـي امپراتورۍ په هغه وخت کې بحري استحکامات نه پیژندل . د ۱۷ پیړۍ په نیمایي کې داروپایـې هیـوادونـو تجارتـي کمپنیو دهندوستان په سواحلو کې دومره ریښې وغزولـې چـې دهغو سیمو فیـوډا لانو، سوداګرانو ددوی سره تجارتي معاملې نسبت مغلوته ګټورې بلـلـې .

ددې لپاره يوځو مثالونه راوړم مور ليند(۷) ديوه لوی وراتی مليونر سوداګر ورجی ورا (۱۶۲۰، ۱۶۷۰) فعاليت داسی بيانوي: ورجی ورا بی استثنا هرڅه چې په هندوستان کی پيدا کولای شول هغه يې دباندې صادرول. دمثال په توګه مرجان، ادويه جات، نخي توکران. همدا ډول طلا، نقره اونور قيمتي معدنيات. ورجی ورا په خپل لاس کی دمالابار سوا حلو هغه تجارتی بندرونه نيولی و، چې هلته خارجي تجارتي کمپنۍ نه وې. دورجی ورا کاتبان په احمد آباد، آګرې، ګولکنډې اود هندوستان ختيځو سواحلو کی موجود و. ورجی ورا دبصرې اويا واسره هم تجارتی روابط ساتل. ورجی ورا داروپايي تجارتي کمپنيو څخه په حسابه زيات مالونه اخستل، هغه يې دهندوستان منځ ته راتيرول. خاچی تجارتی کمپنيو ورجی ته ديوه قوت په ستر ګه کتل. ورجی ورا د خارجی کمپنيو خصوصاً انګريزا و سره زيات پولی کومکونه کول. ورجی اګرچی ډير قوي و، ولی بياهم دهغه شوای کولای چې د محلی حاکمانو سره روابط ښه کړي. دی په ۱۶۳۸ کال کی دمغلی امير مضی الزمان (؟) له خوا دسورت په جيل کی واچول شو، ولی څه موده ورو سته دهمدې کار په سبب دمغلی بادشاه په امر تبديل شو (مور ليند). دورجی ورا مميزه صفات دا وچې دی دمنځ ګړي سوداګر په صفت داروپايی لويو تجارتي کمپنيو سره تړلی و، اوضمناً دمغلی امپراتوری له قوانينو څخه سخت ناراضه و. په همدې ترتيب سره ديوځو نورو وسودا ګرانو نومونه هم اخلي دمثال په طور مالايی، جګت سيتي اونور. همدا ډول يوه سلسله نور هندي منځ ګړي سوداګران ووچې داروپايی تجارتی کمپنيو سره تړلی و. برنيه په خپل کتاب کی ديوه بل تيپ سوداګر وفيودال او لوي مامور امير جمله مثال راوړي. امير جمله اګرچی کومی ارسطو کراتی کورنۍ ته منسوب نه ؤ ولی بياهم دده برخه په تجارت کی ډيره درنه وه، امير جمله

(I)*Moreland · From Akbar to Aurengzeb ‘ P.* 153 – 157 ·

امیر جمله د مغلو په امپراطوری کی دیوه فیوډال ، صاحب منصب

سوداګر ، سودخوراو په عین وخت کی په فیوډالي دولت کی د تجارتي کاپیتال ډیر ښه مثال و.

اوس به دې موضوع ته راشو چې دمغلو امپراتوری دجنګونو هدف څه ؤ.

دلته باید ووایو چې شمالي خواته دمغلي بادشاهانو: شاجهان ، اورنګزیب جنګونو هدف داو چې ددې سیمو تجارتي وچې لارې په خپل لاس کنترول کړي. ولی په همدغه وخت کی د آسیایی تجارتی لارو سر نوشت دهندوستان بحري لارو له خواټاکل کیده کومې چې داروپایی تجارتی کمپنیولاسه ته ور غلی وې. دخارجی تجارتی کمپنیو ترمنځ دهندوستان په تجارت باندی سخت رقابت روان وه هرې یوې تجارتی کمپنی کوشش کاوه چې دهندوستان ساحلی تجارتی بندرونه دخپل نفوذ په دایره کی شامل اوڅه موده وروسته یی اشغال کړي. د۱۷ پیړی اوله نیمایي کی دهندوستان په بحري تجارت باندی اساسی رقابت دپرتګالي، هالنډي او انګلیسي تجارتی کمپنیو ترمنځ روان وه دانګلستان ایسټ انډیا وسلهواله کمپنی چې په ۱۶۰۰ کال کی جوړه شوې وه. په ۱۶۱۳ کال یی دپرتګال وسلهواله بیړیو ته په سورت کی ماتې ورکړه. لز وخت وروسته ایسټ انډیا کمپنی د ګجرات په سوا حلو، سند او اګره کی دنورو اروپایی تجارتی کمپنیو په قطار کی لومړی درجه ځای ونیو. په ۱۶۳۶ کال کی انګلیسی کمپنی دمدارس

سین تومی بندرونه هم لاس ته کړل. لدې وروسته یی نوره حساسی نکتی په خولګی (په بنګال کښی د ګنګا دریاب خوله) کی هم ونیولی. په ۱۶۶۱ کال کی انګلیسی کمپنی دبمبایی محکمه جزیره هم لاس ته کړه په هره اندازه چې په هندوستان کی دپرتګال تجارتی کمپنی نفوذ اوقوت کمیده په هغه اندازه د ایسټ انډیا کمپنی اقتصادي اوسیاسی پوزیشن ټینګیده. دانګلیسي کمپنی اقتصادي اوسیاسي موقعیت په لوړیدوسره د مغلو په دولت کی تضادونه زیاتیدل اودهندوستان سره دتجارتي بندرونو

موقعیتونه بدل شول . پرتګالیان دلومړي ځل دپاره په ۱۴۹۸ کال کې هندوستان ته راغلل . پرتګالیانو دهندوستان سره تجارت عموماء ددوو بندرونویعنی سورت او ګوا څخه کاوه .دغه کمپنۍ د هندي صادراتو څخه ډیر لږه برخه عموماء ادویه جات دبانديې وړل . پرتګالیانو زیات کوشش وکړ چې تګي باندی و ، چې دهند بحرپه جزیرو کی ځان ټینګک کړي او د هغه ځایه دچین سره تجارت ته پراخوالی ورکړي . ولی پرتګالیانو داهم نه غوښتل چې نورهیوادونه هندوستان سره تجارت وکړي . دوی دتي داهم نه غوښتل چې مغلی امپراتورۍ دهندوستان ساحلي سرداریو سره تجارتي روابط ټینګک کړي اوددې کارمانع کیدل هم . دګجرات پنجاب نخي توکرانو صادرات دپرتګالیانو په لاس کی ترډیره وخته پورې انحصار و . مغلي حکومت هالنډي تجارتي کمپنۍ چې د ۱۶ پیړۍ په پای کی جوړه شوی وه او بیا دایست انډیا کمپنۍ د پرتګالي کمپنۍ په مقابل کی جنګک ته تشویقول ترڅو ددوی په واسطه دپرتګالي کمپنۍ انحصارمات کړي .

ایست انډیا کمپنۍ دلومړی ځل لپاره دهندوستان نخی توکران په زیاته پیمانه اول چین بیا اروپا ته یووړل . داکار البته دمغلي امپراتورۍ فیوډالی طبقی اوتجارتي سود خور کاپیتال له ارزوسره ډیر برابر کاروو . داکار یوله هغو مهمو عواملو څخه وچې دایست انډیا کمپنۍ لپاره یې په هندوستان کی دنفوذلارې خلاصی کړې . ولی دا باید وویل شی چې دایست انډیا کمپنۍ نفوذ دمغلی امپراتورۍ مرکزي حکومت دارزویو برخې سره برابري کوله. هغه داچې پرتګالي انحصارمات شي . دغې ورې ارزو خبره دې ځای ته ورسوله چې لږه موده وروسته ایست انډیا کمپنۍ د مغلي امپراتورۍ لپاره یولوی خطر شو اوهم مغلی مپراتورۍ ټول ساحلي بندرونه له لاسه ورکړل . شاه جهان او بیا اورنګک زیب دهمدې مقصد لپاره دایست انډیا کمپنۍ سره جنګونه کول ، ولی په ۱۶۸۸ کال کې دایست انډیا کمپنۍ سره داورنګک زیب جنګک

او بیا دمغلي دولت شکست دهندوستان په داخل کې ددې کار سبب شول چې له یوې خوا دایسټ انډیا کمپنۍ نفوذ لازیات شو او د بلې خوا تجزیه طلبۍ بې اندازې ریښې وغزولې . دایسټ انډیا کمپنۍ نفوذ په ټول هندوستان کې دبې اتفاقۍ اور ونو ته بیوځي وهل او دداخلي تضادونو په زیاتولو کې بې خپلو کوششونو ته لادوام ورکړ . د مثال په طور د (۱۶۳۰ ـ ۱۶۵۰) کالونو کې دسختې لوږې اونیستې په موده کې ایسټ انډیا کمپنۍ په سورت ، ګجرات او نورو سیمو کې ټول غنم واخستل او یوه میاشت وروسته یې ده ـ ۸ وارو پورې په جګ نرخ خرڅ کړل . ایسټ انډیا کمپنۍ کوشش کاوه درشوتو دسیسو او توطئو په مرسته دمغلو په رسمي دایرو ، کلیو او ښارونو کې داسې کسان پیدا کړي چې دانګریزانو لپاره مناسب او طرفدار وي . آماداخبره باید هیره نه شي چې دمغلي امپراتورۍ دسقوط اساسي عوامل دهغه امپراتورۍ په اقتصادي اوسیاسي جوړښت کې و . فیوډالانو دولتي مامورانو استبداد دسوداګرانو سود خورو کاپیتال دې ټولو په یوځای د تولیدي وسایلو ریښې سوزولې . دبزګرانو او ښاري کسبګرانو تولیدي قوه ورځ په ورځ مخ په زوال وه . فیوډالانو سوداګرانو دا قدرت نه درلود یا ممکن اساساً نه یې غوښتل چې په هیواد کې اقتصادي او سیاسي بحران په ځای ودروي او ـ تولیدي وسایل راژوندي کړي . د کلیو اسیدونکي چې دهیواد اساسي اقتصادي اډه ګڼل کیده دنیستۍ او بې کارۍ کندې ته ورغورځول شوي و . په سل زرګونو کسان پر له پسې داخلي جنګونو کې هر کال ستیدل . وچ کالیو ، سیلاونو په خپل وار سره اجتماعي بدبختیو ته بیوځي وهل . دمرکزي حکومت او محلي فیوډالانو په مقابل کې بې شماره بزګري شورشونه هم دهندوستان په اقتصادي بحرانونو کې بې اغیزې نه و . د ۱۷ پیړۍ په او ایلو کې په پنجاب کې دمرهټانو شورش ، په ګجرات کې دزرګونو کسانو دلوږې اعتصابونه او بغاوتونه ، دمغلي حکومت په مقابل کې د ګولګهنډه ، احمدنګر او دکرماندیل په سواحلو کې په ۱۶۳۰ ، ۱۶۳۵ ، ۱۶۴۰ ، ۱۶۴۵

۱۶۴۶، ۱۶۵۰، ۱۶۵۹، ۱۶۶۰ او ۱۶۷۰ کالونو کې د مرهټانو سخت جګړونه، د مغلي امپراتورۍ په ضد د هندوستان نورو دولتونو مسلح قیامونه، دا ټولې پېښې د مغلي دولت په کلي زوال کې حتماً مؤثرې وې .

اورنګ زیب د خپلو ورونو سره په جنګ کې کامیاب شو . یوې لنډې مودې لپاره یې وکولای شول چې په امپراتورۍ کې تجزیه غوښتونکې تمایلات سره پخلا کړي. د امپراتورۍ قلمرو یې لا پراخ بوت، ولې اورنګ زیب پدې هیڅ کامیاب نه شو چې په امپراتورۍ کې پراخ زیاتېدونکي اقتصادي او سیاسي بحرانونه له منځه یوسي بحرانونه لا پسې زیاتېدل او خپل وروستي پړاو ته داسې ور نږدې کېدل:

الف :ــ په بزګرانو او کسب ګرانو باندې مالیاتي استبداد لا زیات شو د مثال په طور پخــوا یوازې د حاصلخیزو ځمکو څخه مالیه اخستل کیده ولې دا وخت پــه ټولو یعنې آباد وغیر آبادو، آبي او للمي ځمکو باندې مالیه وضع شوه . پدې معنی چې هر ډول ځمکې نه مالیه بایدو اخستل شي خو پدې شرط چې هغه ځمکې څښتن لرلای. په مالګې ، تمباکو مالیات لوړ شول . که څوک دیوه ښار څخه بل ښار ته، یا دیــوې ناحیې څخه بلې سیمې ته تللای باید دلاري ټکس یې حکومت ته ورکړی وای. همدا ډول یوې سیمې څخه بلې سیمې ته دبار ګیرو په ټکرانګ هم مالیات مقرر شول.

ب : د مالیې د ټولو لپاره بې رحمانه قوانین وضع شول د مالیې ځنډولو لپاره مختلفې جزاوې وټاکل شوې د مالیې اجارې وخت لنډ شو د مثال په طور د دکن په مرکز کې د مالیې ټولولو لپاره د اجارې موده یو کال وټاکل شوه ــ دا کار ددې سبب شو چې په زحمتکشانو لا فشار وارد کړي او په ځینو سیمو کې تولیدي عملیې بیخې شنډې شوې.

ت :ــ په ځینو سیمو کې لکه بنګال، دکن او خصوصاً په ساحلي منطقو کې چې هلته د سوداګرانو، سودخور وطبقو ښه قدرت پیدا کړی و، مالیات په نقره سره اخستل کیــدل .

ث :— په کليو کې دبزګرانو اوښارونو کې دکسب ګرانو ورکيدل دا معنی لرله چې په مستقيم صورت سره دهيواد توليدي قوه له مينځه ځي . دبزګرانو په ورکيدوسره هغه حيوانات چې په بزګري توليدکې فعاله برخه اخلي هم له منځه تلل.

ج :— داروپايي هيوادونو تجارتي کمپنيو پوزيشن محکميده . ددې کمپنيو اقتصادي ملکيت اودسياسي نفوذ دايره ورځ په ورځ ارت کيده. ايسټ انډيا کمپنی او بياور پسی د۱۷ پيړی په پای کې دفرانسی تجارتي کمپنی ډيرې قوی شوې او د هندوستان څخه يې ډيرزيات ثروت دباندی ويوست . دهندي سوداګرانو کاپيتال ورځ په ورځ دفعاليت نه لويده اوداروپايي تجارتي کاپيتال تابع کيده. داوخت د فيوډالانو ، دولتي مامورانو په منځ کې بډو ، دسيسو ، نوی شکل غوره کړ. پدې معنی چې دوی نه يوازې دفرانسې تجارتي کمپنی حمايه وکړي يادايسټ انډيا کمپنی . دهرې خواچې دوی ته رشوت رسيده دهغه طرف حمايه يې کوله .

اورنګ زيب که په داخلي جنګ کې بريالي شو ، نوهلته دانه ولکه څنګه چې برنيه وايي چې اورنګ زيب خپلو ورڼونه متحمل اوچالاکو ، بلکه اساسي دليل داوچې اورنګ زيب وکولای شول په فيوډالانو ، مامورانو ، سودخوررو ، سوداګرانو تکيه وکړي اودوی په خپلسه ګټه وڅرخوي. په پوره يقين سره ويل کيدای شي چې دغوعناصرو اول داورنګ زيب په کاميابی اوبياد اروپايي تجارتي کمپنيو په پرمخنګ کې لوی لاس درلود .

کله چې برنيه داورنګ زيب جنګونه د داراشکوه سره بيانوی نوڅووار دسر په سر داخبره کوي : « که چيرې داراشکوه په اګره اوډيلي کې دشکست نه وروسته دپنجاب له لارې کابل اوکندهارته راغلای وای ارهلته يې ځان ستحکم کړی وای نو لدی ځايه به يې په مناسب وخت کې په اورنګ زيب حمله کړې وای اوحتماً به يې تاج وتخت لاس ته کړې وای.» پدې کې شک نشته چې دامپراتوری په شمالي سيمو

کی دفیوډالی ، سودخورو ، تجارو ، عناصر وخواهشات اوغوښتنی دهندوستان ځینو برخو فیوډالانو ، سودخورو ، سوداګرانوسره جوت توپیر درلود. دهندوستان شمالي سیمو څخه جهاني تجارتي لار تیریده اوځوپیړی یې دهندوستان په سرنوشت کی مهم رول لوباوه . دهندوستان په ختیځو سیمو کی خبره برعکس وه پدې معنی چې ملته دوچې تجارتي لارنه وه . دسیندونو څخه ترانزیتي لارې چې بحري بندرونوته ورپورې کیدې دمالونوپه وړ وراوړو کی یې ډیر مشکلات لرل ، بله داچې دهندوستان په شمالي سیمو کی مسلسل داخلي جنګونه روان و .داټول ددې سبب کیدل چې د۱۷ پیړی په پای اوتقریباً ټوله ۱۸ پیړی په پنجاب کی دمغلي امپراتوری مرکزي حکومت اومحلي فیوډالانو په ضد مبارزې روانی وې . دې تاریخی پیښو دمغلي امپراتوري اقتصادي اوسیاسي زوال لپاره د۱۸ پیړی په او اخرو کی زیات عوامل راټول کړل اما (۱۵۰) کاله نوره هم په کار وچې دایسټ انډیا کمپنی کاپټال دخونړیو جنګونو په نتیجه کی دهندوستان مختلف دولتونه اوپه هغه جمله کی مغلي امپراتوري بالکل دزوال درشل ته راولی .

دبرنیه کتاب زیات ارزښت پدې کی دی چې دغه کتاب دهندوستان په مطالعه کی دانګریزي تسلط نه دمخه د ورو په هکله ډیر زیات غني او پاخه موادزمونږ لاس ته راکوي .

۱ . پرونین.

PROPERTY OF ACKU
5833

دمغلو په دولت کی

د وروستیو سیاسی کودتاوو تاریخ

دجهان لیدلو خواهش زه فلسطین او مصر ته په تنگ مجبور کرم، ولی هلته دیر پاتی نه شوم. ماسره داقصد پیدا شو چی دسرې بحیری سره له یوه سره او بله آشنا شم. دقاهرې لوی ښار ښخه ووتم، په کوم کی چی له یوه کاله زیات پاتی شوی وم. داوښی دمزله په حساب په دوو دیرشو ساعتونو کی سویز ته راورسیدم. له هغه ځایه په گلیره (بحری عسکری جاز) کی کښیناستم، د ۱۷ ورځو سفرنه یی وروسته په جده کی کوز کرم، چه داځای دمکی ښخه دیوی نیمی ورځی په مزله فاصله لری. دلته زمانښکته کیدل هم زمادنیت مخالف واوهم دهغی وعدی عکس وچی ماته دسری بحیری ښښتن راکړی وه. اوس په اصطلاح سره دمحمد (ص) په ځاکه ځمکه کوز کرای شوی وم.

په جده کی ښلور دیرش ورځی پاتی شوم. له هغـه وروستـه پـه لـویه بارگیره بیړی کـی کښیناستم؛ له دوو هفتو وروسته دنیکمرغ عربستان دسواحلو په اوږدو کی یعنی دماکو یا بابل مندیب تنگنا ته نږدی راورسیدم. ماغوښتل چـی ددی ځای نه دماسوف جزیرې اوار کیکا ته ځان ورسوم، او له هغه ځایه گاندیی یعنی دجشی امپراتوری پایتخت ته ورشم. (۲) ملکی ددسیی په نتیجه کی تول پرتگالیان چـی

هلته‌وو، سمت او یادکاتو لیکی مذهبه پاتري آرخ سره‌چی دګواښخه ددوی په ذریعه دلته راوستل شوي وو، یوځای وشړل شول. دکاتولیکانو لپاره دلته وضع ډیره خطرناکه وه، یوکاپوښتین سوا کین غریب په همدی وژل شو چی غوښتل یی مملکت ته ورننوځي. که رښتیا ووایم نو ماهلته ځان داسی ښوو ته په وای چی یونانی او یاارمنی دی. پدی چل سره زما دځان خطر هم لږو. که چیرې بادشاه پدی پوهیدلی وای چی زه دده لپاره ممکن له کومه طرفه ګټور ثابت شم، هغه به ماته ځمکه راکړی وای، کومه چی په غلامانو باندی کرل کیده او یاکه ماپیسی درلودلای نو ماکولای شول چی هلته ځمکه واخلم. ولی پدی صورت کی به زه مجبور کړای شوی وای چی هلته‌واده‌وکړم، لکه څه موده پخواچی یو روحانی په همدی ډول مجبور کړای شوچی هلته‌واده وکړي، اودی سړي ځان په یونانی طبیب سره مشهور کړی و، او بیابه یی هیڅکله دا موقع نه وای راکړی چی دهغه مملکت نه وتلی وای.

دی فکرونو او یوڅه نورو تشویشونو چی دهغه په باره کی به‌ممکن ورروسته وغزیږم زه دیته تشویق کرم چی خپل پلانونه بدل کړم. زه‌په‌هندي جازکی کښیناستم دتنګنا څخه تیرشوم، دوویشتو ورځو څخه ورروسته دلوی مغل هند امپــراتوری دسورت په بندرکی کوزشوم. دلته خبر شوم چی شاه‌جهان دهندامپراتوردی.
شاه‌جهان د«جهان بادشاه»معنی لري، لکه‌څرنګه چی تاریخ معلومات راکوي، دجهان ګیر «نړی فاتح» زوی اوزمونږ په اصطلاح د«لوی» اکبر لمسی دی.

اکبر دهمایون له طرفه په لسم نسل کی هغه تیمورلنګ ته رسیږي چی «ګوډ بادشاه» ورته ویل کیده. (تیمورلنګ ته مونږ تیمورلان وایوولی‌دادرسته نه‌ده)، او دخپلو فتحو له مخی ډیر لمانځل کیده.

تیمورلنګ دخپلی نږدي‌خپلوانی سره‌واده‌وکړ، چی هغه‌دتاتار ودیوه‌لوی پادشاه یوازینی‌لور وه، او داهم په خپله مغله وه. دوی خپل‌نوم خارجیانو ته‌ورکړ، کوم چی

اوس دهندوستان واکداران دی ؛ ولی لوړ ماموریتونه حتی په عسکری کی هروخت دمغل نژاد منصب دارانـو پهلاس کـی نه وی ، اودالوی ماموریتونه زیاتره دنورو قومونو دنمایندگانو له خوا چلول کیږی چی دمختلفو هیوادونو څخه دلته راغلـی دی ، زیاتره یی دپارس ، ځینی عرب او یاترکان دی.

دوی سپین پلن مخونه لری او په همدې شی سره دوی دهندوانو ، تور پوستو ؛ بت پرستانو څخه بیلیږي ، او هغه عیسوی مذهبه چی داروپاڅخه دلته راغلی دی ، دوی په (فرنگي) یاپه (فرنگیانو) سره یادیږی.

دخپل راتگ سره پدې هم خبرشوم ، چی شاه جهان (دنړی پادشاه) تراویاکالو اوښتی دی. دی څلورزامن اودوی لونه لری. څو کالو پخوا یی خپل څلور واړه زامن په څلورولویو ولایتونو ، سلطنتی هیوادونو کی نائب الحکومه او یانائب السلطنه مقرر کړل. زما د راتگ لا یو کال نه وپوره شوی چی شاه جهان سخت ناجوړه شو. لاهمدغه وخت فکر کیده چی شاه جهان نورنه جوړیږی. دې وضعی دڅلورووروڼو په منځ کی دنفاق اورلانیز کـړ. ددی څلورووروڼوڅخه هـریوه دتخت او تاج خیال سرکی گرځاوه اوپـه دی باندی ددوی پـه منځ کی جنگ تود شو. دی جنگونو نږدې پنځه کاله دوام وکړ ، او زه غواړم چی دامفصل ولیکم. داځکه چی دزیاتره مهمو پیښوزه پخپله شاهدوم ، اوآته کاله په همدی دربار کی اوسیدم.

قسمت اوتنگدستی ، په مابانديې ددارړه مارانو حمله ، ٤٦ ورځو سفر یعنی دسورت نه تـر اگری او بیاتر ډیلی پوري چی داداامپراتوری مرکـزدی ، دلاری مصرفونو ، دی ټولو مشکلاتو مجبور کړم چی دطبیب په صفت دمغلوپه دربار کی نوکری قبوله کړم او یوڅه مـوده وروسته یوی بلـی پیښی زه مجبور کړم چی ددانشمند خان سره نوکری وکړم (٥). دانشمندخان دآسیادلویو پوهانـوڅخه و ،

او د (بخشي) ماموریت یا په بل عبارت دسپرو نظامو دلوی آمر وظیفه ورسپارل شوی وه. دانشمندخان یو پخوانی، ترټولو قوی، دمحترمو امیرانو او ددربار له سردارانو څخه ګڼل کیده.

دشاه جهان په څلورو زامنو کې ترټولو مشردارا شکوه و. دوهم زوی یې سلطان شجاع چې د(زړور سلطان) معنی لري، دریم زوی اورنګ زیب (مرصع تاج) معنی لري، او وروستی زوی ئې مرادبخش و. ددوولونو څخه ئې مشره بیګم صاحب، (دوهمه شاهزادګی) او کشره یې روشن آرا بیګم (ځلیدونکې شاهزادګی) بلله. داددی ملك عاداتو نه دی چې په هاشزادګانو اوشاهزادګیو باندی دادول نومونه ږدی. همدا ډول دشاه جهان ښځه دخپلی ښکلا او بیادهغی قبر دخپل ښایښت له مخی دمصر داهرامو دلویو او پلنو تیزو څخه ډیر ښکلی او ډیری په عجائیبو کی راځي، او دا ځای په تاج محل (تاج حرم) سره مشهور دی.

دجهانګیر ښځې هم ډیره اوږده موده ددولت ټول کارونه اداره کول، او په خپله جهانګیر په شراب خوری اوساعتیری کی ډوب و. دجهانګیر ښځه په اول کی نورمګان نومیده، او وروسته یې دنورجهان بیګم (دنړۍ رڼا) نوم اختیار کړ. شهزادګانو اوشاهزدګیو ته چې دادول نومونه ورکول کیږی، نودا دځمکو او سرداریو له مخی نه دي، لکه څرنګه چې په اروپا کی مروج دی، بلکه ددی کار علت دادی چې دلته (دمغلو په امپراتوري کی) ټوله ځمکه دامپراتور ده. په هند کی د (ګراف) او (ګنیاز) لقبونه نشته، چې اشراف یې استعمال کړی. داشرافو نمایندګانو ته ددربار نه معاش په نقدی ډول او کله دځمکو نه دحاصلاتو څخه څه ورکول کیږی. پادشاه کولای شی چې اشراف مقرر، رتبه یې لوړه یا ټیټه او یا یې په خپل اختیار سره برطرف کړی. ددی سبب له مخی امیران دادول نومونه لري، لکه رازاندازخان، صافی چکن خان برق اندازخان، دیانت خان، دانشمندخان اوداسی نور.

دارا هم دښو صفاتو څخه خالي نه دی. مثلاً په خبرو کی ډیر مهربان، حاضر ځوابه ژبنت نرم او فوق العاده سپځی دی. آماله بلی خوا ډیر لوړ دماغه، پــدی خیال چی دی په هر فن کی استاذ دی. حتی دا فکر یــی په سر کی نه را ته چی څوك دی ده تــه مشوره ور کړی. دارا په ډیره بــی نزاکتی سره دهغه کسانو نومونه افشاء کــول چاچی به ده ته مشورې ور کولی. همدا سبب و، چی حتی دوه ډیرو وفادارو کسانو داجرأت نه شو کولای، چی داراته دده ډیرو نولودسیسو نه خبرور کړی. لدی نه پرته دارا ډیر تیز مزاجه و، حتی دلوړ رتبو سردار ان او امیران به یی تهدیدول، سکول اولـــه ځانه به یی خوابدی کول. دارا دخوی هم درلود چی قهر یــی دیوسو دلمبی پشان ډیر زر سړیده. اګر چی دی مسلمان و، عادی مذهبی مراسم یی په جو ته اجـــرا کول، اما پـــه ځانګړي ژوند کی دبت پرستا نو سره بت پرست او عیسو یانو سره عیسوي مذهبه و؛ دده ګـــرد چاپیره بـــه همیشه په اصطلاح سره پنډتـــان او یادبت پرستانو عالمان تو لیدل.

دارادوی ته په زیاته اندازه معاشونه ور کول، اودې عالمانو (لکه چی وایی) ده ته داسی مفکوری ور تر زیقولی چی هغه دهیواد له مذهب سره تضادی وی. کله چـــی دبت پرستانو او هندوانو مذهب ته راشم، بیا به هلته ور باندې وغزیزم. دخومودی راپدې خوادارا په ډیره مینه سره ستر مذهبی محترم پلار بیوزی کا تولیك مذهبه خبری او ریدی اودهغه خبری یی خوښیدې. ولی ځینو ویل چی په واقعیت کی دارا هیڅ مذهب نلری. دده اعمال پدې باره کی تش دکنجکاوۍ اوتفنن بنیه درلوده او دځینو په نظر داسیاسی عمل فقط ددې لپاره، چی عیسو یان ځان ته راجلب کړی، کوم چی دده په توپ خانه کی ژبنت ډیرو، ترڅو له دی لاری نه و کولای شی دامپراتـــوري بانفوذه باج ور کونکی بت پرستانو؛ راچگانو توجه ځان ته راو ګرځوی اود ضرورت په وخت کی ددوی له قوی څخه استفاده وکړی. په هرصورت واقعیت چی هر دول

وي مگر خبره داده چي ددارا لاسو، پښو وهلوده سره مرسته ونکړای شوه، بلکه برعکس، لکه چي مونږ به یې وروسته وو ینو، داورنګ زیب لپاره بهانه پیداشوه چي دده سرور باندې ووهي او په دې بهانه یې په بې مذهبۍ ، بت پرستۍ او کفر باندې تومتي کړي .

سلطان شجاع هم تقریباً ددارا پشان خوبو نه لرل ، ولی شجاع نسبت دارا ته ډیر کلک، پټ خولی او چالاک و. ده کولای شول څان په خپله اداره کړي. شجاع ددې لپاره ښه جوړ و چي په بریالیتوب سره دسیسې پرمخ بوزي اوداقدرت هم وسره و، چي دسوغاتو نو په کومک په غلی شان دوستان څان ته راجاب کړي ، دهغوی نه لوی او مهم امیران جوړ کړی ،خصوصاً بانفوذه راجګان . دمثال په ډول جی سام سنګ او بعضی نور .

دبلې خوانه دشجاع تمایل ډیرزیات دعیش خواته و . زیات شمیر ښځې یې لرلې، کله چه به ددوی منځ ته ورګډ شو، نو شپې ورځې به یې په شراب خوری سندرو اونڅاوو کې تیرې شوې. ده به دوی ته (دې کچنو) قیمتی کالی بخښل، په خپل صلاحیت به یې ددوی معاش لوړ اوه اویالږ اوه ،او که چابه داکوشش کاوه چي شجاع ددې کارنه راوګرځوي، نو هغه به په خپل لاس څان ته نه پخلا کیدونکی دښمن پیداکړ . ددې عیاشی په نتیجه کې دشجاع کارونه زیاتره بې فیصلې پاتې کیدل زیاتره به داکوشش هم نه کاوه چي څان دشجاع سره وتړي.

شجاع دپارسیانو مذهب ومانه ، اګرچی شاه جهان اودده تول ورونه دتورسنی و .

داسلام دین په فرقوو ویشل شو. دې کار مشهورشیخ سعدی دګلستان لیکونکی مجبور کړ چي په یوه رباعي کې داسې ولیکی : (زه درویش او په شرابو مین یم . ته به وای چي زه مذهب نلرم . تولی ۷۲ فرقي ماپیژنی) . ولی ددې فرقو په منځ کی

دوې فرقې مهمې دي: د اورنګ زيب عقل دا دول ظرافت نه درلود؛ نه يې دارا پـشان زړه وروونکې راشه درشه کولای شول . مګر دی ډير هوښيار را ووت. اورنګ زيب خلق ښه پيژندل، ده په انتخاب کې په هغه چا ګوته ايښوده چـې هغه يې استعمالو لای شول . دی پدې لږ پوهيده څوک په څه وخت کې د سوغاتونو او بخښښونو پواسطه لاندی کړي. اورنګ زيب رټ، چالاک اودو مره دوه مخې او رياکاره وه، چې ډيره زياته موده يې ځان په فقير، درويش او غريب سره ځان مشهور کړي و. دومره يې ځان مذهب ته تسليم کړی و، چې د خلکو په نظر کې تارک الدنيا ښکاريده . ده داسې ځان ښوده چې ګويا د سلطنت خيال او فکر په سر کې نه ګرځوي او يوازې ارامه ژوند، عبادت او عام المنفعه کارونه غواړي. ددې چلونو لاندې اورنګ زيب په دربار کې په نه ستړي کيدونکي صورت سره دسيسې جوړ ولې ، خصوصاً له هغه وروسـته چې د د کن نايب السلطنه مقرر شو .

اورنګ زيب داهـم و کولای شول چې د خـپل پـلار شاه جهان سـره دوستي وساتي، شاه جهان اګر چې زياته علاقه د دارا خواته ښکاره کوله، مګر بيا هم د شاه جهان له وسه داپوره نه وه چې د اورنګ زيب نه خپل احترام پټ کړی او دی يې دامپراتو ی لپاره مناسب باله . د اورنګ زيب وضعې د دارا کينه او حسد لا تيزول اوځينې وختو ه به يې حتی بې ارادې خپل ملګرو ته ويل :

« د ټولو وروڼو په جمله کې زه د دې نمازي څخه ويريږم »؛ يا په بل عبارت د دې ملا او زاهد نه . مراد بخش پرته لدينه په ټو لو وروڼوکې کشر و،

زبر دست ، ساده او لنډ فکره هم و .ده یوازې دعیش و نوش ، ښکار او غشي و یشتلو په باره کې فکر کاوه، مراد بخش هم خپلې ښېګڼې درلودې ،دی ډیر سخي او مؤدب و. د ده د وجدانی قضاوت په اساس باید هیڅ رازپټ ساتل شوی نه وای . د‌ر باري دسیسو ته یې په کرکه کتل . په جوته به یې د ځـان دا صفت کاوه چې دی یوازې په خپل لاس او خپله توره اعتماد کوي . رښتیا دا ده چې مراد بخش ډیر میړنی و ، که چیرې د ده میرا نه او حوصله سره ملګري شوې وای، لکه څرنګه چې زمونږ له نقل څخه به وروسته ولیدل شي. مرادبخش به پلډې بریالی شوی وای،چې ټول خپل ورونه مات کړی،او دهندوستان واکمن به شوی وای .

کوم شی چې دشاه جهان دلونو په هکله باید و ویل شي، هغه داده چې بیګم صاحب ډیره ښکلې او هوښیاره وه؛ په پلار باندې هم بې اندازې ګرانه وه . حتی داسې آوازې خپرېدې چې دپلار عشق دبیګم صاحب سره داسې حدته رسیدلی دی، چې تصوریې نه کیږی . شاه جهان به د خپل ځان د تېرئې لپاره وویل چې د ملایانو (قانون پوهانو) دحکم له مخې هرڅوک داحق لري چې د خپل لاس دابنو دلی ونې میوه وخوري . شاه جهان په بیګم صاحب باندې دو مره اعتماد کاوه چې دشاهی ګارډ، او همدا ډول هغه څه چې شاهی میز بـانـدې د خوراک لپاره اینبودل کیدل، دټولو کـنټرول دبیګم صاحت په لاس ور کړی و . بـیګـم صـاحـب پـه ټـولـه مـعـنـی کـولای شـول

چې شاه جهان یعنې خپل پلار تر خپل نفوذ لاندې راولي، او د مهمو کارونو په فیصله کې هر ډول چې بیګم صاحب وغواړي، هغې خواته ګوز کړي. بیګم صاحب ډیره بدایه؛ زیات عایدات د مهمو کارونو په فیصلو کې د لاس او پښو وهلو له درکه د هغې لاس ته ورتلل. د هر لوري نه لوی سوغاتونه ورته رسیدل. ډیرې زیاتې پیسې یې مصرفولې، او په مصرف کې بې اندازې میړنۍ وه. د دارا سره هم بیګم صاحب زښته زیاته جوړه وه. د هغه په لوري ولاړه او په جوته یې له هغه حمایه کوله. د دارا سره بیګم صاحب ملګرتیا او وفاداري د پلار او مشر زوی په دوستۍ کې کې لړزول نه لوباږه.

بیګم صاحب د دارا له هره پلوه حمایه کاوه او په موقع به ئې خبرو ته رساوه چې اوس باید څه وکړي. د دارا او بیګم صاحب دا دوه تینګه ملګرتیا تش پدې بنا نه وه چې ګویا دوی دواړه په اولادونو کې مشران و، لکه څرنګه چې خلکو پسې ویل، بلکه خبره داوه چې دارا بیګم صاحب ته وعده ورکړې وه، که چیرې دی امپراتورشي دینه به اجازه ورکړي چې میړه وکړي.

دا ډول کار یعنې شاهزاد ګیو ته د میړه کولو تقریباً په هندوستان کې هیڅ وخت څوک حق نه ور کوی. ځکه چې د شاهزاده ګیو میړونه په در بار کې ډیر قوت پیدا کوی، او دا قوت ددې سبب ګرځي چې همیشه یې تر نظارت لاندې وی چې د تاج غوښتنې مخه یې ونیسي. لدینه پرته بادشاهان خپله وینه دومره لوړه ګڼي، چې د خپل ځان مساوي څوک نه بولي، چې د دوی د لوړ ولایق وی. زه غواړم چې د موضوع په ضمن کې ددې شاهزادګۍ (بیګم صاحب) د عشقي دسیسو په باره کې هم څو ټکي ولیکم. باوجود ددې چې بیګم صاحب په حرم کې ساتل کیده (۱۲) او ددې ساتنه د نور څخه کمه نه کیږي. زه ددې نه ویریږم چې ممکن د کوم لیکوال لپاره د رومان مواد په لاس ور کړم. د لته عشقي دسیسې زمونږ د عشقي

پېښوپښان نه وی ، چې دخونداوره کومیکی سرګند شتونو سره ملګرې وې ، بلکه ددوی عشقی معاملی همیشه وحشتناکی او دزړه لړزونکو پېښو سره څیرمه وې . وایی چې شاهزادګی (بیګم صاحب) په پټه سره یوځوان چې چندان لوړ القاب یې نه درلودل مګر ډېرښکلی اوښه ځوانی ئې لرله حرم ته ننیستی و . ددومره کینه کښو او حسد ناکو ښځو په منځ کی بیګم صاحب ونه کولای شول چې معامله پټه کړي . خبره زرشاه جهان ته ورسیده . ده دانیت وکړچې بیګم صاحب بې خبره ګېر کړی او داسې یې ځان ښکاره چې ګویاتش دخپلې لور لیدلو ته راغلی دی . شاهزادګی دشاه جهان په ناځاپې رانګ سره تش دومره وکړای شول چې هغه کم بخت د حمام په لوی دیګ کی پټ کړی . مګر بیاهم بیګم صاحب وپوهیده چې شاه جهان یې په ځان شکی کړ. شاه جهان په سړه سینه دبیګم سره دهمیشه پشان خبرې بللی خواته بوتلی ، او په آخرکی ورته وویل چې دده په نظرکی بیګم صاحب ډېره خیرنه ښکار اوضرورده چې لاس پرلاس حمام وکړي ، اودغسل لپاره زراوبه تودې کړي . شاه جهان په تهدیده آمیزه لهجه سره امرور کړچې زرد حمام دیګ ګرم کړي او په خپله ترهغې پورې هلته پاتې شو ترڅوچې نو کرانو په اشاره ورته وویل چې هغه کم بخت فیصله شو .

دغه موډې نه وروسته بیګم صاحب یوه بله معامله تر لاس لاندی ونیوه یو پارسیبان ځوان چې ناظرخان نومیده خپل (معتمد) چې زمونږ په اصطلاح د کارونو اداره کوونکی ورته ویل کیږي مقرر کړ. ناظرخان ځوان امیر ، له ټولو ښکلی او ددرباري نوکرانو په جمله کی دښایست ، ونی او پاکی له مخی جوړه نه درلوده. دی په ټولو باندی ګران و . ښایسته خان داورنګ زیب ماما ختی داپیشنهادوکړ چې بیګم صاحب ده ته واده کړي ، ولی په شاه جهان باندی داپیشنهاد ډېر بد ولګیده ځکه چې شاه جهان ددې موضوع متعلق دځینو دسیسو څخه خبر شو . لاس په لاس یې

فیصله و کړه چې دناظرخان څخه ځان خلاص کړي او خپله فیصله یې داسې عملي کړه. شاه‌جهان ناظرخان ته د احترام په سترګه (بیتیل) بخشش کړ چې د مملکت دمنعنی له مخې لاس په لاس باید وژوول شي. بیتیل (پان) نازکې پاڼې دي چې له لږو نورو شیانوسره ژوول کیږي. دبیتیل دژویلوڅخه‌شونډې او خوله سره کیږي او سیلوي ځکول لاخوندورشي. ځوان‌امیر داتصورهم نه شوکولای چې بیتیل به یې مسموم کړی وای. دناظرخان مجلس نه په خوشحالۍ ووت اوپه خپل پالکۍ باندې سپورشو. ولې زښت ډیر تیزو. کورته دناظرخان‌تش بې سیلوی وجودراورسید.

روښن آرا بیګم دبیګم صاحب پشان هیڅکله دومره ښکلې‌او هوښیاره نه‌وه دواړه خویندې په خوشحالۍ او خنده رویۍ کې یوې بلې‌ته سره ورته اوهمدا ډول کشر ځوره دمشرې پشان دساعتیری چندان دښمنه هم نه وه. روښن آرابیګم اورنګ زیب سره زښته صمیمی وه. لدې وجهې نه د دارا او بیګم صاحب سره دښمنه وه. ددې دشمنی له وجهی ددې عایدات هم چندان زیات‌نه وو اوپه کارونو کې یې لږه برخه اخیستله ولې په حرم کې یې ژوند کاوه او دلوی هوښیارۍ ښځې په صفت یې خپل جاسوسان لرل په ډیرو مهمو پیښویې ځان خبر اره اوبیا داټول ددې په مرسته اورنګ زیب ته رسیدل. شاه‌جهان دشورش نه‌څوکاله‌پخوا رااتلونکی حال احساسوه او ځان یې په سخت ګران حالت کې ګیرلیده. دی پدې پوهیده چې څلور واړه شاهزاده‌ګان ټول بالغ دکورونو خاوندان او هریوه دتخت وتاج لپاره ځان برابروی، په پټه دیواو بل په ضد دسیسې جوړوي، او بالاخره یودبل دښمن دي. دی نه پوهیده چې ددوی یعنې خپلو زامنو سره څه وکړي، اوڅنګه خپل ژوند بچ کړي. هغه څه چې وروسته پیښ شول ته به وای شاه‌جهان ټول پخوالیدل. دګوالیار کلاته (پدې کلاکې‌عموماً شاهزادګان‌قیدیدل. دې کلاته لارورپیداکول ناممکن و، ځکه چې په زښت‌پیچلې ځوړي باندې پرته وه.

کلا په خپلو دیوالونو کې ښې اوبه لري او د پوځ داعاشي لپاره هم پوره خوراکي مواد پکې موجوددي) دخپلوزامنو اچول هم څه اسانه خبره نه وه . دوی اوس پوره اندازه قوي شوی و ، هریوه ځان ته دربار درلود . دابه هم معقوله وه چې شاه‌جهان خپل زامن دځان څخه لرې اودوی ته دولایاتو اداري ورکړي ، په کوم ډول چې ددوی دنسب سره برابرې وې .

په عین وخت کې شاه جهان دخپلوزامنو څخه ویریده اوفکريې کاوه چې که چیرې دوی په ورکړشوي ولایاتو کې نوره هم قوي شي نوهریوبه د کوچني پادشاه‌پشان رول لوبوي په آخر کې همداسې هم وشول . دهغه ویرې له مخې چې په دربار کې پرته وه شاه جهان پدې ویریده چې دده په‌مخ کې به شاهزادگان دیوبل مرګ تـه لاس تیرکړې . ددې ویرې نه ده دانیت وکړ چې دوی دځان څخه لرې کـړي . سلطان شجاع ته‌يې دبنګال سلطنت ورکړه‌اورنګ زیب ته دکن ، مراد بخش تـه ګجرات اوداراته‌يې کابل اوملتان ورکړل . ددوی څخه درې لومړي شاهزادګان په خپلوولایاتو خربښ اوهلته یې ځانونه پادشاهان ګڼل . ددې ولایاتو ټول عایدات یې ځانوته راګر ځول . په رعیتوباندی دکنترول او دهمسایه هیوادونوپه مقابل کې یې دخپل ولایت دمدافعې په وم زښته ډیره عسکري قوه دځان سره ساتله . دارا چې تپولو ورونو کې مشراو دمبادا په صورت کې دتاج وتخت لپاره په نظرکې نیول شوی و ، ددربار څخه لرې نه شو . داسې ښکاریده چې داکار دشاه‌جهان دفیصلې سره سم وي . پدې هیله چې دده دمرګ نه وروسته‌داراددې‌جانشین شي . شاه‌جهان حتي ددارااحکمونه منل او دا اجازه‌يې ورکړه چې دشاه جهان دتاج نه‌ټیټ‌یوتاجګی هم ولري . شاجهان اودارا دامیرانو په منځ کې داسې ښکاریدل ته به‌وای چې دوه تاجداران یوځای ناست دي . امالکه څرنګه چې څرګنده ده په یوه‌هیوادکې ددوو تاجدارانو ګذاره اودوستي ناممکنه ده .نو پدې سبب شاه جهان‌په‌دارا باندې بدګمانه

شو . اگرچې شاه جهان به همیشه دارا سره ډیره مینه ښودله او احترام به یې کاوه ولې بیاهم شاه جهان خصوصاً د مسموميت څخه سخت ويريده . ده ته داورنګ زیب کیفیت هم څرګند و ، او فکريې کاوه چې دی به د ټولونه د مملکت اداري لپاره مساعدوي . لکه چې ويل کيږي شاه جهان داورنګ زیب سره مستقيم مناسبات ساتل . داهغه شيان وو چې ، دشاه جهان اودده دزامنو په باره کې ويل يې ماته لازمي ښکاريدل ځکه چې د ژاتلونکو ليکنو دپوهې لپاره ضروري دي .

ماونه کولای شول چې ددوار وشاهزادګيو په هکله چپ پاتې شم ، ځکه چې دوی پدې تراژیدۍ کې دنورو ټولونه زيات مهم رول لوباوه . ښځې په هند کې لکه په کانستانتينوپل اونورو ځايونو کې زياتره مهم رول لوبوي سره ددې چې څوک دوی ته زياتره توجه هم نه کوي او پدې پيښو کې په نورو علتو نو پسې ګرځي او سرو ر پسې ماتوي .

ددې لپاره چې داتاريخ ښه واضح شي بايد دلرې څخه ورته راشو او ضمناً داوويل شي چې داورنګ زیب ، دګولکهنډې پادشاه او داورنګ زیب وزیر امیر جمله (١٤) ترمنځ څه وشول ؟. ددې لرې مطالعې نه به داو رنګ زيب کرکتر او وزير کي هم ښه څرګنده شي ، کوم چې وروسته به زمونږ د داستان قهرمان وي اودهندوستان پادشاه کيږي به . هم به اميرجمله راته معلوم شي چې ده څنګه داورنګ زیب دامپراتورۍ لپاره دښست تيزه کښيښوه .

هغه وخت چې اورنګ زیب په دکن کې و ، دګولګهنډې دپادشاه وزير او عسکري قومانـدان په ټول هند کې مشهور پارسيان اميرجمله دمتوسطې کورنۍ څخه ومګر په کارونوکې دزياتې تجربې خاوند ، ممتاز عقل ، او دیوه قابل سپه سالار خصوصيات يې لرل . داميرجمله لويه اندازه دارايي نه تش ددې لارې نه ، چې ده وکولای شول دې بدايو سلطنتو نو ته ځان ورننباسي بلکه دده دهغه تجارتـي

بیږ یوله‌لارې هم وه چې هرې خواته گرځیدې اوده تــه یې زیاتـې پیسې راگټلې همداډول دالماسود معدنونو داجارې له لارې چې د بدلو ځیرو په نوم به یې کول اوهلته‌دده دنمایند گانولـه خوا دده لپاره په پوره اخلاص کار کیده . خلکو یوازې دده د دارایې‌په باره کې‌خبرې کولې‌اودده دالماسو مقدارېې په بوجیو باله . امیرجمله وکولای شوو چې‌ځان ډیر قوي اوبانفوذه کړي .ده دشاهی‌عسکري قوې دادراې‌نه پرته دېیار سیبانانو عسکري ځانگړې قوه‌ځان‌سره‌ساتله‌او هم‌یې‌دفرنگیانو یعنی‌عیسویانو ډیره مظبوطه توپخانه لرله چې دهغوی څخه‌یې دقوماندانانو‌په‌صفت‌کار اخیست.

لنډه داچې امیرجمله ډیر‌قوي‌اوډیر‌شتمن شو. خصوصاً وروسته له هغه‌چې ده وکولای شول دکر ناتیک (۱۵) سلطنت ته ځان ورننو یوست اوهلته‌یــې دبت پرستانو ټول پخوانی حومونه نالاکړل‌چې دگولکهنډې (۱۶) پادشاه دامیرجمله په حــال حسد خوړ او دیــته تــیار شــوچــې د امــیر جملــه سره پنجې واچوی. د گولکنډې بادشاه لپاره دا اوازه چې‌دده‌مور — ملکه دامیر جمله سره پته عشقي رابطه‌درلوده لری دتحمل وړنه وه اودا ملکه‌لاتراوسه ښکلې هم وه. ولي بادشاه دخپل نیت نه هیڅوک خبر نه وېل . په سره سینه‌یې انتظار یست چې امیر— جمله دکرناتیك څخه راستون شي، کوم چې هلته دلښکر سره و.

آما یوه ورځ کله چې بادشاه ته د امیر جمله او خپلې مور — ملکی ترمنځ دمناسبانو په هکله مفصل وویل شول، ده نور داقدرت نه درلود چې دخپل قهـر، غضب، ښکنځلو اوتهدید رنولوموني په لاس کې ونیسي. ددې موضوع څخه زر امیرجمله ته خبرورکړشوه ځکه چې په‌دربار کې‌دامیرجمله دښځی‌له‌پلوه ډیردوستان موجود و، اودې خپلوانو اوملگرو لری چوکی هم په لاس کې‌وې. دبادشاه مور هم زردې خبرې څخه خبره شوه . لدې کبله امیرجمله خپل یوازینی زوی محمد— امیر خان ته چې هغه وخت په دربار کې و، ولیکل او امریې ورکړچې دښکار یابلــې

لاري نه ددربار څخه ووځي ، اوده ته ځان ور ورسوي. محمدامیرخان څوځلي کوشش وکړچي دربار څخه ووځي ولې بي فايدې ، ځکه دبادشاه له خواتر کلکې څارنې لاندې و ، او دده یو کوشش هم کامیاب نه‌شو . دې حال امیرجمله په سخت حالت کې راګیر کړ، اودې دېته مجبور شو چې وروستي فیصله وکړي. دکومې په نتیجه کې چې دپادشاه ژوند او تخت وتاج خطر تهدیدول.

امیرجمله اورنګ زیب ته چې هغه وخت په دولت آباد ، ددکن مرکز کې و اود ګولکهنډې څخه د۱٦ ـــ ۱۵ ورځو په منزل فاصله لری، ولیکل او پېدې یې هم وپوهاوه چې د ګولکهنډې بـادشاه غواړي چې دی او دده کورنۍ تباه کړي . سره دهغه تړلو مهمو خدمتونو چې په هغو باندې تړل خبردې چې امیرجمله دده لپاره وکړل مګر هغه ونه لیدلې شول . دغه بې عدالتي اوبې شکري دې (امیرجمله ، تشویقوی چې اورنـــګ زیـــب تـــه ددې خـــواهش سره مراجعه وکـــړي ، تـــرڅویـــی دحمایـــې لاندې ونیسي .

که چیرې اورنګ زیب دده (امیرجمله) مشورې آوري او اعتماد وربانده کوي ، نو هغه (امیرجمله) به د ګولکهنډې باد شاهي او بادشاه دواړه دده (اورنګ) په لاس ورکړي .ددې کار ترسره کول به ډېر آسان وي. ده اورنګ زیب ته ولیکل چې هغه دی ۵ ، ٤ زره انتخابي سپاره د خپل لښکر څخه بیل اود ګولـکهنډې خواته دې په بیړه روان شي ، او په لاری ئې دا آوازې خپـــری کړي چې دی دشاجهان سفیردی اود مهمو کارونو لپاره غواړي دبهاګ نـــګر بادشاه ته ځان وورسوي . لومړی دبیر(۷) ، کوم ته چې باید مراجعه وشي ، او بیا هغه بادشاه ته خبر رسوی . زما متحد او نما ینده او په ټوله معنی ما ته وفاداردی . یوازې کوشش وکړه چې زر روان شي. زه به داسې چل وکړم ، چې تاسې لپاره به دبهاګ نګر دیوالونو ته راورسم ،

اوهيڅ بهونه پيژندل‌شم کله، چې بادشاه دعادت له‌مخې دسفيرانو څخه دمکتوب اخستلولپاره په خپله راوځي تاسې کولای‌شئ چې په‌آسانه اول‌دی ونيسئ‌او بيا ده کورنی‌اوورورسته په خپل فکر دهغوی‌سره‌معامله وکړئ . دده کورچې په‌بهاکټ‌نگر کې دی اوپه‌کوم کې چې‌دی اوسي، نــه دکلاديوالونه لري ، نه خندق اونه استحکامات . ده داهم زياتوله‌چې اميرجامه به ددې اقدام ټول مصرفونه په خپله غاړه واخلي، اوشاهزاده ته‌ بې‌دلبنکر کشي په نوم مصرف پــه ورځ کې ۵۰ زره روپــي ومنلي، چې دټول سفرمصرف تقريباً ۲۵ زروايکوته رسيږي .

اورنگ زيب فقط دهمداسې‌فرصت په‌انتظارو، اوپه عملي کولو کې‌يې‌ډيل ونه‌کړ. لاس په‌لاس روان او اقدام يې داسې تر سره‌کړچې، بهاکټ‌نگرته‌پــه نه پيژندونکې جامه‌کې دشاه جهان دسفيرپه نوم يې‌ځان ورساوه، دگولکهندې بادشاه تـه خبر ورکړ شواودی دبدل سفير ليدلو لپاره باغ‌ته راووت چې دعنعنې‌له مخې په احترام سره سفيروويني، ولي دابدبخت دښمن ته ور روان‌و. دجوړ شوی‌پلان له مخې لس دولس گرجستاني غلامان ددې لپاره‌تيارشوی‌وو، چې بادشاه‌ونيسي، اما يواميرچې‌پدې‌وضع پوه و، هغه‌دزړه سوی له مخې داحال تحمل نــکړ، اگرچې دی هم داميرجمله دطرفدارانو څخه و، چيغه ئې پورته کړه « اعليحضرته ! آيـا تاسويــې نه پيژنئ‌چې‌دا اورنگ زيب دی ، منډه کړئ چې نيسي‌مو» بادشاه له‌ترسه لړزيده په منډه له باغه ووت ، هغه آس چې په‌لاس ورغی ور باندې سپور شو ، په ټول قوت سره يې په يوه درنگ ځان دگولکهندی‌عسکری کلاته ورساوه. دغه کلا دهغه باغ څخه ديوه ميل‌ته زياته فاصله نلري، اورنگ زيب وليدل چې پلان يــې شنډشو، ولي واريې خطا نکړ، اوپــدې هم پوهيده چې اميرجمله دخپلو لښکرو سره په‌ده (اورنگ زيب) باندې حمله نه‌کوي، نــوفوراًيــې دشاهي کورونيو ټول ښکلي اوقيمتي‌شيان چې‌هلته په لاس ورتلل، دځان سره واخيستل. باد شاه ته‌ يې‌دوه

ښځې ورولیږلې (داکار په ټول هندوستان کې په ډیر مقدس صورت مراعات کیږي)
او بیایې دهغه عسکري کلا په محاصره پیل وکړ، ولې د کلا محاصرې کم زیات دوې میاشتې دوام وکړ. ددې کار علت دا وچې اورنګ سره د محاصرې ماتولو لازمي وسله نه وه موجوده. په همدې وخت کې اورنګ زیب ته دشاه جهان امر راورسید چې د محاصرې څخه لاس واخلي او بیرته دکن ته راستون شي. پداسې حال کې چې کلا دخوراکي لوازمو له درکه په بدحال کې وه ولې اورنګ زیب د فرمان مطابق مجبور شو محاصره شوې کلا خوشې کړي. اورنګ زیب پدې ښه پوهیده چې داد دارا او بیګم صاحب کارونه دي چې شاه جهان یې دې ډول امر ته مجبور کړی دی. ځکه دوی پوهیدلي چې که چیرې اورنګ زیب داکارتر سره کړي لا به قوي شي. اورنګ زیب په جوته د نارضایتې هیڅ ډول نښې له ځانه ښکاره نکړې او دومره یې وویل چې دشاه جهان امرونه باید اجراشي.

اورنګ زیب اګرچې بیرته راستون شو، ولې ده په ارامه سره وکولای شول چې ډیره لویه اندازه پیسې دلښکر کشۍ، دلارې دمصارفو دجبران په نوم لاس ته راوړي. اورنګ زیب حتی خپل زوی سلطان محمود ته دپادشاه لورو کړه او پادشاه هم داوعده ورکړه چې دخپل مرګ نه وروسته سلطان محمود په خپل ځای وټاکي. لاس په لاس یې سلطان محمود ته درام ګیر (۹۸) کلا او دهغه شاوخوا ځمکې په تویانه (جهیز) کې ورکړې. ددې نه علاوه اورنګ زیب دپادشاه نه داوعده هم واخسته چې لدې وروسته په دنقرایې سکو په یوه مخ دشاه جهان مهراو په بل مخ به دده مهر لګیږي. دا اجازه یې هم ورڅخه واخسته چې امیر جمله ته دخپلې ټولې توپخانې، عسکرو، دارایې او کورنۍ سره له هغه ځایه دوتوامرورکړي.

دې دوولویو کسانو (اورنګ زیب او امیر جمله) په لنډه موده کې ګډلوی فعالیتونه شروع کړل. په لارکې اورنګ زیب او امیر جمله بادیر محاصره او فتح کړ

چې د بیجا پور د محکمو او مهمو کلا گانو څخه گټنل کیده . لدې ځایه دولت آباد ته روان شول او هلته دومره سره ملګري شول چې اورنګ زیب او امیر جمله به که په ورځ کې دوه ځلې سره نه وای لیدلي ژوندیې نه شو کولای . ددوی اتحاد د کارونو پر مختګ لپاره زښت ډېر کومک کاوه اود اورنګ زیب دامپراتورۍ لپاره یې دبنسټ تیږه کښېښوده .

دغه عالیجاه خپل کارونه پداسي ماهرانه صورت سره بنا کړل چې شاه جهان خوار ه در بارته ورروغوښت . امیر جمله بالاخره دلویو قیمتي سوغاتونو سره اګرې ته روان اود خپلو خدمتونو پیشنهادئي شاه جهان ته وړاندې کړ . امیر جمله شاه جهان د ګولکونډې بیجاپور (۱۹) پادشاهانو او هم یې د پرتګالیانو په مقابل کې جنګ ته ولمساوه . ددې لپاره یې اول یوغټ الماس چه د قیمت له مخه یې ساری ته در لود (۲۰) ، شاه جهان ته تقدیم او دایي هم ورته وپوهول چه د ګولکونډې تیږې د کندهار دغرونو د تشولو څوځوکو څخه زیاتی قیمت بهادي . (۲۱) (دغه وخت کی شاه جهان د کندهار دنیولو ترتیبات نیول) او باید د ګولکونډې خراته نظامي عملیات متوجه کړي او هندوستان د کومارین دفاعي پورې فتح کړي .

ددې خبرې کول ډېر مشکل دي چې آیا واقعاً شاه جهان د امیر جمله الماس ورته ند کړی و ، یا داچې دی لکه چې ځینی یې ممکنه بولی ددې لپاره چې دارا په لومونی کې راونیسي پوځ یې دتیارسی په حال اعلان کړ . دارا شکوه په څرګنده سره نوره هم ځان قوي کاوه او ځان ته یې داجرأت ورکاوه چې دشاه جهان وزیر سعداله خان توهین کړي . سعداله خان په شاه جهان ډېر ګران واودی د هند په تاریخ کې تر ټولو زیات لوی سیاسي سړی بلل کیده . په آخر کی دارا دا امرور کړ چې دی مسموم کړي . د دې کار علت دا وچې سعداله د دارا حمایه نه کوله او سلطان شجاع خواته یې تمایل زیات و . یاممکن لدې نه چې سعداله خان ډېر قوي ورته ښکاریده فکریې کاوه

چې دشاه‌جهان دمرګ ته وروسته به دتاج وتخت سرنوشت په خپل لاس کې واخلي یاداچې سعداله خان په خپله پارسیبان نه بلکه دهند و . په دربار کې یې ډېر حاسدان لرل اوهغوی دااوازې خپرولې چې ګویا سعداله خان دهند په مختلفو برخوکې دپټانانو (پښتنو) ډیر ټولګې ساتلې‌او هغوی ته ښه معاش ورکوي او دمبادا لپاره بالکل آماده دي . داځکه چې دی (سعداله‌خان) په خپله دپادشاهي نیت‌لري زوی په‌تخت کښېنوي . په‌هرصورت چې مغل له‌هنده‌وشړي اوتخت بیرته‌پښتنو ته‌راو ګرځوي. دسعداله ښځه هم پښتنه وه .

په هرصورت علت چې هرشی وي خوشاه‌جهان فیصله وکړه چې پوځ دامیر جمله تر قومندانۍ لاندې دکن ته‌وراستوي . داراددې اقدا په تاوان باندې پوهېده. داهم ورته جوته وه چې دکن ته‌پوځ استول دامعنی لری‌چې اورنګ زیب‌لاقوي‌شي.

لذې سببه یې ددې اقدام په مقابل کې سخت مخالفت کاوه او ټول کوشش یې دې ټکي ته متوجه کړی و ، چې دلښکر کشی مخه‌ونیسی . آمادارا‌چې‌دشاه‌جهان ټینګار ولیده په زړه اونه‌زړه یې د خپل پلار فیصلې سره‌موافقه وکړه، آماپدې‌شرط چې اورنګ زیب په دولت آباد کې تش دحاکم چارې اجرا کړي‌اوپه عسکري معاملو کې دقوماندانۍ او مداخلې څخه لاس واخلي . دپوځ قوماندانې امیر جمله په غاړه واخلي خوپدې شرط چې خپله ټوله کورنۍ په دربار کې داعتما دلپاره‌دیرغمل په صورت پرېږدي .

امیر جمله یوازې دشاه‌جهان دخواهش په‌اساس‌دې شرط سره‌موافقه‌وکړه‌چې دارا په‌مقابل کې دګذشت‌نه کار واخلي. له‌بلې‌خوا شاه‌جهان امیرجمله‌ته‌داوعده‌ورکړه‌چې لږموده وروسته به په‌ده‌پسې ښځه اوماشومان‌ورولیږي. امیرجمله‌دموافقې‌نه وروسته یې معطلې دکن ته په اورنګ‌زیب پسې دمضبوط پوځ‌سره روان شو. دبیجاپور په ځمکه ورننوت اودهغه هیواد دټینګې کلا کالیاتې (۲۲)محاصره‌یې شروع کړه .

هغه وخت چې شاجهان سخت ناجوړه شو د هندوستان ټول کارونه تقريباً په همدا وضع کې پراته وو. دلته به دشاهجهان دناجوړۍ په باره کې زياتې خبرې نه کړو دومره بايد ووايم چې دې ناوړه ناروغۍ څه د پاسه او ياکلن بېرداته نور څه نه پرېښودل تش داچې هغه بايد خپله ټوله قوه وساتي نه داچې پدې کارونو باندې يې ولگوي. (۲۳) دې ناروغۍ وارله واره په ټول هندوستان کې خطر او اضطراب خپور کړ. دهيواد په مرکزونو ډيلي او اگرې کې دارا قوي پوځ ټول کړ همداډول سلطان شجاع په بنگال اورنگ زيب په دکن اومراد بخش په گجرات کې . ټول څلور واړه وړونه په ځانونو باندې خپل متحدين او ملگري راټولوي څلور واړه ليکونه استوي وعدې ورکوي اود سيسې جوړوي. دارا د دوی دليکونو څخه ځيني لاس ته راوړل هغه يې شاه جهان ته وښودل او د دوی دليکونو په استناد يې لوي شور ځور ته کړ .

د دارا خور بيگم صاحب هم موقع دلاسه ورنکړه شاهجهان يې دنورو وروڼو په مقابل کې لمساوه. ولی شاهجهان په دارا باندې باورونه کاوه او پدې ويريده چې مسموم به يې کړي .

شاه جهان امروکړ چې په هغو خوراکی موادو باندې چې دلته راوړل کيږي سخت کنټرول ولگوي . حتی ويل کيږي چې شاهجهان ددې موضوع په باره کې او رنگ زيب ته وليکل . ځکه چې دارا پدې خبر شونو نور يې ونه کړای شول چه دتهديدونو قهراوغضب اوموتي ونيسي .

هرڅ چې په خوله ورتلال ويل به يې . دبلې خوا ته دشاهجهان ناجوړې غزيده او دا آوازې پورته شوې چې شاه جهان مړشو.

په دې باره کې لاس په لاس بې نظمي شروع شوه . ديو خوورځو لپاره دکانونه وتړل شول څلور واړو شاهزادگانو په جوته او جدي توگه تياري نيولی. هريوه خپله قوه پخوله. که رښتيا وويل شي دوی بې اساسه جنگ ته تياري نه نيولی. دوی ټول پدې

پوهیدل چې ترحم ته باید انتظار و نه باسي. ددوی لپاره دمرګ یافتحې، بادشاه کیدو یامرګ ته تسلیمیدوسوالونه مخ ته وو. دوی، پدی هم پوهیدل، هغه څوك چې فاتح راووځي، دنورو ورونو څخه به بیلیږي، لکه څرنګه چې ددوی پلار شاه جهان په خپل وخت کې دخپلو ټولو ورونو سره رفتار وکړ.

سلطان شجاع چې خورا لوی خزانې یې په شته من بنګال کې ټولې کړې وې، هلته یې دهغه ولایت ځینې راجګان او کلیساوې لوټ کړی او په زیاته لویه پیمانه پیسې ملې دنورو څخه خپل جیب ته کړی وې، دټولو ورونو نه دلوی لوی پوځ سره داګرې په لوری راروان شو. دی دپارسیانو امیرانو دحمایې په تمه وه، ځکه چې ددوی مذهب یې قبول کړی و.

شجاع په پوره زړه ورتوب مخ وړاندې په حرکت کې وه په لوړه؛ بهٔ یې ویل چې شاه جهان دارا مسموم کړاو مړشو او دی اوس دخپل پلار دقصاص اخستلو لپاره هغه لورې ته روان دی یا په بل عبارت دی غواړی چې دارانه تخت ونیسي. شا جهان مجبور کړای شو، چې سلطان شجاع ته ولیکې چې دی دا اجازه نه ورکوی چې نوره مخ په وړاندې راشي. دده ناجوړی ډیره سپکه ده او صحت یې مخ په ښه کیدو دی. اما څرنګه چې سلطان شجاع په دربار کې ملګرې لرل اودایې تائیدوله چې د شاه جهان ناروغې دجوړیدو نه ده، بناپدې سلطان شجاع مخ په وړاندې راته؛ ځان یې داسې پوهاوه چې ګویا شاجهان مړدی. که فرضاً ژوندی هم وی، دی غواړی چې دهغه په حضور مشرف شي، پښې یې مچ او نصیحتونه یې واوری.

په سلطان شجاع پسې لاس په لاس تقریباً په یوه وخت کې اورنګ زیب هم ددکن څخه حرکت وکړ. لوی شوری پورته کړ. اورنګ ته هم شاه جهان امر وکړ چې راته شي او دارا هم په تهدیده آمیزه امر کې حصه واخیسته. اما اورنګ زیب هماغسې تظاهر کاوه، لکه سلطان شجاع، او دده په شان ځواب ورکوی. مګر دایې

لیدل چې دده مالي وضع چندان ټینګه نه ده او هغه عسکر چې دده په ځانګړي اختیار کې دي، لږه تنخواه اخلي. اورنګ زیب دچالاکۍ دوې لارې جوړې کړې، او دواړه چلونه یې په ډیر ماهرانه صورت سره اجرا کړل. یو چل یې دمراد بخش لپاره او بل یې دامیر جمله لپاره. مراد بخش ته اورنګ زیب په غوړو الفاظو لیک ولیکه او په هغه کې ئې اطمینان ورکړ، چې دی دمراد بخش رښتینی او صمیمي ملګری دی. په خپله دتاج او تخت چندان دعوی هم نه کوي، او ټول ژوند یې دفقیر پشان تیراوه. مګر دارا نالایق سړی دی، مملکت نه شي اداره کولای، کافردی، بت پرست دی، او ټول لږ امیران یې کټی نه شي. سلطان شجاع رافضي او همدا ډول دهند وسنان دښمن دی. دی ددې لیاقت نلري چې تاج یې په سر وي او یا په بل عبارت سره مراد بخش یوازینی سړی دی چې واقعاً دتاج او تخت مناسب دی. په دربار کې دده لپاره انتظار ایستل کیږي، ټول دربارته دده شجاعت پوره پوره معلوم دی. ټول به په ده پسې ولاړ وي، ترکومه پورې چې خبره پر اورنګ زیب پورې اړه لري، هغه داده چې کله چیرې مراد بخش ده ته دارهده ورکوي، چې خپلې امپراتوري په وخت کې به اورنګ زیب ته دا اجازه ورکوي، چې چیرته په کوم کونج کې دژوند تر آخره پورې دخدای دعبادت لپاره شرایط ورته برابروي، نو یې دی شرط حاضر دی، چې دده ملګری شي او په مشوروکې ورسره کومکي شي. په ملګروکې کومک ورسره وکړم، په ورپسې ټول خپل پوځ دده په اختیارکې پریږدي، چې ددارا او سلطان شجاع په مقابل کې له هغه نه کار واخلي. اوس لاس په لاس ده ته (مراد بخش ته) سل زره روپۍ (چې تقریباً پنځوس زره ایکی ترې جوړیږي) ورلیږل کیږي، او خواهش کوم چې داروپۍ په ملګر تیاکې دګروپشان واخلئ. دی دامشوره ورکوي چې زر دسورت کلا فتح کړي، لکه څرنګه چې ده ته څرګنده ده هلته دبادشاه خزانه پرته ده (۲۴).

مراد بخش چي چندان قوي او دولتمن نه و په ډيره خوشحالی سره يې د اورنګ زيب پيشنهاد او دهغه سل زره روپۍ ومنلې . ده داورنګ مکتوب ټولوته وښود . مراد بخش داکار ددې لپاره وکړ چې له يوې خوا خراسان جنګ ته تشويق کړي چې دده ملاتړ وکړي د بلې خوا دلويو تجارانو څخه کرمه اندازه پيسې چې پخوابې په ډير تينګار سره ډيور په ډول غوښتلې د مکتوب ښودلو نه وروسته په ډيره خوشحالی سره ور کړي .مرادبخش په جدي توګه ځان خلکوته بادشاه ښيلو ټولوته يې کوتې کوتې وعدې ورکولې ، بالاخره يې وکولای شول چې برابر پوځ مجهز او دهغه څخه يې درې زره عسکر دشاه عباس تر قوماندانی لاندې اګرچې ييزک و دسورات کلا نيولو لپاره تعين کړل . اورنګ زيب خپل مشر زوی سلطان محمود چې دګولکهنډی بادشاه زوم و امير جمله ته چې لاتر اوسه دکالبباني عسکري چوڼی په محاصره بخت وور واستوه.

ددې کارنه د اورنګ مقصد داو چې سلطان محمود امير جمله دولت آباد ته دااورنګ زيب ليدلو لپاره په ورتګ راضی کړي پدې بهانه چې اورنګ زيب غواړي ده ته فوق العاده مهم خبرونه ووايی . آما ځرنګه چې امير جمله داورنګ زيب په نيت ښه پوهيده تود ورتګ څخه يې انکار وکړ او په ښرګنده يې ورته وويل چې شاه جهان لاتر اوسه مړ نه دی پدې باره کی پوره معلومات لري ، ددې نه پرته دده ټوله کورنۍ په اګره کې د دارا په لاس کې ده ، پدې اساس دی نه شي کولای چې اورنګ زيب سره مرسته وکړي او ځان دده طرفدار اعلان کړي . سلطان محمود دولت آباد ته راستون شو هيڅ يې دلاسه ونه شول او هم دامير جمله څخه ډير خوابدی و.

اورنګ زيب دامير جمله په ځواب باندې او تر نه شو . دا ځل يې بياده ته خپل دوهم زوی سلطان معظم ور واستوه سلطان معظم دخپل پلار ليک امير جمله ته ور کړ او په دومره هوښياری ، دوستی او نرمی سره يې امير جمله پراګير کړ چې

نوري د ټينګار قدرت نه درلود . د کاليانې په محاصره يې بېره ولګوله او محاصره چياتو ته يې د جزيي شرايط وړاندې کړل او بيا په خپله د سلطان معظم او خپل پوځ سره په تيز مارش د دولت ‌اباد خوا ته روان شو .

کله چې امير جمله دولت آباد ته راورسيد ، داورنګ‌زيب د نوازش باران ور باندې شروع شول . د بابا او باباجي ته يې په بل نوم ته ياد وو او په سل ګونو ګراتو به يې په غيږ کې نيولى وي . بيا يې لږ څنګ ته کړ او ورته يې وويل چې د راسيدلي باوري معلوماتو له مخې ، دا چې دده (امير جمله) خيل خانه په دربار کې د دارا تر څنګ ده توده ته نه ښايي چې د خپلې خيل خانې ژوند په خطر کې واچوي او په جوته سره داورنګ‌زيب په ګټه کوم اقدام ته لاس تير کړي آما هيڅ داسې مشکل نشته چې هغه دې د خپلو چالاکيو په مرسته حل نه شي . «اجازه راکړئ اورنګ‌زيب خپلو خبرو ته دوام ورکړ ، چې تاسو ته د هغه پلان پيشنهاد وړاندې کړم کوم چې ممکن په لومړي سر کې تاسو ته عجب ښکاره شي ، ځکه چې تاسو د خپلې ښځې او ماشومانو خطر ويروي کوم چې ډير غمل په تو ګه هلته پټې شوي دي . تاسو ته داسې لاروښيم ، چې ستا د خيل خانې پوره مصئونيت تضمين کړي . هغه لار داده چې زه به تاسو په تظاهري صورت سره بندي او بندي‌خانې ته به مو واچوم . بې له شکه تول به پدې بارو وکړي چې داکار جدي دى . ځکه څوګ به حتی دا تصور ونه کړي چې تاسو غوندې سړى پدې خوښ دى چې په بندي خانه کې ځان قيد کړي پدې موقع کې به زه وکولای شم چې ستاسو د پوځ او توپخانې د يوې برخې څخه استفاده وکړم : تاسو داهم کولای شئ چې يوه اندازه پيسې ما ته قرض راکړئ ځکه څرنګه چې تاسو په خپله اکثره وخت د کومک خبرې کولې . ددې ټولو لارو د استعمال په مرسته ما ته ښکاري چې زه کولای شم بخت ازمايي وکړم ، او هم به مونږ به ګډه سره د لارو چارو سنجولو لپاره فکر کړای وي چې څه بايد وشي . ددې نه علاوه که تاسې اجازه راکړئ چې زه تاسو د دولت آباد عسکري چوڼۍ ته واستوم او هلته به

تاسي په ټوله معنی دځان واکمن وی هلته به زماز وی سلطان معظم یاسلطان محمود ستاسو پیره داري کوي نوکار به لانوره هم دواقعیت شکل ونیسي. زه فکر نه کوم چې دارا به پدې باره کې څه ویلی وای او بیاپه کوم دلیل به هغه (دارا) ستاسو ښځه او ماشومان تینګوي؟ ».

ممکن یا هغه قسم له مخې وي چې امیرجمله اورنګزیب ته په دوستي کې ورکړی و، یادهغه لویو وعدوله مخې وي چې امیر جمله ته ورکړشوې، یاددې له مخې وې چې سلطان محمود په ټولو معنی مسلح ځنګ ته ولاړو، او په تروشه تنده یې امیرجمله نه کنټل پدې وجه چې دسلطان معظم خبره یې قبوله اودا یې غوښتل چې دده سره دولت آبادته ولاړشو (کله چې امیرجمله راننووت سلطان محمود حتی ښه داسې پورته کړه چې ګویا ګذارته ځان برابروي) امرجمله ددې سره موافقه وکړه چې اورنګ زیب ټول خواهشونه قبول کړي. دده پلانونه یې دقیق په شکله ومنل.

داچې اورنګزیب لږ ځنګ ته شو دده دتوپخانې لوی آمر په ډیرجدیت سره امیرجمله ته ورنږدې او داورنګزیب دنوم نه یې امرورته وکړ چې په ده پسې روان او په هغه کوټه کې یې کاپ کړ چې اعتباري پیره ورنه چاپیره وه. ټول عسکر چې اورنګزیب ترلاس لاندې و، لاس پلاس یې کوټه محاصره کړه. داچې دا میرجمله دقید آوازه لږه خپره شوه په همغه ساعت شورش شروع شو. ټول هغه څوک چې دامیر جمله سره راغلي و، دې خبرې حیران کړل، ولې بیایې هم دانیت وکړ چې امیر جمله خلاص او دوسلې سره را خواره شول چې بندي خانه ماته اود پیرې نه یې راوباسي. ددې کار سر ته رسول آسان و، ځکه اورنګ زیب ددې دول عکس العمل پیش بینی نه وه کړې چې زیاته قوه ورته متوجه کړي له بلې خوا تش د امیر جمله نوم کولای شول چې ټول په لږ زه راولي، ولې په همدغه موقع کې دریاکاری نه کار واخستل شو. اغتشاش وارله واره دامیرجمله دپوځ لویو منصبدارانو له خوا

په عملي تشريحاتو سره داورنګزيب او دده دزامنو په حضور کې چې په جدي فعاليت لګيا، کله يوه کله بل سره خبرې کولې، غلي کړی شو. بالاخره هغو وعدو او سوغاتونو هم کار کاوه چې داورنګزيب له خواشندل کيدل. په نتيجه کې دامير جمله ټول پوځ او حتی دشاجهان دلښکرزيانه برخه چې اوضاعو په حيرت کې اچولي وه او لار ښوونکی يې نه درلود، ټول داورنګزيب په لوري را تيرشول. دې خبرچې شاه جهان مړشو اويا دمرګ په حالت کې دی هم دخلکو په افکار وزيات تاثير درلود. همدا دول داوعده چې دپوځيانو معاش به اضافه شي او حتی لاس په لاس به د درو مياشتو معاش په پيشکي ورکول ورکړشي هم ددېر کسانو په افکارو مؤثره واقع شوه. په مجرد ددې چې اورنګزيب دامير جمله ټوله نقليه او حتی دده اوښان اوخيمې لاس ته کړل لاس په لاس يې دصورت محاصرې لپاره پوځ ته کوچ ورکړ او دهغه فتحې لپاره يې زر وسايل برابر کړل، ځکه چې مراد بخش هلته په ډيرو مشکلاتو اخته و. دهغه دپوځ بهترينه برخه پدې محاصره لګياوه، مګر په محاصره کې يې داسې مقاومت وليد چې دهغه انتظار يې نه درلود. آماد پوځ کښې دځو ورځو تګ ته ورو سته اورنګزيب خبر شو چې دصورت ګورنر عسکرې چونۍ محاصره کوونکوته ورتسليم کړه. اورنګزيب اول مراد بخش ته مبارکي واستوله او هم يې دامير جمله ټوله قيصه ورته وايکله. دايې هم ورته وليکل چې دی (اورنګزيب) اوس پوره قوي شوی دی او دد بار سره هم ټينګ ارتباط لري. اوس په هيچ شي کې نميکړ تيانه احساسوي او هم مخامخ براميو (۲۵) او اګرې ته روان دی. دده انتظار باسي او هليه ده چې دی (مرادبخش) بيره وکړي.

رښتيا داده چې مرادبخش دسورت په عسکري چونۍ کې دومره پيسې پيدا نکړې خومره ته چې يې انتظار يست. ممکن هلته واقعاً دومره پيسې نه وې د کومو په باره کې چې خبرې کيدې يا داچې په خپله ګورنر ددې پيسو زياته برخه ګوتوته

کړي وه ، لکه څرنګه چې ځينو ويل . ولي هغه څه چې مراد بخش ته هلته ګوتوته ورغلي‌وه، دامرسته يې ورسره وکړه چې اول يې دخپل پوځ معاش ور باندې پرې کړ، بيايې هغوعسکرو ته چې تش دسورت دخزانو په توم په محاصره کې ورسره ملګري شوي وو ، ور کړي .

حقيقت داوچې دمراد بخش لپاره هيڅ داسې وجهه نه وه موجوده چې په هغه باندې د سورت دعسکري چونۍ په فتحې باندې وویاړي . ځکه چې دې چونۍ واقعي استحکامات نه درلودل . ددې نه پرته محاصره ترېوې مياشتې‌پورې وځنډيده که چيرې هالنډ يانودسورنګ‌الوځولو نه کار نه وې اخستی، چې دهغه په مرسته يې دچونۍ دېوال لويه برخه والو ځوله او په چونۍ کې دننه کسان ډيرو ويرول او مجبور شول چې چونۍ ورتسليمه کړي، نومراد بخش په پخپله هيڅکله نه وای فتح کړی . دسورت فتحې مراد بخش سره دامرسته وکړه چې هرلوري ته يې دده دلويې انګازې پورته کړې چې‌مراد بخش لغم وواهه ، سرنګ يې‌په کې کښيښود (دې کار هنديان په تعجب کې‌واچول‌ځکه تراوسه پورې دوی ددې کارسره بلد نه وو) او هلته يې زياته لويه خزانه پيدا کړه .

باوجود ددې ټولو انګازو، لومړ یو کاميابيوداورنګ زيب خصوصي ليکونه او وعدې چې مرادبخش ته ورکول کيدې شاهباس چه پوه هوښيار او ډېر چالاک انسان و اودخپل بادار دګټو ټينګک ساتندوی‌و داخبره نه ښوله چې مراد بخش دې اورنګ زيب سره ډېرنږدې شي، اوهم يې اورنګ زيب ته دورتګ بيره ونکړه داکوښش‌يې وکړچې مراد بخش داورنګ زيب سره تش په خبرو مصروف کړي اوډامکان ورته برابرکړي چې په اکرې باندې يوازې ورشي او ترهغې پورې به دشاه جهان دناجوړی په‌باره کې هم پوره معلومات‌راورسېږي، اووبه ليدل شي‌چې کاروته څنګه کيږي . دا امکان به هم موجود وي چه سورت محکم کړي . ځکه

دسورت پراخه ځمکه بهترینه نکته وه چې په هغه کې باید دخپلو عایداتو سره تسلط تینګه کړي . داهم ممکنه وه چې یوڅه وخت وروسته له هغه ځایه برامپوره هم لاس ته روالي . ځکه چې سورت دبرامپور نیولولپاره ددروازې مثال درلود .

آما داورنګ زیب پرله‌پسې ډاډ ګیرني ، مکتوبونه ، دمراد بخش دپوځ او توپخانې اوپیسو نمکړ تیا ، پاك اوساده زړه ، دامپراتورۍ فوق‌العاده خراهش ، دې ټولو فکرونو دی دېته را کش کړ چې احمد آبادښار څخه ووځي ، ګوجرات پرېږدي ، غرسمه ونيسي ، په بېړه داورنګ زیب سره دملاقات ځای ته چې هلته دوه درې ورځې دمرادبخش په انتظار وځانډ ورورسوي . دداوړ وپوځونو دیوځایکیدو په مناسبت دخوشحالۍ جشن ونیول شو . شاهزاده ګانویوبل سره ولیدل اورنګ زیب مراد بخش ته په زړ ګونو وعدې ورکولې اوپه زړ ګونو کراتویې دخپلې دوستۍ نه غورې کولې . بیایې له سره په پوره اطمینان سره داخبره ورته وکړه چې دی (اورنګ زیب) هیڅکله دامپراتورۍ شوق په سر کې نه ګرځوی اوددہ وجود تش ددې لپاره دی چې ددارایعنې ددوی مشترك دښمن په مقابل کې دمرادبخش ملاتړ وکړی او هغه په تخت باندې پ‌ی کښینوي کوم چې دده لپاره انتظار باسي . ددې معلوماتو دوستۍ اوډاډ ګیرنې نه وروسته دواړه پوځونه مخ په وړاندې وخوځېدل ولې بیاهم په ټوله لارکې اورنګ دمراد بخش په حضور دخپلې دوستۍ اووفادارۍ نه خبرې کولې اوکله چې به اورنګ زیب دمراد بخش سره مخامخ کیده نوهغه ته به یې د «حضرت» یعنې اعلیحضرت لقب ورکاوه . په نتیجه کې مراد بخش په ټوله معنی پدې متیقن شو چې اورنګ زیب واقعاً ددوستۍ داحساس له مخې مراد بخش سره کار کوي اورنګ زیب په ډیر اخلاص سره دخپلې وفادارۍ اواحترام نه خبرې کولې . اما که لږ څه دمخه دګولکهنډی پیښوته نظرواچول شي اودا په نظرکې ونیسي چې

د گولکنډې سلطنت نیول ځومره د خطر سره تړلي و ، نو ځکه به څوک دا باور وکړي
چې اورنګ زیب په دومره آسانۍ سره دېته حاضر شي چې دی د فقیرۍ په جامه کې
ژوندون وکړي او بیا بالاخره پدې جامه کې مړ شي.

دواړو وروڼو داسې زبردسته قوه جوړه کړه چې دربار کې نه یوازې دارا
بلکه پخپله شاه جهان په تعجب کې واچوه . شاه جهان ته د اورنګ زیب دوربینې
پوهه ، تینګار او د مراد بخش زړورتوب ښه معلوم وو ، او پدې ښه پوهیده چې دې
شغلې څخه به داسې اور جوړ شي چې مړه کول به ډیر ګران وي . شاه جهان زر زر
اورنګ زیب او مراد بخش ته پرله پسې لیکونه آستوي او لیکي چې دده صحت مخ
په جوړیدو دی او باید هر یو خپلو صوبو ته وګرځي. دی (شاه جهان) ددوی سره موافق
دی او څه چې تراوسه تیر شوي دي هغه ټول به هیر کړي . شاه جهان لیکونه بیا هم
ددوی د وړاندې راتګ مانع کیدای نه شي . ځکه چې دوی ښه پوهیدل د شاه جهان
ناجوړي د علاج وړ نه ده او زیاتو خلکو د شاه جهان ناجوړي غیر قابل علاج بلله په هر
صورت دوی (اورنګ زیب او مراد بخش) داویل (ممکن پدې تینګه عقیده لرله)
چې دا مکتوبونه د دارا له خوا د شاه جهان په نوم لیکل کیږي . شاه جهان مړ شو یا د مرګ
په حالت کې دې بیا هم که چیرې ژوندی وي نو دوی غواړي چې دده (شاه جهان) پښې
ښکول کړي او د دارا له پنجو راخلاص کړي . شاه جهان څه کولای شول ؟ دې کم
بخت امپراتور لیدل چې خپل زامن یې امر نه مني. هره ګړۍ دا خبر ورته رسیده چې دوی
(اورنګ زیب او مراد بخش) په ډیره بیړه سره د اګرې په لوري په خپل
پوځونو سره رانږدې کیږي .

بلې خوا ناجوړه شاه جهان د هغه دارا قبضه کې دی چې د جګړې د وینو بوی
له پنجو نه پورته کیږي ، د جګړې لپاره تیاری نیسي او د ټولو علامو نه په جوته ښکاري
چې خپلو وروڼو ته ټک شوی دی . پدې اسې آخري وخت کې شاه جهان څه کولای

شول؟ مجبور وچې دارا شکوه‌ته خپله خزانه ورکړي اوهغه هردول چې زړه وي
له هغه کار واخلي . شاه‌جهان مجبور دی چې خپل نـږدې عسکری لوی منصبداران
ځان ته راوبولي ، کوم چې داراشکوه‌یی نه خوښیږي اوامرورته وکړي چې د دارا
په طرفداري دزامنو په مقابل کې وجنګیږي ، دهغه چاپه مقابل کې چې شاه‌جهان تـه
ددارا شکوه نه ډیر ګران دی‌دوی باید لاس په لاس دسطان‌شجاع مخې تـه پوځ
ورواستوي ځکه چې شجاع نسبت نوروته په مخ راغی اوهمدا ډول بـل پوځ دا
اورنګ‌زریب‌اومراد بخش مقابلې تـه‌ورواستوي . ځکه دوی هم رانـږدې کیږي
دسلطان شجاع په‌مقابل کې د پوځ قومانډان ددارا شکوه زوی سلیمان شکوه ۲۵
مکلن شاهزاده‌وټاکل شو کوم چې ډیره ښکلې ځوانی، هوښیار، دښه سلوک څښتن
مهربان، میړنی‌او ټولو نه زیات په شاه‌جهان باندې ګران اوټوله هستی‌یی پده باندې
شندلـه اوحتی دافـکر کـاوه چې ددارا شکوه پـه‌ځـای سلیمان شـکوه دځـان
ولی‌عهدوټاکي.

شاه جهان پدې هلیه چې سلطان شجاع بیرته خپل صوبـې بنګال ته واستوي
ځکه شاه‌جهان پدې ویریده چې مبادا‌جنګ په نتیجه کې به‌یی کوم یوزوی‌تاوانی شي
خاص ددې مقصد لپاره‌یی یوتینګ راجه جی‌سنګ (۲۶) دسلیمان شکوه سر ملګری
کړ داراجه په خپل وخت کې دهندوستان دټولو راجګانو څخه قوي ، دولتمن اوهم
په ټوله امپراتوری کې دراجګانو په ډله‌کې‌دده نه چټک راجه ه و.

جی سنګ ته په پټه‌کې د امر ورکړ شوچې دجګړې ته پوره ډده وکړي په
هره وسیله چې‌وي باید کوشش وکړي چې‌دسلطان شجاع په مقابل کې دګذشت نه
کار واخلي اوخپله قوه بڼ مناسب وخت‌ته پریږدي یعنې کله چې دی جوړشي ددې
قوې څخه به‌داورنګ زیب اومراد بخش دپوځونو په مقابل کې استفاده وکـړی
اوپه هغه به غالب شي.

اماځلمی شاهزاده سلیمان شکوه چې دځوانۍ انرژي اوشجاعت نه ډک و، فقط دیوې داسې کارنامې په انتظار وچې په هغه باندې یې د نور و ټولو څخه جوت فرق وشي .

سلطان شجاع پدې ویریده چې اورنګ زیب به اول دجنګ میدان ته ورګډ شي ،جنګ به وګټي اودده نه مخکې به دامپراتورۍ پایتخت نه اګره او ډهلي قبضه کړي .

بناپدې دلیل جي سنګ سره نور دا قدرت پاتې نه شو چې دجګړې مخنیوی وکړي ،داچې پوځونو سره ولیدل لاس په لاس دحملې لپاره تیاري شروع شوه لږ وخت وروسته دلومړي ځل لپاره دتوپونودزې ډهرکلي پشانې یوبل طرف ته مبادله شوې زه نه غوارم چې دغه نښته مفصله ولیکم که داکار کوم نوله یوې خوا به لیکنه اوږده شي اوله بلې خوابه چندان مزه ناکه هم نه وي وړاندې به مونږ مجبور وو، چې په نورو لویو جنګونو مفصل وغزیږ ودکوموله مخې چې کولای شوددې نښتې په باره کې هم پوره قضاوت وکړو . دابه بالکل بس وي که چیرې ووایم چې لومړۍ نښته د دواړ وله خوا ډیره سخته او بې رحمانه وه . بالاخره سلیمان شکوه پداسې حرارت او انرژۍ سره حمله وکړه چې دسلطان شجاع پوځ کې یې بې نظمي راوسته او مجبور شو چې شاته ولاړشي او بیایې نوپه منډه پیل وکړ .که چیرې جي سنګ او پټان دلیل خان (۲۷) چې یوله اولودرجو سپهه سالارانو څخه ګڼل کیده ډیر زیات زړو راودجې سنګ له نږدې ترینو ماګرو څخه و اوتل یې دده په خوښه کار کاوه غوښتلای چې د زړه له کومې سلیمان شکوه سره مرسته وکړي نو دا امکان موجودو چې دسلطان شجاع پوځ تباه او خپله به هم بندي لاس ته ورغلی وای.آما دراجه په پلان کې داسې نه و . ځکه چې داکار په خپله شاه جهان نه غوښته او ددې عکس ته د شاه جهان له خوا هدایت ورکړ شوی و . داهم باید وویل شي چې جي سنګ

دېـر زيـات بـاريکک بينه سياستمدار و دابې نه غوښتل چې دشاهزاده يعنې دخپل ولي نعمت زوی په وبينو لاسو ته سره کړي.

سلطان شجاع عقب نشيني ته پوره وخت درلود او حتی په جنگک کې بې ډېر کسان له لاسه ورنکړل اما دا چې دجنگک په ميدان کې بې خوتو پونه پاتې شـول او هغه دسليمان شکوه لاس ته ورغلل ، دې پيښې په دربار کې همغه ساعت دا آوازه خپره کړه چې شجاع په قطعي ډول ماتې وخوړه . دې واقعې دسليمان شکوه پوزيشن ډېر ټينگک او په مقابل کې د سلطان شجاع حيثيت دټولو په نظر کې ډېر را ټيټ کړ دا پيښه ددې باعث شوه چې دسلطان شجاع اعتبار د ايرانيانو په نظر کې هم ډ ر کم کړي ، کوم چې پخوا دده سره پوره سيمپاتي لرله. دسلطان شجاع دځوورځو تعقيب په وخت کې سلمان شکوه ته د دربار نه هر وخت دا خبر رسيده چې اورنگک زيب او مراد بخش په ډېره چټکې سره رانږدې کيږي نو دا فيصله يې وکړه چې د سلطان شجاع تعقيب پرېږدي . سليمان شکوه پدې ښه پوهېده چې دده پلار داراشکو بې احتياط سړی دی او په دربار کې دده زيات دښمنان لري نو دايې غوره کړه چې زر اگـرې ته راستون شي .[لکه څنگه چې ښکاريده دارا بايد همدلته داورنگـک زيب او مراد بخش مخې ته ورو تلای وای . ددې نه بله غوره فيصله يې نه شـوای کولای .څکه پدې کې هيڅ شک نه وکه چيرې سليمانشکوه په موقع هلته رسيدلی وای اورنگک به فتح نه وای گټلی . حتی دا فکر کيږي چې اور گـک زيب به جنگک ته غاړه نه وای ايښې . پدې سبب چې د قوا و تناسب رت فرق درلود . ولـی دا را شکوه بدبخت ددې موقع انتظار و نه يوست.

دا ټولې پيښې چې تر اوسه پورې وشوې ټولې دالله آباد په شاوخوا کې وې په کوم ځای کې چې جمنا او گنگا سره گډيږي . په اگره کې وضع بلـکل بـل ډول وه . دې خبرې چې اورنگک زيب د برامپور سره د درياب څخه تير شو او دهغـه ځای دغرونو ټولې سختې درې يې ووهلې ، دربار په تعجب کې واچوه . لاس په

لاس یی څو تولگیه عسکرد اورنگ زیب مخې ته ورولیږل چې د یوگیناس (۲۸) دریاب څخه یی د پورې وتو مخه ونیسي او په عین وخت کی نور پوځونه دجنگ لپاره تیار یدل .

ددې مقصد لپاره دوه قوماندانان چی تر ټولو قوي او بانفوذه امیران و ، وټاکل شول . یوله دوی څخه کاظم خان (۲۹) مشهور سپه سالار وچی دشاه جهان نږدې وفادار ملګری اما داراشکوه ته یی چندان ډېره نه لګیده دخپلی خوښی مخالف هلته روان کړای شو . دده تګ نش ددې لپاره وچی شاه جهان خوشحاله کړي کوم چی د دارا په پنجوکی یی لیده . دوهم سړی جیسامسنګ (۳۰) ډیر قوي راجه وچی دجی سنګ څخه په هیڅ صورت کم نه و . جیسامسنګ دراجه رانی زوم وچی اکبر پاچاه په وخت کی یی ژوند کاوه او دومره په زورکی وچی دهند د راجګانو امپراتورۍ باله .

د دوی درواندونه مخ کی دارا شکوه دوی ته دخپلی دوستی اظهار وکړ قیمتي لوی سوغاتونه یی هریوته ورکړل ، آما ددوی دتګ نه مخ کی شاه جهان پدې بریالی شو چی په پټه کی دوی ته هغه څه ووایی کوم چی جی سنګ ته هدایت ورکړ شوی وکله چی دسلطان شجاع مقابلی ته سلیمان شکوه سره روان و .

همدا سبب وچی دوی داورنګ زیب او مراد بخش مخی ته دتګ په وخت کی څو ځلي ددوی مخ نیوي لپاره سپاره وانستول او دا به ورته ویل کیدل چی دمخی نه لرې شي . ولی دا ټول کوششونه عبث شول . کوم کسان چی به دوی داورنګ زیب مخی ته ورلیږل بیرته نه راتلل . پوځ په ډیره چټکی سره مخ په وړاندې روان و . دټاکلی مودې نه مخ کی چی دوی بی په انتظار و ، دریاب نه لږ څه لرې د اورنګ زیب او مراد بخش پوځونه ولیدل شول .

څنګه چه داپېښې ددوبې په سخته ګرمۍ کې وه او ددریاب‌نه‌هم په ګودرکې تیریدل ممکن و، نوکاظم‌خان‌اوراجه‌وارله‌واره‌جنګ‌ته تیاری ونیوله . داورنګ‌زیب په نیت پوه شول چې دی غواړي حمله وربانده‌ی‌وکړي . ولي‌داچې داورنګ زیب اومراد بخشس ټول پوځ لا‌نه رسیدلی، دتوپونوڅودزې یې تش ددې‌لپاره وربانده‌ی وکړې چې دکاظم خان او راجه توجه بل لوري ته وګرځوي . اورنګ زیب پدې ویریده چې دوی ددریاب څخه راتیرنه شی، چې پدې صورت‌کې به ددوی مخه‌نه یوازې داوبونه بنده کړي بلکه داموقع به هم‌ترې واخلی چې پ، خ یې‌لږ استراحت وکړي اودجنګ لپاره ښه موقعیت ونیسی .

په رښتیا چې په پوځ کې پوره بی نظمی ګډه شوه دلاړې تګ اوګرمی نه داسې ستړي شوي وو کهچیرې پ، همغه اول وخت کې حمله وربانده‌ی شوې‌وای او دابو څخه هم لرې کړی‌شوي وای بې شکه‌بې له سخته مقاومته‌به‌یې‌شکست کړی وای . زه‌پدې اوله نښته کې حاضر نه وم مګر څرنګه چې ټولوویل اولږ وروسته پخپله فرانسویانو چې داورنګ زیب په پوځ کې دتوپونو رهنمایی په غاړه اخیستی وه داخبره هم تایید وله . ددار اشکوه قوا ونشی پدې کفایت وکړچې ددریاب‌غاړې سره ځای ونیسی ترڅو دورکړ شوي امرله مخې‌داورنګ‌زیب‌دپورې کیدومانع‌شی. اورنګ زیب خپل پوځ ته‌تش ۲ ـ ۳ ورځې‌استراحت‌ورکړاودپورې کیدولپاره‌یې آماده کړ . اورنګ زیب ټول وخت داکوشش کاوه چې دمقابل طرف توجه بل لوري‌ته وګرځوي . لادینه وروسته یې ټوله قوه په کار و اچوله کومه چې په ډیره ښه ځای کې موقعیت نیولې و . پوځ ته یې دتوپخانې ترحمایې لاندې دپورې و تو امرورکړ . کاظم‌خان اوراجه هم خپله توپخانه په کار و اچوله . پدې کوشش کې چې دښمن ته داموقع ورنکړي چې ددریاب څخه ورپورې شی نښته په‌اول کې‌ډیره توده اوسخته وه . جیسامسنګ فوق‌العاده شجاعت ښکاره کاوه اما کاظم‌خان‌اګرچې

ډېر زړور او ښه سالارو ، پدې موقع کې یې کوم زړور توب و نه ښود ځینو حتی د ی
په خیانت باندې تومتی کاوه ، ځینو ورپسی ویل چې کاظم خان دښمن د توپونو مرد کی
او داروېت کړل ځکه ددوو درووارونونه وروسته مرد کې او باروت خلاص شو ل . په
هر صورت خبره چې هر دول وي وي به ، مګر نښته لکه څنګه چې مامخ کی وو یل
ډېره سخته او د دریاب ته په پورې وتو باندې کلکه مسابقه روانه وه .

ددریاب په مجرا کې غټ غټ کمرونه پراته وو چې پورې وتل ی ډېر
ګرانول . ددریاب غاړه هم په ځینو ځایونو کې لوړه ژوره وه . آما مراد بخش
جرأت سره او بوته خان وروغور ځاوه اود دومره زړورتوب نه یې کار واخیست
چې مخ ته دریدل یې ناممکن کړل او په ده پسې دپوځ زیاته برخه هم پورې شوه .
کاظم خان عقب نیشنی وکړه او جیسامسنګ پخپله دسخت خطر سره مخامخ شو . ځکه
مجبور وچې ددښمنانو تول فشار یوازې په غاړه واخلي . که چیرې دده دراجپوتانو
بی درکه سر زوري اوزړور توب نه وای ، کوم چې زیاتربی دده په څنګ کی په
قتل ورسیدل ، دی به یوازې په تښ میدان دښمن ته پاتې شوی وای .

دهغه خطر په باره کې چې ده ته پدې نښته کې مخامخ شولدې ځای په تصور
کولای شو ، کله چې دی ایله ددښمنانو څخه خلاص شو نو خپل کورلمه راستون شو
او دایې و نه غوښتل چې اګرې ته بیرته ولاړ شي . د ۷ ــ ۸زرو راجپوتانو څخه چې
ده دخان سره جنګ ته بوولي وتش ۵ ــ ٦ سوه ژوندي ورپاتی شول . (۳۱)

دغه راجپوتان چې دراجه له نوم څخه یې اصل شروع کیږي یا به یل عبارت
دارجه زامن بلل کیږي نسل په نسل ددوی مصروفیت په جنګی کارونو کې دی .
هغه راجګان چې په دوی امر چلوي ، پدې شرط ځمکې ورکوي چې دراجه په امر
باید هر وخت جنګ ته تیار وي . کیدای شي چې دوی ته بت پرسته اشراف وویل
شي . آما که چیرې راجګانو دوی ته ځمکې په میراثی دول ورکولای راجپوتان زښت

ډیر اپین خوري . زه پدې تعجب کې یم چې دوی داپین دومره غټ کلوونه څنګه نغري . آما خبره داده چې دوی د کوچنیتوب څخه ورسره عادت کیږي . د جنګ په وخت کې یې اندازه دوه چنده کوي . دغه دوادوی جنګ ته تشویقوي یا به بل عبارت سره نیشه کیږي اوبیا په نیشه کې دهیڅ خطراحساس نه‌شی کولای . په جنګ کی داسی حملی کوي لکه وحشي‌حیوانات . پدې پوهیږې‌چې دجنګ‌نه په شاه‌منده وهل څه معنی لري ، اوپدې ترتیب ترڅو چې جنګ کې راجه ولاړوي دوی مخ ورڅخه نه ګرځوي . دغه په پښو کې ستېږی ددوي عیب دادی چې لږ‌بی نظمه دی . زړورتوب یې پوره زیات دی . ددوی لپاره لوی خوندپدې کې دی چې‌عین دنیشی په حال کی دجنګ دمخه یوبل ښکلوي ، په غیږکی سره ښیسی ، ته به وای چې تول مرګ ته روان دي اوپه آخري دقیقه‌کې یوله بل‌سره خدای پامانی کوی . دهمدې کبله اګرچې مغل مسلمان او دبت پرستانو دښمن دی ، ولی بیاهم په خپل څنګ کی زیات شمیر راجګان په خپله نوکری کی ساتی ، د نوروامیرانوسره یې مساوي بولی او د دوی خدمتونو څخه داسي استفاده کوي لکه دمسلمانانوڅخه .

دلته زه نه شم کولای چې رانې لور هغه سخته پذیرایی مفصله ونه لیکم‌چې دماتی او تیښتی نه وروسته یې خپل میړه جیسامسنګ ته جوړه کړه . چې‌درانې‌لورته خبر راغی چې جیسامسنګ رانږدې شو ، دده دجګړ دمیدان په پیښو باندی ورته وویل شول چې په کوم زړورتوب سره جنګیده اوڅنګه دده شاو خوا‌نش ٤ ــ ٥ سوه کسان پاتی شول اونوریې داقدرت نه درلود چې دښمن ته ځان تینګ کړي ، مجبور شوچې په شاولاړشی . ددې په ځای چې‌ښځه‌یې‌دمیړه مخ ته څوك وروليږی ، هغه ته داد ګیرنه ورکړی ، لاس په لاس یې وچ امرو کړ چې دکلا دروازې وتړی اوداپست راپرې نږدي . څکه دانه غواړی چې هغه بیا وګوري . دلوی رانی زوم باید دومره پست نه وای . دی باید پدې پوه شوی

واى چې دد اسې شريفې كورنى سره دوستي كول‌دى مجبوروى چې دهغه شجاعت اونوم وساتي . لنده داچې‌دى يابايد مړواى يابريالئ . بوه گړى وروسته يې نوى نوي سوداوپ فكرته ورغلى دا امر وركوى چې اوروړته بل كړي چې څان وسوزوي . خلك دروغ وايې‌ميړه يې مړدى . څكه بل دول‌امكان نلري . لږوخت ووروسته بياخپلې فيصلى ته تغير وركوى . غضب يې پمى آخلى ، ميړه ته كوتې كوتې شكنځلې كوى . لنده داچې پدې‌قهراووسوسه‌كې يې ۸ ــ ۹ ورځې تيرې كړې ، بيا يې هم‌دافيصله‌نه شواى‌كولاي چې ميړه را پريږدي‌كه يه . ترڅومورېيې را نغله اولږه داډ ګبرنه يې ورنكړه . مورېيې وعده وركړه چې تش داچې لږ استراحت وكړي له سره به نوى پوځ برابروي‌اوداورنګ زيب مقابلې‌ته به ورځي په هر څومره قيمت چې ورته تاميږي خپل نوم به له سره دروي . ددې پيښې نه‌كولاى شئ چې ددې ملك دښځو ميړانه تصور كړئ . داهم زياتول غوارم چې ماپه خپلو ستركو څينې ژوندى ښځې دميړه دمرګ نه وروسته دسوځولو په حالت كې ليدلې دي . زه داهم تاسوته وايم چې دلته داجتماعي افكارو غلطو عقيدو ، عاداتو اودننګ‌دمفهوم اومعنى‌نه بل هيڅ محكم شى‌نه شته .

دارا چې دايوګينس له‌پيښو څخه خبرشو دومره قهر واخست كه چيرې په همدې وخت كې كاظم خان لاس‌ته ورغلې واى حتماً به يې سروهلى واى .
دارا په امير جمله باندې هم ډير په قهر شو څكه چې دى يې دټولو بدبختيولومړى سبب ګڼه څكه چې امير جمله اورنګ زيب ته پوځ ، پيسې اوتو بخانه وركړل .
دارا دافيصله وكړه چې دامير جمله زوى محمد اميرخان مړ ، ښڅه اولونه يې مخامخ كنچنى خانى ته واستوي . دارا به يې شكه دقهر په وخت كې دا كار كړى واي خوكه چيرې شاه جهان دچلاكې اونرمى نه كار نه واي اخيستى اودې يې پدې نه واي منيقن كړى چې اميرجمله دامې پست كارته ملانه‌شړاي تړلاى‌څكه چې

اورنگ زیب ته یې ددوستۍ دومره احساس په زړه کې نه ساته چې دهغه لپاره خپله خپل خانه دمرګ سره مخامخ کړي . دې کې شک نشته چې اورنګ زیب به په خپلو چلاکیو امیر جمله غلولی وي او هغه په لومه کې لویدلی دی .

دې لومړی نیتي او فتحي داورنګ زیب او مرادبخش، ددوی دپو ځونو روحیه دومره اوچته کړه چې سرلدغه نیتي نه بې ځانونه نه ماتید رنګی او په هرعمل کې بریالی وبلل ددې دپاره چې دخپلو پوځونو روحیه نوره هم پوره ته بوځي نو اورنګ زیب په داسې غورو پیل وکړ چې دی ددارا په پوځ کې (۳۰) زره وفادار طرفدار مغل لري . لکه څنګه چې وروسته څرګنده شوه دې غورو تربوې اندازې پورې حقیقت هم پیدا کړ . دمراد بخش زیات کوشش پدې کې وچې جګړه په مخ بوځي آما اورنګ زیب دده دتلوار په مقابل کې ویل چې پوځ باید ډېر وخت دهمدې شکلې دریاب په غاړه ساونیسي او په دغه وخت کې به دی (اورنګ زیب) خپلو ټولو دوستانو ته لیکونه واستوی، ددربار وضع او حالات په معلوم کړي او بیا به داکړې خواته دخوړځو سیالی نه وروسته پوځ ته حرکت ورکړی. دوی ډیر ورو ورو پرمخ تلل ټولی خواوې یې په ډېر دقت سره مطالعه کولی چې دهرشي لپاره په خپل وخت کې ترتیبات ونیسي .

شاه جهان داورنګ زیب او مرادبخش تیت لیده پدې هم پوره پوهیده چې دوی بیرته په هیڅ ډول سره نه ګرځي . نو په سختو مشکلاتو کې پاتې شونه پوهیده چه څه فیصله وکړي دډېرې غمجنې ورځې پیش بینی یې کوله . غوښتل یې چې دسختې جګړې مخه ونیسي دکومې لپاره چې دده دستر ګو وړاندې دارا په ډېره بیړه تیاري نیوله . آماده څنګه کولای شول چې دجګړې مخه ونیسي ؟ دی دناجوړی نه وروسته لاتراوسه پوره ضعیف و، پوهیده چې په ټوله معنی ددارا په پنجو کې لویدلی دي . لکه څرنګه چې مادمخه وویل چې شاه جهان چندان اعتماد نه شو کولای، دی مجبور وچې دهرڅه سره موافقه وکړي. څه چې دارا غوښتل

هغه ويني. د دولت ټوله قوه او نور وسايل هغه ته ورکړی او بيا ټولو عسکري منصبدارانو ته دا امر ورکړي چې ددارا متابعت وکړی. په لـږه موده کی ټـول مسلح شول. نه پوهيږم چې آيا هندوستان به کله داسی مضبوطه اردو ليدلی وي که يه ؟ فکر کوم چې پدې اردو کی تقريباً سل زره سپاره ، شل زره پلی ، ۸۰ توپونه و. ددې نه پرته په اردو کی لوی شمير خدمتګاران ، دوکانداران هم شامل وو ، چې دلښکريانو او حيواناتو لپاره خوراکی مواد برابروی . کله چې مورخين ددروسوو څلورسوو زرو لښکرو په باره کی خبرې کوي نوزماپه فکر دغه پلټنو کسان هم پکی شميري .

ددارا پوځ دمضبوطوالي اوچټکی له مخی دومره قوي و ، چې داورنګ زيب دوځ غوندې دوه درې نور پوځونه تباه کولای شول چې شميريې ايله ۳۵ نه تر ۴۰ زر پورې رسيده . بله داچه داورنګ زيب لښکريان دکال دسختی ګرمی او زده مزله اوسختو لارونه بالـکل ستړي شوي وو .

دتوپخانی شميريی ددارا په نسبت هم ډيرلږو . سره ددې ټولو د دارا دپوځ په فتحه باندی باورنه درلود. ځکه ټول پدې پوهيدل چې دلويو اميرانو زياتره برخه دارا ته په کرکه سره ګوري. هغه عسکر چې دارا په هغوباندی اعتماد کولی شو د سليمان شکوه په پوځ کی و. پدې سبب ددارا مخلصانو په هغه جمله کی حتی په خپله شاه جهان ده ته دا اخطار ور کاوه چې دجګړې نه ډډه وکړي. شاه جهان باوجـــود دخپلی کمزوری داراته دا پيشنهاد وکړ چې دی به خپله دپوځ په سر کی داورنګ زيب مقابلی ته ورشی. دده ورنګ به بی شکه دسولی او دشاه جهان دګټو لپاره زيات امکانات برابر کړی وای. ځکه چې اورنګ زيب اومراد بخش به هيڅکله ځان ته اجرأت نه وای ورکړای چې دخپل پلار په مقابل کی وجنګيږي.

بیاهم که دوی دې کارته ملاتړلی وای نو نتیجه به دهغوی ماتې وه. دچاسو نو تناسب ډیرفرق درلود. ټول لوی امیران دشاه جهان درمره وفادار وو که چیرې دی‌بې داردوپه سرکی لیدلای وای بی‌شکه په ډیر قوت سره به دده په طرفداری جنګیدلی وای. حتی داورنګ‌زیب او مراد بخش د پوځ په لویو منصب‌داراو باندی شاه جهان ډیر ګران واو احترام‌یې کاوه. ځکه چې ددوی زیات شمیر دمنصب له پلوه دده مرهون وواوټول پوځ په اصطلاح سره دده اولاد ګڼل کیده. داورنګ زیب او مراد بخش دپوځ په منځ‌کی به هیچا دا زړه‌نه‌وای کړی چی دشاه جهان په مقابل کی توره راوباسی.

ددې نه‌پرته داراته داسې مشورې ورکړای شوې: «که‌چیرې دی نه غواړې چی د دوی په خبروعمل وکړي نوبایدکم له‌کمه بیره ونکړی. جنګي‌عملیات‌وځنډوي ترهغه وخته پورې چې دده زوی سلیمان شکوه راورسیږي کوم چی په ډیره بیړه سره راروان دی ترڅو د هغه سره جوړه یی. دا هم ښه مشوره وه ځکه چی شاهزاده په ټولو باندی ګران و، له بلی خوا دی فاتح راستون شو. لکه څنګه چی ما مخ‌کی وویل ددارا ټول وفادار عسکر د سلیمان شکوه سره وو. ولی دارانه غوښتل چی حتی یوه خبره او پیشنهاد واوري. ده یوازې دافکر کاوه چی ژر جنګ شروع کړې اوپه خپله داورنګ‌زیب په‌مقابل کی وجنګیږي. ممکن داکار د دځانګړي نوم او ګټو لپاره بد نه‌وای ولې شرط دا دی که‌دده په‌خپل سرنوشت باندی کنترول درلودلای او کولای‌شوای چې په پوره بریالیتوب‌سره‌خپل پلانونه ترسره‌کړي. تاسي وګورئ دمثال په ډول دده دافکار و لار کومه‌وه. حتی ده په‌ځان باندی داقدرت نه درلود چه دخپلو افکارو څخه ځینې پټ کړي.

دارا خپل ځان ته دغه واکمن په ستر ګه کتل چې شاهجهان په خپلو پنجو کې ساتي او کولای شي چې د خپلې خوښې مطابق د هغه سره رفتار وکړي. دده په تصرف کې د شاهجهان ټولې خزانې او پوځونه وو کیدای شول چې سلطان شجاع په نیم مړي حساب کړي او دا نور ه دوه ورونه خو دده په حساب په خپله دارا ته ځانونه او خپلې کمزورۍ، ستړي شوي پوځونه په لاس کې ورکوي. که چیرې دی میدان وګټي دوی نه شي کولای چې دده نه ځانونه وغړوي. او دی یعنې دارا به لاس په لاس د ټولو کارونو مطلق واکمن شي، د کومو فیصلې ته چې دی تږی ناست دی. هیڅوك به دا زړه ونه کړای شي چې دده مخې ته راشي یا دده نه تخت وتاج واخلي. که چیرې شاهجهان د اردو قوماندانۍ په غاړه واخلي ټول کارونه به خپله فیصله شي. ورونه خپلو صوبو ته ستانه شي شاه جهان چې مخ په جوړېدو دی بیا به د امپراتورۍ واګې په لاس کې واخلي. لنډه دا چې ټول کارونه به پخواني حالت ته وګرځي. که چیرې دی (دارا) سلیمان شکوه ته انتظار وباسي ممکن ددې موقع څخه شاه جهان استفاده وکړي او دده په ضد کوم پلانونه ترتیب کړي یا ممکن داورنګ زیب سره لار پیدا کړي. که چیرې هغه وخت د جنګ میدان وهم ګټي دده کار ناکامۍ ته لوی نه وي په هر صورت هغه پرستیژ چې سلیمان شکوه ګټلی دی د جګړې ټول افتخار او نوم به دده (سلیمان شکوه) په نوم ختم شي. ددې نه ورسته چې دا ټول افتخار او کامیابي بې هم په نصیب شي خصوصاً دا چې د شاهجهان په مینه او دوستۍ تکیه وکړي او بله دا چې دامیرانو زیات شمیر دده سره خاصه علاقه لري دا ټول ممکن ددې سبب شي چې سلیمان شکوه کوم اقدام ته لاس تیر کړي. دا هم باید جوت شي چې آیا سلیمان شکوه د خپل پلار په نسبت د کوم احترام او ګذشت نه هم کار اخلي که نه؟ آیا دده خودخواهي به دی کومې خواته کش کړي.

دې خيالونه دارا دې ته راکشاوه‌چې د ټولو مخلصانو او دوستانو مشورې ونه منې او خپل فکر مخ ته ولاړشي. دارا لاس په لاس اردوته دحرکت امرورکړ او خپل پلار شاه جهان ته دخدای پامانی لپاره راغی کوم‌چې داګرې په‌عسکری چونی کې پروت‌وه مهربان بوډا ډیرو ژړل. زوی یې په غیږکې ونیو مګر بیایې په ډیر ټینګه سره داسې وویل: « ښه دارا داچې ته‌غواړې ټول کارونه‌ستاپه‌خوښه ترسره شي نوځه خدای دمل ولی زما خبره ټینګه واوره: که چیرې په‌جنګ‌کې مات‌شې بیا هیڅکله مخ راښکاره نکړې ». دې خبرو په دارا باندې‌چندان تأثیرونکړ ژرووت په آس‌باندې‌سپورشود چمبل دریاب ګودرته چې‌داګرې‌نه‌شل میله فاصله‌لري‌د نیولو لپاره روان شو. همدلته دارا ځان‌محکم او د دښمن دراتلو په انتظار شو . اما چالاکه اوباریکه بینه فقیر اورنګ زیب چې‌دجاسوسانواوخبررسوونکو شیمربې کم نه و، دټولوحالاتو څخه‌یې ځان خبرکړ . دی پدې‌هم پوهیده چې‌دې ګودرنه پورې وتل دګران دي په‌کراره‌یې ځان تکیه کړ دابیره‌یې نه‌کوله چې هلته زرځان ورسوي . اورنګ زیب ګودرته نږدې پداسې ځای‌کی موقع ونیوله چې دهغه ځای څخه‌د‌دارا د کمپونه لیدل کیدل. ولی اورنګ زیب څه‌چل شروع کړ.اورنګ‌زیب دیوه باغی‌راجه شیمپت سره دخبر ولار پیداکره. هغه ته‌یې درانه سوغاتونه اوډیرې وعدې ورکړې ، فقط پدې مقصد چې هغه اورنګ زیب ته دخپلې خاورې نه‌د تیریدو اجازه ورورکړي‌چې‌زرځای‌ته‌ورسیږي هغه‌ځای‌ته‌چې‌دده په فکر دهغه‌ته تیریدل په آسانی‌سره امکان لري‌شیمپت اورنګ زیب ته داوعده ورکړه چې په خپله خاوره کې به یې دلارې اوځنګلونه په تریدوکې مرسته وکړي . اورنګ زیب په هغه شپه دپوځ خیمې جمع بوځه یې‌د‌دښمن غلولولپاره پریښوې نوریې شپه ورځ داسې په بیړه سره لاروهله توځو داراخبریده اورنګ زیب دخپل پوځ سره د دریاب څخه پورې وتلی و. دارا مجبور شوچې‌د دریاب غاړه پریږدي ټول استحکامات ترک

کړی او دښمن په تعقیب پسی روان شی. اورنګ زیب په چټک مارش داګرې لوري ته روان و، پدې مقصد چی دجمنا در یاب غاړې ته ځان ورسوي هلته بې تکلیفه او آرامی سره ځان محکم او داراته انتظار وباسی. پدې ځای کی چی کمپو نه ودرول شول داګرې خخه پنځه میله لیرې و. پــه وخت داځای پــه سمان ګرسره یاد پــده او اوسني نوم یې فتح آبادې. یوځه وخت وروسته دارا هم دهمدې دریاب غاړې تــه نژدې داګرې او اورنګ زیب دپوځونو ترمنځ کمپونه ولګول. دري خلورروځی پوځونه یو دبل په مقابل کی ولاړو، جنګ ته یې لاس نه تیراوه. پدې پوځ کی شاه جهان خوځکه داراته لیکونه واستول چی سلیمان شکوه رانژدې شو، دهغه انتظار باید وباسي بیره په کارنه . ده دې باید اګرې ته را نژدې شي اوسم موقعیت غوره کــړي او ښه استحکامات برابر کړي، ترهغه به سلیمان شکوه هم را ورسي. آماده ایلارته داسی ځواب ورکړ : «دري روځی به لانه وې تیرې شوي چی دده مخ ته اورنګ زیب او مراد بخش لاس تړلي ودروم اوداسې معامله به ورسره وکړم کومه چی دده (دارا) خوښه وي. دارا نور انتظار ونه یوست. فورآیي دپوځ په درولو پیل وکړ او جګړې ته دهغه په آماده کولولګیاشو. (۱)

دارا امرو کړ چی ټول توپونه په اول قطار کی ودروي، یو بل په زنځیرسره وتړي، ترڅو کولای شي دسپارومخه بند ه کړی دتوپونوشاته یې دکوچنیو اوښانو زیات تعداد ودرول.

داوښانو په شاباندی یې مخ خواته یو دول وړه وسله وتړله. ددې وسلی لویوالی دموشکت (چکماک توپک) نه دوه واره زیات دی. (فقط لکه زمونــږ دغورځولو ماشینونه چی دبار کشي بیړی په منځ کی یې تړو) سپور کولای شي چی دغــه وسله داوښ په شاه کـه اوتشه کړي بې لدې چی داوښ نه ځمکی ته راکوز شي. داوښانو شاته هم دموشکتونو (چکماکی توپکو) زیات شمیر ودرول شول. دار دوپاتی برخه

چې زيانره برخه يې سپارو تشکيلوله په تورو ، غشواوکلچان(؟) سره مجهزوو. (مثل زياتره دجنګ لپاره همدا ډول جنګي وسله استعمالوي) سپين پوستنه خارجيان مسلمانان لکه: ايرانيان، ترکان، عرب اوزبکان. درا جپو تانو عنعنوي وسله توره او پولو پيکاهم استعمالوي . ددې تولولښکريانوڅخه دزې دستې جوړې شوې ښې جناح کليل الله خان ته وسپارل شوه، چې ددير شو زړو مغلو قوماندانې يې په غاړه وه کليل الله خان لوى بخشي وټاکل شو . په اصطلاح دتولوسپارو عمومي آمرچي داعهده پخوا دانشمند خان ته چې زماآغـادى حواله وه . دانشمند خان په خپله خوښه سره ددې عهدې څخه استعفاوکړه ځکه چې په دارا باندې ښه نه لګيده سبب يې داوچې دانشمند خان ددارا په مخ کې دتولونه زيات هروخت دشاه جهان حمايه کوله . همدا وجهه وه چې دوى يې سره لرې کړل . دانشمندخان ښه پوهيده چې کـه چيرې دى په خپله استعفاورنکړي دارا بـه يې په خپل سرله کـاره برطرف کړي . دکيڼ جناح قوماندانې رستم خان دهني ته چې ډير مشهور زړو اميردى دراجه چاترسال اوراجه ارم سنګ روتلي (٣٣) په ملګرتياورسپارل شوه اورنګ زيب اومراد بخش هم تقريباً پدې ترتيب سره خپل پوځونه دورل . ولې دپوځ په منځ کې ځينو اميرانو چې په ښى اوکيڼ جناح کې عمليات اجراکول پوځونو پونه يې : دمبادا لپاره پټ کړل . ځکه چې ويل کيږې داداميرجمله له چالونوڅخه و ، او دابدچل هم وه . ايا نو وپوځي تاتيکونو وجود نه درلود ؟ بان پوډول بم دي چې لاسي بم ته ډيرورته دى دابمونه يې په لګړ وپوري وتړل (٣٤) اومثاله خوانه يې په سپارو رغوړ ځوى . ددې بم انفلاق نـه آسونــه ډيــرو ډير يږى کله کـله يې زخمي کوى همدا بـايد رويل شي چـې دواردوچټکتيا زښته ډيره ده اوسپاره په فـوق العاده سرعت سره غشـي ولـې يوصپور کولاى شي چې ديـوه مرشکننير ددوودرود زو په مقابل کې شپږواره پـه دښمن غشي وروغورځوي دسپارې اردوصفونه ډير تينګ اوديوه عليحده قوماندان له

خوا کنترول کیږي . خصوصاً هغه وخت چې سپاره توروته لاس تیروي . مګرپه عمومي صورت سره لکه څنګه چې وروسته به یې بیانکړم زمونږ دمجهزې اردو پښان قاطع رول نه لوبوی .

کله چې ټول پوځونه یودبل په‌مقابل کې ودرول‌شول نوددواړو خواوڅخه دتوپونو باړ شروع شو . ددې نښتې زیاتره برخه دتوپونو په ډزوشروع کیږي . بیا ورپسې دغیشو ویشتل شروع شول . پدې وخت کې داسې سخته شیګره (باران) شروع شوه چې حتی جګړه و درول شوه . کله چې شیګره غلې شوه نوبیاله سنګره دتوپونو ډزې‌پیل‌شوې. په‌همدغه‌وخت کې‌دار اپه‌یوه‌ز بردست صیلو نې پیل باندې ښکاره شو . ده امر ورکړ چې جګړه په ټولو جبهو کې شروع کړي اوپه خپله دسپاو دیوې لوی دستې په منځ کې ددښمن په سپارو باندې‌وروخوځید.ددښمن‌سپاروپه‌ډیره‌میړانه سره مقاومت کاوه ددارا شاو خواډیر کسان یې ووژل . داورنګ زیب سپارونـه یوازې ددارا‌په دسته کې چې دهغې قوماندانی یې پخپله په غاړه اخستې وه‌ګډوډې راوسته ، بلکه ټول هغه سپاره چې‌پ دارا پسې روان وو‌بې نظمه کړل . آما کله چې پوځ لیده چې دارا دپخواپشان په پیل باندې ناست ولې ، نه غواړې چې شاته راشي بلکه همدغه اشاره ورکوي چې ورپسې مخ په وړاندې‌رخوځیږي، ګډوډې هم له منځه ولاړه . پخوا له هغه چې دارا دښمن ته پوره ورنږدې شي ، دتوپونو دړهم باړ ورباندې را خوشې شو . بیایې د ده پوځ کې لویه بې نظمي راوسته . ډیریې مجبور کړل چې عقب نشیني وکړي . ولې ددارار وحیه همغسې ټینګه وه . ځان یې کلک نیولی و ، خپل سربازان یې جنګ ته تشویقول او ټول وخت یې په لاس همدا اشاره ورکوله چې دی تعقیب کړي دارا په بیړه په‌مخ‌روان و ،وخت‌یې له لاسه نه ورکاوه ، دتوپونو صف یې مات کړ ، زنځیرونه یې‌وشلول، توپونه یې له هغه نه خلاص کړل ددښمن‌په کمپ ور ګډ شو ،ار ښاو ، پیلاتو او هرڅه‌چې دده

په مخ کې ولاړ و په تیښته پیل وکړ . دهغه سپاړ ولیاره یې چې په ده پسې وان و بهترینه لاړ خلاصه کړه . پدې وخت کې ددښمن سپاړو سره رته گرمه نښته شروع شوه .
دهغه او دغه خوانه دغیشیو باران شروع . پخپله دارا هم غشي ویشتل . آماکه رښتیا وویل شي دې ټولو غیشو کوم مهم تأثیرنه درلود . ددې په ځای چې په هدف ولگي ، لس چنده یې هوانه الوځی یا په ځمکه کی ماتیږي .
دغیشو لومړي باړنه وروسته ددښمن پوځونه سره نژدې کیږي او بالاخره خبره تورو ته ورسیده . په صفونه سره گډیږي ، تن په تن نښته شروع شوه ، او دواړه خواوې په شدت سره جنگیږي . دارا بیا هم په خپل پیل باندی ناست دی . ځوانان جنگ ته تشویقوي ، چغې وهی او هرې خواته په لاس اشاره کوي ، بالاخره دی په خپله په دومره جدیت او زړور توب سره پرمخ ځی چې ددښمن سپاره تمام شاته غورځوي ، مجبوروي یې چې عقب نیشني وکړي ، او منلې ته مجبور شول .
اورنگ زیب هم دهغه ځای نه لږ څه لری په پیل باندی سپور دی . دالویه گډوډي او بی نظمي یې په سترگو ولیده ، په ټوله انرژي سره یې داکوشش کاوه چې بی نظمي ورکه او وضع برابره کړي ، آما بی فایدې . اورنگ زیب د خپلو سپاړو بهترین ټولگی مخ ته کړ ، پدې هڅه چې دداراد حملی مخنیوی وکړي . آماله لږه وروسته دا ټولگی هم عقب نشینی ته مجبور شو ، زښته ډیره گډوډي پکی راغله اورنگ زیب بیا هم نهایی کوشش کاوه چې دگډوډی لاره بنده کړي . زه غواړم چې ستاسو توجه داورنگ زیب زړور توب او جدیت ته راو گرځوم ده لیدل چې دټول پوځ په منځ کی سخته یی نظمي راغلې وه . عقب نشینۍ ته مجبور کړشوي وو ، دده شاو خواته دزرو کسانو څخه زیات نه وو پاتی شوي ، تراوسه یې ځانونه کلک کړي وو . (ځینو مانه ویل چې داورنگ زیب شاو خواد پنځو سو کسانو څخه زیات نه وو) ده دارا هم لیده چې بارجود دلاړې دمشکلاتو ، لوړو ژړو ، او په ځینو ځایو کی

لوی کنډې ورته مخ ته وې مګر بیاهم کوشش کوی چې په ده باندې ورشي . اورنګ زیب داټول حالات لیدل ولی بیاهم ده خپله میړانه له لاسه ورنکړه . دترس ، تیښتي ، عقب نشینی هیڅ فکر ورسره نه و . ټینګ ولاړ و ، د خپله عسکرلوبو آمرینوچې دده ګرد چاپیره ولاړ وونوموڼه یې . پرله پسې په خوله اخستل . اوداسي چیغې یې هغوی ته وهلې :

« دلیران » دې ټکی — دامعني ورکوله چې هغوي ته به یې ویل « زړورشئ » اي زما مهربانوملګرو — « خدای خوشته دی » منده خه ګته کوی آیا تاسی نه وینې چې زمونږ د کن چیرې دی؟ (خدای خوشته خدای خوشته !) ددې لپاره چې دده په جدیت کښي څوک شک ونکړي چې دی (اورنګ زیب) به وتښتي ده د ټولو په مخ کی دا امرورکړچې فورایې دپیل پښوته دربل ورواچوي . پدی اثنا کی دارا په رښتیا سره کوشش کاوه چې مستقیماً په اورنګ زیب ورشي . اګرچې اورنګ زیب لاتر اوسه پوره لیرې و ، دبلې خوانه دلارې مشکلات ددارامانع کیدل .غونډې او درې لاتر اوسه دسپارو شخه ډکی وې اګرچې دهوره بی نظمی حالت کی وې ، ولی بیاهم دوی کولای شول چې ترېوې ښې اندازې پورې مقاومت وکړی . ولی بـاوجـود ددې کـه داراخپلو عمـلیاتـوتـه دوام ورکـړی وای ، کولای یې شول چې ځان ته فتحه تامـین کـړي عاقـبت پـه خـپله ګـتـه حـل کـړي او دارا به بې شکه په ټولو موانعو بریالی شوی وای. اورنګ زیب چې ګرد چاپیره یې دومره زیات شمیر سربازانه وو پاتی شوی ، هیڅکله به یې داقدرت نه وای پیدا کړی چې د دارانه ماتیدونکی اردو فشاروزغمی. امادارا ونه کولای شول چې دخپلې برترۍ نه استفاده وکړي . وګوري کوم شی د دارا د خوشبختي مانع اوداورنګ زیب دخلاصون سبب شو .

دارا ولیدل چې دده پوځ په کیڼ جناح کی لویه ګډوډي راغله ، ده ته داخبر ورکړ شوچې رستم خان اوراجه چاتر بسال ووژل شول ، رام سنګ روتلي ډیرپه مخ

ولاړ، ددښمن صفونه یې وشلول، ځان ته یې لویه لار خلاصه کړه مګر اوس له هری خوا محاصره شوی او په رښتیا خطر کی دی. ټول وپښو دارا مجبور کړچی دخپل نیت یعني په او رنګ زیب باندي دمخامخ ورتګ نه لاس په لاس صرف نظر وکړي. دی کیڼ جناح ته راستون سخته جګړه شروع شوه. ولی په نتیجه کښی دارا بریالی شو، ټول یې دخپل مخ ته وغورځول او په دښمن یې پوره پریشانی راوسته. بیاهم پدې وخت کی ده پر له پسی خه ناخه مقاومت لیده کوم چی دده دځنډیدو سبب کیده. رام سنګ روتلی په فوق العاده میړانه سره جنګیده. ده مرادبخش زخمی کړ او هغه ته دومره نږدی ورغی چی دده دپیل دتنګونو په پری کولو یې پیل وکړه چی مرابخش ځمکی ته راوغورځوي. اما دده شجاعت او بخت رام سنګ ته داموقع ورنکړه چی خپل نیت ترسره کړی. انسان به هیڅکله په دومره زړه ورتوب سره نه وي جنګیدلی لکه چی مرادبخش په دغه ورځ جنګیده. زخم له یوې خوا رام سنګ او راجپوتانو له خوا فشار دبلی خواچی په جنون آمیزه صورت سره ئی په ده باندې حملی کولی، بیاهم ددې باعث نه شوې چی مراد بخش وویروي، یایی یو قدم عقب نیشنی ته مجبور کړی. ګوره بخت ته چی دمراد بخش سره ځنګه مرسته کوي اودی ددې موقع څخه ځنګه استفاده کوي. مرادبخش اګرچی زیات پام دیته کاوه چی خپل آته کلن زوی چی په زین ورسره ناست و، په دال پټ کړی ولی بیاهم په همدې موقع یې رام سنګ غشی ته برابر کړ په ځمکه ئی راچپه او مړیې کړ.

داراته ډیر زر دا خبر هم ورسید، مګر په همدغه وخت کی ده ته خبر ورسول شوچی مراد بخش په ډیر خطر کی دی. راجپوتان په رښتیا جوش راغلی دي لکه لیوان جنګیزي چی دخپل بادار راجه قصاص واخلی. دارا، اګرچی پوهیده چی له هری خوا مرادبخش ته ورتګ دلارې له کبله ډیر مشکل دی. بل په لاره کی پر له پسی واړه وړه ټولګی مخ ته ورځي، کوم چی دده په مقابل کی مقاومت کاوه باوجود ددی

موانعو دافیصله یې وکړه چې په مرادبخش ورشي البته دا تر ټولو ښه پلان و. خپله غلطي يې په خپله اصلاح کړه چې اول يې په اورنګزیب حمله ونکړه. مګر د ده بد قسمت هغه رټ سخت خیانت ته ګوري چې انسان به يې تصور ونکړای شي او یا بې یې مثال ډیرلږ پیداشي. داخیانت د دارا دمرګ او کلي تباهي علت شو.

په هم دغه وخت کې چې د دارا کیڼ جناح کې په ډیره سختئ او کامیابۍ سره جنګیده، کلیل الله خان چې دښي جناح د ۳۰ زرو سپارو مغلو قوماندان او یوازې ئې کولای شول چې داورنګزیب ټول پوځ پوپنا کړي، لیرې ولاړو ، لاسونه ئې د صلیب غوندې په سینه ایښې و، ته به وای چې ده په جګړه کې هیڅ برخه نه ده اخیستې هیڅ سپاره ته ئې دا اجازه نه ورکوله چې حتی یوغشی په دښمن ورشي کړې. دا ټول پدې بهانه چې دوی د ذخیرې کور پوس تشکیلوي، پدې نوم چې ده ته امر شوی دی چې د روستیني ضرورت په وخت کې جګړې ته ور داخل شي . آما حقیقي علت چې ده زړه کې پټ ساته هغه داوچې دا را یو وخت پخوا کلیل الله خان سپک کړی و او امر یې ورکړی وو چې دی څو پنې په سروهی دده خیانت به بیاهم دومره رول نه لوباوه که چیرې دغه پست پدې کفایت کړي وای چې خپل قهرتش په نه ګدون سره محدود کړی . دارا به سره د دې هم د جګړې نه فاتح راوتلی وای . آما دده دقصاص تنده ترکومه پورې ورسیده . دی د خپل محاز نه څنګ ته شواو د یوه محدودشمیر په ملګرتیا په آخري قوت د دارا خواته ځان نژدې کړ . په همدې وخت کې کله چې دارا په مراد بخش باندې حملې ته ځان برابر وه هغه په لوړ آواز سره چیغه کړه . ددوی ترمنځ فاصله دسړي دآواز په اندازه وه . کلیل الله خان په لوړ آوازسره وویل : «مبارک باد»(حضرت سلامت باد) ستاسو اعلیحضرت دې جوړ اوسالم وي . تاسو فتحه وګټله . «الحمدلله!» اوخدایا ! تاسو څه کوئ دارا په پیل باندې سپور و . کلیل الله خان په چیغو کې خبرو ته داسې

دوام ورکړ : «آیا دا کفایت نه کوي چي تاسو دومره زيات وخت خپل ژوند خطر سره مخامخ کړ خدای نه خواسته که چيرې يوله غيشو څخه ستا و په تټر او يا سناسو په وجود لګيدلی وای مونږ به اوس څه کولای . آیا پدې پوځ کی خاینان نږ دي څه د خدای په نوم سره پيل نه راکوز شه په آس سپورشه تاسو خووينی چي د دې فراريانو خونش تعقيب په کار دی داسی يی نه پريږد وچی په آسانی سره ځانونه خلاص کړي »که چيرې دارا شعور او څير کتوب درلودلای وار له واره به يی فریب کشف کړی وای . فوراً به پوه شوی وای چی که فرضاً دپيل څخه کوزشي نتيجه به څه وي ؟ ټول پوځ دده نه سترګی نه اخلی ده به لاس په لاس امر کړی وای چی ددې جاسوس خاين سرووهی . ده هغه وخت هر څه کولای شول؟ مګر مهربان شاهزاده جاسوس ته تسليم شو او ځان يی په خپل لاس په خوږ والفاظو ړوند کړ . ده هغی مشورې ته غوږ ونيوچی دصميمت او حقيقت يوه ذره پکی نه وه .د پيل نه راکوز په آس سپورشو ، او خيانت پوه شو ، او په خپله غلطی يی اعتراف وکړ . داراها خوا د يخوا ګوري ، لټوی يی پوښتنه يی کوي ، چی هغه خايين څه شو؟ چيرې ولاړه دی غواړي چی کليل الله خان ووژني ، ولی خايين اوس ليرې دی فرصت له لاسه وتلی دی . تاسو به باور وکړئ که نه ، کله چی دارا دوله سترګونه دارا ورک شو کوم چی په پيل باندی ناست و ، ټول پدی فکر چی دا اووژل شو داسی هيبت په اردوکی ګډشوچی هر يوه فقط دا فکر کاوه چی څنګه ځان خلاص کړي او داورنګ زيب دلاس نه ځان بچ کړي . نور به سړی څه ووايي. ټول تښتی يوې خوا بلی خوا خپريږی دا څنګه آنی غريب وعجيب تغيير؟ هغه څوک چی همدا څو دقيقی دمخه غالب و اوس مغلوب ښکاري اوتش دځان خلاصولو په غرض د جګړې د ګرنه ځان باسي. نيتجه دا کيږي چی اورنګ زيب تش دپنځلسو دقيقو لپاره زيات په پيل باندی ځان تکيه کړ او دهندوستان تاج آخلی.وای دا چی يوه لحظه د

مخه پخوا له هغه چې لازم و دپیل شخه کوز شو دتخت نه غور ځول کیږي اوتر ی دبدبختر ینو شاهزادگانو څخه گرځی . قسمت خپل کار وکړ چې دجگړې مخه او دلرې امپراتـوري آینده یې په یوې جزیې واقعې پورې وتړله .

دغه بی اندازې لوی اوتعجب اور پوځونه کله کله انسان په تعجب کې اچوي آماکه پهدوی کې ویره اوترس غلبه وکړي آیا کیدای شي چې ددوی ددهشت مخه ونیول شي؟ دأبولوی دریاب چې بندمات کړی حتماً به د شاوچوا تول پتې لاندې کړی . دمخ نیوی چاره یې نشته بی لدې ددې پوځونو لدنـه چې دقوی نظم او کنترول لاندی نه وی زیا تره دمیزو رموته ورته وی . زه زیاتره فـکر کوم چې کـ چیرې پـدې هیواد کې دفلوراند دپخوانو پوځونو څخه فقط ۲۵ زره کسه دشاهزاده کوندی یاد تیورینا (۳۵) صاحب ترقوماندانی لاندی پیداشوی وای دوی به دغه تول پوځونه مات کړي وای با وجود ددې چې شمیر کې زښت ډیر دی .

لدې کبله زه اوس دهغو لس زرو یونانیانو په نکل کې دتعجب اونه منلو هیڅ شی نه وینم. همدا دول هغه څه چې دیونانی سکندر د (۵۰) زرو سربازانو اودداریاد ۷سوو زرو عسکرو ترمنځ پیښ شول هم دتعجب ورنه دی کوشش وکړئ چې لومړی فشار وزغمیء داکار به ستاسو دپاره بالکل مشکل نه وی وروسته به دوی بلـکل هکګ پکګ وی . یادا چې ددوی دپوځ پـه یوه برخه باندی حمله وکـړئ لکه څنګه چې داکار یونانی سکندر وکړ. که چیری داحمله دوی ته مشکل وی ، نور نویقین وکړئ چې خبره فیصله ده پاتی دهشت وهلی به تیښتی ته مخه کوی

اورنګ زیب چې ددې نا ځاپې بریالتوب نه پوره زړ ورشوی و. تـو له میړانه، چالاکی ، نرمی اوداسی نور وسایل یې ددې لپاره په کار راچول چې ددې مساعدې موقع نه لاس ته راغلې تول چانسونه ځان ته راو ګرځوی کلیل خان منده ده ته راغی دخپل ځان اوپوځ خدمتونه یې هغه ته غرض کړل اورنګ زیب کلیل الله خان

ته ډېر کوروداني وو او هغه ته يې بې شماره وعدې ورکړې مګر دې سره دې وه چالاک انسان په صفت اورنګ زيب دهغه پيشنهاد قبول نکړ. لاس په لاس يې دځان سره مراد بخش ته وروست . تاسي فکر کولای شئ چې مراد بخش کليل الله خان په څومره خوشحالي سره په خلاصه غيږ ومانه . اورنګ زيب مراد بخش ته دده دهغې بې ساري ميړاني او شجاعت په وجه چې جګړې په وخت کې يې ښکاره کړې وو ، مبارکي ورکړه ټوله فتحه يې دمراد بخش په نوم ختموله دکليل الله خان په منځ کې اورنګ زيب مراد بخش ته دلوی امپراتور خطاب کاوه او ځان يې داسي ښکاره کاوه لکه دمراد بخش تابع او وفاداره مزدور . په عين حال کې اورنګ زيب شپه ورځ کار کوی ، ټول امپراتوته ليکونه استوی نن يو د سباته بله ، ځان ته تکيا وی برابر وی . داورنګ زيب ماما شايسته خان چې يو وخت دارا توهين کړی واو دهغه نه پخلا کيدونکی دښمن و ، هم دخپل خوري يې لپاره لارې چارې برابروی څنګه چې دی په ټول هندوستان کې ادبی باريکی کې جوت سړی و ، نو په خلپو دسيسو سره يې د اورنګ زيب لپاره ډيرې لارې پيدا کړې ده کوشش کاوه چې په هرځای کې د دارا په مقابل کې دسيسه جوړه کړی . مګر دا بايد وويل شي چې داورنګ زيب چالاکی تظاهر او غوړ ووعدو هم مثال نه درلود چاته وعدی ورکوی چاته سوغاتونه هرڅه چې وايی دهرشی په باره کی چې خبرې کوي دا ټولی نه دځان له خوانه بلکه دمراد بخش په نوم کوی . دی غواړی فقيرانه ژوند ته دوام ورکړی کوم کاوونه چې اورنګ زيب کوی هغه دمراد بخش دامر په اساس دی . دی دځانه اختيار نلری ځکه مراد بخش غواړی چې امپراتور شي .

اوس به راشو دارا کم بخت حال به وګورو هغه داګرې څواته دنا اميدی په حالت کی منډې وهی دايی هم نه شوای کولای چه شاه جهان ته ورشي . دشاه جهان تينګی خبرې يې

په یادوی چی دجګړې دشروع نه یې پخواداسې ورته ویلي و: «دارا ! دا په یاد ولره که چیرې ماتې وکړې ګوره چې ماته را نشې.» مهربان بوډا بیاهم خپل وفادار خواجه پټ داراته ورواستوه چې هغه ته ډاډ ګیر نه ورکړي اوپدې متیقن کړي چې دارا دپخواپشان په پشان په شاه جهان ګران دی. دده له غمه سره پوره همدردي ښکاره کوي او داهم ورته ووایې چې دنا امید. کیدووخت تراوسه لا لیرې دی. ځکه چې دی دسلیمان شکوه سره ښه اردو لری. دی باید دیلی ته ولاړشی، هلته به سرکاری طبیلو کی په زر ګونو ښه آسونه پیدا کړي. هلته به دعسکری چوڼی ګور ته امر ورکړای شی چی ده ته (دارا) ته پیسې او پیلان ورکړی دارا باید حتی الامکان داکوشش ونکړي چې چیرې لیرې لاړشي. شاه جهان به دده ته پرله پسې لیکونه استوی. دی (شاه جهان) کولای شی چی کارونو ته سرو صورت ورکړی او اورنګ زیب په سزا ورسوی.

ماته خاسکو ویل چې دارا پدغه وخت کی دومره پریشان او نا امیده وه چی ده حتی ونه کولای شول خپل پلار شاه جهان ته دهغه دخواجه په لاس یو تکی ځواب واستوی، او نه یې دا کولای شول چې خپل کوم نماینده شاه جهان تـه واستوی. تش یـې بیګم صاحب ته څو کسه سپاره ولیږل او په خپله په نیمه شپه کی دخپلې ښځې لونړو او لمسی (سپاه شکوه) او تقریباً درې څلورو نورو کسانو په بدرګه روان شو، دارا به ددیلی په لار چی هلته روان وپریږدو، دیته به راشو چې د اورنګ زیب کارونه په اګره کی ووینو چې هلته په څومره چالاکی سره چاری پرمخ بیایې. اورنګ زیب پدې باندې ښه پوهیده چې دارا او دده طرفدارانو لا تراوسه دسلیمان شکوه په فاتحه اردو باندې پوره زړه تړی دی نولدې کبله پدې کوشش کی شو چې دا اردو ځان ته را و ګرځوی یا یې کم له کمه دفعالیت نه وباسی. ددې مطلب لپاره اورنګ زیب جی سنګ او دلیل خان ته پرله پسې خطونه استوی او پدې یې متقینوی چې ددارا طرفدارانو اوس هیڅ تـکیه نشته دارا جګړه بایلوده، ټولو په میدان

خوشی کړه، یوازې بې له پوځه دیلي ته وتښتید. ولی بیاهم نه شی کولای چې دده (اورنګ زیب دلاس نه ځان وغړوی. هرلوري ته یې امرونه استوولی دی‌چی هغه ونیسی. دشاه جهان په هکله دومره باید وویل‌شی چی دجوړ نیایی هیڅ هیله نشته. اورنګ زیب دوی ته داپیشنهاد کوی چی په جدی توګه فکر وکړی چی څنګه مخ ته ګام واخلی. که‌چیرې دوی دهوښیار نو پشانغواړی چی داورنګ زیب په نیکمرغی پسی لاړشی اودده رښتینی ملګری شی نو به سلیمان شکوه ونیسي او هغه ته به یې راولي.

جي سنګ په رښتیا مشکلاتو کي بندپاتې شوی و. دی نه پوهیده څه وکړی. لاتراوسه د دارا او شاه جهان نه سخت ویریده. او دې ته هم رټ ویرېده چی دشاهزاده په وینو لاسونه سره کړی. پدې‌هم ښه پوهیده چی وړاندې وی یاوروسته ددې عمل پوښتنه به دده نه کیږی. حتی هغه اورنګ زیب چی اوس دا مشوره ورکوی په همدې کار به یې ور څ وربده کړی. ددې نه پرته جی سنګ پوهیده چی سلیمان شکوه رټ زړوردی‌دا اجازه‌به چاته ورنکړی‌چی په ده لاسونه کیږدی مرګ به غوره کړی نه بند.

دادی وبه ګورو چی بالاخره دلیل‌خان سره جی سنګ چی دده ډیر نږدې ملګری او دوست وځنګه مشوره وکړه. دواړو په خپل منځ کی قسمونه وخوړل چی یوبل ته به هیڅکله خیانت ونکړی بیانو مخامخ دسلیمان شکوه خیمی ته چی هلته دجی سنګ په انتظار ناست و او څوواره یی په ده پسی سړي ورلیږلی وو، جی سنګ ورروان شو. سلیمان شکوه دخپل پلار دارا شکوه له شکست نه خبر شوی‌وه، جی‌سنګ‌سلیمان‌شکوه ته‌په داګه‌داورنګ زیب دمکتو بونو په باره کی‌وویل اوهغه یې ټول ورښکاره کړل په کوموکی چی دجی‌سنګ نه دسلیمان شکوه دنیولو خواهش کیږي اوکه نه عاقبت به‌یې په خطر کی وي. راجه

دسلیمان شکوه توجه دیته راوړ ګرځوله چې اوس پدې شرایطو کې پـه دلیل خـان داودخان او همدا ډول دپوځ په بل سړي باندی اعتماد په کارنه دي . ځکه ددې ډول اعتماد لپاره تضمین په منځ کې نشته . دی (جي سنګ) دملګري پشان دامشوره ورکوي چې سلیمان شکوه زر تر ژ ره دسرینګر غرونوته ځان ورسوي او داکار به دخطرنه دوتو لپاره ښه چاره وي . دهغه هیواد راجه په داسې ځای کې واقع دی چې د ښمن ورتګ امکان نلري . په هغه ځای کې به ده ته داورنګ زیب نه هیڅ ډول خطرونه رسیږي . دهغه ځای هیواد راجه به دي په خلاصه غیز استقبال کړي وروسته به وایدل شي چې کارونه څه ډول شکل غوره کوي . دهغه ځای دغرونو څخه هر وخت چې لازمه وګڼل شي په دښمن باندې راکوزیدای شي .

ځلمی شاهزاده دده له خبرو پوه شو چې سرله اوسه په راجه باندی باید اعتماد ونکړي او دخطر سره مخامخ دی . سلیمان شکوه پوهیده چې دلیل خان په کلي طور سره راجه ته تسلیم دی ده ته ځرګنده شوه چې اوس مجبور دی دامشوره ومني . بنا پدې شاهزاده لاس په لاس امر وکړ چې د ده خزانه دغرونو خواته پـه لاري حرکت وکړي ، ځینې زیاتو وفادار و کسانو لکه منصبدارانو ، سیدانو اونورو داخپله وظیفه وګڼله چې په سلیمان شکوه پسې روان شي نور پاتی کسان چه ددې پیښې نه په تعجب کې وو ، نه پوهیدل چې کوم لورې ته ولاړشي هغه راجه سره پاتې شول .

اما دټولونه لویه پستي اودانسانیت نه لري بې رحمی داوه چې دغه قوي راجه او دلیل خان دخپلې خزانه په دوی پسې سړي ولیږل چې دسلیمان شکوه په هغه لـږ ټولګي باندې حمله وکړي . دنورو شیانو په جمله کې یې دسلیمان شکوه پیل هـم ونیو چې په طلایي روپیو باندی بار و . ددې حملو دسلیمان شکوه په هغه کوچنې ټولګی کې چې په ده پسې روان وسخته ګډوډي راوسته . داکار ددې سبب شو چې ځینو کسانو شاهزاده په میدان خوشې پرېښود . بیرته راوګرځیدل او هم یې دشاوخـوا

بزگرانو ته داجرائت ورکړ چې په سليمان شکوه حملې شروع کړي . کالې تـړي چور کړي اوځيني ووژني .

ددې شاوخوا حملو سره سره سليمان شکوه وکولای شول چې دخپلې ښځې اوماشومانو سره غرونو ته ځان ورسوي دسرينگر راجه په ډيره نرمۍ او ټولو معمولو احترامونو سره سليمان شکوه استقبال کړ اودا ډاډيې ورکړ چې شاهزاده دلته پداسې آمان کې دی لکه دی چې ددې ځای واکداروي . دی به دشاهزاده حمايه وکړي او هم به دخپل طاقت مطابق دهغه سره مرسته وکړي (۳۶)
پدې وخت کې په اگره کې څه پيښې وشوې .

دسمان گرنيتي نه درې څلور ورځې وروسته اورنگ زيب دمراد بخش په ملگرتيا دواړه مخامخ دښاردروازې ته چې باغ کې واقع وه ورروان شول . دغه ځای دعسکري چونۍ نه تقريبا ديوه ميل په اندازه لرې دی . دهغه ځای نه اورنگ زيب يوچالاك خواجه چې په هغه باندې يې نسبت نورو ته زيات باور درلود شاه جهان ته وراستو چې هغه ته داورنگ زيب احترامونه ورسوي او ورته عرض کړي چې دی خپل پلار شاه جهان ته وفادار او مطيع دی اوضمنا داهم ورته ووايي چې پيښېشو و واقعو باندې رټ خپه دی . د دارا او طيژو دی مجبور کړ چې خبره دې ځـای ته ورسوي . او داچې ستاسو اعليحضرت د روغتيابنه زيری ماته راورسـيد زه يې اندازې نه زيات خوشحاله کړم . دی (اورنگ زيب)تش ددې لپاره راغلی دی چې د شاه جهان څخه هدايات واخلي او بس :

شاه جهان د اورنگ زيب د خواجه په مخ کې دخپل زوي اورنگ زيب د رفتار او دده دمتابعت په نسبت زيا ته خوښي ښکاره کړه . اگرچې دی په ټوله معنی پوهيده چې کار بالکل بل شکل غوره کړی دی. شاه جهان ته د اورنگ زيب چالاکي او مرموز خصلت او هم دهغه دتاج وتخت پته ارزو ښه څرگنده وه . شاه جهان

پوهیده چي باید هیڅکله دده په غوږ وخبرو باور ونکړي ولي باوجود ددې ، ده په خپله ځان غلولو له ورکړ . ددې په ځای چي په ماهرانه ډول په کارلاس پورې کړي دخپل نفوذ او سلطنت نه استفاده وکړي په هر ځای کی خلکو ته ځانوښیـــي او په ټولو ښارونو کی وگرځی ټول امیران جمع کړي . (اوتر اوسه وخت له وختـه نه و تیر شوی) شاه جهان کوښښ کوي چی داورنگ زیب نه په چالاکی کی مخ ته شی کوم چی دهرې شیطانی ماسټر وهغه په لومه کی بند کړي ، په کومه کی چی وروسته په خپله خښیږي . دی او رنگ زیب ته خواجه ورلیږي اودهغه په خوله دا خبرې ورته کوي چی شاه جهان په ټوله معنی ددارا رفتار اوحرکت وینی او د هغه نالایقت هم ورته معلوم دی ، آماد اورنگ زیب په هکله هر وخت خوشبین دی او دی باید د پلار په مینه اوعشق کی شک رانه وړي. په پای کی شاه جهان خواهش ترخواهش کوي چی اورنگ زیب په ډیره لنډه موده کی خپل پلار شاه جهان ته ورشی ، ددې لپاره چی دموجوده بی نظمی او گډوډی دلیرې کولو په باره کی دهغه سره خبرې وکړي او هم د ده دلیدو رتـ تږی دی چی په مخ یی ښکل کړي .

اورنگ زیب هم دخپلی خوانه پدې ښه پوهیده چی دشاه جهان په خبرو باید باور ونکړي . خصوصا ده ته دا ښه معلومه وه چی دده سرسخته دښمنه بیگم صاحب شپه ورځ دشاه جهان سره په خنگ کی ده او په ده باندې بی شکه تاثیر لري . اورنگ زیب ویریده چی که چیرې چو نی ته ورننوځی هلته په ونیول شی او په نتیجه کی به ټول کارونه دده دهیلی او توقع عکس رابرسیره شی . ویل کیږي چی همدا ـ ډول پلان جوړ شوی و او ددې مقصد لپاره چاغی چاغی تا تارې مجهزې شــوې وې کومی چی په حرم سرای کی خدمت کوي . دغه تاتارې باید په اورنگ زیب باندی ورغورځیدلی وای په مجرد ددې چی دی ور داخل شوی وای .

اصلي خبره چې هر ډول وي وي به ، مګر اورنګ زیب دانه غوښتل چې خپل ژوند په خطر کې واچوي . ده په عین وخت کې دا آوازه خپره کړه چې نن یا سبا به شاه جهان ته ورشي . آما کله چې به تیاکلی ورځ راتلله هغه به یې شاته غور ځوله وخت یې ځنډاوه او په دا پوهېدل ګران وچې اورنګ زیب کله شاه جهان ته ورځي.

اورنګ زیب دپخوا پشان . پټو تپوطیئو وته دوام ورکاوه اودپوهیو امیرانو نظریې ځان ته معلوموله . بالاخره کله چې یې دخپلو پلانو نو لپاره ټول ضروري وسایل تیار کړل ټول خلک په ناڅاپي ډول خبر شول چې اورنګ زیب خپل مشر زوي سلطان محمود شاه جهان ته دخبرور کولو په نوم چونې ته وروا ستوه . سلطان په ډیر زړور توب او تشبشکارانه ډول په هغه پیره باندې چې په دروازه کي د رول شوي وه وروغورځیده ، په جرائت سره یې هغوي یوه کونج ته کړل

ځان ته ئي لار خلاصه کړه. پدې وخت کې هغه زیات شمیر خالک چې مخ کې هلته تیار درول شوی وو. دچونې منځ ته ورننوتل . پدې ترتیب سره یې دچونې دیوالونه په خپل کنترول کې راوستل . دې کار هیڅوك دومره ا یان نکړل لکه پخپله شاه جهان. ځکه دی پوه شو چې پخپله لومه کې ګیرشو، کومه چې دا ورنګ زیب لپا ره یې اچولې وه. ده ته جوته شوه چې په خپله بندي او اورنګ زیب چونې محاصره کړه .

وائي چې شاه جهان دسلطان محمود دنظری معلوم ولولپاره فوراً سرې ور واستول او په قرآن یې قسم وخوړ چې که چیرې دی (سلطان محمود) دشاه جهان سره وفادار پاتې شي تاج وتخت به ورکړي. سلطان محمود یې لاس په لاس دننه خپل استو ګنځي ته راوباله او پدې یې ډاډه کاوه چې موقع له لاسه ونه باسي. پدې ترتیب سره کولای شي چې هم دخدای رضا حاصله او هم ابدي افتخار ځان ته وګټي. تر ابده پورې به خلك په خولو کې داخبره ګرځوي چې سلطان محمود خپل نیکه شاه جهان له بنده خلاص کړ. رښتیاهم که چیرې سلطان محمود دا زړ ورتوب

کړی وای، شاه جهان به بنارته راوتلی وای خلکوته به یې ځان ورښودلی او جنګ ته به ئې لاس تیر کړی وای. ټول بانفوذه امیران به بې شکه په ده پسې روان شوی وای. اورنګ زیب به داجرئت نه وای پیداکړی چې مستقیماً دخپل پلار په مقابل کې وجنګیږي. پر ته لدینه هغه به داخطر احساس کړی وای چې ممکن نه تنها لوی امیران حتی مرادبخش به یې ملاتړ ونکړي.

دشاه جهان تر ټولو لویه سهوه پدې کې وه چې د داراله ماتې او تیښتې نه وروسته دی دچوپړي ځخه چې هلته دبندي پشان پروت ووته ووت. اما داسې کسان ما ولیدل چې هغوي دشاه جهان داکار معقول باله. داسوال دسیاسیو نوپه منځ کې دتود بحث لاندې نیول شوی و. زیاترو دوړاندې نظریې طرفداري کوله. دمثال په توګه داسې ویل کیدل: دتعجب خبره داده چې تقریباً هیڅکله څوك پيښې هغه ډول نه مطالعه کوي لکه څنګه چې هغه واقعیت لري. کله کله زیات بې معنی او چټې اقدامونه په کامیابۍ سره ختمیږي نو لدې وجهې نه ټول هغه تائیدیږي. که چیرې شاه جهان موقع موندلې وای چې خپل پلانونه ترسره کړي نو ټولو به دهٔ ته په جهان کې دلومړي لمبر هوښیار اوزبردست سیاست مدارنو. ورکوه آماداچې شاه جهان اوس په بند کې ولوید، نو دمهربان بوډانوم ورکول کیږي او بیاورپسې ویل کیږي چې دبیګم صاحب یعنې هغې ښځې لاس ته ئې ځان تسلیم کړی ؤ چې دخود خواهۍ اوهوس نه ئې سترګی ړندې شوې وې.

بیګم صاحب پدې فکرچې اورنګ زیب به شاه جهان ته ورشي دهغه سره به وګوري. داپدې معنی چې مرغۍ به په خپله پنجرې ته ورننوځي. یاداچې اورنګزیب به کم له کمه هیڅکله داکوښښ ونکړي چې چوپړي ونیسي او حتی داقدرت به هم پیدا نکړي چې هغه محاصره کړي.

دې ډول کسانو په کلکه سره داخبره تاېدوله چې تر ټولو غټه غلطي داده چې سلطان محمود ونه کولای شول ددې طلايي موقع څخه استفاده وکړي او ددې نيکمرغه او نادره عمل په مرسته ځان ته تاج وتخت تضمين کړي. ددې په ځان چې وروسته کوالیار ته منډه واخلي او هلته مړشي. لازمه خو داده چې ده ديوه لوي حاکم پشان دقانون او عدالت په نوم خپل نيکه شاه جهان ازاد کړی وای .

په هرصورت خبره چې هر ډول وی، مګر سلطان محمود (ممکن دی لدينه ويريدلی وي چې شاه جهان به بې غلط کړي او که دننه ورشي په خپله به په لومه کې ولويږي، يا داچې داجرئت يې ونکړ چې دخپل پلار اورنګ زيب اعتماد په ځان باندي مات کړي) حتی ونه غوښتل چې ده ته دوړاندې شو و پيشنهادونو په باره کې يوه دقيقه غور وکړي، اوياهغه واوري. سلطان محمود دشاه جهان ارامګاه ته دننوتو نه انکار وکړ، په ډيره سره وضع يې ځواب ورکړ چې ده ته دخپل پلار اورنګ زيب له خوا دا اجازه نه ده ورکړشوې چې شاه جهان ته دننه ورشي. دی بايد دچا و ني دټولو کونجيو سره اورنګ زيب ته ورستون شي . دا ددې لپاره چې پلار مې په تمامه معنی بې خطره دلته راشي اوداعليحضرت پښې ښکل کړي . تقريباً دوه ورځې تيرې شوې ولی شاه جهان دافيصله نه شوای کولای چې کونجي سلطان محمود ته ور کړي و، دخپلو نفرو سره يو ځای خلک په پيره ولاړ وو پر له پسې خوارهواره کيږي اونور نو په هيڅ ډول نه شي کولای، هغه وخت يې سلطان محمود ته کونجي ورکړي اوامرئې ورته وکړ چې اورنګ زيب ته ئې ور ورسوي چې اوس د شاه جهان ليدوته راشي. ځکه دی غواړي چې ځنی زښت ډير مهم شيان اورنګ زيب ته ورايي . اما شاه جهان په خپله ښه پوهيده چې اورنګ زيب دومره احمق نه دی چې دا ډول نه بخښونکی غلطي وکړي . برعکس اورنګ زيب دا وخت خپل يو خواجه دچونې قوماندان تعين کړ او هغه لاس په لاس شاه جهان بيګم

صاحب او څونوره ښځې دهغه چونې پهیوه داسې ليرې کونج کې بنديان کړل چې دځو در وازو څخه لارور تيريده او هلته دوی دڅاسره نه خبرې کولای شوې او نه يې چاته څه ليکلای شول حتی دځپلې کوټې څخه بې اجازې نه شول وتلای.

پدې وخت کې اورنګزيب شاه جهان ته يوه خط وليکه. مخ کې لدينه چې دهغه سرو تېرې په مکتوب کښې اورنګ زيب ته په سخته وچه لهجه سره داسې وليکل «د ټولو اسنادو له مخې چې ما ته څرګند دي، باوجود دهغه لوې اعتماد او احترام په اساس چې شاه جهان يې اورنګ زيب ته کړې او داراته برعکس په رټ نفرت ګورې بياهم ما داراته په طلايې روپيو دوه بارشوي پيلان ور واستول چې دهغه په مرسته جګړه له سره شروع کړي. که رښتيا وويل شي نو دارا شاه‌جهان دآزادۍ نه بې برخې کړنه اورنګزيب. شاه جهان بايد دهغه دارا څخه خوابدی وي چې ټولو بد بختيو اساس شو. که چيرې دارانه ...اې نو اورنګ زيب به په هغه لومړۍ ورځ شاه جهان ته حاضر شوی ولی. ټول هغه شيان چې په حقيقت کې ديوه محترم او ګران زوی له پلار نه غوارۍ هغه به يې په ځای کړی وای. اورنګ زيب دا زاری کوي چې پلار يې وبخښي او (اورنګ زيب)په خپله فوراً راشي دآرامګاه‌دروازې به‌خلاصې کړي» ماد:ې ليک په‌هکله وا وريدل چې په رښتياهم په هغه شپه چې دارا ولاړ، شاه جهان په طلايې روپيو بار شوي دوه پيلان هغه‌ته وراستول. اما روشن آرابيګمې دا موقع پيدا کړه چې دهغه نه اورنګ زيب خبر کړي. همدا دول ددې له خوا اورنګ زيب‌ته‌خبر ورسيدلی وچې تاتارې دده‌به‌ضدمجهزې‌شوې دي که‌چيرې دی شاه جهان ته راشي هغوي به په ده باندې ناځاپې حمله‌وکړی. داورنګزيب لاس ته حتی دشاه جهان څو خطونه‌چې ددارا سره مبادله شوي وو، هم ورغلي وو.

ځينو داويل چې ګويا داټولې خبرې رښتيانه دي. هغه ليکونه چې اورنګ زيب خلکوته ښودل دآتش يوه وسيله وه چې دهغه په مرسته يې غوښتل دخلکو

ستر گوته خاورې ړو دروي . اورنګ زيب خپل کوښښونه شروع کړي او تول ګناه دشاه جهان او دارا په غاړه ور وواچوي چي په نتيجه کې اورنګ زيب جګړي ته مجبور کړای شو. دا تول داسې شيان دي چې دهغوی خېړنه او تر آخر پوری تشريح ډير مشکل دی. په هر صورت حقيقت چې هر ډول وي وي به مګر کله چې تول و شاه جهان په بند کې وليد تقريباً تول اميران مجبور شول چي اورنګ زيب او مراد بخش ته دتعظيم لپاره ورشي. ددې ورتګ داسې بې ساری حالت منځ ته راوړ چې حتي يو هم داميرانو نه شوای کولای چي دورتګ نه پښه ونيسي يادخپل امپراطور شاه جهان په ګټه يو ګام اوچت کړي، کوم چې دوی يې له خاورو پورته کړي وو، لويي ته يې رسولی وو حتی ځيني يې دغلامی ځخه داميری درجې ته رسولی وو، دادول کسان په دربار کې ډير دي چې د دربار له خوا دستمنې او يانوم ونشان مانی ته خيژول شوي دي. داهم رښتيا ده چې ځيني کسان لکه د مثال په ډول دانشمندان او داسې نورو ونه غوښتل چې دغه ياهغه دله پورې ځانونه وتړي . اما زياتره يې داورنګ زيب لوري ته راتير شول .

په عين وخت کې داهم بايد زياته کړای شي لکه څرنګه چې مامخ کې هم وويل چې دوی دې کار ته مجبور کړای شول. دهند وضع دفرانسې او يا نورو عيسوي هيواد نو سره بالکل فرق لري. هلته عالي شانه کسان ځانګړي لوي جايدادونه لري چې د هغه نه زيات عايداد لاس ته ورځي او داعايدات دوی ته دا امکان برابروی چې بې له درباری معاشه تر يوه وخته پورې د دوی ژوند تامين کړي. په هند کې اميران او عالي شانه کسان يوازې مستمري معاش لري لکه څرنګه چې مامخ کې اشاره ورته وکړه امپراتور کولای شي چې هره ګړۍ د دوي نه دامستمری معاش قطع کړي پداسې حالاتو کې دغه اميران او عالي شانه کسان لاس په لاس خواری ته راګرځي. ددوی سره بيانه څوك راشه درشه کوي . ته به وای چې داکسان هيڅکله دنوم خاوندان نه وو، اونه به دوی ته څوك بيا يوه تينګه په قرض ورکړي .

کله چی اورنګ زیب دشاه جهان او امیرانو دخطرنه څخان ویوست دبیت المال نه یی په هغه اندازه پیسي واخستی څومره چی یی په کار وې. وروسي یې خپل ماما شایسته خان دبنګال ګورنر تعین کړ او دی دمراد بخش سره یوځای د دارا په تعقیب پسی روان شو. په هغه ورځ چی پوځ باید داګرې نه رتلای وای دمراد بخش نږدی ملګري خصوصاً دهغه خواجه شاه عباس پوهیده چی داورنګ زیب دغه پوچی مهربانی او حسن استقبال بی له ټګی نه بل شی نه دی. مرادبخش ته خبر ورکړ شو چی دی امپراتور دی. ټول یی داورنګزیب په شمول داعلیحضرت په نوم یا دوي نو لازمه داده چی دارا شکوه په تعقیب پسی یوازې ولیږي او په خپله دنورو قواو سره اګرې یادهلی ته نږدې پاتی شی. که چیرې ده پدې مشوره بانډې عمل کړی وای په لږ مشکل سره به یی بی شکه اورنګزیب له پښوغورځولای وای اما دهغه له پښو غورځول ډیر سخت و، ځکه چی دبخت ستوری یی رت ځلیده. مرادبخش د هغه په وعده وفاداری او په قران خوړ لو په ټوله معنی اعتماد کوي دراړه د لښکر سره وخوځیدل او یوځای په ډیلی ورروان شول.

کله چی دی ماتورې ته راورسیدل داځای داګرې څخه د درو څلورو ورځو مزله په اندازه لیرې دی. دمراد بخش ملګرو نور هم زیات معلومات لاس ته راوړل، بیاله سره پدې کړښښ کی شول چی دمراد بخش توجه دې موضوع ته راوګرځوي او پدې یی متیقن کړي چی اورنګ زیب په زړه کی پټ هدفونه ګرځوي او دهغه په عملی کیدو به بی شکه دمرادبخش روځ وریده کړي. ملګرو ده ته وویل چی دوی ته دتېو او خوا وخخه خبر ورکړ شوی دی چی خاص پدې ورځ په هیڅ صورت سره داورنګ زیب خیمی ته ورنشی. له ټولو بهتره یه داوي چی داو زنګ زیب مخه ونیول شی هر څومره چی مراد بخش ته وویل شول دهغو ټولو سره سره ده هیچا ته

غوږ نه نیو د ټولو صمیمی مشورو اوریدولپاره یې غوږونه کانه وو. ددې لپاره چې اورنگ زیب ته یې دخپلې دوستۍ اوصیمیمیت اظهار کړی وی په همدغه ما ښام په ډیره خوشحالۍ سره دهغه ځای ته وروان شو هلته د ماښامی ډوډۍ لپاره پاتې شو اورنگ زیب چې د درو څلورو صمیمی نظامی منصبدارانو سره دمرادبخش پـه انتظار وو هغه یې په غیږ کې ونیو، چاپلوسانه خبرې یې دمرادبخش په ادرس دوه چنده کړې. مهربانی اواحترام تردې اندازې پورې چې دهغه مخ یې په دستمال پاکوه چې گرد اوخولې ورڅخه لیرې کړې هره گړی به دامپراتور اواعلیحضرت القاب هغه ته ورکول کیدل. پدې ضمن کې ډوډۍ را وړل شوه خوراک شروع شو او مجلس تود یزې خبرې پـه عادې ډول دهرې خوانه کیږې پـه آخر کې د شیرازې شرابو یولوی بوتل یوځو دکابلې شرابو بوتلونه مخ تـه کینبودل شول چې په نیشه پیل وکړې اورنگ زیب دمسلمان په عنوان چې دشرابو څخه رټه کړکـه ښکار کوې اونه غواړې چې خپله مسلمانـی خرابه کړې ډیره خوشحالی سره دمیز څخه جګ شواو بیانی په ډیر لطف سره مرادبخش او نور قوماندانو سره چې لاپخوا آماده اوپوهول شوې ووشراب خورۍ ته دعوت اوخپله د استراحت په بهانـه له خیمې څخه وځی مرادبخش چې په شرابو رت مین اوشراب یې هم زیـات خوښ و، نوداندازې نه زیات یې وڅښل اندە داچې په نیشه کې ویده شو. اورنـگ زیب همداشی له خدایه غوښت. دمرادبخش سره راغلی نوکران پەدې نوم چې هغه آرام ته پرېږدې سملاسې له هغه ځایه وویستل شول د مرادبخش څخه توره، ډال، خنجر اونوره وسله واخستل شوه.

لږوخت وروسته اورنگ زیب پدې نوم چې مرادبخش ویښ کړې خیمې ته راننووت په رټه بې ادبې سره ئی مرادبخش په پښه تیله کړ. کله چې مرادبخش ستر گې خلاصولی اورنگ زیب دالندې، ولی تعجب اورې خبرې شروع کړې:

(داخه شي دي؟ څومره شرم او بې حيايي ؟ اعليحضرت دومره متانت نـلري چې دداسې نيشې څخه ډډه وکړي.خلک به زما او ستا په باره کې څه وايي؟ دغه مردار شرابي له دغه ځايه و باسئ ، ښځې اولاسونه ئې وتړئ ، اوکوټه کې ئې کلپ کړئ ترڅو چې په حال نه وي راغلی . امر عملي شو.

مرادبخش اوس بـې فايدې چيغې وهي اوخلک مرستې ته راغواړي .پنځه شپږ کسه وربانديي راوغورځيدل ښپواولاسوته يې زولنې ورواچولې . دمرادبخش کسان چې هلته حاضروو پدې کارخبرشول غالمغال يـې پورته کړ. غوښتل يـې چې په زورسره کوټې ته ورننوځي او هغه را خلاص کړي مگر دمراد بخش دلويــو منصبدارنو څخه لـکه الله قلي چې دتوپخانې قومانداني ئې په غاړه وه،لا پخوا اخستل شوی و. دنوروپه تهديد ئې پيل وکړ هغوی يې مجبور کړلي چې دهغه ځايه ليرې شي په ټوله اردو کې لاس په لاس نمايندهگان خپاره کيږي چې دلومړي خطرناکې مرحلې مخه ونيسي.دغه نمايندگان نور وته داډ ورکوي چې هيڅ شی نه دي پيښ شوي ځکه دوی دپيښې په ځای کې حاضروو. مراد بخش رټ نيشه شو، ټول رټه په هغه جمـله کـې اورنگ زيب ته ئې په ښکنځلو پيل وکړ. پداسې حالت کې چې هغه رټ نيشه او په قهرو ، دالازمه وگڼل شوه چې په کوټه کې يې کلپ کړي. سباسهار کله چې په حال راشي راوبه ځي. له بلې خوا په هم دغه شپه کې ټولولويو قوماندانانو اودپوځ منصبدارانو ته سوغاتونه ور خواوره شول. فوراً يې تنخواه جگه شوه ، ډيرې وعدې وکړای شوی. دهمدې مرقع راتگ ته لادپخوانه ټول په انتظاروو اودې پيښې پوره پيش بينوو. دا هيڅ دتعجب ځای نه و چې سباته تقريباً ټول غلي شول په دوهمه شپه ئې دغه غريب شاهزاده په ډولۍ کې (دغه ډولۍ چې ديوې کوچنۍ کوټې شکل لري په پيل باندې ئې باروي اوعموماً په هغه کې ښځې وړي) بندي کړ. بيايې مخامخ دډيلي سليمگر ته چې يوه زړه وړه کلااود درياب په منځ کې پرته ده نقل کړ. (۳۷)

پلدې ترتیب سره کله چې تول، پرته له خواجه شاه عباس څخه چې رټ خپه وه آرامه شول، اورنګزیب د مراد بخش تول پوځ دځپل پوځ سره یوځای کړ اوپه داراپسې روان شو. دارا په ډیر تیزی سره دلاهور خواته روان و، پلدې فکرچې هلته به ځان محکم او خپل طرفداران به هلته ځان ته راجلب کړي . ولی اورنګزیب هغه په دومره چټکتیا سره تعقیباوه چې هیڅ کار یی هلته دلاسه ونه شو. دارامجبور شوچې دلاهورڅخه صرف نظروکړي اود ملتان (۳۸) خواته مخه کړي . آماهلته یی هم څه دلاسه ونه شول ځکه چې اورنګ زیب باوجود دسختې گرمی شپه و ورځ ورپسی روان و اودومره چټک روان و، چې کنه کله به یی دپوځ دبیدارۍ لپاره تقریباً دوه دري لیو (۳۹) — (د ۹ څخه تر ۱۳ کیلو متره) دنورو څخه په مخ کې روان و. زیاتره به مجبور کیده چې لار کې د نورو پشان مرداري خطا او به وڅښي، په وچه ډوډۍ قناعت وکړي، دونولانۍ ویده شي . اریا کله چې به یې دارډو رسیدو ته انتظار یوست په همدې وخت کی به ئې دسرلاندی دساده عسکرو پشان ډال دبالښت په ځای ایښي و .

داورنګ زیب دداسې چټک تګ له کبله دارامجبور شوچې ملتان هم خوشې کړي، پلدې ویره چې دهغه سره هلته مخامخ نه شي، ځکه داورنګزیب دمقابلې طاقت یی په ځان کې نه لیده .

ددې ځای سیاسیون ددې موضوع په باره کې مختلفی نظریې څرګندوي. دمثال په ډول ویل کیږي چې که چیرې دارا چې دلاهور څخه ووت د کابل سلطنت لورې ته تللی وای اوهلته یې ځان پټ کړی وای لکه څنګه چې همدا ډول مشوره هم ورکړای شوه نوهلته به یی لس زره سربازان موندلی وای کوم چې دپښتنو، ایرانیانو اوازبکو په مقابل دصوبې ساتنې لپاره هلته ساتل کیدل او دهغه ځای ګورنر (صوبه دار) محبت خان چې دهندوستان له قوي ترینو او ترټولو قدیمی امیرانو څخه و

او هیڅکله داورنګ زیب له هواخواهانو څخه هم نه و، چې دده طرفداري ئې کړې وای. پرته له دینه دا به دایران او ازبکستان دروازو ته ورنژدې شوی وای. دې کار ډیر امکان درلود ځکه چې ده سره پسې ورسره وی. نو د کابل صوبې ټوله اردو محبت خان سره به دده په لوري راتیرشوی وای. ده به کولای شول چې نه یوازې دازبکستان بلکه دایران څخه مرسته وغواړي لکه څنګه چې په خپل وخت کې همایون دا کار وکړ. کله چې فرید خان دپټانانو (پښتنو) باچاه (٤٠) د همایون څخه تاج او تخت راونیو نوموړی دایرافیانو څخه کومک وغوښت او ددوي په مرسته بیا په تخت کښیناست. ولې دارا رټې کم بختي پسې اخیستی و. دښې مشورې اوریدلو لپاره بې غوږونه کاڼه شوي وو. په مقابل کې دارا دسند خوا ته روان شو، او دتاتا باکار (٤١) په چړنې بې حمله وکړه. داچړنې ډیره محکمه اومشهور سنګردی چې دسند د باب په منځ کې پرته ده. کله چې اورنګ زیب ولید، چې دار اسند لورې ته روان شو نورېې لازمه ونه ګڼله چې تعقیب ئې کړي. پدې ډیرخوښ شوچې دکابل لارېې غوره نکړه اورنګ زیب پدې کفایت وکړچې د دارا په تعقیب پسې خپل رضاعی ورور میربابا د ٧ــ٨ زرو عسکرو سره واستوي اوخپله بیرته راستون شو اورنګزیب ددې نه ویریده چې مبادا په اګره کې کوم پیښه راپورته نه شي له بلې خوا له دینه ویریده چې ممکن ځینې قوی راجګان لکه: جی سنګ، جیسامسنګ دشاه جهان دازادولو کوښښ وکړي، یاداچې سلیمان شکوه د سرینګر راجه سره یوځای دغرونو څخه راکوزشی، یاداچې سلطان شجاع به بیخي اګرې ته رانېزدې شي. دادی وګورئ په همدې بڼه کې څه ورپیښ شول.

کله چې اورنګ زیب دملتان څخه لاهور ته په ډیره چټکتیا سره پرمخ زور کاوه په همدې وخت کې هغه ولیدل چې مخې ته ئې راجه جی سنګ دڅلورو پنځو زرو وسله والو راجپوتانو سره وروان دی. اردو ورسته اورنګ زیب مخ کې ځې. دی

پوهیده چی دغه راجه دشاه جهان بی اندازې صمیمی دی. پدې ویریده چی جی سنګ ددې موقع څخه استفاده ونکړی او کومی کودتا ته لاس تیر نکړی، پاشاه جهان دبند څخه خلاص نه کړی. پدې موقع کی دشاه جهان له بنده ایستل فوق العاده آسان کاوو. په حقیقت کی دانه وه معلومه چی آیا راجه په ریښتیا هم داسی نیت درلود او که نه؟ راجه په بی ساری چټکتیا سره داورنګ زیب مخی ته ور روان وه، ولی اورنګ زیب دده په باره کی یوته کی معلومات نه درلود ارحتی فکرئی کاوه چی جی سنګ لاتر اوسه په ډهلی کی دي. آما داسی وګورئ چی ثبات، زړور توب او کلکوالی څه معنی لري.

اورنګ زیب دجی سنګ دلیدو څخه هیڅ تشویش ښکاره نکړ او همداسی مخامخ بی له ویرې په هغه ور روان شو. دلیرې څخه ئی چی هغه ولید په لاس یی اشاره ورته وکړه چه زر ورنږدې شی او داسی یی چیغه کړه: «سلامت باشید راجه جی! سلامت باشید باباجی» هغه ته یی دپلار نوم او دراجه ګانو دسردار لقب ورکاوه کله چی جی سنګ لږ ورنږدې شو هغه ته ئی داسی وویل: «ماپه یی صبری سره ستا انتظار یوست تول کار ونه خلاص شول. دا امړوبوله، څکه بالکل یوازې په میدان پاتی شو. په هغه پسی می میر بابا ولیږه ... دی اوس ځان نه شی غورولی» ددې لپاره چی راجه ته ئی خپل بی اندازې لطف ښکاره کړې یې دارله واره یی دخپلی غاړې څخه دمرغلرو امیل خلاص او هغه یی دراجه په غاړه کی واچوه.

اورنګ زیب کوښښ کاوه چی جی سنګ دځان څخه لرې کړي مګر په هیڅ صورت یی دځان څخه خپه هم نکړي، نو اورنګ زیب هغه ته داسی وویل «روانیږه! بیره کوه چی لاهور ته دځان ورسوي زما پوخ دلارې له مزله نه رټ ستړی شوی دی. څه حرکت کړه او هلته زما انتظار باسه. زه ددینه ویریږم چی ممکن هلته کومه خبره پیښه شي. زه تا دښار ګور نر تاکم ار تول واک ستا په لاس کی در

کوم. هغه څه چې تا دسلیمان شکوه سره وکړل زه ددې خدمتونو ښت ډیر مشکور یم دلیل خان دې چیرې پریښود؟ زه به هغه په خپله سزا ورسوم. ښیره کوه. سلامت اوسې په مخه ښه».

داراچې د تا بکارته راغی نو دچونی قوماندانې ئې دخپل یوه زړ ور هوښیار او چالاك خواجه په لاس کې ورکړه همدلته ئې ډیر مضبوط لښکرچې دپټانانو (پښتنو) او سیدانو څخه تشکیل کړی ود (پرنګیانو) توپخانې لوې تعداد هم ورسره و، پرتګالیان انګریزان، فرانسویان او جرمنیان چې د دارالویو وعد ولیونې کړې و وټول دده سره پیوسط شول. د داراله قوله که چیرې امپراتور شوی وای موږ (پرنګیان) به څومره چې هغه وټول به لږی امیران شوې وای.

دارا دخپلی خزانې زیاته برخه همدلته پیریښوه لاتر اوسه یې په طلا او نقره کې هیڅ کمبودې نه احساسوله. دلته فقط دڅو ورځو په نیت راغلی و، نورنود دوو، دروزروکسانو سره دسیند په جریان ښکته دسند خواته په چټک سرعت سره روان شو دراجه، کاچې تولو ځمکو څخه تیرشو او ګجرات ته راغی او داحمد آباد دروازوته ئې ځان راورساوه. دهغه ځای قوماندان داورنګ زیب خسر شاه‌نوازخان دخپل مضبوط پوځ سره دهر ډول مقابل لپاره تیار و. آما ممکن‌المدینه‌چې شاه‌نوازخان بې خبره ګور شو یا داچې دمړنتوب نه یې کاروانه‌خیست. (شاه نواز خان دما تاشې سوداګرانو دقدیمی کورنی څخه و. دده ته باید هیڅکله دیره سرباز په ستر ګه نه وای کتل شوې. دی دامې اسان وچې زیاتره ژوند ئې دعیش سره تیرلی وډیر مهربان او نرم سړی و

په هر صورت خبره داده چې ده د دارا په مقابل کې نه یوازې مقاومت ونکړ، بلکه هغه یې ځان ته په ډیر احترام سره ور بلولو او بیایې دهغه سره په ډیره چالاکی سره خبرې شروع کړې دارا دخپلی کم عقلی له مخې چې دهغه سره تـل

ملګري وه په شاه‌نوازخان دومره اعتماد وکړ چې خپل ټول پلانونه يې دغه ته يو په يو په ګوته کړل. ټول هغه ليکونه چې دجيسامسنګ او نورو زياتو ملګرو څخه ورته راغلي وو او په هغه کې ليکل شوي وو چې دوی غواړي د دا اپه لوري را تير شي شاه نواز خان ته ور ښکاره کړل. له بلې خوا څخه ټولو ملګرو دارا ته څه په خوله اوڅه په ليکونو کې دار ليکل چې شاه‌نواز خان د اعتماد وړ سړی نه دی او خامخا به خيانت ته لاس تير کړي.

ددې کارنه د ټولو څخه زيات په خپله اورنګ زيب په تعجب کې ولويد. هغه پوهيده چې دارا په احمد آباد کې دی پدې هم پوهيده چې ده سره زياتې پيسې ورسره دي. ټول هغه ملګري او يارانو زيات تعداد کسان چې دارا نګ زيب څخه ازرده دي حتماً به‌دارا سره يوځای شي.

دارا چې ډېر مره ليرې دی، هلته به دده مقابلې ته ورتګ هم دخطر څخه خالي نه وي ځکه ددغه ځای يعنې اګرې او شاه‌جهان څخه دومره ليرې کيدل او بيا دهغه ځای ددامنې قوي راجګانو لکه چې سنګ اوجيسامسنګ د تواوځمکو څخه تيريدل دهغه ځای دګرو وزو ولارو لمدول څه اسانه خبره نه ده. له بلې خوا پدې هم پوهيده چې سلطان شجاع دلوی پوځ سره راروان دی او دادی الله آباد ته راورسيده. دسرينګر راجه دسليمان‌شکره سره يوځای داتياري نيسي چې دغرونو څخه را کوز شي. سې ټولو فکرو او اورنګ زيب په زياتو مشکلاتو کې اچولی وه نه پوهيده چې کوم لوري ته حرکت وکړي بالاخره هغه دافيصله وکړه چې لاس په دا راهلـه دشاه نواز خان سره ارامه پريږدي او د ټولونه اول ضروري کارونو ته يعنې سلطان شجاع ته متوجه شي، کوم چې دالله آباد ته د ګاګه‌د ياب څخه راپورې شو. سلطان شجاع همدلته ديوه واره زاره کلي سره چې کاجوي (۴۲) نوميږي ديره لوی ډله په غاړه سنګر واچوو.

اورنگ‌زیب هم مقابلې ته راووځید او دسلطان شجاع څخه یونیم لیـږو لیرې دیوه کوچني سیلاب په‌غاړه داګرېږل. خوانه‌خیمې ودرولې. ددواړو پوځونو په منځ کې ډیره سیمه هواره ځمکه پرته وه او دجګړې لپاره ډیره برابره وه.

داچې اورنګ‌زیب دلته راورسید، په سبایې جنګ ته ملاوتــړه له او په شجاع یې حمله وکړه. اورنګ‌زیب خپل بارګیر د سیلاب په پورې غاړه پرېښود هغه کوښښونه چې ده دشجاع دماتې لپاره په‌کاراچول غیرقابل تصوروو. امیرجمله ددکن بندي‌هم پدې ورځ راورسید. دی اوس د دارا څخه‌هم نه ویریده ځکه خیل خانه یې دخطر څخه وتلې وه خپل ټول قوت شجاعت اوچالاکي‌یې په کار واچول اما څنګه چې شجاع ډیر ښه ځان محکم‌کړی وښه توپخانه یې په لاس کې وه خپل پوځ یې ډیرښه ددښمن په مقابل کې درولې و بنا پدې دلیلونواورنګ‌زیب نه‌شواې کولای چې ددښمن جناح وشلوی، یایې عقب پښې ته مجبور کړي، یایې کم له کمه داو بو څخه لرې کړي. ولې ټول کوښښونه بې فایدې وو. په‌خپله اورنګ‌زیب مجبورشو چې‌څو ځله په شا راشي او سختومشکلاتو کې بند و. سلطان شجاع نه غوښتل چې په اواره کې ډیر زیات په مخ ولاړشي یا داګټور ستراتژیکي ځای له لاسه ورکړي. ډیر کوښښ یې دا وچې له همدغه ځایه دځان څخه دفاع وکړي ګومه چې ډیره معقوله هم وه. سلطان شجاع دا پیش بیني کوله چې اورنګ زیب ډیر وخت دلته ځان نه شي ټینګولې. بالاخره به مجبور شي چې بیرته هغه سیلاب ته ورستون‌شي. ځکه رته ګرمي وه او په همدې موقع کې به یې دشاله‌خواپسې وهي اورنګ‌زیب هم ددې موقع پیش بیني‌کوله رلې په همدغه وخت کې یو بل نــوی مشکل پیدا شو.

اورنګ‌زیب ته چا خبر ورکړ چې راجه جیسامسنګ چې دتظاهر لپاره ده سره ملګری شوی و دده په ټولګیو حمله وکړه خزانه اوباردارحیوانات لــوټوي

دې خبر اورنګ زیب په تعجب کې واچوه او هم په همدغه وخت کې ده دخپل پوځ په منځ کې ګډوډې احساس وله. تردې اندازې چې زیاتو کسانو تیښتې ته پل وکړ.

اما ددې سره سره اورنګ زیب ځان له لاسه ورنکړ او پدې پوه شو چې که چېرې په شاو ګرځي ددې خطر شته چې هر څه له لاسه ورکړي . د دارا د جګړې په شان اورنګ زیب دا فیصله وکړه چې د دښمن فشار وزغمي ، په میړانه سره و دریږي او هیڅ شي ته توجه ونه ګرځوي . مګر په پوځ کې ګډوډې لا زیاتیـدله سلطان شجاع پدې تمه چې ددې چانس څخه پوره استفاده وکـړي ، نو د دښمن په پوځ یې حملو ته لا زور ورکړ . داورنګ زیب دپیل رهنما کوونکي په غشي ووژل شو . اوس دی په خپله پیل رهنمایي کوي ، تر څو چې بل رهنما ورله راغی پـه اورنګ زیب دغیشو باران اوریده . ده هم بې له ستړتیاپه دښمن غشي وغورځول پیل د ترس نه په شا راځي ، اورنګ زیب پداسي غریبانه وضع کې بند شوی و، چې ایله په پښو ولاړ دی . او دا کوښښ کوي چې ځمکې ته راټوپ کړي . پداسـ ی اضطرابي حالت کې اورنګ زیب څه کړی وای ؟ دامیر جمله غوندې سړی کوم چې اورنګ زیب ته نږدې ولاړو ، بې اندازې شجاعت اومیړانه یې ښکاره کـوله اوپه میړنتوب کې ئې بې ساری نوم درلود اوده څخه اساساً داتوقع هم نه کیده ولې بیا هم ده اورنګ زیب ته لاس پورته کړ اودایې په چیغه سره وویل : « دکن ته ! دکن ته ! دکن چیرې دی ؟ » داسې ښکاریده چې بالـکل وروستۍ لحظه ده . ویل کیدای شول چې اورنګ زیب په همدغه دقیقه کې خپلو اوږ وتالوله ځانــه څخه وغورځاوه حتی داتصور کول مشکل وچې اورنګ زیب به وکړلای شي ژوندی ځان خلاص کړي . آماده بخت دهغه تصورنه چې کیدای شوای هم قـوي و . سلطان شجاع باید ماتې وکړی او دارا پــه شان په تیښته ځان دمرګ نه بچ کړي. دا دتقدیر غوښتنه وه چې اورنګ زیب باید فاتح شي ، په ټولو باندې غالب اودهند واکمن شي .

دسمانگر جگړه به په یادراوړو چې ، هلته یوې جزیې پېښې داراتباه کـړ دهغه ځای خیانت پښان دلته سلطانشجاع تباه کړ . سلطان شجاع دلوړومنصبدارانو څخه چې الله وردي خان نومیده دځینو په قول اختلل شوي و ، دهمداسې چالاکې نه استفاده وکړه لـکه څنگه چې کلیل الله خان ددارا په هکله په کارواچوله . رښتیا داده ځینې فکر کوي چې داللهوردي خان کار د بدنیت څخهنه و ، بلـکهدچاپلوسی له کبله و . کله چې هغه داورنگـ زیب پوځ کې گډوډي ولیده نوالله وردي خان سلطان شجاع ته دمبارك باد کلمې سر کړې ، کومې چې په خپل وخت کې کلیل الله خان داراته له خولې بادولې .

اللهوردي خان سلطان شجاع ته زاري کوي چې نور دخطر سرهځان مخامخ نکړي چې ، په پیل باندې کښېنې : « راکوزشه ! د خداي په نوم ! تاته زاري کوم چې په آس سپورشه تاته خدای ده امپراتوري درکړه راځه چې فـراریـان پسې تعقیب کړو ، چې اورنگـزیب خلاص نه شي . » داورنگـزیب زیر دست قسمت ته گوري چې دجریان مخه یې بلې خواته وگرځوله سلطان شجاع په زیرکي کـې د مراد بخش څخه کوم توپیر نلري . ده همغه اشتباه وکړه چې دارایې مرتکب شوی و . دخپل پیل څخه لاپوره راکوز شوي نهو ، چې دپوځ له سترگو څخهغائبشو. په پوځ کې پریشاني گډه شوه تول پدېږفکر چې خیانت خپل کار وکړ . شجاعمړ یابندي شو . ددارااردوپښان دشجاع پوځ هم تیت شو . په پوځ کې داسې لـویـه گډوډي او بې نظمي راغله چې دسلطان شجاع لپارهدځانخلاصولپهرښتیاخوشبختي گڼل کیده .

جیسامسنگـ چې دغه خبرواووریده اوپوهشوچې دلتهنورپاتې کیدل بې خطره نهدي نوپه هغه څه چې لاس ته راغلې وواکتفاوکړه اوپه تیزمارش سرهداگرې لوري ته ولاړ چې دهغه ځایه خپلې منطقې ته ځان ورسوي . اگرهکې دااوازې خپرې شوې

زړې چې اورنګ زیب جنګ کې ماتې وکړه . دی او امیر جمله دواړه ونیول شوو او سلطان شجاع ئې د جنګ د بندیانو په صفت دځان سره راوړي . د اورنګ زیب دطرفدارانو په منځ کې ناامیدي تر دی اندازې پورې رسیدلې وه چې حتی شایسته خان دښار ګورنر او د اورنګ زیب ماما کله چې دښار دروازې سره جیسامسنګ ولیده او دهغه دخیانت په باره کې یې هم پوره معلومات درلود نو ځان یې دمړو په جمله کې حساب په لاس یې دزهرو پیاله ورته کړه چې ځان مسموم کړي . ویل کیږي چې شایسته خان به په رښتیا هم زهر په سر اړولي وای که چیرې خلکو دده مانع شوي نه وای . او دزهرو پیالې یې نه وای ترې نیولې . داسې تصور کیږي چې که چیرې جیسامسنګ هوښیار وای او دا زړه یې کړی وای چې لږ څه په اګره کې ځان ټینګ کړي نو کولای شول دا کوښښ وکړي چې څه په وعدو او څه په تهدیدونو سره دیته زمینه برابره کړي چې شاه جهان دبنده را خلاص کړي . دشاه جهان دخلاصولو لپاره ډیره ښه موقع وه . دتعجب خبره داده چې په دوو درو ورځو کې ټوله اګره پدې عقیده شوه چې اورنګ زیب کلی ماتې وخوړه آماجې سامسنګ ته چې دپېښو واقعیت معلوم وداقدرت ور سره نه وو چې نور په اګره کې ځان ټینګ کړي او یا کوم عمل ته لاس تیر کړي . هغه تش دومره وکړل چې د ښار منځ څخه تیر شي او په بیړه سره یې ځان خپلې منطقې ته ورساوه .

اورنګ زیب چې تنها داګرې له خوا په خوف کې و ، او ویریده چې ممکن چې سامسنګ د شاه جهان په ګټه کوم کار ته لاس تیر کړي نو په همدې وجه دخپل پوځ سره اګرې ته راستون شو .

دسلطان شجاع په تعقیب پسې یې زیات وخت ضایع نه کړ . دځینو ضروري کارونو لپاره هلته تیالی شو ، ترڅو ده وکولای شول چې دهرې خوانه ځان محفوظ کړي . پدې وخت کې ده ته خبر راغی چې سلطان شجاع د تیښتې په وخت کې . زیات کسان له لاسه ورکړل ځکه زیات تعقیب یې ونه شو په سلطان شجاع پسې داهم ویل

کیدل چې دی ډیر دولتمن ارسخي دی، دراجاګانو په ملکونو کې ډیر کسان اوزیاتې قواوې را ټولوي او دده قواوې د ګانګه په کینه اوښيغاړې پرتې دي په الله آباد کې چې دبنګال په نیولو کې دستراتژیکې نقطه نظره زښت ډیر مهم او مشهور دی ځان محکموي .

اورنګ زیب پدې وخت کې دوونفروته یعنی امیر جمله اوخپل مشرزوي سلطان محمود ته چې دده سره په ځنګ کې واقع وو او واقعاً دده لپاره مفید هم وو توجه راګرځوي . دی پدې پوهیده څوك چې دخپل واکمن لپاره لوی خدمتونه وکړی نونتیجه یې داوی چې داډول کسان زیاتره یې حیا کیږي اوفکرکوی چې واکمن باید ددغه دخدمتونو مرهون وي اودخپل خدمت په مقابل کې حتی هیڅ ډول سوغات نه ورنی ، چې دهغه احسان اداکړای شي . اورنګ زیب داهم لیدل چې سلطان محمود ډیر زیات ځان آزاد احساسوی ، ورځ په ورځ بې غرور اوتکبر زیاتیږي ، دهغی ورځی نه وروسته چې ده داګرې چوټی ونیوه پدې کار سره یې دشاه جهان ټول پلانونه چې هغی په باره کې یې فکرکولای شو وران کړل .

اورنګ زیب ته دامیرجمله زیرکی ، قدرت ، تحمل اوشجاعت ښه ځرګندو و دهغه زیاته بدایې شهرت ، دده رول چې دټولومشکلاتوحل کولو لپاه یې دکونجی مثال درلود ، اوپه هندکې یې دچالاکې مهارت له پلوه ساری نه درلود همپه ستر ګو لیدل. اورنګ زیب پدې کې شك نه کاوه چې امیرجمله به هم لکه سلطان محمود پدې حال پاتې نه شي اوبالاخره به دخپلې برستنې څخه پښې اوږدې کړی . ولې اورنګ زیب هروخت کولای شول چې دخپل کار لپاره چاره پیداکړی . دوی دواړه یې پداسې تاکتیك سره دځان څخه لیرې کړل چې دغه اوهغه ته هیڅ ډول شکایت پاتې نه شو . اورنګ زیب دیوه قوی پوځ په سرکې امیرجمله او سلطان محمود دسلطان شجاع مقابلې ته وتاکل ولې پـه پټـه کې یې

امیـر جمله تـه دا اشاره هـم ورسولـه چـې دبنګال ګـور نـري دهند په ټولو ځو بونوکې بهترينه ګورنري ده چې هغه به ده ته دژوند ترآخره پورې ورکړای شي اوده دمرګ نه وروسته به دهغه زوی لاس ته ورشي . دابه دهغه احسان په مقابل کې وي چې اميرجمله داورنګ زيب سره وکړ . البته دابه داحسان اداکولو ابتداوی . پوازې امير جمله کولای شي چې دسلطان شجاع بيخ او بنياد وباسي . کله چې امير جمله داکار ترسره کړ نو اورنګ زيب به يې ميرالامرا (داپه هندوستان کې تر ټولو لويه رتبه ده) مقرر کړي. سلطان محمودته يې پوازې دومره وويل. «دايادولره ته زما په زمانو کې مشريې اودخپل ځان لپاره به چنګيزې تا تراوسه زيات لوي کارونه وکړل ولی داټولې کارنامې به هيڅ ارزښت ونلري که چيرې سلطان شجاع چې زمونږ لوی اوتر ټولو قوي دښمن دي ونه نيسې. زه دخدای نه هيله لرم چې نور پاتې کارو نه په اسانۍ سره ترسره کړې». اورنګ زيب پدې نعمتونو سره سلطان محمود او امير جمله رخصت اودواړوته ئې قيمتي واسکټونه بارشوی اسونه اوپیلان بخش کړل. درخصت په وخت کې اورنګ زيب يې له شدته امير جمله پدې متقين کړ چې خپل پوازنی زوی محمد امير خان ده دتسلی اوتربيې لپاره يابه بل عبارت دیرغمل په توګه پريږدي. سلطان محمود يې پدې راضي کړ چې خپل ماندينه دګالکنډ باد شاه لورپدې بهانې په اګره کې پريږدی چې هغه دپوځ زحمت اومزلونه نه شي تحمل کولای .

سلطان شجاع هروخت په دې ويره کې و ، چې ممکن ده په مقابل کې دکوز بنګال راجګان پورته کړای شي ، کوموچې دی ډیر په تنګ کړی و آمادټولونه زيات دی ددې نه ويريده چي ممکن سروکار يې دامير جمله سره شي. فقط داچې داميرجمله دتاکل کيدو خبرسلطان شجاع ته راورسيد په همغه ساعت يې خيمې ټولې کړې ، پدې يره کې شوچې بنګال ته به يې لار بنده کړي اوامير جمله به دګانګه

ښخه دالله آبادنه کوز یا پاس په کومه بل ځای کی پورې وځی ، سلطان شجاع بنارس او پټنې ته تیرشو دهغه ځای نه مونګرته ولاړ . داوړو کی ښار هموماً دبنګال دسلطنت دراوزه بلل کیږی. دابنار یوې درې ته ورته دی چه دهغه ځای دغرونو او ځنګلونو په منځ کی پروت دی . شجاع ته دغه ځای مناسب ښکاریده چی هلته ځان محکم کړي. ددې لپاره چی ددښمن ښخه پوره بـی خطره شي‌نوامرئـی‌ورکړ چی د ښار نه ګیر د چاپیره ترغره اودریابه پوری خندق وکینی (څوکاله وروسته چی دهغه ځای نه تیریدم مادغه خندق ولید .) اوبیاپه پوره اراده سره همدلته دامیر جمله انتظار ویاسی .

ولی دسلطان شجاع لپاره دډیر تعجب خبره داوه کله چی ده ته خبرورکړ شوچی دامیرجمله پوځ په کراره سره دګانګه دریاب په اوږ دوکی ښکته راځی اما په خپله امیرجمله دپوځ سره نشته . ممکن داخبره تش دخلکودغلولوپاره خپریده داهم ویل کیدل چی‌امیرجمله اوسلطان محمود دواړه دغرونو را جګانودراجلبولو لپاره دپوځ ښخه بیل شول ، کوم چی دګانګه په ښیءغاړه پراته وو اودوی دمنطقو ښخه په عسکری لباس کي تریزي چی ځانونه راج محل (۴۳) ته ورسوي او دهغه ځایه دسلطان شجاع لاره بنده کړي‌شجاع ددې‌خبرې په اوریدو سره ځان مجبور باله چی لاس په لاس جوړ کړی سنګر ترك کړی ، دګانګه په مسیر اوږده لاره دتولو کږ لیچو سره په رتبه چټکتیا سره لنډه کړي اوڅو ورځی مخکی دامیر جمله ښخه راج محل ته ځان را ورسوی. شجاع همدلته راورسید اوخپل سنګرونه بـی ښه محکم کړل .

دشجاع دمونګر څخه دتګ له کبله امیر جمله هم کینه خوا ونیوه د ګانګ پـه دروکی په سختو خرابولارو روان شو ، ددې لپاره چې هلته دخپل پوځ چې د دریاب پـه میسرد درنـي توپخانې او بارګیر سره ورروان دی انتظار وباسي . کـله چې پوځ ور ورسید، نولاس په لاس په شجاع باندې دحملې په غرض وروخوځید . سلطان شجاع دامیرجمله پهمقابل کې تقریباً پنځه شپږ ورځې بنه مقاومت وکړ ، ولی ده لیدل چې دامیرجمله توپونه بې وقفې دده سنګرونه چې څو ورځې مخکښې یې دشګولندو ختو اوکانو څخه جوړ کړي و و ور و انوي پدې هم پوهیده چې پدې ځای کې به دده لپاره ځان ټینګول که ددې موسم شیګرې هم ورسره ملګري شي ډیرسخت وي بناپدې وجهې شپه کې پوځ له دغه ځایه وکوچاوه اودهلوي توپونه یې دښمن ته په همدې ځان ورپاتې شول . امیرجمله دالازمه ونه ګڼله چې دشپې لهخوا دښمن پسي تعقیب کړي پدې خاطر چې مبادا په کومه جوړه شوې کمینه‌ی (محاصره) ولویـږي . دغه تعقیب یې ترسهاره پورې وځنډاوه ولی خوشبختانه دسلطان شجاع لپاره په سهار کې داسې شیګره شروع شوه چې درې ورځې یې پسې پرله دوام وکړ امیرجمله ددې شیګرو له کبله نه یوازې دښمن تعقیب نه کړای شو ، بلکه مجبورشو چې ژمی هم دلته تیر کړي . دشیګرولـه مخې چې پدې منطقه کې فوق العاده ګڼې وې خلور ومیاشتو په موسم کې (جولاي ، اګست ، سپټمبر ، اکتوبر) لارې بالکل دتګ راتګ نه لویږي. پدې وخت کې نورپوځ ته دا امکان نه پیداکیږي چې توپخانې اوبارګیر سره په لار و حرکت وکړي .

ددې موسم شیګرو سلطان شجاع ته داموقع برابر کړه چې د دښمن څخه ځان لرې کړي اوپه خپله رضا سره دځان لپاره موقع غوره کړي اوهم خپل پوځ محکم کړي. ده ته دا امکان هم پیداشو چې دکوز بنګال څخه څو توپونـه ځان سره یرسي همدا دول ځنې پرتګالیان چې دلته دځمکې دښه والي په نسبت راکوچیدلي ووهم

دځان سره وملګري کړل. دا باید وویل شي چې سلطان شجاع دهغه پرتګالیانو میشونرانو (روحانیونو) چې پدې صوبه کې اوسیدل زیاتـه غم خوري کولـه . دوی ته یې دوعدې ورکولې چې ټول به شته من کړي اوداموقع به هم ورته برابره کړي چې هر ځای کې په هر اندازه چې غواړي په خپله رضا مره کلیساوې جـوړې کړي . دې میشونرانو یې شکه دا قدرت درلود چې سلطان شجاع ته شاندار ه خدمتونـه وکړي ځکه دبنګال په سلطنت کې دپرنګیانو (پرتګالیانو او مخلو طونژاد ونو) شمیر د ۸ـ۹ زرو کورونو څخه کم نه و .

دسلطان محمود غرور اوتکبرته ، مخکې دلایل راوړل . هغه ممکن په خپل سر کې ځانته دخیال دنیا جوړ وله .داغوښتنه ئې کوله چې دټول پوځ قوماندانـي به ده ته وسپارل شي. امیرجمله باندې دهغه اوامرا کړی او کله کله به ئې ډیرغرور سره داخبرې له خولې وتلې چې، دتخت وتاج په نیولو کې اورنګ زیب بایددسلطان محمود نهایته مرهون وی .امیرجمله ته یې په رټ سپک نظر او تهدید سره کتل . ددې کارونو په نتیجه کې دپلار اوزوی ترمنځ روابط خړپړشول ، ترڅو بالاخره سلطان محمود پدې پوه شو چې پلار دده رفتار څخه بالـکل نا راضه اوحتی پدې وویریده چې ممکن امیر جمله تـه د ده د بندی کـولـو امـرور کـړی . ددې .

ویرې له کبله دیوه کوچنی ګروپ سره د امیرجمله څخه بیل او سطان شجاع ته ورغی. سلطان شجاع سلطان مخمره ته غټې غټې وعدې ورکولې ، قسمونه یې خوړل چې د سلطان محمود سره به بالکل وفادار وی . ولی ددې ټولو وعدو اوقسمونو سره سره سلطان شجاع په سلطان محمود اعتماد نهشو کولای. پدې چرت کې وچې دا دامیر جمله دچالونو څخه یوچال دی. دهغه اعمال به یې په پټه کې تعقیبول اوهغه یې د پوځ دمهم وظیفو قوماندانـي نه ورکوله. دې کار دسلطان محمود ارزو چې سلطان شجاع سره پاتې شي بالکل مړه کړه. دڅو میاشتونه وروسته په سلطان محمود دومره

ځای تنګ شو چې حتی نه پوهیده چیرې ولاړ شي. بالاخره دا فیصله یې وکړه چې سلطان شجاع ترک بیرته امیر جمله ته ورستون شي.

امیرجمله سلطان محمود قبول او دا اطمینان یې ورکړ چې دی به اورنګ زیب ته د سلطان محمود په هکله د بنه نیت نه ولیکي او دا به هم ورته زیاته کړي چې امیر جمله به په ټولو امکاناتو سره دا کوښښ وکړي چې د سلطان محمود لپاره داسې شرایط برابر کړي چې تیر شوی اعمال او خبرې ئې هیرې شي.

دلته ددې خبرې یادونه د ځان وظیفه بولم، لکه څنګه چې ما ته ځینو ویل د سلطان محمود دا ټول ماجرا جوړیانه حرکات د اورنګ زیب د هغه لمسون او توطیو له مخې وو، چې د هغو په اساس اورنګ زیب دیته هم تیار و چې د خپل زوی ژوند په خطر کې واچوي ولې سلطان شجاع له منځه ورک کړي. په هر صورت حقیقت پټ دی. ولې اورنګ زیب د خپل زوی په عمل باندې سخت خوابدی ښکاریده هغه ته یې رټ سخت لیکونه واستول. په هغوی کې سلطان محمود ته امر شوی وچې ډهلی ته ورستون شي. اما اورنګ زیب په پټه کې دا ترتیبات ونیول چې سلطان محمود ته دا موقع ورنکړي چې ډهلي ته راورسیږي. دی لا د ګانګه څخه نه و پورې شوې چې هلته خلک مخ ته ورواستول شول. سلطان محمود یې ونیو او د مراد بخش پشان ئې په انبار کې کلپ کړ. بیا یې نو ګوالیار ته یوړ. لکه څنګه چې فکر کیږي. د هغه ځای نه وتل د تصورنه لرې خبره ده د سلطان محمود په بندی کولو سره اورنګ زیب دیوه لوی مشکل څخه ځان خلاص کړ، مګر په عین وخت کې دوهم زوی سلطان معظم یې هم دیته متوجه کړ چې حکومت کول ډومره باریک کار دی چې پادشاهان باید خپلې سیورې ته په حسد سره وګوري. دی هم که چیرې معقول حرکت ونکړي د ورور حال به یې وي او دا فکر باید ونکړي چې اورنګ زیب به داسې اعمالو ته موقع ورکوي، لکه څنګه چې شاه جهان د خپل پلار جهان ګیر

په هکله وکړل. په‌ضمن کې مونږ باید دا وواېو چې که چیرې سلطان معظم د خپل پلار اورنګ زیب په باره کې خپله رویه بدله کړي نو اورنګ‌زیب تــه دشاك لپاره هیڅ ډول وجهه نه پیدا کیږی. حتی غلام به دومره مطیع نه وی لکه سلطان معظم. په خپله اورنګ زیب هیڅوخت ځانته دا اجازه نه ورکوله چې تردی اندازې پورې دانسانی خود خواهی نه ووځی. هیڅکله یــې دومره فقیرانه وضــع نــه درلــوده لکه دده دغه زوی سلطان معظم. ماډیره هوښیار کسان ولیدل چې دهغولــه قــوله د سلطان معظم داټول کارونه بی‌هدفه نه بولی، بلکه دده دغه باریك بینانه اومرمــوز سیاست همغه شان دی لکه دده پلار اورنګ زیب سیاست چې مونږ ولید. دابه‌آینده وښیي اوس مونږ مخ ته ځو (٤٤).

ترڅو په بنګال کې دا پیښې تمامیدې سلطان شجاع په ټول قوت دامیرجمله په‌مقابل کې‌جنګیده ټول‌وخت‌دګانګه دیوې‌غاړې نه‌بلی ته‌دیوه کانال‌او دیوه دریاب څخه‌بل ته‌پورې کیده (دلته ټول ملك دریا بونو، کانالونو ټوټه ټوټه کړي دی) دا وخت اورنګ زیب اګرې ته نژدې سنګر اچولی‌و.

اورنګ زیب په ګوالیار کې دمرادبخش دلیدونه و، وسته ډیلی ته راغــی نو داوخت یې دلته په خرګنده اوربښتینې ډول دامیرا تو په صفت کارونه په لاس کې قبضه کړل. ده زیات چرت پدې کې واهه چې په څــه ډول داراو نیسی. دې کــار لــکه څنګه چې ما مخکې اشاره ورته وکړه د اورنګ زیب لپاره ډیــر مشکــلات وړاندې کول. ولی داورنګ زیب لوړوتالو، مهارت چالاکیو داراپه لاس کــې ورکړل. دادی وګورئ راکار څنګه وشو:

جی سامسنګ چې خپلې منطقې ته راورسید اودکاجوي په نښته‌کې په لــوټ ئې هم اکتفا وکړه نورنودقوي اردوپه برابر ولولګیاشوه ده ضمناً داراته ولیکل‌چې دی باید زرترزره اګرې ته رانږدې شي اوهلته به جی سامسنګ هم په لاره کې

ورسره ملګري شي . دارا هم پدې وخت کې پوره قـوي اردو برابـره کـړې وه «اګر چې دلته دومره باید وویل شي چې دا اردو د ارزالوڅخه تشکیل شوې وه» او پدې تمه چې که چیرې دارا د اګرې خوانه وروخوځیږي دده زیات پخواني ملګري چیرجي سنګ هم ورسره ووینی حتماً به په ده راټول شي . پدې تمه ئې فورآاحمد آباد ترك کړ اوپه چټکتیا سره اجمیر (۴۵) ته روان شو .

دغه ځای داګرې څخه د ۷ــ۸ ورځو په مزله لیرې دی. ولې جی سامسنګ خپله وعده په ځای نکړه په عوض کی چی سنګ په کارکی ورودانګل چی، جی‌ــ سامسنګ داورنګ زیب سره پخلا کړي . جی سنګ پدې فکرچی که چیرې دی په ټوله معنی پدې موفق نه شي چې جی سامسنګ داورنګ زیب دوستي تـه راکش کړي نوکم له کمه، داخوبه وکړای شي چی دهغه پلانونه ورشنډ کړي . دجی سنګ په نظر دجي سامسنګ حرکتونه نه یوازې په خپله دجی سامسنګ لپاره خطرناك بلل کیدل بلـکه پدې هم ویریده چی ممکن دده کارونه په نورو راجګانوکی هم اضطراب راپور ته کړي . جی سنګ ځوځله پرله پسې جی سامسنګ ته لیکونه واستول اود یوه داسې خطر پیش بینی یې ورته کوله چی دهغی مخې ته په خـپله جـی سامسنګ ور روان دی لـکه دکومی په مقابل کی چی دارا ور روان و. دا به ښه وی چې جی ــ سامسنګ دخپلی آینده په باره کی په خپله فکروکړي. که چیرې دی په خپله ځـان هلاکت ته ورکوي نو اورنګ زیب به دده دغه عمل هیڅکله‌ونه بخښي. جی‌سنګ هم بالاخره دجی سامسنګ په شان راجه دی اوباید دراجګانو په وینو ارسرنـوشت باندې هم غور وکړي. که چیرې دی (جی سامسنګ) پدې خیال وي چی راجګان په ځان ته راجلب کړي نودې داهم باید په نظر کی ونیسی چی ددې عمل بـه‌مخالف کسان هم پیداشي. لنده داچی دا کار په ټولو هندوانو پورې اړه لري نه یوازې په جی سامسنګ پورې. دی باید دخپل ځان خطر له نظره ونه باسی. که چیرې اوریوځل

ولګید نودهغه وژل به بیا ناممکن وی. که چیرې دی دا وغواړي چې دارا په خپله دخپلې لارې خلاصولوته پریږدي نو پدې کار به اورنګزیب دده تولـه ګذشته هیره اوهغه څه چې ده لوټ کړي دي وربخښش کـړي اوهم به لاس پـه لاس ده تـه (چې سامسنګ) دګجرات اداره هم په لاس کې ورکړی . دغه خبره به دده لپاره زښته ډیره ګټوره وی. ځکه چې دغه ولایت دده منطقې سره نژدې دی. دی کولای شـی چـی هلـته خپل پـا تې ژونـد څـومره چـی دده رضاوی پـه ارامـی خـوشحـالـی او پـوره امنیت کـی تیـر کړی. ددې وعـدې ضـمانت بـه پـه خـپله جـی سنـګ پـه غـاړه آخلـی . ددې تـولـو وعدواو تهدیدونو په نتیجه کی جی سنګ وکولای شول چې جي سامسنګ متیقین کړي او خپلې منطقې ته ئې راوګرځوي . پدغه وخت کی اورنګزیب دخپلې اردو سره اجمیرته و خوځید او د دارا په مقابل کی یې سنګر واچوه . دغه کـم بخت شاهزاده چې دهرچاله خوا غلول کیده اوټولې لارې یې پرمخ تړل شوې وې څـه کولای شول ؟ دی اوس دافکر کوي چې دخپل ټول پوځ سره روغ سلامت بیرته احمد آباد ته ستون شي . ولې ددې فکر عملي کول اوس ناممکن دی . ددې لپاره چې احمد آباد ته بیرته ورسیږي باید داوړي په سخته ګرمی کی یې پنځه دیرش ورځی مـزل کړای وای . پـدې موده کی به حتماً داوبو له خوا په تکلیف شوی وای . بله داچې داپنځه دیرش ورځې مزل باید دهغو راجګانو په منطقو کی شوی وای چې دجې سامسنګ ملګري یامتحدین وو . او دارا پدې وپریده چې داسې پوځ به بیرته پده پسې هیڅکله ولاړنه شي .

دارا بالاخره ځان سره دافیصله وکړه چې پریږده دلته مړشي . د پوځونو په منځ کی د قواوتناسب اګرچې نشته ولې بیاهم دموجوده خطر سره سره بیاهم جګړه شروع کړي . خبره داده چې ددارا دلاسه څه کیدای شول ؟ دی نه یوازې ټولو په

میدان خوشی کړ ، بلکه هغه شاه نوازخان چې دارارت اعتماد ور باندې کاوه دده
تول پلانونه تکې په تکې اورنګ زیب ته ورسول . اګرچې شاه نوازخان دنښتې په سر
کې ووژل شو . ځینو ماته ویل چې شاه نوازخان ددارا دلاسه ووژل شو . ځینو ویل
چې داورنګ زیب په پوځ کې ددارا طرفدارانو چې دارا ته پټ خطونه استولي وو ،
شاه نوازخان وواژه . دوی دجګړې په وخت کې شاه نوازخان ته ځانونه را ورسول
هغه یې مړ کړ . ځکه لارې نه و پریدل چې دی به اورنګ زیب ته دهغو لیکونو په باره
کې ووایې چې دوی دارا ته ورلیږلي وو . داور بیانت هم تصورته نږدې دې . ولې
آیاد شاه نوازخان وژل ددارا الپاره څه ګټه وکړه ؟ ده باید لاپخوا دملګرو مشورو ته
غوږ نیولای وای نه په شاه نوازخان باور کول . دسهار په ۹ بجو نښته شروع شوه ـــ
ددارا توپخانې چې په غونډۍ کې ښه موقعیت غوره کړی و ، ښه کار کاوه ولې څنګه
چې ویل کیږي توپونو تشې ګولۍ ویشتلې . تردې اندازې پورې چې تولو دده په
حق کې خیانت وکړ . ددې نښتې په باره کې مفصلو خبرو ته ضرورت نشته دومره باید
وویل شي چې دانښته نه بلکه ماتې وه ، بوازې دا به ووایم څنګه چې نښته شروع
شوه فوراً ددارا څنګ سره جې سنګ پیداشو داخبر یې ور کړ چې که چیرې نه غواړې
په بندګې ولویږې نو باید لاس په لاس میدان پریږدې منډه کړې . غریب شاهزاده
حیرت وهلی مجبور و چې تیښتې ته مخه وکړي . ولې په دومره بیړه او پریشانۍ سره چې
حتی دبار ترلو موقع یې پیدا نکړه . دځان ښځې او تبر خلاصول اسان کار نه و . پدې کې
شک نشته که چیرې جې سنګ ازه بیړه کړې وای دارا به هیڅکله دځان خلاصولو
موقع نه وای پیدا کړې . آماجې سنګ تل دشاهي خاندان په هکله احترام کاوه .
یاداچې ممکن هغه ډیر باریک بین سیاست مدار و . دخپلې آینده په باره کې یې رټ
ژور فکر کاوه . نه یې غوښتل چې دشاهزاده په وینو لاسونه سره او پدې ترتیب سره
ځان دخطر سره مخامخ کړي . کم بخت شاهزاده ټولو ترک کړ . دده په رکاب کې

ددوزرو کسانو څخه زيات پاتې نه شول. مجبور شو چې داوړي په سخته گرمۍ کې بې له خميو اوبار گيره دراجگانو ټولې هغه منطقې چې داجميرنه تراحمدآباده پورې پرتې وې لنډې کړي . ددغه منطقو بزگران (کولي)(٤٦)دهندپه ټولو اوسيدونکو کې تر ټولو بې‌رحمه اولوټ گران دي . دوې شپه ورځ دارا تعقيباوه ، لوټا وه يې . هغه عسکر چې دعمومي ټولگي څخه به دوه سوه قدمه لرې پاتې شول نوريې نود ژوند څخه بايد لاس مينځلی وی . که چيرې څوك به څوقدمه پاتې شو اودبزگرانو غوښتني (بايد ټول کالي يې هغوي ته وراچولي واى) سره به يې مقاومت وکړ لاس په لاس به يې واژه . ددې ټولو مشکلاتو اوسختيو سره‌سره داراوکولای‌شول هغه ځای ته ځان ورسوي چې داحمدآباد څخه دیوې ورځې مزله په اندازه لرې و . دی پدې تمه چې دوه ورځې وروسته‌په‌ښارته‌ورننوځي‌داستراحت‌نه‌وروسته به بياله سره دپوځ په ټولولو کې زيارو باسي . ولې ناکامي کم بختان او مغاويان پسې تعقيبوي.

هغه گورنرچې داراپه خپل لاس داحمد آباد په عسکري چوڼۍ کې ټاکلی و ، داورنگ زيب نه ليك واخيست اوپه هغه کې‌له يوې خواسخت تهديدونه ، او دبلې خوانه زياتې وعدې ورکړ شوې وې . گورنر ميړانه دلاسه ورکړه . په ډيره پستۍ سره يې ځان په وسوسه کې واچوه . ده داراته وليکل چې چوڼۍ ته نږدې رانشي . که چيرې راشي دروازې به يې پر مخ وتړل شي اوټول به دده په مقابل کې وسله په لاس واخلي. درې څلور ورځې ددې پيښې نه مامخکې په تصادفي ډول شاهزاده وليد هغه زه مجبور کړم چې ده سره و لاړ شم. ځکه هغه يل طبيب نه در لود. دهغې ورځې نه مخ کې چې ده ته داغمجن خبر ور کړ شو شاهزاده دومره مهربان و ، چې زه يې خپل کاروان سرای ته دننه بوتلم. لدې ويرې نه چې ممکن کولي (بزگران) مې دشپې مړکړي . پدې خبره حتی باور کول سخت

دي. په هندوستان کی اشراف دخپلو ښځو په باره کی دا نشی تحمل کولای چی پردی سړی دې هغوی ووینی. دشاهزاده ښځوته زه دومره نږدې وم چی تش پردودوی له پردیو څخه پټولی. غریبی هم تردې اندازې پورې چی حتی زړه خیمه هم هلته نه وه. دلته ما په ضمن کی داخبره ددې لپاره په مفصل ډول وکړه چی کم له کمه پدې ترتیب سره وکولای شم دده حالت ترسیم کړم، چی کاریی ترکومی اندازې پورې ورسید.

کله چی دده ښځو دغه غمجن خبرونه وا وریدل (ښه‌می یا دي چه‌سهار وختی و) په‌چیغو سرشوې په دومره نا امیدی سره ئی ژړل چی حتی زما دسترگو نه اوښکی توې شوې. مونږ ټول په تعجب کی پاتی‌شو یوبل ته مو ورد رد کتل، ولی هیڅ‌رك نـه پوهیده چی څه کولای شي؟ په همدغه وخت کی دارا په ناڅاپی‌ډول راننوت. کله بل ته مخ اړوې حتي ساده عسکرته یی دعجز په سترگه کتل. دی وینی چی ټول‌حیرت وهلی‌دي او ټول غواړي چی‌دا را په میدان تش‌لاسونه پریږدي. عاقبت به‌یـی څه وي چیرته ولاړشي؟ بی‌له څنده په‌لاره بایدروان شی. تاسی‌ددې ورې پیښی نه تصـور کولای شیء چی د دارا کارونه کومی اندازې ته ورسیدل. مادرې قوي گجراتـي غوښکي‌لرل‌چي زماباریی‌وو. یوه شپه مخکی یومړشو. بل ایله سیلوي‌ښکوله او دریم هم له پښو غوړ ځیدلی و (ځکه دغه درې ورځی چی زه د دارا سره وم په‌هغه غیر قابل تحمل گرمی او دوړو کی) مجبور وو چی شپه او ورځ مزل وکـړو. دا را اگرچی هر څوموه خبرې کولی امرونه ئـی‌ور کول ولی بیاهم ددې ټولو امرونوسره سره دا قدرت پاتی نه‌شو چی دخپل ځان څپلی یوې ښځی لپاره چی پښه‌یی زخمـي شوې‌وه او یازما لپاره کوم یو غوښکی، اوښ، آس یا بل کوم ډنگـر پیدا کـړي. خوشبختانه دهمدې وجهی نه دی مجبورو چی ما هلته پریږدي. مگر که‌رښتیاووایـم دبیلتون په په وخت کی یی سترگی له اوښکو ډکي شو. دارا سره څلور پنځه سپاره دوه بار شوي پیلان (دځینو په‌قول په‌طلا او نقره باندی بار شوي‌وو.) دا را بله چاره

نه‌لري مجبور دی تا نابکار خواته روان‌شي. اګرچې دې کار امکان درلود ځکه هغه سره يوه‌ور تعداد کسان پاتې‌شوي وو او په مخ کې عظيمې شګلنې دښتې پرتې وې‌چې په زياتره برخو کې ئې د خپناك او به پيدا کيږي اودا وړی په سخته ګرمۍ کې بايد له هغه څخه تيرشوی وای. هغه څوك چې په دارا پسې روان وو زيات يې، حتى په‌هغه جمله کې دوه سنځې په لاره‌کې داوبودنشتوالې، خرابوالې، ستومانتيا اوخوراك دخرابۍ له کبله مړې، او ياپه لاره‌کې دکوليانو (بزګرانو) دخوا چوړ شول. ددې ټولو مشکلاتو او سختيو سره‌سره‌دا را داميرانه‌وکړه چي ځان‌يې راجه‌کاجي منطقې ته ورساوه. دی کم بخت ولې پخپله مړنه شو؟ دغه راجه په اول کې داراپه ډيره خوشحالۍ سره استقبال کړ. داوعده‌يې وکړه چې په ټول طاقت سره به دهغه مرسته وکړي، ولې پدې شرط چې دارا دمرستې په مقابل کې دهغه راجه زوی ته خپله لور ور کړي. داځل بياچې سنګ وکولای شول چې کاجی هم ترخپل تاثيرلاندې راولي لکه څنګه چې په‌خپل وخت کې يې چې سامسنګ داورنګ زيب لوری ته رواړوه دارا ليدل چې ددغه وحشي دوستې لاس په‌لاس مخ‌په سريد وشوه‌اوپوهيده چې نور دلته پاتې کيدل دخطرنه خالي نه‌دي نوپه‌دې سبب فوراً دتاتا بکار خواته په‌لارو خوځيد.

داچې زه څنګه دکوليانو (بزګرانو) داړه مارانو يا ددارا څخه ليرې‌شوم، ماپه څه‌صورت وکولای شول دخپل ځان په باره کې دهغوی مينه جلب کړم، په کوم چل مې دخپلې وړې خزانې زياته برخه خلاصه کړه، دخپل طبابت په‌مرستہ مې څنګه دهغوی سره دوستې شوه، بيا داچې دره نو کران او ګاډی وان څنګه‌ويريدل اوپه تشويش‌کې وو، قسمونه يې خوړل چې زه په نړۍ کې‌تر ټولو مشهور طبيب يم، يا داچې د دارا کسانو دتنګ په وخت کې څنګه زه خپه او زما ټول شيان ئې د ځان سره واخستل، ۷، ۸ ورځې ئې وځندولم بالاخره د کوليانو (بزګرانو) مهرباني

حتی چی زما دنګګ په وخت کی یو غوځکی راته بخښش کړ، ترهغه ځایه پورې یې بدرګه کړو چی له هغه ځایه داحمد آباد برجونه لیدل کېدل ، ددې ورانديو ټولو خبرو په بار کی مفصل غزېدل لازم نه بولم. بالاخره څوورځی وروسته مې ځان ډيلی ته راورساوه هلته تصادفی دیوه امير سره مخامخ شوم چی ډيلی څخه را ستنیده په لاره کی ځای، په ځای زمونږ مخ ته د دارا دپوځ دمړو پيلانو، اوښانو ، غوځیکو، آسو نو جسدونه راتلل ولی داته داهم نه غواړم چی داشیان مفصل ولیکل شی.

پدغه وخت کی چی دارا تا تابکار ته خوځیږي په بنګال کی دسلطان شجاع سره جګړه روانه ده او داټکل شوې مودې څخه لاپسی اوږ دیږي.سلطان شجاع دامیر جمله په مقابل کی نهایی کوښښونه او ټول وسایل په کار اچوي.مګردده کوښښونه اورنګ زیب نه متأثروي. ځکه هغه پوهیږي چی دبنګال نه تراګرې پورې ډیره اوږده لار منځ کی پرته ده بله داچی دامیر جمله په شجاعت او زیرکي هم ډاډه دی داورنګ زیب لپاره دتشویش ټکی سلیمان شکوه دی چی تقریبا داګرې څنډې سره پروت و.(داګرې نه‌دسرینګر غرونو پورې تقریبا ۸ ورځی منزل کیږي)اورنګ‌زیب نه پوهیږي چی په کوم چال سره دسلیمان شکوه ټغر ټول کړي.دا اوازې خپریږي چی سلیمان شکوه دراجه سره یوځای دغرونو څخه راکوزیږي .دا اوازې لا زیات اورنګ زیب په تشویش کی اچوي.په چالاکی او فریب سره دسلیمان شکوه دهغه ځای نه رایستل فوق‌العاده مشکل و. راځئ دا وګورو چی بالاخره اورنګ زیب څنګه وکولای شول‌چی سلیمان شکوه مات کړي.

اورنګ زیب راجه جی سامسنګ مجبور کړ چی سرینګر راجه ته لیــک واستوي او په هغه کی دسلیمان شکوه دتسلیم‌په مقابل کی هر ډول بې شماره وعدې ورکړي،او په عین حال کی داهم ورته ولیکل‌شی چی که چیرې دسر زوری کار اخلي نو اورنګ‌زیب‌به یې په سره پرې‌نږدي.مقصدداچی هم‌وعدې‌او هم‌تهدیدشي.

دسرینګر راجه په خوب کې لیکي: چې دټولې دارایي تباهي به قبوله کړي ولې داهستۍ نه شي منلای. اورنګ زیب چې دسرینګر دراجه جدیت ولید نوري صبرونه شو، فوراً یې هغې خواته پوځ و استلوه دغرونــو بیــخ ته راځــې داستحکامي مهندسانو زیات شمیرلې دلارې په ارته کولو اونورو مواًنعو له منـځه وړلو په غرض په کار واچول، ولې دسرینګر راجه لپاره داورنګ زیب کوښښونه دتشویش وړنه و. په هغه منطقه کې چې دغه راجه اوسیزي دویرې هیڅ دلیل نشته اورنګ زیب که هر څومره کمرونه چپه کول ولې بیاهم لکه څنګه چې مامخکې وویل دهغه غرونو او درو څخه دپوځ تیرول ناممکن و. دهغه ځای دغرونو څخه پوازې په ګانو غورځولو کیدای شول چې د درو هندستانو نو قوارې ټوټه ټوټه کړي.اورنګ زیب بالاخره مجبور شو یې له کومې نتیجې بیرته راستون شي.

پدې وخت کې دارا په ناتا بکار کې خپلې چونۍ ته رانژدې. دچونــې نه ددوو ورځو مزله په اندازه لرې وچې هغه ته دمیربابا له خواد چونۍ د محاصره کیدو خبرراغې چونۍ داوږدې محاصرې په نتیجه کې نهایې افلاس ته رسیدلې وه وروسته ما دخپلو فرانسویانو او نورو پرنګیانو څخه چې هلته حاضر وو، اوریدل چې یوپوند وریژې یا غوښه دیوه لیو څخه زیات قیمت درلود. دخوراکي مــوادو نرخ له مخې دنورو شیانو او جنګې مهماتو بیه اتکل کیدلای شوه.ددې مشکلاتــو باوجود دچونۍ ګورنر ځان ټینګ کړی واووخت په وخت به یې له چونۍ څخه په دښمن حملې کولې او دښمن یې سخت په تشویش کې اچولی و. ګورنرد دارا په هکله فوق العاده وفاداري ساتله.په عمل کې یې پوره شجاعت او احتیاط نه کار اخیست.دجنرال میربابا په تهدید ونو کوښښونو او رنګ زیب په وعدو پورې به یې خــنــدل .

ځومړده وروسته هغو پرنګیانو او فرانسویانو چې هلته حاضر وویل: کله چې ګورنرد دارا دنږدې کیدو خبرو اوریده شجاعت یې دوه چنده کړ. دعسکرو روحیه داسې ژوندۍ شوه چې ټولو له یوه سره په دښمن باندې حملې ته په بې ساري ډول زورروژ کړ.دوی فقط پدې فکر چې په هر قیمت وي محاصره ماته او دارا ته درانوتو لار خلاصه کړي. ګورنر ددښمن کمپ ته ددې لپاره جاسوسان واستول چې هلته د دارا درانږدې کیدو آوازې خپرې کړي.دمیر بابا په پوځ کې داسې ترس خپور شو چې نږدې و ټول پوځ يې تیت وپرک شی.

اوبیا د دارا په لورې ورتیر شی. د دارا رانګګ ته ټول په انتظار و ولې دارا را نغی دارا داسې بدبختۍ پسې اخیستی و چې په هیڅ کار او اقدام کې ده ته تالو او قسمت ونه خندل.دی پدې چرت چې ددې واړه تولګی په مرسته چې ده سره ورسره دي دمحاصرې ما تول ناممکن دي بناپدې دانیت یې وکړ چې سینـد څخه پورې شي مخامخ ایران ته ځان ورسوی اګر چې ددې آرزوتر سره کول هم زښت ډیر مشکل و.ځکه په مخ کې ډیرې لوړې وچې بې او بودښتې پرتې وې.ددې نه چې تیر شی نو دټول سرحد په امتداد پټانان او نورو اړه راجګان اوسیږي چې بالـکل آزاد دي.دوی نه دپارس حکم مني اونه دمغلو،ولی د دارا ښځې دې دیته پرې نهښود چې پارس ته ولاړ شی. داکار دده دښځې په عقیده د دوی دشاهـی خاندان دعظمت اولوړې مخالف و آیا دارا غواړي چې دده ښځه او لور دپارس دپادشاه مینځې شی؟ دا سوال د دارا ښځې دخپل میړه څخه کاوه.د دارا ښځې ویل چې مرګ بهتر دی نه بې عزتی.داسې ویل کیږي کله چې همایون پارس ته پناه یو وړه ښځه ئې دپارس دباد شاه مینځه شوه.

ددې مشکلاتو په وخت کې دارا ته دا فکر وځی چې هلته نږدې یو مقتدر پټان (پښتون) جیون خان (۴۷) او سیږي چې ده دوه ځله دمرګ څخه خلاص کړی

و . بوځل هغه وخت چې شاه‌جهان دجیون خان دپرله پسې بغاوتو په نتیجه کې امر وکړ، چې په ده باندې پیل وخېژوي . ولې دارادی له مرګ څخه خلاص کړ . دارا فیصله وکړه چې دغه پخوانی اشناته ورشی . پدې تمه چې د هغه نه مرسته وغواړي او دهغه په مرسته و کولای‌شی ، دتاتابکار محاصره ماته کړي ، او بیادهغه ځایه خپله خزانه واخلی ، دکندهارله لارې دکابل‌سلطنت ته ځان ورسوي .دکابل سلطنت صوبه دارمحبت خان وچې ډېرزړورو.دهغه ځای په‌خلکو کې یې زیات محبوبیت درلود. دامقام ده ته ددارا په برکت ورکړ شوی و ، او ده تـه دارا ډېره تمه درلوده .

ددارالمسی سپاشکوه اګرچې لاتر اوسه کوچنی زلمی و ، اما کـله چې دخپل نیکه دارا په نیت پوه شو ، دهغه پښوته ورغورځید، دخدای په نوم یې‌زارۍ ورته کولې چې ددغه پټان منطقې ته ورنشی . ددارا‌ښځې هم ده ته دا ثابتوله‌چې دغه پټان داعتماد وړ نه دی اوحتماًبه یې اورنګ‌زیب‌ته په‌لاس کې ورکړي. دارا باید پدې ټینګار ونکړي چې دتاتا بکار محاصره ماته کړي . اوس دامهمه ده چې کابل ته دځان رسولوکوښښ وکړي . داکار ممکن دی ، ځکه میربابا اوس نه شی کولای چې محاصره پرېږدي. پدې هیله چې ددارا مخه کابل ته بنده کړي . دارا خپلې بدبختې پسې اخیستی‌و . تولې مشورې یې رد کړې ، دهیچا خبروته یې غوږ نه نیو . ده داوېل چې کابل ته تېرېدل مشکل اوخطرناک‌دي . (رښتیاهم‌داسې‌وه) هغه کسان چې‌داراسره روان وو ، ټولو داویل چې‌جیون‌خان به داسې‌سړی نه وی چې‌ددارا دټولو نېکیوپه مقابل کې‌داسې‌خیانت ته لاس‌وغزوي. څوك چې بې لارې مشورې‌او مخالفت ته‌غوږو نیسې دا به‌ئې حال وي ، هغه‌ته‌ور روان‌شو.داراپدې باندې ټینګ ایمان‌درلود، چې‌بې له جیون خان‌څخه‌په بل‌چاباور کول لازم نه‌دي. جیون خان‌اول پدې خیال چې داراسره ډېر کسان ورسره دي، هغه یې په خلاصه‌غېږ استقبال کړ ،

او دلویې دوستی اظهار یې کاوه . دهغه عسکر یې دخپلو عسکرو په منځ کې ځای او امر یې و کړ ، چې دوی سره ډیره ښه رویه وشي . په اعلی صورت سره یې خوراك او څښاك تهیه شي . اما داچې پوه شو چې دارا سره له ۲ ـ ۳ سوه کسانو څخه زیات نور څوك نشته . ځان یې هغه ډول وښود ، لکه څنګه چې په واقعیت کې و . دامعلومه نه وه چې آیا جیون خان داورنګ زیب څخه ددارادنیولو په باره کې کوم لیك واخیست ، یاداچې ددارا څو بار ګیره حیوانا تو چې دآوازې له مخې په طلا بار وو دده سترګې سرې کړې . په هرصورت واقعیت چې هرډول وي وي به ، آمایو سهارچې هیڅ دادې پیښې تصور نه شو کولای ، دغه کم بختان داستراحت په باره کې په فکر کولو لګیا وو ، ځانو نه یې په پوره امنیت کې احساسول ، دغه ناځوانه چې ترو له شپه یې دهرې خوانه وسله واله کسان مجهز کړي وو ، په دارا او سپاه شکوه باندې وروغورځیدل . هغه کسان چې ددارا په دفاع راپورته شول ، څو کسه یې ووژل . ترول بار ګیرئې لاس ته کړ او هم یې دښځو قیمتي زیورات تصاحب کړل له هغه وروسته یې ددارالاسونه وتړل او دپښو په شان یې محکم وتاړه . دشاله خوا یې جلادو رسره کښیناوه او امرئې ورکړچې که چیرې څوك ددارا دخلاصولو کوښښ وکړي ، او یادی په خپله دخلاصیدو په هیله ځان وغورځوي ، نوسریې باید وو هې پدې وحشتناك حالت کې یې دارا هغه پوځ ته ورووست چې تاتابکار یې محاصره کړی و . هلته یې جنرال میربابا ته وسپاره ، او بیانو میربابا دجیون خان په بدرګه دارا اول لاهور ته او بیا له هغه ځایه ډهلي ته نقل کړ .

کله چې دارا دډهلي دروازو ته راوړ شو ، اورنګ زیب پدې چرت کې ولویدچې اول یې دښار له منځه تیر او بیا ګوالیار ته واستوي . آما ځینو کسانو اورنګ زیب ته دامشوره ورکوله چې دښار له منځه ددارا تیرول معقول نه دي ، ځکه کیدای شي چې مخالفین ددې موقع څخه استفاده وکړی او دده دخلاصون لپاره کوښښ

وکړي . او بالاخره دا کار په خپله د شاهي خاندان په مقابل کې هم بې عزتي ده . دوهمې ډلې پدې باندې فشار اچولو چې دارا باید دښار په منځ کې وګرځول شي ، خلک وترسولای شي او داورنګ زیب نامحدود قدرت ټولو ته وښودل شي . ټول هغه کسان چې لاتر اوسه د دارا د نیول کید وخبرنه منې متیقین کړای شي . د دارا په نیول کیدو حتی لاتراوسه ځینې امیران شک من و . ترڅو پدې ترتیب سره اورنګ زیب وکولای شي ټولې هغه رابطې او هیلې چې د دارا او دده ددوستانو په منځ کې موجودې وې له بیخه وشلوي . لنډه دا چې وزروستې مشوره عملي شوه . دارایې دخپل لمسي سره په پیل باندې سپور دشالـه خوایـې دجـلاد پـه ځای بهـادر خـان ور سره کښیناوه ولی دا دسیلون او پیګو هغه عجیب ښکلي پیل نه وچې دارا به پخوا د عادت له مخې په هغه باندې خلکو ته ځان ښکاره کاوه اوس نه هغه ښکلي پیل وچې طلایی تیرسرې به یې په غاړه ، ښکلي رنګین نازک شالونه به ور بـاندې غوړیدلی و په شابه یې دخامک دوزي لوي شالونه دسایه وان په صفت نصب و ، چې دارا دګرمی څخه وساتي ، بلکه یوه زوړ ډنګر پیل ورلاندې و ، چې زړه شلیدلی کته وربانډی پرته وه اوحتی په هغه ځای باندې چې دارانا ست وبالکل لوڅ و . د دارا په غاړه کې نه هغه لوي دمرغلرو امیل وچې شاهزادګان یې دعادت له مخې په غاړو کې ګرځوي ، نه هغه قیمتي پټکی ، اونه هغه قیمت بها چپنې وې چې شاهي خاندان او اشراف یې استعمالوي .

ددارا په اوزوزړه سپینه چپنه پرته وه ، کشمیری ساده خیرن پټکي یې په سرو ، کوم چې ساده نفر خدمت یې په سروی . سپا شکوه هم دخپل نیکه پشان جامې اغوستې وې : په داسې تحقیر آمیزه جامه اروضع دوی (نیکه اولمسی) په ښا کې وګرځول شول . بازار په ټولو کوڅو کي خلکو ته وښول شو . داټول ددې لپاره چې د خلکو شلک له زړونو لیرې کړي . زه دځان په باره کې دومره وایم چې ماد یوه نوي کشتار انتظار

درلود . دهغه چاچي دارايي په ښار کی‌ها خواديخواگر ځاوه راگرځاره زړورتوب ته په تعجب کی نالي وم . د ټولونه دتعجب خبره داده چی داراد گر ځوا واوښودلو په وخت کی په هغه اندازه چی لازمه وه نه محافظه کیده . دارا دعاموخلکوپه منځ کښی ډیر گرانښت درلود . او پدې وخت کی داراد اورنګ زیب داستبداد اوبې رحمی نه په لوړه سره چیغی وهلی . همدايي ویل چی اورنګزیب خپل پلار ، ورور مراد بخښ اوبالاخره خپل زوی سلطان محمود په پنجروکی‌واچول . مادمباداپیښو لپاره ښی لیاري نیولی‌وی. په ښه قوي آس باندې سپورو م . ددووهوښیاروتوکرانو په ملگرتیاتر ټولولوي اوګڼ بازارته چی دهغه ځاي څخه دارابايد تيرشوی واي ورغلم . ولی هیڅ داسی ځوان پیدا نشو چی توري ته لاس کړي . يوازې څوکسو فقیرانو اودهغوي سره یوکوچنی شمیر بزګرو جیون خان ته چی دداراپه‌بدرګه کی ولید . په ښکنځلو پیل وکړ . اوپه کانوییی وویشت . کمښتیادرته ووایم‌نودخلکو دډیروالی له کبله سراچی اودکانو ماتیدل . ټولو ژړل چیغی اوزاری يي کولی . جیون خان ته یی ښکنځلی کولې اولعنتونه‌یی وروباندې ویل . ټولو ښځو اونرانو ، لویو اووړو (دهندوانو ډیرنازک زړونه دی)اوښکې توبولی ، ددارا سره‌یی لویه همدردي ښکاره‌کوله . آما هیڅ داجرائت نه کاوه‌چی توره له مرتبي اوبیاسی وروسته له هغه چی داراپه ټول ښارکی وګرځول شو ، نوبیادهغه‌په‌خپل حیدرآباد نومی باغ کښی ځاي ور کړ شو .

اورنګ زیب ته وویل شول چی دښارڅخه دداراد تیریدو په وخت کی ټولو خلکو ژړل ، او دیوه بی ساری شورش اوبی نظمی احساس کیده . ددې خبرې اوریدوپه اساس‌لاس په لاس له سره غونډه جوړه شوه چی‌ددارا په سرنوشت غورو کړي . دوی نه پوهیدل چی دپخوانی‌فیصلی په اساس یی ګواليارته‌ولیږي یاد امنیت دساتلو لپاره دګواليارنه صرف نظر

وکړي اودلته یې روژني . ځینو کسانو لکــه دانشمندخان دانظریه ورکړه چې د ګلک نظارت لاندې دارا ګوالیار ته واستوي او دا سزایي بس ده . دانشمندخان اګر چې د دارا پخواني دښمن و ولې بیاهم دهٔ د ګوالیار په سزا تیښګار کاوه . روښن‌ارآ بیګمې دخپل نفرت کینې په اساس چې دا راته یې زړه کې ساتل اورنګ زیب دې لمساوه چې دلته بې مرکړي . ددې کار لپاره یې دا دلیل راوړ ، چې ګوالیار ته د دارا نقلول بې خطره نه دي . ددارا ر تړو سرسختو دښمنانــو لکه کلیل الله خان ، ښایسته خان اوخصوصاً حکیم داود هم دروښن آرابیګمې نظریه تایدوله . حکیم داود یو چاپلوس طبیب و ، چې دپارس څخه دلته راتښتیدلی و . کله چې امیر شو پخوانی نوم یې بدل کړ او په ځاي دتقرب خان نوم اختیار کړ . دغه بې حیا او مضر انسان دډک سالون په منځ کې پورته شو او داسې یې وویل : «سلطنت د ساتنې لــپاره دارا فوراً باید ووژل شي . د دارا مرګ لدې کبله هم ضروري چې هغه دمسلمانی ته وګرځید کافر ، بت پرست او بې دینه شو دی (تقرب خان) د دارا دقتل ګناه په غاړه اخلي » .ربښتیا هم حکیم داود د دارا دقتل ګناه په غاړه واخیسته . لز وخت وروسته دی په خپله د قهر اوغضب پنجې ته ګیر شو او دیو پست انسان په صورت ددهغه سره معامله وشوه او په بدترین حال ووژل شو .

اورنګ زیب بالاخره دوهمې مشورې ته تسلیم شو او امریې وکړچې دارا دلته مړکړي او سپاه شکوه ګوالیار ته واستوي . دارا شکوه دوژلو کار یوه غلام ته چې ناظر خان نومیده وسپارل شو . دغه غلام شاه جهان تربیه کړی و . خلــک وایي چې یو وخت دارا دغه غلام ډیر سخت وهلی ؤ .

دغه جلاد د دری څلور وکسانو په ملګر تیا ، چې هغوي هم ګټ مټ د ناظر خان په شان و دارا شکوه ته راغلل . دارا شکوه پدې وخت کې دخپل لمسي سره د چنهو په ایشولو لګیاو .

دارا شکوه په چا باندې باور نه شو کولای ، ځکه چې د مسمومیت څخه ویریده نو لدې سببه یې هر څه په خپله ځان ته پخول . کله چې دارا دلیرې ته ناظـر خان ولیده خپل لمسي سپاه شکوه ته یې داسې چیغه کړه : «زمنه ! دادی زمونږ دوژلـو لپاره راغلل»

دارا شکوه زر دا شپږی کوچنې چاړه چې فقط همدا دتیرې وسلې له جملې څخه دوی ته ور پریښودل شوې وه لاس ته کړه .

دجلادانو څخه یو کس زر په سپاه شکوه وروغورځید . پاتې نور جلادان د دارا شکوه په پښو اولاسونو پورې ونښتل ، هغه یې په ځمکه راچپه کړ تر هغې پورې یې ټینګ نیولی وتر څو ناظر خان د دارا شکوه سر پرې کړ . دده سر یې بیازر اورنګ زیب لپاره چوبنی ته یووړ . اورنګ زیب امر وکړچې د دارشکوه سر د دوه ځ سره یو ځای راوړي . اورنګ زیب دستمال واخیست د داراشکوه سر یې ښه له وینو پاک کړ کله چې پدې متقین شو چې دا د دارا شکوه سر دی نو بیایې په ژړا پـیل وکړ او دا جملې یې ویلې :

«اخ بدبخت ! زماله مخې د دارا شکوه سر لرې کړئ او دهمایون په مقبره کې یې ښخ کړئ » . ماښام یې د دارا شکوه لور خپل حرامسرای ته راوغوښتله او بیایې دشاه جهان او بیګم صاحب په غوښتنه هغوي ته وروا ستوله . ددار اشکوه ښځې لا پخوا دخپل میره دقتل نه ځان په خپله مړ کړ . هلته یې زهر وخښل . ځکه هغې دخپل میره او ځان آینده پیش بینی کولای شوه . سپاه شکوه ګوالیار ته یوړل شو . څو ورځې وروسته بالاخره اورنګ زیب چیون خان خپل مجلس ته را وغوښت اول یې هغه ته مختلف قیمتي سوغاتونه ورکړل بیایې رخصت کړ آ مګر کله چې خپلې منطقې ته نزدې شو هلته په خپل قصاص ورسید ، په ځنګله کې ووژل شو . دغه بې رحمه نه پوهیده چې شاهان اګر چې دخپلو منافعو دساتلو په غرض دادول قتلونه کوي آما باوجود ددې هغوی ته په کرکه سره ګوري .

زروي یاوروسته داهم کولای شی هغوکسانوته چی دشاهانو په مرګ کی برخه اخلی سزاهم ورکړي . اورنګ زیب ددارا شکوه دمرګ ته پخوا مجبورشو چی دتاتابکار ګورنـرته ولیکی چی چونی داورنګ زیب قواوته تسلیم کـړي . دوړا ندې شوو شر طونو څخه یوداشرط ؤ چی دتاتابکار ګورنرژوند به په آمان کی وي . آمادغه غریب کم بخت خواجه سره دخپلو لز شمیر کسانو لاهورته درسیدو په وخت کی دلاهور ګورنر کلیل الله خان له لاسه تول ووژل شول . ددی دمرګ لپاره دابهانه وتراشل شوه چی ګویا دوی غوښتل په پټه سره سلیمان شکوه ته ځانونه ورورسوي ، اوبله داچی دچونی دتخلیی شرایط هغوی په ځای نه کړل .

دتاتابکار ګورنر دچونی نه تسلیمدو په وخت کی کله چی ووت نو زمونږ پرنګیانوته یی کوم چی دده سره بدرګه شوي وو ، دطلایی روپیو په شندلو ډیل نه کاوه داپدې بهانه چی دي دهلی ته ګویا داورنګ زیب لیدوته ورروان دی . اوهغه (اورنګ زیب) په خپله دده دلیدلوزیات خواهش لري اوغواړی دغه میړنی اوزړوره انسان چی درمره زیات وخت یی دخپلی چونی نه حمایه کوله ووینی .

ددارا شکوه دکورنی وروستی سری سلیمان شکوه پاتی شو اودهغه را یستنه دسرینګرغرونوڅخه آسانه خبره نه وه . پدې شرط که دهغه ځای راجه دلومړي ځل په شان دسلیمان شکوه سره ټینګ ولاړوای . ولی دراجه چی سنګ سره دسرینګر راجه پټی خبرې داورنګ زیب وعدې اوتهدیدونه ، ددارا شکوه قتل دسرینګرراجه شاوخواونورو راجګانو خیانت ، کوم چی دینه تیارشوی وو چی داورنګ زیب په امر اوجنګی لـګښت په هغه باندې حمله وکړي داټول عوامل ددې سبب شول چی دسرینګر راجه وفاداری دسلیمان شکوه سره متزلزله کړي او دغه دارن حامی دینه حاضرشوچی اورنګ زیب دټولوغوښتنو سره موافقه وکړي . سلیمان شکوه چی ددې توطئو څخه خبرشو نوپه پټه سره یی دهغه ځاي په کلپو غرونواوځنګلونو کی

دلري تبت خواته دتبتي لار ونيوله . والی دسرينگر راجه زوی فوراً مغه تعقيب اوامريـی وکړچی دغرونو څخه کښرونه وربانديٍ را وغورځوی . په نتيجه کی دغه کم بخت غريب شاهزاده زخمی اوونيول‌شوه ډيلی ته راوستل شوه په سليم کی بندي شو ، په کوم ځای کی چی دلومړی ځل لپاره مراد بخش بندي شوی و .

ددې‌لپاره چی اورنگ زيب ټول پدې متيقن‌کړي چي داهمغه سليمان شکوه دی . داواريـی‌بيا همغه‌ترتيب چی ددارا شکوه په مقابل کی‌نيولي‌و ، امريی‌ورکړچی سليمان شکوه دربارته دټولو درباريانو حضورته راولی. مخ کی لدينه چی سليمان شکوه در بار تـــه را ننباسی دپښو څخه يـی زولنـــی ور ننځلی ، آما پـــه لاسونـــوکـــی تـــکړې چی طلا يـی رنگ در لـــود پـــريښو دې . د غـــه ښکلی دنگ ځوان دربارته راننوت دده په ليدوسره ډيرو اميرانوونه کولای شول‌چی خپلی اوښکی ودروي . همدا ډول د درباري اشرافو ښځوته‌چی دپردې‌شاته‌دسليمان شکوه دليدو‌اجازه ورکړی شوې‌وه ، دده په ليدوکوکی وهلی اورنگ زيب داسی ځان ښود ، ته به وای چی‌دسليمان شکوه په غـمجنه‌اوبدقسمته‌ورځ سخت‌رت‌خپه‌دی. ده سليمان شکوه ته په خوږ واونرموالفاظو سره مخ راوړوه اوپه داسی ډاډ گيرنه يی پيل وکړ : « ته بايد دهيچ شی څخه ونه ويريږي . ستاسره به ډيره ښه رويه‌وشی. اميد بايد له لاسه و نکړي ، خدای‌لوی‌دی. ماکه ستاپلار وواژه دليل يـې داوه چی هغه کافراو بی دينه شوی وه ». اورنگ زيب چی دخپلو خبرو څخه خلاص شو نو سليمان شکوه هغه ته سلام وکړ. دوطن دعاداتو سره سم دواړه لاسونه ئی ترځمکی پورې ټيټ بيايی دواړه لاسونه دسرنه دومره جگ کړل څومره چی يی جگو لای شول . په همدې وخت کی يی اورنگ زيب ته په ټينگ اواز سره وويل چی که چيرې‌دافيصله شوي وي‌چی‌ماته پولست راکړي نوزه دپادشاه نه‌داخواهش کوم چی بی له ډيله لاس‌په‌لاس‌می‌ووژنی. اورنگ‌زيب دټولوحاضرينوپه مخ کی‌سليمان‌شکـوه

ته داقول ور کړ چې ده ته به پولست نه ور کول کيږي او دی بايد لدې درکه بالکل خاطرجمع او بې غمه وي . داورنګ زيب دخبرونه وروسته سليمان شکوه بې اسلام وکړ. لدې خبرو څخه وروسته اورنګ زيب دسليمان شکوه څخه دهغه پيل په باره کې پوښتنې وکړې چې دسرينګر څخه د. ه دتيښتې په وخت کې په لارکې ترې ژنيول شو. دغه پيل په طلاو بار و . دې سوالونوته دځواب ور کولو نه وروسته سليمان شکوه وايستل شو او يوه ورځ پس بې دنورو سره يوځای ګواليار ته نقل کړ .

پولست يو ډول شربت دی ، ګواليار هغو محبوسو شاهزادګانو ته ور کول کيږي چې د هغوی دسرپرې کونه نه غواړې. داشربت داسې جوړيږي :- لومړی خشخاش دشپې له خوا په اوبو کښېښز دي. سهار هغه لنده شوې خشخاش سيلوي او به ترې باسي. بيادډې اوبو لو يه پياله په تش نس دسهار له خوا هندي ته خوراك نه ور کوي. دغه عمل سړی مجبور وي چې دنګرشي ورو ورو يې ضعيفوي او عقل د سړي څخه آخلي ، اوپه نتيجه کې په ناڅاپي ډول مري . دپولست له تاثيره سړی کمېيزي اوڅان نيم ويده احساسوي . ويل کيږي چې اورنګ زيب په همدې ترتيب سره سپاه شکره ، سليمان شکو. ست کړل .

آمامراد بخش په بل ولی سخت بې رحمانه صورت سره ووژل شو. اورنګ زيب ليدل اګرچې مراد بخش په جيل کې دی مګر باوجود ددې ټول خلک دهغه سره مينه لري. دهغه په نوم يوه خوابله خوا شعرونه خپروي په هغه کې دمرادبخش شجاعت او مرتوب ستايل کيږي دې کار اورنګ زيب سخت په تشويش کې واچوه. فکر يې کاوه چې که چيرې مرادبخش د نورو پشان په پولست سره مرهـم کړي ، ولی خلك به دافکر کوي چې هغه ژوندی دی او دده د نوم څخه به دشورشونو لپاره استفاده کوي . دادی وګورئ اورنګ زيب دده دمـرګ لپاره څه ډول تهمت جوړ کړه .

هغه وخت چې مراد بخش په احمد آباد کې د جګړې لپاره تیاری نیوله ، هلته یې یو ډیر دولتمن سید ددې لپاره مړ کړ چې د هغه دارایی لاس ته کړي. هلته یې د خلکو څخه پور وته اخستل او یا به یې بلهایان سوداګران مجبورول چې ده ته پیسې ورکړي. دغه ټول کسان در بارته په شکایت سره راغلل او د عدالت غوښتنه یې کوله. د سید زامنو غوښتل چې د دوی د پلار په مرګ باندې مراد بخش په قصاص ورسوي. د دربار په مجلس کې حتی یوه امیر هم د مراد بخش د قصاص په هکله مخالفت ونکړ. دا ځکه چې د اسیدان وو او ټولو امیرانو سیدانو ته ډیر د احترام په سترګه کتل. د بلې خوا نه د دربار ټول امیران د اورنګ زیب په نیت پوهیدل چې تش یې د مراد بخش لپاره بهانه لټوله او د عدالت په نوم یې غوښتل چې د مراد بخش کار ور فیصله کړي. د همدې کبله یې له ځنډه د هغه سید د مرګ په بهانه مراد بخش په مرګ محکوم شو. د سید زامن لاس په لاس د لازمو هدایاتو سره ګوالیار ته روان شول. نورنو د اورنګ زیب په پښه کې له سلطان شجاع نه پرته بل اغزی نه شو پاتې کوم چې لاتر اوسه یې په بنګال کې ځان ټینګ کړی وه. آما بالاخره سلطان شجاع مجبور وچې د اورنګ زیب قوت او بخت په مقابل کې عقب نشینی وکړي. دده په مقابل کې د امیر جمله تقویې لپاره اورنګ زیب دومره قوه ور واستوله چې په نتیجه کې د سلطان شجاع ټولې لارې د ګانګ دریاب په دواړو غاړو او هغو جزیرو کې چې دغه دریاب یې په خپله مجری کې بحر ته د تویدو په وخت کې تشکیلوي بندې کړې. سلطان شجاع مجبور شو چې د بنګال وروستی ښار ډاکې ته چې د بحر په غاړه پروت دی وتښتي ، او همدلته دده د تراژیکه ژوند ابتدأ شروع شوه.

شاهزاده سلطان شجاع بیرته نه در لودلی چې بحر ته یې ګډې کړي ، نورنه پوهیده چې چیرې ولاړشي. له همدې کبله مجبور شو چې خپل مشر زوي سلطان بیک (بیرنی یې سلطان بانګ لیکي) د اراکان یا موګه (۴۸) بت پرست بادشاه ته ور واستوي

او خواهش ترې کوي ، چې سلطان شجاع ته په خپل هيواد کې تريوه وختهپورې پناه ورکړي ، اوپه هين وخت کې ديوې بيرې خواهش هم ترې وکړي چې دهغه په مرسته موکو ته دبادونو په موسم کې ځان ورباندې ورسوي .

ځکه دی غوارې چې دهغه ځای نه مکې ته ولاړشي ، اوله مکې نه وروسته ترکيې اويا پارس ته ځان تير کړي . داراکان بادشاه سلطان بيگ ته په ځواب کې وويل چې سلطان شجاع به دده دستر گو تور ميلمه وي ، اوهرخومره چې ئې قدرت ورسيږي په هغه اندازه به دسلطان شجاع سره مرسته وکړي .

سلطان بيگ دزيات شمير گالياسانو يادهغهځای پهاصطلاح دبادشاه پوا وگاليو سره چې دپرنگيانو په لاس اداره کيږي (زمامقصد دلته هغه سپين پوستکي پرنگيان او نور ارذاله عيسويان دي چې دهغه ځای دبادشاه نوکري کوي . ه ټول کوزبنگال کې يې لهداره ماري اوچورنه په بل شغل اومصروفيتنهپوهيږي)راستون شو . پدې بيرې کې سلطان شجاع دخپلو دروزامنو ، لونو ، ښځې اونورو ورسره کسانو سره سپور شو . په لومړی مرحله کې داراکان بادشاه ددوي ښههرکلی وکړ ټول هغه شيان چې پدې هيواد کې ددوی دژوندلپاره ضروری و ، دبادشاه لهخوا دوی تهورکړل شول . سلطانشجاع داراکان بادشاه څخهبيری مفته نهغوښتله ، ځکه لاتر اوسه ده سره طلايې روپۍ ، نقره اونورې قيمتی دبرې پورهزياتیوې . حتی تردېرې اندازې پورې داحدس وهل کيږي چې همدغه دارائی دسلطان شجاع دتباهۍ سبب شوه اويا ممکن دنورو ټهلتونو په څنگ کې بهداهم يومبب شوی وي. داوو بادشاهان هيڅکله رښتينی ځوانمردی نه لري . ددوی لپارهوعده اوقول دبادخوارك پهشان بی ارزښته شی دی . کوم شی چې ترټولو زيات ددوی لپاره مهم دی ، هغهددوی ځانگړې آنی گټې دي . دوی هيڅکله دافکرنه کوي ، چې ددوی تکبرا و خشونت به دنورو لپاره

کومې بدبختې د ځان سره راوړي .

سلطان شجاع پدې ټینګار کوي چې بادشاه باید ده د وعدې سره سم بیړۍ ورکړي. بادشاه داشکایت کوي چې سلطان نه غواړي دده ملاقات ته ورشي او نتیجه داکیږي چې دبادشاه وضع ورو ورو سره کیږي اوکار په خپل ځای تال ولاړ دی.

زه نه پوهیږم چې سلطان شجاع ولې دبادشاه دملاقات څخه ډډه کوله. ممکن هغه ته ورتګ یې دځان لپاره سپکاوی باله؛ یادا چې ممکن ویریده اوپدې فکر چې که چیرې بادشاه ته ورشي؛ دی به بندي او دارایي به یې ضبط کړي، اویابه یې دامیر جمله په لاس کې ورکړي، کوم چې داورنګ زیب له خوا یې داراکان بادشاه ته دسلطان شجاع دنیولو په مقابل کې دزیاتو پیسو اونورو شیانو وعدې ورکولې. حقیقت چې هرڅه ول وي به، ولې سلطان شجاع نه غوښتل چې دغه بادشاه ته ورشي او پدې یې کفایت وکړ؛ چې دهغه دربار ته خپل مشر زوی سلطان بیګ ور واستوي. سلطان بیګ چې دبادشاه کورته رانږدې شو، او غوښتل یې چې خلکوته خپله میرانه او سخاوت وښیي، نو په لاره یې دطلایې روپیو په شندلو پیل وکړ. او بیاکله چې دبادشاه حضورته ورغی هغه ته یې زښت ډیر قیمتي زیورات چې قیمت بهاغمې پکې لګیدلې وو، دسوغات په توګه وړاندې کړل. هغه داخواهش تری کاوه دبیړۍ ورکولو وعده ژر په ځای کړي. اما سوغاتونو او خواهشونو ګټه نه درلوده. برعکس پنځه ورځې وروسته داراکان بادشاه سلطان شجاع ته خپل سړي رالیږي، اوخواهش ترې کوي چې دخپلو لو نو څخه یوه هغه (داراکان بادشاه) ته واده کړي. سلطان شجاع داهم نه شي منلای چې دخپلو لونو څخه یوه هغه ته واده کړي، او داهم وینې چې که چیرې انکار کوي نودې وحشي سره به څه کوي. دبادونو موسم مخ په ختمیدو دی. د کارونو پای به څه وي؟ بالاخره کومه فیصله باید وکړي؟ آیادکوم زړور ګام امکان

شته دي؟ دادي هغه حيرانو ونکي اقدام چي دمطلقي نا اميدي په حال که يي انسان ترلاس لاندې نيسي. آما نه دمعقوليت له مخي. داراکان پادشاه اگرچي په‌خپله بت پرست دي، ولي دده په سلطنت کي ډير مسلمانان اوسيږي چي ځني يي دلته راتښتيدلي دي آما زياته برخه يي هغه غلامان دي چي ددې پرتگيانو له لاسه کوموته چي دامخکي اشاره وکړه نيول شوي دي. سلطان شجاع په پټه سره سره يو شمير له دغو مسلمانانو څخه ځان ته راجلب او ۲ ـ ۳ سوه نور هغه مسلمانان وو چي د بنگال څخه ده سره راغلي وو. شجاع غوښتل چي په ناڅاپي ډول ددې وحشي په کور حمله وکړي، توله وسله په کار واچوي له يوه مخي تول سټ او په همغه ساعت خپل ځان دداراکان پادشاه اعلان کړي.

دغه اقدام اگرچي دمجبوريت له مخي و نه دمعقوليت له رويه ولي دهغـو زيـاتـو معلومـاتـو له مـخي چـي د هـغه ځـاي د زيـاتـو مسلمـانـانـو پـرتگاليـانـو اوهـالنديـانـو له خـوا مـاته راکول کـيدل کـيداي شـوه چي داکار ترسره شوي واي. مگر يوه ورځ مخکي کله چي بايد حمله شوي واي، دغه توطئه کشف شوه. ددې توطئي کشف دسلطان شجاع لپاره دمرگ او تباهي معنی لرله. ولي سلطان شجاع داکوشش وکړ چي دپيگوله لارې په تيښته ځان خلاص کړي. مگر ددې لارې څخه ځان خلاصول هيڅ امکان نه درلوده ځکه چي په مخکي داسي لوي گڼ ځنگلونه او کلپ غرونه پراته دي چي هلته لار پيدا کول ناممکن دي. له بلي خوا په ده پسي لاس په لاس سپاره راليږل شول چي تعقيـب يي کړي او په همغه ورځ پسي ورسيدل. پدې کي شک نشته چي سلطان شجاع په بې ساري ميړانه او شجاعت سره دځان څخه دفاع کوله او دومره زيات شمير وحشيان يي سټ کړل چي په هغه شمير باور کول گران و، ولي د تعقيب کوونکو شمير دومره

زيات و، چې تقريباً له هرې خوا ورباندې راچاپېر شول . سلطان شجاع بالاخره مجبور شو چې د جنګ ميدان خوشې کړي .

سلطان بيګ چې دخپل پلار سلطان شجاع څخه څو قدمه پرمخ تللی و هم د ځان څخه يې د زمرې پشان دفاع کوله . دهرې خوا څخه د برې ورباندې راغور ځول کيدې. په پاى کې په يوه تيزه باندې زخمي شو او په همدې وخت کې ددښمن څو کسو ورباندې حمله وکړه ويې نيو او دخپلو دو وکوچينو وررنو خوېند و او مور سره يې بندي بوتلل . دسلطان شجاع په باره کې دومره ويل کيږي چې دى د خپلې يوې ښځې يوه خواخه او دوونورو کسانو سره دغره سرته ځان ورساوه. هلته يې سر ديوې تيزې په ګوزار سره زخمي شو او په ځمکه ولويد ، ولې نريې پورته کړ خواجه بې سر په خپل پټکي وتاړه او تول په ځنګله کې پټ شول .

ما دده په باره کې د درو څلورو کسانو څخه چې هلته چې هلته حاضر وو مختلف نقلونه واوريدل . ځينو وويل چې سلطان شجاع يې دنورو مړوږ منځ کې پيداکړ ، ولې مخ يې پوره درست نه پيژندل کيده . ما د هالندي فکتوري (تجارتي موسسې) دآمر مکتوب هم وليد چې دا پورتنی خبرهٔ يې تاييد وله . ولې ددې سره سره بياهم مشکله ده چې دسلطان شجاع دژوندا ومرګ په باره کې ور وستى فيصله وشي . همدا عدم معلومات کله کله ددې باعث کيږي چې دلته په دهلي کې اضطراري حالت شروع شي . کله به دا آوازه خپره شوه چې شجاع دګولکهندې او بيجا پور بادشاهانو سره يو نظامى ترون تشکيل او دا دى مسلياټم ته راغى . کله به ويل کيدل چې شجاع د سورت په شاوخوا کې ددوو بيړ يو چې سره بيرغونه ور باندې ولاړوه ممکن چې دپيګو او دسيام پادشاه له خوا ورکړې شوې وې تير شو . ځينو نور به بيا دا خبرې کولې چې شجاع په پارس ، شيراز او يا کندهار کې دى . دکابل په سلطنت باندې دحملې لپاره يې پوره تياري نيولې ده . يوه ورځ به خپله اورنګزيب

ممکن دتوکړو او یا بل فکر نه مخې داخبره چې سلطان شجاع بالاخره حاجي او سیاح شو . دده مقصد همدا وچې ووایي سلطان شجاع مکې ته ورسید . اوس هم زیات شمیر خلک پدې خیال دي ، چې سلطان شجاع دکوهستانی نو پل څخه پارس ته راستون شو او له هغه ځایه یې زیاتې پیسې ځان سره راوړې دي . ولې ددې ټولو اوازو بې اساسی توب دهالنډ یانو دمکتوبونو څخه جوتیږي . ددې نه پرته د سلطان شجاع دپوه خراجه‌سره چې زه دبنګال څخه مسلیپاتم ته ولاړم ، همداډول دشجاع د توپخانې لوي آمر چې دګولکهنډې پادشاه په نوکري کې ماولیده‌دواړو ویل چې سلطـان شجـاع وژل شوی دی ، آما د زیاتـو معلوماتـو را کولـو څخه یې ډډه کوله . بالاخره زمونږ پرنګیان سوداګرچې په‌همدې ورځوکې‌دپارس او اصفحان څخه ډهلی‌ته راغلی دي ، هلته یې‌دسلطان شجاع په‌باره‌کی هیڅ‌معلومات نه درلودل . بله داچې‌ماته وویل شول‌چې دده دماتې نه یوه موده وروسته دسلطـان شجاع توره ، خنجراوډال ومونډل شول. پدې ترتیب سره دابایډ تصورشي چې کـه چیرې‌سلطان شجاع هلته دنښتې په ډګرکې نه وی وژل شوی ، نـوروسته به داړه ماړانو یادپرانګانو یادوحشي پیلانو له لاسه چې دهغه ځای ځنګلونه وربانـدې ډک دي وژل شوی وی.

په هرصورت حقیقت چې هرډول وی وي به ، وله لدینه وروسته دده‌ټوله‌خیل خانه ښځې او ماشومان جیل‌ته واچول شول اوپه ډیره ناوړه ډول رویه ورسره کیده. څه موده وروسته ټول دجیل نه خـلاص‌شول اوددوی په مقابـل کې رویه هـم نـرمه شوه .

داراکان بادشاه امروکړچې دسلطان شجاع مشره لورهغه ته راولی اوبیا یې ځان ته واده کړه . پدې وخت کې دسلطان بیګ اودده مسلمانانو نوکرانو دکومو په باره کې چې مامخکې خبرې وکړې سرته دافکرراغی چې دلومړي ځـل په شان

بیا توطئه جوړه کړي، ولې دتوطئې دعملي کیدو نه مخکې دتوطئو ګرانو څخه یو کس چې لږ نشه و، دتیاکلي وخت نه پخوا یې عملیات پیل کړل. پدې باره کې خلکو ماته په زړګونو افسانې ویلې. دانه پوهیدل کیږي چې دچاخبره سمې ومنې. مګر دټولو نه فقط دا باوری خبره ده چې ددې توطئې په اساس داراکان بادشاه دپخوا څخه لا زیات وحشي او بې رحمه شو. هغه امر وکړ چې دسلطان شجاع کم بخت کورنۍ له یوه سره له تیغه تیره کړي، چې یو هم په ژوندو کې پاتې نه شي. پدې جمله کې د سلطان شجاع مشره لورچې بادشاه ځان ته واده کړې وه باوجود ددې چې حامله هم وه ووژل شوه دسلطان بیګ او ورونو سرونه یې په ډیره بې رحمۍ سره پرې کړل اوښځې یې په یوه کوټه کې بند او هلته یې دلوږې مړې کړې.

دغه جګړې چې دځلورو ورونو په منځ کې دتخت وتاج او قدرت لاس ته راوستلو په ارزو کې شروع شوې داسې پاتې ته ورسیدې. دغو جګړو چې ٥ـــ٦ کاله یعنی تقریباً ١٦٥٥ څخه تر ١٦٦٠ یا ١٦٦١ کال پورې یې دوام وکړ اورنګ زیب یې ددې قوې په سر کې ودراوه.

دمغولو پېښو په باره کی

نکل چی د ٥ـ٦ کلونو جګړونه وروسته دمغلوپه دولت کی منځ ته راغلی دي .

دجګړې نه وروسته تاتارو، ازبکانو فیصله وکړه چی اورنګ زیب ته خپل صفیران راواستوي. کله چی اورنګ زیب لاشاهزاده و، دوی په دې هیواد کی جنګیدل. اورنګ زیب دشاه جهان له خواهغه هیواد ته دیوه کومکي تولګي قوماندانی ورسپارل شوې وه، کوم چی دسمرقندخان دبلخ دخان په مقابل کی ورڅخه خواهش کړی و. تاتارانو د اورنګ زیب استقامت او شجاعت وستایل، ولی بیا هم دوي خیال کاوه چی اورنګ زیب ددوی څخه ناوړه خاطرې ځان سره راوړي دي ، ځکه کله چی اورنګ زیب تقریباً دبلخ ښار (د دښمن پایتخت) نیولی وېدې وخت کی دواړه خانان یعنی دسمرقند او بلخ خانان سره پخلاشول او اورنګ زیب یې مجبور کړ چی له هغه ځایه خپلی قواوې وباسي . خانان پدې وویریدل چی ممکن ددې موقع څخه اورنګ زیب استفاده وکړي او د دواړو خانانو ملکونه تسخیر

کړي، لکه څنګه چې په خپل وخت کې اکبر بادشاه د کشمیر سلطنت تقریباً په همدې ترتیب سره خپل کړ . (۴۹)

لدینه پرته دې دوار وخانانو دهندوستان په باره کې او کومې پیښې چې هلته په دربار کې دشاهزادګانو په منځ کې روانې وې، همدارنګه داورنګ زیب جګړو، بخت او بریالیتوب په هکله هم پوره معلومات لرل، او دا نتیجه یې اخستله چې اګرچې شاه جهان تر اوسه لاژوندی دی، ولې دهندوستان واکمن په واقعیت کې اورنګزیب دی او همدا یوازینی سړی دی، چې باید دهندوستان دواکمن په صفت وپیژندل شي. لنده داچې ممکن یادوي داورنګ زیب دحق په جانبه قهر نه ویریدل او یادوی خپل ذاتـي بخـل اوپست همتـي دینه را پـا رولـي وو، چـې داورنګ زیـب نـه سوغاتونه ګوتوته کړي. په هر صورت واقعیت چې چه هر ډول وي وي به ولـي دوارو خانانو به یوه وخت کې داورنګ زیب دربارته خپل سفیران پدې مقصـد واستول، چې لومړی هغه ته دتاج و تخت «مبارکي» ور کړي او په عین وخت کې دخپلو خدمتونو پیشنهاد هم اورنګ زیب ته وړاندې کړي. اورنګ زیب پدې ښه پوهیده چې دجګړې نه وروسته ددې خانانو دخدمت پیشنهاد دوخت نه تیره خبره ده. داچې اوس دغه خانان دخدمت پیشنهاد کوي، یاویرې پسې اخستي دي اویاتمې مجبور کړي دي. ددې سره سره بیا هم اورنګ زیب داز بکو سفیران په احترام سره ومنل. څرنګه چې اورنګ زیب ته دسفیرانو دورتګ په وخت کې زه هلته حاضر وم نو کولای شم چې دغه صحنه ډیره ښه مفصله ولیکم.

سفیران چې داورنګ حضورته راوستل شول دهغه په لیدویې سلام یـا دهندوستان دعنعنې سره سم سجده وکړه درې واره یې لاسونه په تندي کیښـول او

بیایی درې واره تندی په ځمکه ولګول. لدې وروسته دغه سفیران اورنګزیب ته دومره ورنژدې شول چې کولای یې شول په آسانی سره اورنګزیب ته مکتوبونه ورکړي، ولی اورنګزیب په خپله مکتوبونه وانخیستل، بلکه هغه ئی دامیر دلاس نه واخستل. خلاص شوی مکتوبونه چې اورنګزیب ته وړاندې شول په همغه دقیقه یې په پوره توجه سره ولوستل؛ بیایی امروکړ چې هرسفیرته فوراً خامك دوزي شوې کرتی، پټکی او ګلدوزي کمربندونه دتحفی په ډول ورکړي. دی سوغات ته عموماً «سروپا» ویل کیږي.

د «سروپا» معنی داده چې ګویا مکملی جامی دي چې دسرنه تر پښو پورې سری پکی پټیږي؛ وروسته اورنګزیب امر وکړچې ددې سفیرانو سوغاتونه را میدان ته کړي. ددوی په سوغاتونو کی دغه شیان شامل وو: څودانی داصیلولاجوردو صندوقچی، میاګي اوښان، ډیر ښکلی آسونه (تاتاري آسونه دومره ښکلی نه دي ولی کمال یې ډیر زیات دی) څونور اوښان چې په امبروتو، منو، خربوزو، باروو. (دغه میوې په ډیلي کی ګرد کال موجودې وې او عموماً دازبکستان څخه دلته راځی)، څونور اوښان په وچو میوو باروو، لکه بخاري آلوچی؛ زردآلو، مویز، بې زړو انګور، دوه ډوله تور او سپین انګور هم ورکی شامل وو، چې ډیرې غټی غټی دانی لري او ډیر خوازه دي. دا ټول شیان یې اورنګزیب ته دتحفی په صورت وړاندې کړل ولی اورنګزیب ددی خانانو دسوغاتونه چندان خوښی ښکاره نکړه، بلکه زیات وخت یې دهغه ځای دمیوپه خوزښت، ښکلا، ندرت او همدا ډول دهغه ځای داوښانو، آسونو په صفت باندې خبرې کولی. بیائی څودقیقی وروسته دسمرقندله سفیرسره داکاډیمی (٥) او دهغه هیواد دحاصلخیزی په باره کی چې بیخی ساری نه لري مجلس وکړ. اورنګزیب داستراحت په نوم سفیران رخصت کړل

اوهیله‌یی څرګنده کړه چې دی به د دوی په راتلونکو ملاقاتونو سره لاخوشحاله شی. دواړه سفیران د دربار څخه ووتل اوپدې ډیر راضي وو چی اورنګ‌زیب سره‌یی لیدل کتل وکړل. دوتوپه‌وخت کښې ئی حتمی (هندي سلام) له یاده‌ ووت.

هندي سلام اګر چې دغلامی خصوصیات لري، ولی دوی په دې خپه نه شول چی اورنګ‌زیب مستقیماً ددوی څخه مکتوبونه تسلیم نکړل. زه فکر کوم چې که چیرې اورنګ‌زیب ددې سفیرانو څخه دخمکې ښکلولو اویابل کوم پست کارتر سره کرلو خواهش کړی وای، دوی به‌بې له ځنډ اجرا کړی‌وای، مګر خبره داده که چیرې دغو سفیرانو غوښتی وای چې دخپل وطن په رقم اورنګ زیب سلام ورکړي اویايي په خپل لاس دهغه مکتوبونو تسلیمول غوښتلی وای، په هرته صورت دې کوشش به دوی‌لپاره کومه ګټه نه هم درلودلای. داډول حق تـش دبادشاه‌سفیر لپاره حاصل اوحتی داډول مهرباني دپارسی بادشاه سفیر لپاره‌په‌زیاتو مشکلاتوحاصلیزي. دبلخ اوسمرقند سفیرانواګرچې وطن‌ته‌ډیره بیرکوله، ولی بیاهم په‌ډیلی‌کی دڅاورونه زیاتی میاشتی‌ډیل شول. دوی همدلته‌ډیر خپه‌وو، ځینـې یـی ناجوړه‌اوحتی‌یوڅوکسه‌ئی‌هلته‌دګرمی، هندی عاداتو او اقلیم سره دعدم توافـق په اثر مړه شول. ممکن ددوی مرګ ددې کبله وی چې دوی زښت ډیر ... خلاك‌دی.

کـومی پیسـی‌چـی دوی ته دروزانه‌لګښت په‌نوم ورکول کیدې، زیاته برخه‌یې ذخیره کولي اوپه دومره تشنګی اوبخل سره یی شپی ورځی تیرولی چی په هیـڅ صورت سره سفیرانو لپاره مناسبه‌څه، بلکه دکرکی وړوی. ددی سره‌سره بیاهـم دوی په زیاتو عزتونو سره رخصت کړای شول. اورنګ‌زیب دټولو امیـرانو په حضورکی هریوته بیل‌بل «سروپا» ورکړل اوهم ئی امروکړچی هرسفیرته دلاری خرڅ په‌نوم اته زره روپۍ ورکړای‌شي، چې‌په‌سرې‌سر(۲)زره ایکـی رسیدې.

او ننگ زیب دسفیرانو ، خانانو لپاره هم ښکلي (مروپا) زیات قیمتي ډ... توتي ، ډیره اندازه نازکي کتاني پارچې ، طلایي نقره ای خطداره او ښېښیني تورتي ، څو تختې نخي قالین ، دوه گران مرصع خنجرونه چې قیمتي غمي پکې لگېدلي وو دسوغات په نوم واستول. له هغه وخته چې دوی ډیلي ته راغلي وو ماډري واره دوی سره

دیوه ازبک طبیب په مرسته چې زما دملگرو څخه دی ملاقات وکړ . ما غوښتل چې دوي څخه د خپلو هیوادونو دخصوصیاتو په باره کې پوښتنې وکړم . آماده داسې جاهلانو سره مخامخ شوم چې دخپل هیواد د سرحدونه یې حتی نه پیژندل او هم یې تالا وپه هکله چې څو کاله پخوایي چین فتح کړ هیڅ معلومات رانکړ . (۵۱) . لدله داچې دوی داسې شی ماته و نه شو ویلای چې په هغه باندې زه پخوانه دم خبر . زما تجسس تردې حده پورې وه چې یوازې دتازه معلوماتو اخستلو په غرض یوه ورځ دغرمې ډوډی لپاره دوی سرپاتې شوم . دې کار البته چندان مشکلات نه لرل . ځکه دوی داسې خلک دي چې خاص تشویشات نه پیژني . دغه غرمې ډوډی زما لپاره خیرحاله شي وه . ځکه ډوډی ل یوه سره داس له غوښې څخه جوړه شوې وه . مانه دوی څخه انکار ونکړ . راگوتقریبا خوند ورو . ضروري هم وه څنگه داسې ونیسم چې گوندې پلې غوښه باندې چې دری سرور کوي زما ډیره خوښه شوه . د ډوډی خوړلو په وخت کې بالکل چو په چوپتیا وه . دوی یوازې پلې اگیاوه چې څنگه د پولاونه ډک موتي په خوله ننباسی . دوی دقاشقو او پنجو په استعمال نه پوهیږي . کله چې دآس غوښه ددوي خیټو کې تاورا تاوشره نو شعریې چالان شو . دوی زیات کشش پلې تکی ، وچې ماته دخپلو خلکو دغشیو ویشتلو مهارت او کالیو زغملو اندازه دنړی دنوروا ولسونو نه زیاته ثابته کړي او هم یې ویل چې ددوی لښکې دهندوستان دلندو څخه اوږدې دی او کولای شی چې غشي دغوځکي یا آس له نس څخه تیرې کړي .

لدې خبرونه وروسته یې بیاد خپلو ښځو قوت ارمیرانې په باره کې نکــل
شروع کړ . ددی تفصیل او ستاینو له مخې دتاتار وښځې دقوت اومړ نتوب له پلوه
دا مازانګو * څخه هم برتري لري . دی ماته دبوڅو حیرانوونکو پیښو په باره کې
خبرې شروع کړې چې یوه له هغو څخه داده . آما کاشکې ماکولای شوای په هغه
ډول چې دوی په خوږ والفاظو ماته نکل کاوه ، ماهم په هغه صورت سره لوستونکو ته
لیکلی وای . دوی ویل که چې ارزنګ زیب ددوی په وطن کې په فتوحاتو بخت
و دهندي سپرویو ټولګی چې ۲۵ ــ ۳۰ تنوته رسیده په یوه کوچنی کلی باندې حمله
وکړه . دمل اوحیواناتو په لوټ یې پیل وکړ . دکلی او سپدونکي چې ژر ك په مخ
ورتلل پابه یې تړل اویابه یې غلامی ته راګرځول . هدې وخت کې یوې مهربانی بوډۍ
هغوی ته وویل . « زامنو دومره ظلم مه کوئ زمالور اوس دلته نشته ولی زرراځي
دلیونی کارونه پرېږدئ لدې ځایه ژرځانونه لرې کړئ . که چیرې هغه راشی او
ستاسو سره مخامخ شي ټول به ست کړي . دې ټولګې دبوډۍ په مشورې پــورې
وخندل اولوټ ته یې دوام ورکړ . لوټ شوي مالونه یې بار اوبوډۍ بي هم د ځان
سره لاس تړلی روانه کړه . آما دهغه کلی څخه لانیم میل نه وولــرې شــوي
چې دبوډۍ لورښکاره شوه . بوډۍ په شامخ اوږ ولوخپله لور یې دآسونوپه ګردکې
پیژندله او دخوشحالی نه یې په زوره چغه پورته کړه . دغه میرنی تاتاره چې آس
باندې سپره وه ، توره لینده اوډال یې ځنګ ته پراته وو ، دلرې یې هندي ټولګې ته
زغ کړ چې که چیرې لوټ شوی شیان بیرته کلی ته راوړي نوزه وعده درکوم چې
ژوند به مو په آمان کې وي اوپه ارامی کې به بیرته خپل ځای ته ستانه شئ . دبوډۍ
دلور خبرو دبوډۍ خبروپه شان په دارهمارانو تأثیرونکړ . آما کله چې دغې تاتاري

* ــ اما زانګې دلرغونی یونان په افسانو کې جنګی ښځې دي چې دتوری بحیری په
غاړه اوسیدی اودهغه ځای نه یې په ګاونډ یوهیوادونو حملی کولی . (پښتو مترجم)

په لوټ ګرو خو غشي راخوشي کول تول په تعجب کي پاتي شول . غشي دلو تګرو پښو ته نږدې په ځمکه ښخ شول . دوي هم په بدل کي په هغه باندي غشي وروشړل اودالونه يې لاس ته کړل . ولي دوي يوه هم ونه شواي کولاى چي غشي د هغي نږدې وروړسوي . تاتارې د هندوانو په غشيو اولينداوپورې وخندل . تاتارې دخپلې فوق العاده اوږدې کلکي ليندې دقوت په مرسته نيمايي په غشيو ست کړل او پاتي کسان يې په توره ووژل .

دتاتارو سفيران لا ددېلي څخه نه وو وتلي ، چي اورنګ سخت ناجوړه شو . دسختي اونه شليدونکي تبې له کبله به کله کله يې هوښه شو . ژبه يې دومره فالج شوى وه چي تقريبا دخبرو کولو قدرت يې ورڅخه اخيستى و . طبيبان دده دعلاج څخه نا اميده وواووېل يې چي بس دجوړښت هيله يې نشته . روشن آر ابيګم په پټه کي پدې کوشش کي شوه چي داورنګ زيب دمرګ نيته لار انږدې کړي . حتى دا آوازه خپره شوه چي دګجرات ګورنر راجه جي سامسنګ دشاه جهان ازادولولپاره دمرکز په لوري په بېړه راروان دي . محبت خان چي بالاخره د اورنګ زيب تابع شوى و هم دکابل صوبه پرې ښوده لاهورته يې ځان را ورساوه . ـ ۳ ـ ٤ زره سپاره ورسره او غواړي چي شاه جهان آزاد کړي . همدا ډول خواجه اعتبارخان چي شاه جهان په چوڼي کي ترنظارت لاندې ساتى هم غواړي چي شاه جهان له بنده راخلاص کړي .

مونزايدل چي څنګه ديوې خوانه سلطان معظم تو طيئي جوړ ولي او کوشش يې کاوه چي په ډېر ډول وعدو اوقولونو سره داميرانو طرفداري ځان ته جلب کړي . خبره دې اندازې ته ورسيده چي يوشپه سلطان معظم په بدلوجامو کي د راجه جي سامسنګ په اوري روان شوچي دهغه څخه همکاري وغواړي . دبلي خوانه مونز داهم ليدل چي روشن آرا بيګم دتوپخانې لوى آمر فداى خان او نورو اميرانو په ملګرتيا ځوان

شاهزاده سلطان اکبر په گته توطیئي جوړ وي. سلطان اکبر داو رنګ زیب دریم زوی دی عمریې د ۸،۷ کالو نو څخه زیات نه دی .

په عین وخت کې دوار ورقیبانو ویل چې د دوی مقصد د شاه‌جهان آزادول دي او بس. خلک پدې تمه چې شاه جهان به د جیل څخه آزاد کړای شي . آماحقیقت دادې چې حتی یوامیر او ویلمو ژبدې باره کې د زړه له کومې فکر نه کاوه . رقیبانو دلوکه په خوله د شاه‌جهان د آزادولو آوازې خپرولې نو دا ټول فقط ددې لپاره وې چې د خان کریډت لوړ بوځي . له بلې خوا دوی لدې نه ویریدل چې ممکن د اعتبار خان په کوششونو یاد بلې پټې توطئې په مرسته شاه جهان د جیل نه راخلاص او فوراً به دلښکر په ټولولو پیل وکړي.

رښتیا خبره داده چې د ټولو امیرانو په منځ کې پرته له جي سامسنګ او محبت خانه چې دوی هم دخپلې آرزو لپاره چندان کار ونکړ بل هیڅ چا نه غوښتل چې شاه‌جهان دې د جیل نه راخلاص شي او بیا دې په تخت کښیني. آیا دې دوه کسانو یعنې جې سامسنګ او محبت‌خان په خپل وخت کې د شاه‌جهان مخالف نه و په هر صورت خبره داده چې شاه جهان په لویره ناځوانمردۍ سره په میدان خوشې کړای شو. دوی ښه پوهیدل چې که فرضاً شاه جهان د جیل څخه راووځي نو لیوني پرانګ ته به ورته وي او په ده به څوک باور وکړای شي. هغه اعتبار خان چې شاه جهان یې سخت په جیل کې ساته څه شي ته امید واره و؟ که چیرې په کوم تصادف سره شاه جهان د جیل نه راوتلی وای زه فکر کوم چې بالکل به یوازې په میدان پاتې شوی وای. اورنګ زیب اګرچې بې اندازې رټ ناجوړه و، ولې بیاهم هغه کار نه یې په خپل لاس کنترولول. دیته ښه متوجه و چې شاه جهان باید په جیل کې تنګ وساتي. اورنګ زیب سره ددې چې سلطان معظم ته دا مشوره ورکړه چې که فرضاً دی مړ شي د موقع نه استفاده وکړي لاس په لاس دې د شاه جهان په منځ د جیل دروازې

خلاص کړي . مګر بیاهم ددې مشورې سره سره ده داعتبار خان‌سره پر له پسې مکاتبه چلوله. پنځمه ورځ چې دا دده دناجوړې شدیده مرحله وه اورنګ زیب امروکـړ چې دی دامیرانو مجلس ته ور وړي. ددې کارنه داورنګ زیب مقصددارچـي که څوک پدې فکر وي چې ګویامړشو اول دهغوی سرته سدروالی، دوهم داچې دهغه تصادف مخه ونیسي چې دهغه په مرسته شاه جهان کولای شول دجیل څخه ځانرا خلاص کړي. په ۷ او ۹ روځ یې دپورتنۍ مقصد له مخې مجلس ته‌ور وړ په۱۳ ورځ چې دبې هوښۍ نه لږ راپه حال شو او په‌تړل بنارکې دا آوازه لویدلې وه چې اورنګ‌زیب مړشو، فورا یې دره درې لوی امیران اوجې سنګ خان ته را بلـل ددې کارنه داورنګ زیب مقصدهم داوه چې دوی‌ته وښیي‌چې‌دی لاتراوسه‌ژوندی دی.ده‌امروکړچې‌هغه‌کښېنوي،قلم‌او‌کاغذو کړي‌اراعتبا خان‌ته‌امرولیکی اوهم‌هغه لوي مهرچې‌ده‌روشن‌آرابیګم‌ته‌دساتنې‌لپاره‌ دو کړی وراړي. دغه مهرپه‌یوه کوچنی کڅوړه‌کې‌ساتل کیده‌چې‌دهغې کڅوړې‌په‌خوله‌باندې‌بل مهرلګیدلی و ، او‌هغه‌اورنګ‌زیب دځانه سره ساته چې روشن‌ارابیګم له هغ څخه دخپلواغراضو لپاره استفاده ونکړي.

په‌همدې وخت کې زه دخپل آغاځنګ سره ولاړوم. اورنګ زیب ته‌یـې دتړلوپیښو په باره کې‌معلومات ورکول . ما په سترګو لیدل‌چې اورنګ زیب څنګه آسمان ته لاسونه پورته کړل اوویل یې (داځنګه تینګه اراده اوځنګه مرتوب ! اورنګ زیبه !خدای به تاد نوروڼو یو کارونو لپاره وساتي .دی نه غواړي چې ته مړشی.)

رښتیاهم چې لدې نه وروسته یې خوب مخ په ښه کیدوشو.

کله چې دده صحبت لږ ښه غوندې شولاس په‌لاس یې‌داکوشش شروع کړ چې‌شاه‌جهان اوبیګم صاحب څخه ددارا شکوه اور ر اخلاصه اوخپل‌دریـم زوی سلطان اکبر ته یې واده کړی اوپدې ترتیب سره‌خپل زوي راده نه ځان یې غم کړي

ددغې شاهزادګۍ واده په دسلطان اکبر سره دامعنی لرله چې اورنګ زیب خپل دریم زوي ته دنورو زامنو په مقابل کې دتاج او تخت حقوق تضمین کړل. سلطان اکبر اګر چې تر اوسه بیخي کوچنی و، ولی دسلطان چه دربار کې يې ډیر زیات نفوذ او خپلوان درلودل ځکه نو اورنګ زیب خاص لدې کبله سلطان اکبر د تاج او تخت لپاره وټاکه سلطان اکبر دشاه نوازخان دلور زوي او دده په رګو نو کې دماشات دلرغونو شاهانو وینه چلیده آما سلطان محمود او سلطان معظم درانی ګیاه رانجه دلور زامن وو. دغه پادشاهان اګرچې په خپله مسلمانان دي ولی بیاهم په ډیره خوشحالی سره دبت پرستانو لورنو سره فقط د دولتی سیاست له مخې یا ممکن ددوي دبی ساري ښکلا او جوړ نه واده نه کوي داورنګ زیب دا پلان ناکامه شو. تاسي به باور ونکړئ چې شاه جهان او بیګم صاحب په خومره غرور ا متکبر سره د اورنګ زیب غوښتنه رد کړه په خپله شاهزادګۍ ددې ویړې نه چې ممکن ویې ښینتوې خوشبی روځی بی په بی ساري غم او خپګان کی تیر کړي اودائې په څرګنده ورته وویل چې ددې خون خورا (اورنګ زیب چې ددې پلار يې وواژه) زوي سره واده کولو نه مرګ سل ځلي بهتر ګڼمي. اورنګ زیب دا هم ونه شواي کولای چې شاجهان څخه قیمتي ډیرې دانمتوتاج (کوه نور) دتزین کار خلاصو او لپاره واخلي (۵۲) شاه جهان په تکبر سره داسې ځواب ورکړ. بهتره به داوي چې دتاج دتزین کارونه پریږدي او په عوض کې ددولت کارونه دپخوانه بهتر کړي تاج په ارامه پریږده دقیمتي ډبر و په باره کې خبرې هم زښتي شوې. که چیرې بیاپلې باره کې اورنګ زیب غږ پور ته کړ په ځنګ به يې په خاورو بدلی کړم.)

هالنډ یا نو نه غوښتل چې اورنګ زیب ته خپل سفیر رواستوي. ددې کار لپاره په سورت کې دهالنډ یانو دتجارتی مرکز آمر ښاغلی ادریکان (۵۳) چې ډیر هوښیار، پاک نفسه او هم دخپلو ملګرو دپوه اعتماد ور سرې وانتخاب شو اورنګ زیب اګرچې دتظاهر له مخې ټینګ مسلمان او داسې ځان ښیي چې ګویا فرنګیانو او

عیسویانو ته دنفرت او توهین په سترگه گوري ولی بیا هم ده دغه سفیر ډیره مهربانی او احترام سره وماناه او حتی دا هیله یې ترې وکړه چې دی اورنگ زیب ته دخپل وطنی سلام نه وروسته دهندوانو پشان سلام هم وکړي . دهالنډیانو دسفیر مکتوب دیره امیر په لاس اورنگ زیب ته وړاندې شو. ولی هالنډیانو داد ځان لپاره تحقیرونه باله ځکه عین په همدې ډول دا زبکانو دسفیرانو سره هم معامله شوې وه. الهې مراسمو نه وروسته وپوهول شو چې اوس کولای شي خپل سوغاتونه راوړي. دهالنډیانو سوغاتونه چې اورنگ زیب ته یې راوړي وددغو شیانو څخه جوړ شوي و: زیاته اندازه شنه سره نازک ټوکران ، یو څولوې هنداري زیات شمیر جاپانی ، چینایی سنکلی مصنوعات چې دهغه په منځ کې تخت روان هم شامل و ، چې ټول لید وکې یې په تعجب کې واچول .دهالنډیانو سفیر غوښتل چې ژر بیرته ستون شي ولی ډیر وځنډول شو ځکه زیاتره خارجی سفیران ډیر وخت ځان سره ځنډوي اوداسی فکر کوي چې په دربار کې دخارجی سفیرانو زیاته مړوه پاتی کیدنه ددربار دبدبې سره مرسته کوی .ددې سره دی دازبکانو سفیرانو په نسبت ژر رخصت کړای شو . دهالنډ سفیر لپاره دا کار لویه خوشبختی گڼل کیده ځکه دده سکرتر هلته مړاو پاتی ورسره کسانو په ناجوړی پیل وکړ کله چې اورنگ زیب دی رخصتاوه امر یې وکړ چې نور نـوي خاعک دزي شوي کالي ورواغوندي او یو جوړ یـې جنرال گورنر بتاری ته دسفیر په لاس ورواستوله اردهغه سره یې یو په قیمتی غمیو مرصع خنجر اویـو ډیر دلطف نه ډک مکتوب هم ملـگري کړل .

هالنډیانو دخپل سفیر استولو اصلی مقصد داو ، چې امپراتور دې خپله مستقیماً ددې سره معرفی شی . ددې معرفی نه ئې داتمه وه چې له یوی خوا خپل اعتبار لوړ اوله بـلې خوا په ساحلی بنادر ونو او هغو ځایونو کې چې ددوی تجارتی موسسي واقع دي دهغه ځایونو په گورنرانو باندې ویره واچوي. ترڅو دوی ونه کولای شي په خپل صلاحیت سره

دهالنديانو دتجارت مانع او يايي خوابدي كړي بل يې د هغو ځايونو گورنرانو پدې هم وپوهول چې ددوى سروكار دداسي قوي سره دى ، چې كولاى شي مستقيماً امپراتور ته ددوى نه شكايت وكړي . دريمه داچې دوى غوښتل امپراتور ته داهم وښيي چې دهالنديانو سره تجارت پخپله دده ته ډيره زياته گټه رسوي لدې وجهې نه ددوى اورنګ زيب ته دهغو مواد ويواوز دلست چې دوى په هندوستان كې اخيستي و وهم وښود داورنگ زيب توجه يې ديته هم را وگرځوله چې هر كال (زيات مقدار) طلانقره دځان سره دده امپراتورى ته راوړي اماهالنديانو دهغو پسوانداز ه چې دوى يې ځاى دمسو قلعي ، قرنفل ، مرچو ، پلډاو اونورو مواد څخه لا رتار اوړي ښكاره نـكړه .

تقريبا په همدې وخت كې يوله اميرانو څخه چې هم په عمر او هم په نفوذ كې له نورو اميرانو څخه زيات و ، يوه ورځ يې داورنگ زيب توجه ديته راوگرځوله چې كه چيرې دي په همدې ډول هرې لوې ووړې پيښې لپاره دومره زياته توجه كوي او كار هم داندازې نه زيات دى كيداى شي چې داعصابو دفشار په نتيجه كې يې صحت خراب شي .اورنگ زيب دهمدې خبرو اوريدو په وخت كې بل خنگ ته مخ راوگرځاوه اودخپل دربار داميرانو څخه يوه تعليم يافته او هوښيار امير سره كې خبرې شروع كړې .څرنـگه چې دهغه و يلموژ زوى طبيب اوزما ملگرى و ، دخپل پلارله خولى يې داورنگ زيب خبرې تكي په تكي مـا ته داسي وكړې : (تاسي پوهان آيادې سره موفقه اريئ كه نه چې په ځينو وختونو كې بادشاهان دخپلو رعيتو دساتنى لپاره خپل ژوند په خطر كې واچوي ددوى دحمايې لپا ره توره په لاس ځان قرباني ته وركړي ،ولى دغه نازدانه نه غواړي چې زه په خپلو اعصابو زيات فشار واچوم دخپل ژوند بې خو به شپې داجتماعي هوسايې لپا ره وقف كړم ماته ښكارى دى زما دسلامتى له كبله غواړي مايوازې اويوازې دعيش اوعشرت خواتـه متوجه كړي ترڅو د مملكت ټول كارو نه دكوم يوه وحشي په لاس كې

ور کړم آبادي نه پوهېږي چې زه بادشاه زاده محض د مملکت د آبادۍ لپاره ژېږېدلی یم او یا د غه تاج و تخت تقدیر ما ته را په غاړه کړل. پدې صورت کې زه نه یوازې د ځان لپاره بلکه د خلکو د هوساینې لپاره هم پیدا شوی یم، چې خپلو رعیتو ته ارامه او خوشبخته ژوند برابر کړم البته دا کار به هم د لوی خدای د رضا او هم د بادشاه د امنیت لپاره ضروري وي دې د خپلو مشورو وړ ای ته وینې چې که چیرې د حکومت والي د وحشیانو په لاس کې ور شي کومې بدبختۍ به تر پړ راو یزیږي. آیادې پوهېږي که نه چې زمونږ لوی سعدي داسې په زړه ور توب سره ویلي دي: (رباشاهانو؟ یادانوم له ځانه ایسته کړئ یادګار هنر پیدا کړئ) ځه ولاړ شه خپل وطندار ته ووایه چې زه همیشه خپل کار ونه په پوره غور سره تعقیبوم. دا زما د وظیفې عادي کار ونه دي ولې دی باید دومره پوره شي چې خپلې برستنۍ سره خنګه پښې غزول په کار دي؟ زمونږ د ټولو په ختنه کې بې کاري، بنه ژوند ته تمایل او تنبلي اخشل شوی، دی بنه پدې پوهېږي نور ومشور چیانو ته ضرورت نشته زمونږ ښځې هم دا کولای شي چې زمونږ اکثر د عیش او بې کاره ژوند خواته ور وښیوي».

پدې وخت کې یوه پیښه منځ ته راغله چې په دېلي خصوصاً حرمسرای کې یې زیات غال مغال پورته کړ او زیات کسان یې پدې متیقن کړل چې خسیان (خواجه ګان) کولای شي، د نورو سالمو نارینا و پشان مین شي. دا د ګان چې په حرامسرای کې یو له لویو خواجه ګانو ښځې وځانته یې کور آباد کړ او زیاتره شپې به یې هلته تیرولې. د خپل ګاونډي هند و میرزا په خور باندې چې ښکلې وه مین شو. د غه عشقي داستان تقریباً ډیر سره اوږد شو، ولې هیڅوک یې په شک کې نه اچول ځکه چې د عشقي داستان قهرمان یو خسي او بله پیغله نه بلکه میرمن وه. آماده عاشقانو په منځ کې مینه داسې یې ساري حد ته ورسیده چې نورنو ګاونډیانو په میرزا باندې ملنډې شروع کړې. دې ملنډو ته میرزا

باندې داسې بدتأثير کاره چې څوځله يې خپله خور او خواجه په مرګ سره تهديد کړل ، چې که چيرې دوی نور هم خپلو روابطو ته ادامه ورکړي هغه به له هرې وسيلې څخه ددوی مقابل کې کار واخلي . پدې ترتيب سره ميرزا يوه شپه خپله خور چې د خواجه سره په يوه کټ کې پرته وه ونيوه . خواجه يې په خنجر تپي او خپله خور نږدې وه چې مړه کړي . دحرمسرای ټولې ښځې او خواجه ګان پدې نظريه کې سره متحد شول چې دغه خواجه غرغره کړي . اورنګ زيب ددوی کوششونو ته توجه نه کوله او تش يې پدې قناعت وکړ چې هغه مسلماني ته راوګرځوي . آمادا بايد وويل شي چې دغه بدقسمته خواجه نه شو کولای دزيات وخت لپاره دحرامسرای دقوي خواجه ګانو له قهر و غضب نه ځان پټ کړي . ځکه لکه څنګه چې دلته عموماً ويل کيږي چې حيوانات دخسی کولو نه وروسته لاارام او مطيع شي اما انسانان برعکس دپخوانه لازيات بې رحمه فاسد بداخلاقه زبانوره يې متکبره او بې حوصله کېږي . کله کله ددغو خواجه ګانو څخه ډير زړور، وفادار او بې درکه ميړني او سخي انسانان راوځي .

ويل کيږي چې تقريباً په همدې وخت کې د روښن آرا بيګم او رنګ زيب ترمنځ ددوستنې فضا لدې سببه خړه پړه کيږي چې هغې (روښن آرابيګم) ګويا خو ځلې په پټه سره حرامسرای ته نارينه راننيستل . دغه نارينه ونيول شول ، او رنګ زيب ته راوستل شول ، اما څرنګه چې دې کار تش دشک بڼه درلوده نوا رنګ زيب روښن آرابيګمې ته خپل خپګان جوړت نه کړ ، او نه يې دغو نيول شويو بدبختانو ته داسې بې رحمه سزا ورکړه لکه شاه جهان چې سزاور کوله . ددې پېښې په باره کې ماته يوې زړې پرتګالي مېنځې چې زيانه موده يې دربار کې اوسيده ، په ازادانه ډول حرمسرای ته ننوتلای شوه وويل چې روښن آرابيګم څو روځې سر په سر د هغه ځوان څخه ټول هغه شيان لاس ته کړل چې هغه يې په اجراکولو قادر و ، بيادې څو کسه ښځې مؤظفې کړې چې دغه ځوان دباغ دلارې روغ رمټ دې ته ورتير

کړي . ولې نه پوهیږم چې دوی ونیول شوې یا دنیول کیدونه وویریدې یابل کوم علت موجود و . لنډ داچې دوی وتښتیدې او ځوان په باغ کې لار ورکه کړه ، نه پوهیده چې کومې خواته ووځي . بالاخره دغه ځوان ولیدل شو اورنګ زیب ته یې راوست . اورنګ زیب دهغه ځوان څخه زیاتې پوښتنې وکړې . ولې ده ټولو په مقابل کې یوازې داځواب ورکاوه چې دی ، باغ ته ددیوال نه راوښت او بس .

اورنګ زیب امروکړ چې ځوان دهغې لارې چې باغ ته رانوتلی‌دی بیرته په هغه لاروباسي اما خواجه ګانوپه خپل سردغه ځوان د دیوال نه وغورځاوه . د دوهم سړي په هکله هم دغې پرتګالي مینځې ماته رویل چې دی یې په باغ کې پیدا کړ ، آماده پدې اقرار وکړ چې د دروازې دلارې ته باغ ته رانوت . دده په باره کې هم اورنګ زیب امر صادر کړ چې په همغه لاریې بیرته وباسي. ولې باید خواجه ګانوته سزا ورکړي . ځکه دا کارنه یوازې د پاد شاه دناموس لپاره بدکتل دي دده (اورنګ‌زیب)ځانګړې امنیت هم په‌خطر کې‌اچوي.

ددی پیښو څخه څه موده وروسته ډیلي ته تقریبا په‌یو‌وخت کې پنځه سفیران راورسیدل. لومړی د مکې د حاکم سفیرو . ده د ځان سره عربي آسونه . جاروګاني چې په هغه کې دمکې لوی جومات دبرج عکس کندل‌شوی‌راوړي وو. مسلمانان دې ځای ته خاص احترام لرې او دبیت‌الله په نوم‌یې یادوي چې د خدای کور معني ورکوي او پدې عقیده دي چې دا لومړی معبد دی‌چې یو وخت د خدای کور او بیایې ابراهیم پیغمبرته بخشش کړ.

دوهم دیمن بادشاه سفیر او دریم دبصرې سردار سفیرودوي اورنګ‌زیب ته‌عربي آسونه په سوغات کې راوستلي و. دوه نور دحبشي‌پادشاه سفیران‌وو . درو لومړیو سفیرانوته اورنګ‌زیب ډیرلږه‌توجه‌وکړه.ددوی ظاهري‌وضع‌دومره‌فلاکت باره وه چې خپله ظاهری وضعې د دوی ارزو بیانوله. هغه‌داچې‌په‌لږ اوناچیزسوغات

سره داورنگ زیب څخه ډیرې پیسې لاس ته کړي. د بلی خوا دوی د ځان سره آسونه او نور شیان دسفیرانو په نوم بی محصوله دځان سره وار دکړل چی دلته یی خرخ او په هغه باندی هندی مالونه بیرته بی گمرگه ځان سره یوسي . آمادحبشی سفیرانو په باره کی باید ډیرې خبرې وکړو . ځکه چی دوی دپوره توجه وړ دي دحبشی بادشاه چی دهند له کودتاوڅخه خبرشونوویی غوښتل چی هندوستان دخپل هیواد لهخصوصیاتو آشنا، او ځان له هره پلوه دهندستان خلکو ته لوی وښیی ددې مقصد لپاره یی هغه هیوادته شاندارهسفارت واستوه. زه نه پوهیزم چی داتشه بده آوازه ده اوکه حقیقت لري چی بادشاه هم دنورو پشان غوښتل چی د اورنگ زیب څخه سوغاتو نه گوتوته کړي. دادی وگوری چی دغی حبرانوونکی سفارت لپاره څه ډول ترتیبات ونیول شول: دحبشی بادشاه دسفارت چار و ترسره کولو لپاره دوه کسه غوره کړل چیددې په دربار کیبی دنفوذ او استعد د له مخی دنورو درباریانو سره جوت فرق درلود اوپدې متیقن وچی ددې ماموریت اجرا کولو لپاره دوی په توله معنی مساعد دي . دحبشی بادشاه دسفیرانو لومړی سړی یو مسلمان تاجر وچی خوکاله پخو ماپه موکو(دځای نوم دی) کی ولیده. کله چی زه هغه وخت دمصرنه دتگ په وخت کی دسرې بحیرې څخه تردیدم .

دغه سوداگر دخپل پادشاه په لارښودنه دلته راغلی وچی زیات شمیر مریان خرڅ او په عوض کییی هندي مالونه واخلی. پدې ډول دغه افریقایی عیسوي مذهبه بادشاه خپل تجارت کوي . دوهم سفیر یوعیسوی ارمنی سوداگرو، چي په الیپا کی زیزیدلی اوهم یی هلته واده کړی و. دغه ارمنی سوداگر پهحبشه کی په میورات[1] سره مشهور و. ده سرههم زه په موکو کښی مخامخ شوم او هغه دخپلی کوټی نیمایی برخهیی ماته خوشی کړه.دهماته ډیرې گټورې مشورې راکولی اوهغه ما د مخه په خپل داستان کی یادې کړي دي.

---

[1] دمیورات نه ممکن مقصد مراد وی. (مترجم)

همدې میورات زه دخپل اومری نیت څخه چی حبشی ته باید تللی وای منع کولم .
دی هرکال دخپل بادشاه په غوښتنه لکه هغه بل مسلمان دې هیواد ته راتله اوځان سره یې هغه سوغاتونه راوړل چی هرکال دشرقي هند کمپنی انگریزانو اوهالنډیانو لویو ماموړینو ته استول اوهم یې هغه تحفې ځان سره راوړلې چی دده بادشاه تـه ورکول کیدې .

ددې لپاره چه دحبشی بادشاه سفیران دهندوستان دربارته په دبدبه اوشان و شوکت کې ورغلي و ی نودوی یې په زیاتو تحفو کی ونغړل . بادشاه دوی تـه دیرش (۳۰) مریان (هلکان اوجلۍ) ورکړل چی په موکوکی یې خرڅ کړي او لدې د. که دپاتی لارې مصرف لپاره په کافي اندازه پیسی ځان ته برابرې کړې.

دغه په خپله یو حیرانوونکي سوغات و ، ځکه چی دادول مریان په موکوکی عموماً په اوسط ډول هریوپه ۲۵ ایکوخرڅیدل باېدې ددوی په جیبونو کی زیاتـی پیسی جمع کیدې . ددې نه پرته بادشاه دډیلي لوی مغل لپاره دسوغات په تـو گه۲۵ غوره مریان ورکړل . په هغه ډله کی نه یا لس تنه داسی دلزعمر ځوانان موجودوو ، چی دخسي کولولپاره بالکل آماده وو.

ددې سوغات په باره کی قضاوت نورته پریږدم چی دیوه عیسوی مذهبـه بادشاه له خوامسلمان بادشاه ته را استول شوی و. دبلی خوادحبشی عیسویت زمونږ عیسویت سره جوت توپیر لری . دی بادشاه دخپلو سفیرانو په لاس مغلي بادشاه ته ۱۵ آسونه چی دعربی آسونوسره مساوی بلل کیږی ، یو کوچنی کچرچی یوخاص نوع دی او پوستکی یې ماولیده او دنادراتو څخه شمیرل کیږی. دغه پوستکـی د خطونو دښکلا تنظیم له مخی نه دپړانگ پوستکی ، نه همدې خطداره ور ښمینه الاشه او نه بل شی په نفاست کی و. سره سیالی کولای شی . ددغی نه پرته دپیل دوه داسي ښاغونه ددوی دخبرو له مخی چی یودیرقوی سړی کولای شول چی یوغاښ یو وار په متی له ځمکي څخه پورته کړی ، هم ورسره ملگری کړل . دسوغات زرومتنی

شي دغوڅکي ښکرو ، چې څیبت (٥٤) (یو ډول شراب دی) څخه ډك شوي و. دغه ښکر هم بې اندازې لوی اوغټ و. کله چې دوی ډیلي ته راورسیدل ماددې ښکر سوی و کوت اوقطریې د نیم فوټ څخه زیات راته ښکاره شو.

کله چې دسوغات لپاره ټول شیان په شاهانه ډول تیار شول سفیران دحبشي پایتخت نه دهندوستان په نیت را روان شول . دحبشي پایتخت ګوندیرنه چې د دومبې په ولایت کې واقع دی په ډیره خرابه اوسخته لارحرکت راوکړ. ترڅوبې لول ته چې اوس یوغیر مسکون بحری بندر دی اودموکوپه مقابل باب المندب ته نږدې پروت دی راورسیدل . په لار کې اوه میاشتې وربانډی تیرې شوې . ددې علتونو په باره کې چې دوی ولی معمولی تجارتي لاره دخپل تګ لپاره غوره کړه، کومه چې دارکیکا پورې دځلوېښتو ورځو نه زیات مزل نه غواړي زه به روښانه خبرې وکړم. کله چې دوی په بې لول کې وو، اوغوښتل یې چې ددې ځای نه دماسو وا جزیرې ته ورپورې شي چې هلته دترکیې سلطان لښکر هم پروت دی او له دغه ځای نه دموکو په بارورنګی بیړۍ کښې دسرې بحرې نه پورې وتـی وایی ډیر وځنډیدل . په نتیجه کښې ددوی دمریانو زیانه برخه هلته مړه شول . ځکه چې دبیړۍ دځنډیدو په سبب دحبشي سفیرانو نه شوای کولای چې دخوراك لپاره لازم مواد پیدا کړی . کله چې موکوته ورغلل دحبشي امپراتوار دامرله مخې دوی باید خپل مال نه خرڅ، چې ځان لپاره یې دلارې خوری برابرکړی وای ، ولی ددوی بدبختي ته ګوره چې پهدغه کال کې دمریانو قیمت بې اندازې ټیټ شوی و . آما بیاهم دوی دمریانو څرلونه پوره اندازه پیسې جیب ته کړې اومخ په وړاندې وخوځیدل . دوی په هندي بارورنګی بیړۍ کې سپاره شول چې سورت ته ځان ورسوي . بحري سفیرنسبتاً بدنه و . دوی اګر چې په بحر کې د پنځه ویشتو ورځو څخه زیات پاتې نهشول ولی بیا هم ممکن لدې کبله

چې خوراکي مواد یې په زیاته اندازه ځان سره نه واخیستي یا نور علتونــه مخ ته

راغلل خوپه نتیجه کې څو آسونه څو مریان او هغه کچر چې د نادراتو څخه و مړه

شول . آما پوستکي یې دتباه کیدونه خلاص کړ . کله چې دوی سورت ته راورسیدل

پوه مشهور بیجاپوری داړه مارچي سیواجي (۵۵) نومیده په ښار حمله وکړه دسفیرانو

دکور سره یې ټول ښار چور او وسوزاوه .

سفیرانو په متې وکولای شول چې دمکتوبونو څخه پرته یو څومریـان چې

مریضان وو یا ممکن سیواجي ونه کړای شول چې هغه ونیسي ، خپل کالي ، د کچر

پوستکي چې دسیواجي توجه یې جلب نکړه (زه فکر کوم چې سیواجي ددې پوستکي

په ارزښ بالکل نه پوهیده) ، دغوڅکي انبکر چې دځې بت نه خالي و ، بنا پـدې

سیواجي هیڅ عرض ور باندې ونکړ ، خلاص کړل . دې سفیرانو دخپلې بدبختـي

په باره کې ډیره مبالغه کوله . آما بې رحمه بت پرستو هـدوانو چې ددوی حال لیده

چې په کوم بدحال راغلي دي ، چې نه یې کالي درلودل ، نه خوراکي مـواد ، نه

پیسې ، او نه د سفارت سند چې په ډیلي کې یې ورښکاره کړي وای . د دوی په

باره کې داسې خبرې شروع کړې ، چې په سورت کې دسیواجي داړه مارنه ژوند

خلاصول ددوی لپاره تر ټولو لویه نیکمرغي ده . ځکه سیواجي دوی سره دا مرسته

هم وکړه چې دوی یې دهغه خوار او بې قیمته سوغات راوړلو څخه خلاص کړل

سیواجي دوی لپاره دا بهانه برابره کړه چې ځانونه په مفلسي واچوي . چې بـت او

یو څومریان چې ددوی ځانګړي مال وخرڅ کړل ، او هم دسورت ګورنر نه یې

دا خواهش وکړ ، چې دوی ته د خرڅولپاره دخوراکي شیان ورکړي او بالاخره

دلارې دخرڅ په نوم هم څه مقدار پیسې ترې وغواړي چې دهغه په مرسته ځانونه

ډیلي ته ورسوي .

ادریکان دهالنډ تجارتي موسسي آمر چې زما ملګري و د ارمني میورات ته زما لپاره معرفي خط ورکړی و او هغه په ډهالي کې ماته راکړ. میورات پدې نه پوهیده چې په موکوي کې زه د ده میلمه وم. دا ډیره د خوشحالي لیدنه وه، کله چې مونږ سره وپیژندل. ځکه چې ٥ــ٦ کاله مونږ یو بل نه و لیدلي. ماهغه په اخلاص سره په غیږ کې و نیو او د هر ډول مرستي وعدې و ورکړه. په دربار کې اګر چې ماپیژند ګلوي درلودله ولې بیاهم ما ونه کولای شول چې هغوي سره لازمه مرسته وکړم ځکه دوي سره د کچر پوستکي ار غوځکي تش لښکر ځخه نور هیڅ شي نه وو. ټول لیدل چې د غه سفیران د ښار په کوڅو کې د عربو کوچیو پشان پلي هاخوا دیخوا ګر ځیدل پرته زماله آسه او یو بل آس چې دوی په کرایه نیولي و، بل هیڅ ژوندۍ سرې ور سره نه و، او په ځنګ یې ٧ــ٨ مریان تلل چې هغه هم لوڅ وو، په تن کې یې یې له یوي معمولي رنجي نه چې تش یې د دوی فرض پټ ــ ول او بــ ــل یې او وز د څادر چې په اوزه یې تاو کړي وو، تږي او وږي ځوړ ندوو او د باراني کار یې رخصت اخیست نور څه په ځان کې نه و. زما کوښښونه د دوی لپاره ټول بې ګټې وو، ځکه چې د ګدایانو په سترګه ورته کتل کیدل او هیچا دا نه غوښتل چې دوی ته د سفیرانو په نظر وګــوري.

ماخپل آغا دانشمندان خان ته د حبشي باد شاه شان و شوکت ډیر لږ معرفي کړ او ده هم زماله خبرو سره علاقه ښکاره کوله. ځکه چې د ده رسمي وظیفه د خارجي کارونو سره تړلي وه. زما کوښښونو په مرسته د حبشي سفیرانو اورنګ زیب و منل د دوی مکتوب واخیست او امر یې وکړ چې دوی ته سروپا (تحفه) ورکړي په سروپا کې خامک دوزي کرتي و ښمن کالي، ګلدوزي شوی د ژاړې دستمال یا کمر بند، پټکي راتلل او هم یې د دوی خرڅ ورکړ. دوی یې ډیر ژر رخصت کړل آما دا باید ووایم شي چې د دوی احترام او نمائځنه د دوی د توقع نه لوړه وه. کله چې اورنګزیب

دغه سفیران رخصتول هریوه ته یی پیاله سره‌نوي تحفی ور کړې. له سروپانه پرته دوی ته یی شپږ(٦) زره روپۍ هم بخشش کړې چی درې زره ایکی ترې جوړیږي.

اورنگ زیب ددوی پادشاه ته ددوی په لاس ډیر قیمتی سوغاتونه واستول. په سوغات کی دغه لاندی‌شیان‌شامل وو: دوه لوی نقره‌یی دوربینونه چی طلایی اوبه ورکړ شوې وې، یوه جوړه نقره‌یی تلی (دموزیك الهٔده)، یو قیمتی مرصع خنجر چی تقریباً دطلایی اونقره یی روپولو مخی به یی شل زره فرانکه قیمت درلود. دادومره قیمتي سوغات یوازې ددې لپاره و، چی اورنگ زیب غوښتل دحبشی پادشاه ته داسی نادره اوبې ساری قیمتی سوغات ورولیږي چی په حبشه کی نه پیداکیږي.

اورنگ زیب‌پدې ښه پوهیده چی دغه پیسی چی ده‌دحبشی سفیرانوته‌بخشش ورکړې، دهندوستان‌څخه نه وځي. ځکه دغه سفیران به خامخا پدې روپیو باندی هندي مالونه اخلی. رښتیا هم‌چی دوی دغه مقدار پیسی په‌هندي‌نخی‌نازکو‌توکرانو باندی ماتی کړې. (بادشاه‌ ملکی او د دوی یوازینی قانونی زوی او ولیعهدته یی کمیسونه اوتوکران وربانددی واخیستل).

الاچه یاوریښمین نقره‌یی‌یاطلایی‌خطدار توکران چی دهغه څخه کمیسونه اوپرتوگونه گنډي. انگلیسی ښه سره توکران چی دهغوڅخه بادشاه ته دوی عربی کرتی‌ور وگنډي‌اوداسی نور زیاته‌اندازه‌ارزانه‌توکران‌دحرمسرای‌اوهغو کوچنیانو لپاره چی دبادشاه څخه زیږیدلی‌ وی واخستل. پدې ترتیب سره تولی پیسی داسی مصرف شوې، اوکوم مال چی وربانددی اخستل شوی و، تول یی بې محصوله ځان سره یوور.

دمیورات سره زماتوله دوستي په دروهیلو باندی ولاړه وه. په آخرکی زه په خپلو تولو مرستو؛ منلو ترړو چی دده لپاره می وهلی وي پښیمانه شوم . میورات خپله وعده په ځای نکړه چی دپنځوسو روپیو په مقابل کی دوعدي په اساس خپل کوچنی زوی چی ډیر ښکلی ، نری ونه او دنورو حبشیانو پشان یی پلنه پزه ، پندې شونډې نه لرای په ماخرڅ کړې وای. ماته وویل شول چی دی دخپل زوی په مقابل کی دري سوه (۳۰۰) روپۍ غواړي. ددې باوجود زه حاضروم چی هغه واخلم. داټول فقط ددې نادر نوم لپاره چی پلار خپل زوی په مابانډی خرڅ کړ.

دوهم داچی میورات دهغه بل مسلمان پشان اورنګزیب ته داوعده ورکړه چی په مجرد دګرځیدو به په خپل بادشاه باندی فشار واچوي چی په حبشه کی هغه لرغونی جومات چی پرتګالیانو وران کړی و ، له سره ترمیم او آباد کړي. داجومات دکوم یوه شیخ یادرویش دمقبرې لپاره جوړشوی ؤ ، چی هغه دمکی نه خاص داسلام دین دتبلیغ لپاره حبشی ته راغلی او همدلته یی زیات موفقیت هم په برخه شوی و.

سفیرانو دجومات دترمیم په نوم دوه زره روپۍ هم داورنګ زیب نه لاس ته کړې. دغه جومات هغه وخت پرتګالیانو وران کړچی دوی دنوي کاتولیکی مذهب بادشاه په غوښتنه حبشی ته دمسلمان په مقابل کی دمرستی په نوم را ننوتی وو.

دریم داچی سفیرانو دخپل بادشاه لپاره داورنګزیب نه قران او نور آته مذهبی کتابونه وغوښتل. خو مره چی زما یادیږي دغه آته مذهبي کتابونه داسلام اساسات بیانوي. دسفیرانو او بیاپه خپله دحبشی بادشاه عمل دیوه عیسوی مذهبه انسان په صفت ماته ډیر سپك ښکاره شو ، اوزه یی په هغه څه باندی متیقن کړم چی ماته په موکو کی دحبشی دعیسویت په باره کی ویل شوی وو. هلته ماته ویل شوي وو چی په حبشه کی عیسویت بالکل بل ډول دی او له هغه نه داسلام سخت بوي خیږي.

بله داچې هلته دمسلمانانو شمیر په ډیره چټکتیا سره مخ په زیاتیدودی . خصوصاً د هغه وخت نه راپدې خوا (پدې باره کی دمخه هم یو څه معلومات لیکلی و) چې ملکه مورد بادشاه دمرگ نه وروسته هغه پرتگالیان چې هلته ورننو تلي و وخه سبت اوپاتی هغه پادرې سره چې پرتگالیانو دګواڅخه ځان سره راوستلي وو دحبشې نه ویستل.

کله چې دوی لا په ډیلی کی وزما آغا دانشمند خان دزیاتو معلوماتو لپاره دوی زما په حضور ځان ته راوبلل چې دهغوی دحکومت ، اداري طرز ، پوځی قدرت ، خصوصاً دنیل دریاب دسرچینو په باب کی معلومات لاس ته کړي ، چې حبشیان یی ایابیل بولی . دوی دنیل په باره کې په دومره اطمینان سره خبرې کولی ته به وای چې اوریدونکی ددوی په خبرو کی هیڅ شک نه کوي . په خپله میورات اویو مغل چې دده سره دحبشې نه یوځای راغلی و ، ویل چې د نیل دسرچینو په باره کی معلومات عین هغه معلوماتو سره سرخوري ، کوم چې دوی په موکو کی حاصل کړی و . دوی ویل چې دنیل سرچینی داکاروانو نه له هیواد څخه راوځی چې هلته بالکل دجوش اوبو په شان له دووچینو څخه چې ځنګ په ځنګ واقع دي را خوټیږي . هلته نسبتاً لویه دریاچه جوړوي چې اوږدوالی یی له دیر شو ترځلور پښتو قدمونو پورې رسیږي. نیل دچینو نه دروانیدو په وخت کی هلته نسبتاً لوی ، سیندته ورته وي او بیا په کی وخت په وخت لوی واړه سیندونه ورسره ملګري کیږي ، کوم چې دنیل دلوی یی سبب ګرځی. دوی زیاتوله چې نیل په خپل مسیر کی یوې لوې جزیرې تشکیل نه وروسته دځــو لویو ابشارونو څخه تیریږي. په اخر کی یوې لوې دریاچی ته ورګډیږي ، اوپــدې وخت کښې زیاتی حاصلخېزې جزیرې تشکیلوي (داټول به البته ډیر په زړه پورې وای خو که چیرې ریښتیا وای) چې په هغه کی زیات نهنګان ، بحري خوسکی شته چې بی له خولی بل سوري نه لري ، اودخولی لارې نه ټول مدفوعات اجرا کوي. دغــه دریاچه ، د دوميا په هیواد کی پرته ده چې ګوندیر څخه د دروورځو په مزله او

دنیل دمصرجینونه څلور پنځه ورځې منزل ورکیږي . بالاخره نیل ددغې لوېدریاچې څخه وځي او دیوه لوی مست سیند شکل غوره کوي اوپه لاره کې نورسیندونه هم ورسره ګډیږي . خصوصاً دبارانونو په موسم کې چې هندته ورتهدي‌ددوهمي‌خور یعنې جولای په میاشت کې بالکل منظم شکل غوره کوي . لدې نه وروسته نیل د فرنګانو پادشاه پایتخت سونار څخه، تیریږي‌چې‌داهیوادحبشی‌پادشاه‌ته‌جزیه ورکوي اوله هغه ځایه دمصراوارو ځمکوته و . داخلیږي .

سفیرانو دموقع نه داستفادې په غرض دخپل پادشاه او دهغه پوځې قوت پـه باره کې دومره مبالغه کوله چې داندازې نه وتلی وه . ولی مغل ددې ټولو خبرو سره موافقه نه کوله . ددوی په غیاب کې یې ویل چې ده دحبشی پادشاه پوځ ـــ دوه ځله په لښکرکشی کې ولید . اوده ته دنړی دحقیر ترینو پوځونو څخه ښکاره شو .

دې سفیرانو دخپل هیواد نورو مختلفو خصوصیاتو په باره کې ماته نکلونــه کول چې ماپه خپلو یاد داشتونو کې لیکلي دي . زه به کوشش وکرم چې په مناسب وخت کې خپل یاد داشتونه ترتیب کرم . اوس‌لاس په‌لاس‌غوارم ددروڅلور وپیښو په باره کې تاسوسره خبرې وکرم چې دمیورات څخه می دهغوی‌په‌باره کې معلومات حاصل کړی دی . زه دغه پیښې دیوه عیسوي مذهبه پادشاه لپاره‌بالکل حیرانوونکې بولم . ده ماته ویل چې په حبشه کې دغسې سړی په مشکله پیداکیږي چې دقانـونې ښځې نه پرته نورې ښودانې ونه لري اوخپله یې هم پدې اعتراف کاوه چې‌دقانونی ښځې ته پرته دوې نورې هم لري . ده ویل چې‌په‌حبشه کې‌ښځې دهندستان‌دمسلمانانو یابت پرستانو ښځو پشان سترنه کوي .

دعامونارینا وښځې ، پیغلې مینځې شپه ورځ زیاتره په یوه کوټه کې دپردیو سړیو سره ناستې وي بې لدې‌چې‌خلک پدې‌باندې کوم ننګ وکړي .

که چیرې زه حبشی ته ورغلی وای ، تر تولو لومړی به یی مجبور کړی وای چی هلته واده وکړم ، لکه څنګه چی کاله پخوائی یوار وپایی چی ځان ئی په یونانی طبیب سره مشهور کړی و ، مجبور کړ چی هلته واده وکړی . دی اګرچی روحانی و ، ولی ده ته دامشور ورکول کیده چی خپله لور دخپل زوی سره واده کړی. دغه اتیا کلن بوډا یوه ورځ بادشاه ته خپل څلرویشت (۲۴) زامن معرفی کړل چی تول دځوانی په عمر کی وو او کولای یی شول چی وسله په غاړه کړي . بادشاه پوښتنه وکړه چی دی نوراو لادونه لری که نه ؟ په ځواب کی ورته وویل شول چی دزامنونه پرته څو لونه هم لري . بادشاه په قهر سره هغه وویست او ورته وویل یی : «څه ورځه ! زړه غوځکیه ! ته باید شرم وکړې چی پدې عمر کی دومره لږ زامن لرې . آیازما په بادشاهی کی دښځو کمی دی څه ؟ »

په خپله بادشاه داویاوو (۷۰) ښځه کم لونه زامن نه لرل . بادشاه امروکړ چی زبات شمیر لندي کوتک چی تقریباً دلاس امساته ورته وي ، خاص ددی لپاره جوړ کړي چی دده اولاد دهغی په ګرځولو سره په حرمسرای کی دمریانو او د حرمسرای دنورو کسانو له اولادونو څخه بیل کړي .

اورنګ زیب دوه ځله دغه سفیران ځان ته راوبلل . ده هم غوښتل چی زما دآغا دانشمند خان په شان لەدوی څخه ددوی دهیواد په باره کی خصوصاً داسلام په باره کی معلومات حاصل کړی . اورنګ زیب حتی خواهش څرګند کړ چی دکچر خرمن وګوري کومه چی نه پوهیږم ولی په چونی کی دمصبدار نوسره پرته وه . دې شی زه ډیر سخت خپه کړم ؛ سفیرانو غوښتل چی هغه ماته زماد خدمتونو په مقابل کی بخشش کړي . زمامقصد داوچی یوه ورځ به یی په اروپا کی کوم یو ډیرګران دوست ته دسوغات په توګه ورلندې کړم . ماتینګار کولوچی سفیران دکچر خرمنی سره یو ځای دغوځکی ښکر هم او رنګ زیب ته ورلندې

کړي ، ولی هلته یوه مشکله خبره پیداشوه او هغه دا چی که چیری اورنګزیب ښکر لیدلی وای نوممکن دا پوښتنه په یی کړې وای چی دوی په سورت کی د دا ره مارانو څخه ښکر ځنګه خلاص کړ او څبت (شراب) ورک شول ؟ البته دې سوال به د سفیرانو وضع لامشکله کړې وای .

هغه وخت چی سفیران لاپه دوبی کی وو ، اورنګزیب په ګډه سره دخپل دربار لویو عالمانو سره مجلس تشکیل کړ ، چی خپل دریم زوی سلطان اکبرو لیعهد لپاره استاذ وټاکی . پدې مجلس کی اورنګزیب ته داجوته شوه چی سلطان اکبر دتحصیل ار زوددر بار زیاتر ولویو امیرانو سره ورسره ده ، اورنګزیب پدی هم پوهیده چی دشاهانو برتري دنوروڅخه نه یوازې په لویی ، شان وشوکت کی وي بلکه په پوهه او میرنتوب کی هم باید وی . اورنګزیب ته جوته وه چی ناوړه اداره دخلکو دژوندخرابوالی او بالاخره داسیایي دولتونو دسقوط لههر امو څخه مهم عامل دادای چی دمغولو شاهزادګان دښځو ، خواجګانو او یامریانو په منځ کی تربیه کیږی ، چی پستی ، چاپلوسی ، بی تمیزي او تکبر دهغوي نه ور کیدونکی عادتونه وی . دغه شاهزادګان په پاخه عمر کی بادشاهان کیږي چی نه یی تحصیل کړی وی ، او نه دبادشاه کیدو په معنی او مرام پوهیږي . داسی حیرت وهلی وي ، ته به وای چی بالکل دبلی دنیاڅخه راغلی دی ، یادکومی ځمځي نه راووت . په هغه حرمسرای کی چی دوی ټول ژوند تیر کړی وی هرشي ته هوسیږی د هرچاپه خبره باورکوی ، دماشومانو پشان دهرشي څخه ویریږي ، یادلیونی پشان له هیڅ شی ویره نه احساسوي ، په هر څه کی خپل طبیعی تمایلات او خیالات لټوی ، کوم چی دوی ته دخارج نه ور ترزیق شوی وي . بنه یی شانداره ، باشکوه آمادغه شان وشوکت دومره بی معنی ، دومره کړکیچن ، دومره لږ واقعیت ته ورته وی چی په متی سره خپل وحشت ور د ړه ماری باندې پرده اچوی او داسی خرګندیږي ، لکه دپوښتنی په وخت کی خراب زده سبق . کله کله دوی دومره

بی اندازې مؤدب شي، چې هغه په خپله چتې او دکرکې وړوي، یاد حافظانو پشان بې ستر گو شي، بې رحمه حیوان ترې جوړ شي بې حده شراب خوري ته تسلیم شي، عیش وعشرت ته دومره متمایل شي چې نه وخت پیژني دخپل صحت دښمن شي، دښکار او ساتیرئ په هوا او هوس کی خپله وظیفه او آینده دا سي هیروي، لکه وحشي حیوان چې دهیڅ شي غم نه خوري دسپو کلي گرځول دوی ته په ژوندکی مهم مشغولیت شي، تردې اندازې چې دسپیو ژوند ته د هغو خلکو نه چې جبراً دوی په ښکار کی مړه کېږي وهي په لوړ نظر گوري دخپل هوس تسکین لپاره نه دخلکو لوږې غریبي ته، او نه ساړه او گرمی ته نظر کوي، چې خلک مرگ ته کشوي لنډه دا چې ددوی کوم لوړې ته توپ وهل فقط او فقط ددوی دطبیعی تمایلاتو او یا لاس په لاس په مغزو کی را پیدا شوی خیالونو د تشویق له امله وي . دوی دهغو مسئولیتونو نه چې په دولت پورې اړه لري زیاتره ځنگ ته پاتې کیږي .ددولت داداري واگې د وزیرانو په لاس کی ورکوي چې دوی هم په خپل وارد تولونه اول په جهالت او هوس ته تکیه کوي. دوی دخپل هوس او جهالت په متروکه دمملکت چارې داسی اداره کوي چې له هره پلوه مسئون او خود مختاره وي. یادا چې دغه واکداران دمملکت داداري چارې مور، مینځی او خواجه گانو ته سپاي چې دا په خپل وارتش دبی رحمه توطیئو لپاره ډیر ښه مساعد وي . چې پای کی کله دیوه هلاکت او کله دبل فرار وي. زیاتره حتی وزیران او مشهور اشراف او یا ټول هغه څوك چې لنر جایداد هم لري ژوندیې ددوی دلاسه دسر گردانی سره تړلی وي .

دپور ته‌یو سفیرا و نه وروسته چې موږ دهغوی په باره کی خبرې و کړې دپارس سفیر سرحد ته درسیدو خبر راغی. ها سیانو، امیرانو چې مغل سره نوکرې کوي دا آوازه خپره کړه چې سفیر دډیرو مهمو کارونو لپاره دې خواته راځي . هوښیار خلك د دوی دآوازې په رښتیا والی باندې سخت شکمن و. ځکه چې دپښو وخت

تیرشوی و، او اوس زیاره امیران او پارسیان د هرڅه نه مخکی د خوشحالیو او د خپل قدم د تمجید په باب ‌ه که چرتو نه وهل. د پارسیانو د آوازې له مخی کوم امیر چی د پارس مخی ته د موظبت لپاره لیږل شوی ودا وظیفه هم ور کړ شوې وه چی د دې سفیر اصلی مقصد څرګند کړي او پدې مقصد او وظیفه کی باید په هیڅ شی صرفه ونکړي. او داهم ورته وپوهول شي چی د هندي عنعنی له مخی سفیران باید بادشاه ته په هندي اصول تعظیم وکړي او مکتوب هم بادشاه ته په دویم لاس ور تیر کړي. آ ا د دوی په خبرو کی رښتیا ډیر لږ و، او مونږ ټوله لیدل چی اورنګ زیب د دوی ټولو آوازو عکس د هغه ډیره اوچته پذیرایی وکړه.

اورنګ زیب د سفیر د راتګ په ورځ ټول مملکه تشریفات خرڅ کړل. د هغو بازارونو څخه چی دی باید تیر شوی وای، ټول ښکلی کړای شول د سړک په دوا ړو خوا و دوه میلو په فاصله سپاره درول شوی و څو کسه امیران د موزیک په ملګرتیا د سفیر سره بد ګه تلل کله چی سفیر د بادشاه قصر ته ورننوت د توپونو ډزې وشوې اورنګ زیب په بی ساري ملایمت سره هغه ومانه او پدې یی هیڅ پروا هم ونکړه چی سفیر د پارسیانو د عرف او عادت په اساس ده ته تعظیم و کړ. په خپله اورنګ زیب مستقیماً د پا س بادشاه مکتوب د سفیر د لاس واخیست او حتی د دې لپاره چی د دې مکتوب نوته یی په احترام کتلی وی، هغه یی په لاس نیولی د سرنه پورته جګ کړل. له هغه ور وسته چی خواجه دار د رنګ زیب سره د مکتوبونو پرانتلو کی مرسته و کړه ټول یی په پوره دقت سره ولوستل نو بیا یی امر وکړ چی سفیر ته سروپا یعنی کرتی، پټکی او د غاړې دسمال یا کمربند چی په طلا یا نقره سره ګلدوزی شوی ره ور کړی، او دا ټول ده په حضور په سفیر ته باندی ور واغوندی. د دې کالیو ته د مغل سروپا وایی چی معنی یی د سرنه ترپښو پورې پټول دی. الدې نه وروسته سفیر ته اشاره وشوه چی دی کولای شي اورنګزیب ته خپل سوغاتونه وړاندې کړی. پدې سوغات کی

غه شیان شامل وو: ۲۵ داسی ښکلی آسونه چی ما تراوسه په ستر گونه وو لیدلی او په هغه باندی خامك دوزی شوی زینونه پراته وو. په آسونو پسی داښنانو وار راغی چی شل سره وو، او تقریبا هریو واره فیل ته ورته و. دغه اوښان دقوت له مخی بی ساري دی. په اوښانو پسی صندوقونه راوړل شول لکه څنگه چی ماته ویل کیدل دغه زیات شمیر صندوقونه دیوه زبر دست گلابی شربت څخه ډك وو چی (بید مشك) نومیزی. دغه شربت دمشروباتو په ډله کی دقیمت له مخی ساری نه لری. داهم ویل کیدل چی داشربت قوت زیاتوی. پدې پسی ٥ ، ٦ تختی قالینی راوړل شوې چی بی نهایته ښکلی او بی اندازې لوې وې. بیا شوډانی زربفت را وړل شول چی ماپه بل ځای کی دنزدې نه و لیدل. دازربفت ډیرقیمتی او دوړو گلانو نقاشی وباندې شوې وه چی دنفاست له مخی داسی کار په اروپا کی نه موندل کیږی. بایی خاور دانی چاقوگان چی دمشهدې پولادو څخه جوړ شوی وو او خلور مرصع خنجرونه چی رت قیمت بهاغمی پکی لگیدلی و، دتحفی حاضرینو ته وړاندې کړل. بالاخره دایراقه سره منتخبو آسونو وار راغی چی دټولو حاضرینو ډیر خوښ شول، او واقعا هم ډیر ښکلی او د ډیر قیمت ړ وو. کوم توکران چی په آسونو باندی غوړول شوی وو ه ټول خامك دوزی او په مرغلرو او ډیرې قیمتی فیروزې سره ښکلی کړ شوی و. اورنگ زیب په ډیر دقت سره سوغاتونو ته کتل او دهریوه سوغات په ښکلا او نادر توب به یې خوشحالي ښرگندوله. گړی په گړی به یې دپارس میرانه او سخاوت په خوله یادول. لدې ټولو مراسمو څخه وروسته اورنگ زیب دپارس سفیرته دلویو امیرانو په منځ کی داستوگنی ځای وټاکه او یوه لنډه موده یی د هغه سره د سفر د مشکلاتو په باره کی خبرې وکړې. درخصتیدو په وخت کی یی خوښله دا خبره تکرار کړه چی سفیر بایله سره ورځ داورنگ زیب لیدوته راشی. خلور پنځه میاشتی دپارس سفیر چی په ډیلی کی اوسبیده دا ټول وخت داورنگ زیب بادشاه په ځانگړی مصرف سره ساتل کیده. دیلی خ والویو امیرانو په وارسره هغوی په خپلو کورونو کی

میلمه کاوه . بالاخره یې په ډیر عزت سره وطن ته رخصت کړ. داځل بیا اورنګ زیب دسفیر لپاره قیمتي سروپا بخشش کړل او هم یې نور زیات سوغاتونه هغه ته ورکړل اورنګ زیب تصمیم ونیو چې دپارس پاد شاه لپاره دخپل مخصوص نماینده په وسیله سوغات واستوي او دا کار یې څه موده وروسته ترسره کړ .

اګرچې اورنګ دپارس سفیرته ډیر عزتونه اونوازشونه ورکړل ، دکومو په باره کې چې وړاندې ماخبرې وکړې مګر داخبرې هم خپرې دې چې دپارس پادشاه په خپلو مکتوبونوکې دشاه جهان دحبس او دارا شکوه دمرګ په هکله اورنګ زیب په خپلو اعمالو سخت ملامتاوه او دا کار ونه یې دخپل وروراوپلار په مقابل کې دمسلمان سره مناسب نه بلل . حتی دده لقب «عالم ګیر» ته چې اورنګ زیب غوښتل هغه په سکه کې چاپ کړي توهین کړی و وایې چې هغه ته یې په خپل مکتوب کې داسې لیکلي وو: «که چیرې ته په خپله هغه عالم وې نوبسم الله دا دې تاته توره او آس درلیږم راځه چې سره مخامخ شو . » داکلمې تریوې اندازې پورې په خپله جنګ ته ددعوت معنی لري . ددې خبرې رښتیا والی ددوی وجدان ته پریږدم . آما دتولونه دتعجب خبره داده زما غونډې سړي چې په دربار کې دومره زیاته آشنایـــی لري په ژبه ښه پوهیږي اوهم دخپلې کنجکاوی دتسکین لپاره خصوصاً ددربار دپیښوپه باره کښې په پیسوهم صرفه هیڅ نه کوي ولې بیاهم پدې موفق نه شی چې ددې خبرې واقعیت څرګند کړي . زمالپاره مشکله ده پدې باور وکړم چې دپارس پادشاه به دغه شیان لیکلي وي . زما په نظر دغه خبرې تشوتوصیفونو نیمګړې نـــه دي خصوصاً هغه وخت چې خبره ددوی دځان دقیمت پـــه باره کې راشي اوبیا غواړي چې خپل جلال اوقدرت نوروته وښیي . دهرڅه نه مخکې نه یوازی زه بلـــکه نور هم پدې عقیده دي چې پارس به په مشکله سره دا قدرت پیدا کړي چې

دهندستان په مقابل کې مخالف عمل ته لاس تېر کړی، اودابه دپارس لپاره دبس نه هم بس‌وي، که چېرې هغه وکولای شي‌دهندستان، به‌کندهاراودترکانوڅخه خپل سرحدونه وساتي. پارس هره ورځ داسې زړه ور لوی باریك بینه او چالاك شاه‌عباسان نه زیږوي چې وکولای شي په لږ تاوان سره لوی کارونه اجرا کړي.
که چېرې پارس داقدرت ځان کې لیده چې دهندوستان په مقابل کې مخالف گام اوچت کړي لکه څنگه چې دوی یې وایې، یایې غوښتلاي چې دخپلې مسلمانې برترې اوخدای پرستې هندوستان ته وښیې نوهغه وخت چې په هندوستان کې شروشورو، دشاهزادگانو ترمنځ داخلي نښتي اوزده موده روانې وې، بیانو پارس ولې لاس تر زني ناست و؟ لوبې ته‌یې کتل چې دارا، شاه جهان، سلطان شجاع ممکن راشي. یادې ته منتظر وچې دکابل‌صوبه دار دوی ته دمرستې غوښتلولاس وراوزدکړي. بې شکه هغه وخت پارس کولای شول په لږمصرف اومتوسط پوځ سره دهندستان ترټولو ښه یعنې‌دکابل‌سلطنت آن‌ترسنده پورې حتی نورهم هغې خواته چې دابرخه دهندوستان مقدرات تاکې‌لاس‌ته‌کړي وای. خبره چې‌په هرصورت وی وي به، مگرداسې ښکاري چې دپارس پادشاه په لیکونوکې نیشه داره جملې موجودې یاممکن سفیرویلې وی، یایې داسې حرکت کړی وي چې داورنگ زیب خوښې شوی نه‌وي. دپارس سفیر دتگ نه دوه ورځې وروسته اورنگ زیب ددې آوازې خپرولو امرورکړچې سفیر دهغوآسونوچې‌ده ته په سوغات کښې راوستلي وو دپښووژوپریکولو امرصادرکړاوهم‌کله چې‌بیرته سرحد ته ورسید مجبوریې کړدځان سره راوستلي هندې‌مریان بیرته دې‌خوارا وشړي. رښتیاداده چې ده سره دهندي مریانو شمیر زښت ډیرو. اوداټول تقریباً مفت دهغه لوزې په نتیجه کې لاس ته ورغلي ووچې دلته موجوده وه. دپارس دسفیر سره په ورسره‌کسانویې داتور لگاوه چې گویا دوی دلته خو ماشومان غلا کړل.

ددې ټولو شیانو باوجود دا باید وویل شي چي اورنګ زیب پدې خبرو باندی د ډېره ځان خپه نه ښکاره کاوه لکه په خپل وخت کي چي شاه جهان ته دلوی شاه عباس (۲۵) سفیر راغلی و.

کله چي پارسیان غوښتل په هندوستانیانو باندی وخاندي نو دغه ټوکه دمثال په ډول بیانوي .شاه جهان لیدل چي دده نوازشونه او وعدې چي سفیرته یې ورکولی نه یوازې ونه کولای شول چي دده غرور ورمات کړي بلکه دیته هم حاضر نه شو چي هغه ته په هندي ډول تعظیم وکړي.ددې لپاره چي شاه جهان حاضر ینو ته د اوښیی چي ګویا دپارس سفیر ده ته په هندي تعظیم وکړنو داسی چال یې سفیر ته مخ ته کړ: شاه جهان امر وکړ چي دده دپذیرایی ماڼی دانګړ وړې کړکۍ نه پرته نورې ټولی لوي دروازې وتړي .

ددې کړکۍ څخه سړی په دومره ټیټه ملاتیریدای شو چي هندي تعظیم خو څه کوي بلکه په لیدو یې داګومان کیده چي ځمکه ښکلوی.داچال ددې مقصد لپاره جوړ شوی و چي خلک دا ووایی چي ګویا سفیر ئې مجبور کړي چي دتعظیم کولو په وخت کي دهندوستانیانو څخه هم زیات سرټیټ کړ.کله چي سفیر پدې چالاکۍ وپوهیده زریې کړکۍ ته شاوروګرځوله او پدې کوشش کی شوچي په شاور څخه تیر شي. وایی چي شاه جهان دسفیر پدې کار په قهر شواو ده ته یې وویل «ای بدبخت!ته نه وینی چي دخرونو غوجل ته ورننوتی».سفیر لاس په لاس په ځواب کی داسی ورته وویل: «ددې کوچنی دروازی په لیدلو به څوک دغوجلی فکرونکړي» یوه بله ټوکه هم خلک داسی بیانوي.یوه ورځ شاه جهان چي دپارس دسفیرله وچواو متکبرانه ځوابونو څخه زړه شین شوی وبالاخره ئې داسی وویل: «اې بدبخته! آیا شاه عباس په خپل دربار کی نور لایق او مناسب خلک نه لري چي ته نیم لیونی یې راولیږلی».سفیر داسی ځواب ورکړ: «بی شکه چي هلته دشاه عباس په دربار کی

نومؤد په کسان زما په نسبت ډیر و ، ولی څنګه چی بادشاه هغسی یـی سفیر ورته رالیږلی دی.، داهم وایی چی یوه ورځ شاهجهان امر وکړ چی دده په حضور سفیر ته دغرمی ډوډی راوړي دادذي لپاره چی په کوم یوه شي سفیر ته خجالت ورکړي شاه جهان لیدل چی سفیر هډوکي چیچی ئو په خنداکی یې ورته وویل: «اي بلچیچي (سفیر صاحب) چی هډوکی وچیچی سپیوته به څه پاتی شی ؟سفیر بی له ځنډه په ځواب کی ورته وویل: «کشیري».یعنی ګډه ترکاري چه زیاتره یی عام خلک خوري سفیر لیدل چی شاهجهان ته هره ورځ داترکاري راوړي او په ډیر خوندیی خوره یوه ورځ شاهجهان دده څخه پوښتنه وکړه چی نوی ډهلی دی خوښ شو که نه؟نوی ډهلی هغه وخت شاهجهان دا صفهان دمقابلې لپاره جوړ اوه. سفیر په جګ آوازسره قسم یاد کړ او داسی یی وویل: (بالله چی اصفهان ډیلی ته نه رسیږي) شاهجهان دا خبره داسی ومنله چی ډهلی بهتر دي.آما په حقیقت کی سفیر غوښتل چی ددیلـی په دوړ وباندی وخاندي چی غیر قابل تحمل وې یوه ورځ شاهجهان سفیر مجبور کړ چه دهندوستان او پارس دبادشاهانو دعظمت په هکله نظریه ښکاره کړي.سفیر ورته وویل چی دهندوستان بادشاهان پنځلسیزې سپوږمی ته ورته دی آما دپارس بادشاهان یی نوې کوچنی سپوږمی سره تشبیه کړل. دا ځواب په اومړیو څو دقیقو کی دشاهجهان ډیر خوښ شو ولی زر پوه شو چی تشبیه د هندوستان دبادشاهانو په ګټه نه وه. ځکه سفیر غوښتل چی ووایی دهندوستان بادشاهان مخ په زوال دي آما دپارس بادشاهان نوې سپوږمۍ په شان مخ په انکشاف دي.

هر څوک آزادي هر ډول یی چی زړه غواړي ددې پیغورونو او نیشدارو خبرو په باره کی خپله نظریه ښکاره کړي.دهوښیاري نښه یی وبولئ یا برعکس ولی زه به دسفیرانو لپاره چی سروکار یی دبادشاهانو سره دی، دبی ځایه ملنډو، اوغرور په ځاي، هغه غرور چی احترام او حیا ورسره ملګرې وني بهترو ګڼم . زه بـه دا

هیڅکله نبه ونه بولم چې دبادشاهانو سره په ملنډه وپیل شي. چې پای به یې داسې ري لکه دې سفیر سره چې شاهجهان عمل وکړ. ددې غرور او تمسخر په نتیجه کې دشاهجهان داسفیر دومره زښت شو، چې دلیونی نوم نه به یې په بل څه نه یاد اوه. شاهجهان یوه ورځ په پټه سره امر وکړ چې کله دغه سفیر په هغه تنګه اوږ ده کوڅه کې چې چونی ته راځي داخل شي، مست او قهر جن پیل ورباندې را خوش کړئ دسفیر خوشبختي ته ګوره چې دپالیکانه یې دپیل نه توپ کړ او بل داچې تکره او چالاکه سړی ورسره و وچې پیل یې په شنډك باندې په غیشو ویشتو سره بیرته ګرځیدو ته مجبور کړ.

هغه وخت چې دپارس سفیر خپل وطن ته راستون شو، اورنګ زیب خپل استاذ ملاصالح ته حیرانوونکي میلمستیا جوړه کړه. داډیره مهمه تاریخي پیښه وه .(۵۷) بوډا صالح دشاه جهان په وخت کې هغې ځمکې او جایداد ته چې دغه باد شاه ورته بخشش کړي وه راکوچیدلی و، کله چې ملاصالح د خپل شاد ګر اورنګ زیب د جنګونو خبرې واوریدې، چې داراشکوه اونور تبول وروڼه یې مغلوب کړل اوپه خپله دهندوستان واکمن شو نودې هم پدې هیله چې اورنګ زیب به خامخا دامیر منصب ورکړي ډیلي ته راغی . داچې ډیلي ته راورسیده تولې لارې درکونه وسیلې حتی روشن آرابیګم یې په کار واچوله چې دده لپاره لاس پښې ووهي . پدې موده کې درې میاشتې تیرې شوې ولی اورنګ زیب داسې ځان ښایه چې ګویا ملاصالح یې بیخي لیدلی نه دی. بالاخره کله چې دملاصالح دزیاتومنډوترړ اوپه ستړ ګوکې دورننو تو ته اورنګ زیب ته راغی نوامریې وکړ چې ملا صالح یوې ګوښې کوټې ته چې هلته حکیم الملك دانشمندخان او نور دې خلور کسه امیران چې دعامیت دعوي لري ورسره وو، راولی. اورنګ زیب غوښتل چې بوډا رخصت اوځان ترې خلاص کړي او دهغه سره یې تقریباً پاې لهجه خبرې شروع کړې. زه تقریباً کلمه

ځکه وایم چې دهغو خبرو ټولې کلمې چې ددوی ترمنځ مبادله شوې ټکي په ټکي راوړل زماڵپاره ناممکن دي. که فرضاً زه هلته حاضرهم وای لکه څنګه چې زما آغا دانشمندخان حاضرو، او بیایې ماته دمجلس خبرې نقلولې، مابه په هیڅ صورت سره دا قدرت نه وای پیداکړی چې هغه ټکي په ټکي دلته ولیکم. ولې دومره په یقین سره ویلای شم چې دخبروکوم مهم مطلب زما څخه نه دي پاتې شوي. نادی وګورئ اورنګ زیب خپلې خبرې څنګه شروع کړې: «ملاجی ته زما څخه څه غواړې؟ آیاتابه داسوچ وهلی وي چې زه تا دخپل دربار دلویو امیرانو په ډله کې ودروم. بې شکه داکار به عقل ته بالکل نږدې وای آماکه تاماته هغه ډول درس راکړی وای لکه څنګه چې لازمه وه. ځکه زه پدې عقیده یم که شاګردته څوك ښه درس ورکړي هغه ماشوم باید دخپل استاذ نه دومره ممنون وي لکه دخپل پلارنه اوحتی لازیات. ولې ستاهغه درسونه څه شول چې ماته دې راکول؟ تر ټولو ښخوا تاماته دادرس راکاوه چې فرنګستان یوه وړه جزیره ده او هلته تر ټولو لوي بادشاه اول پرتګالی بادشاه و، بیا و پسې هالنډی اوپه هغه پسې انګریزی و. آمادنورو بادشاهانو په باره کې لکه دمثال په طور دفرانسې، اندونیزیا بادشاهان تاماته زمونږ دملك دوړوراجه ګانو په شان تصویرول. زه دې پدې داده کولم چې دهندوستان بادشاهان، دنړۍ دټولو بادشاهانو څخه بې ساري اوچت او واقعي بادشاهان دي، لکه همایون اکبر، جهانګیر اوشاه جهان چې دنړۍ خوشبخته اولوي فاتحین هم دوی دي. اود پارس، ازبکستان، کاشغر، تاتارستان، کتای (چین) پیګیو، سیام، چین ماچین، بادشاهان ددوی دنوم په اخستلو لړزیږي داڅومره حیرانوونکې جغرافیه وه! (۵۸)

تاماته باید دا درس راکړی وای چې دنړۍ دولتونه مې څه پیژندلي وای، ددوی قدرت ددوی سره دجګړې متیودونه، عادات، مذهبونه، اداري سیستمونه، او بالاخره ددوی غوښتنې او انټرستونه دي ماته تشریح کړي وای. دجدي مطالعې په

مرسته دې زماتوجه دې ټکي ته راوګرځولی وه چې ددې دولتونو دتاریخ ابتدأ انکشاف اوسقوط، لوی تغییرات اوکوډتاوې دکوموتصادفاتو یا غلطیو په نتیجه کې منځ ته راغلي .

ماله ثابته په مټې سره دخپلو اجدادو نوموته چې دې دولت پرافتخاره بنیاد ګذاران دي زده کړه، آماتاداونه بنودل چې دوی څنګه وکولای شول دومره پرافتخاره فتحې وکړي . دتاریخ دغه پاڼه خو ددوی دژوند دتاریخ څخه بالکل بیله ده. تا غوښتل چې ماته عربی ژبه رازده کړې چې په هغه باندی لیاك اولوست وکړای شم زه ستا ډیر مشکوریم چې دعربی ژبی زده کړې ته دې مجبور کړم. په دغه ژبه باندی مالس ددولس کاله وخت ضایع کړ، محض ددې لپاره چې په دغه ژبه کښې کمال ته ورسیږم. ته به وای چې دباچشاه زوي لپاره داډیره ضروری ده چې په دغه ژبه کې دګرامر دعلمي درجی دعوا ګیر، یاد حقوقو ډاکتری اویا دنورو همسایه و ژبوژورې پوهی نه پرته، نه شي کولای په آسانی سره ژوند وکړي .

ته به وای چې دماغونه ستړي کیږي اویاڅوچوغمجنو درسونو څخه لکه د

اغاتویادونی نه ذهنونه نه ضعیفیږي. دا ي هغه خبرې چې اورنګ زیب په ډیرقهر سره وکړې . اما یوشمیر عالمانو ممکن لدې کبله چې ده دخبر وپه خپرولو یی غوښتل هغه ته چاپلوسي وکړي، یادا چې هغه ملاته یی په زړه کی سخته کینه ګرځوله یابل کوم علت موجود دی دا اوازه خپره کړه چې اورنګ زیب دخپلو خبرو په منځ کی په بل شي لزځان مصروف اوبیایی خپلی خبرې داسی پسې اوزدې کړې: آیا ته پدې نه پوهیدې چې ماشوم دماشومتوب په موده کی دهغی نیکمرغی حافظی په مرسته چې هرکوچنی یی لري کولای شي په زرګونو قیمتی خبرې او پوهه ځان سره واخلي اوزیاته برخه یی دهمدې دوري ته دژوند تراخره پورې ځان سره ساتي اوبیا همدا پوهه یی

دعقل په انکشاف او پخوالي کې کومک کوي اولويو هدفونوته يې ورسموي. آيا په خپله مورنۍ ژبه کې قانون، نمانځونه، علوم اوداسې نور شيان سرې کړلای شي چه دعربي ژبې نه ښه زده کړي؟ تا زما پلار شاه جهان ته داد ورکولو چې ماته فلسفه رازده کوي. زما ښه په ياد دي چې څوکاله دې زه په هغوبې معنی اوپوچو پوښتنو سره بوخت کړم چې يوه ذره پوهې ته نه پکاريږي اونه په عادي ژوندکې هيڅکله زما پکار شي. تش خالي چټيات وو. دهغوی ښه تکې فقط دادي چې په مشکله سره ياديږي اوبيا ژر هيريږي. دهغه فلسفي پوښتنو چې تاماته رازده کولې گټه داده چې عقل پخوي اوبالاخره دغير قابل تحمل پولې ته ماغزه رسوي. زما لا په ياددي چې له هغه وروسته نه پوهيږم تاڅومره موده زه په خپله ښکلې فلسفه بوخت کړی وم دعلم څخه زما په حافظ کښې يوازې يو څوځ بې معنی اونه پوهيدونکی د اره ما راته مفهومونه پاتی شول چې ډير ښه مستعدذکاوتونه ويروي، دلارې څخه يې باسې، اوبالاخره دپوهې مينه وژني. داکلمې فقط ددې لپاره جوړې شوې دي چې تاغوندې کسان په هغوی باندې خپله خود خواهي او جهالت پټ کړي، کوم چې غواړي مونږ پدې مطمئن کړي چې دوی گويا په ټولو شيانو پوهيږي، او يوازې دادوی دي چې په دې مرموزو کلمو په اسرارو پوهيدلي شي. که چيرې تاماته دهغې فلسفې درس راکړی وای، کوم چې عقل سموي، فکر کولو ته يې مجبوروي اوپه غيرارادي صورت سره سرې ديته راولی چې په برجستاوقضاوتونو قانع شي، که چيرې تاماته هغه اعلی نصيحتونه اوپندونه راکړي وای، کوم چې دتقديرد ضربې په مقابل کې دسړي روحيه لاقوي کوي اوانسان نه ماتيدونکی تربيه کوي، چې هروخت خپل استقامت ورساتی اوسړي ته دا مجال نه ورکوي چې دخوشحالۍ په وخت کې په احمقانه صورت ځان وپړسوي، اوکه بدبختي ورمخې ته شوه نودمنډې اوژړا لاره واخلي. که چيرې تاځنگه چې لازمه وه په جرائت سره ماته دادرس راکړی وای چې مونږ څوک

یوو ؟ د ټولو شیانو لومړی بنیاد څه دی ؟ دا مرسته دې راسره کړې وای چې د نړۍ
دعظمت په باره کې دې یو مناسب تصویر ماته رسم کړی وای او بیا دې ددغه نظم
داجزاو دحیرانوونکي حرکاتو په باره کې څه پوهه راکړې وای نو زه به دمکدوني سکندر
څخه چې دخپل استاذ ارسطو منت بار و ، لازیات احسانمند وای . زه به مجبور وای
چې ستاله اندازې نه زیات احترام او نوازش مې کړی وای ، حتی دمکدوني سکندر
څخه هم ډیر . آما ای پسته چاپلوسه داستا وظیفه نه وه چه دا دومره مهم حیاتي پراپلمونه
زما غوندې راتلوونکي واکمن ته تشریح کړی وای ؟ داستا وظیفه وه چې ماته دې
ښودلی وای چې دبادشاه او رعیت په منځ کې متقابله وجیبې کومې دي ؟ بادشاه په
رعیتو څه حق لري او رعیت په بادشاه کوم حقوق لري ؟ آیا ته کم له کمه مجبور نه
وې دیته توجه وګرځوې چې یو وخت به توره په لاس دخپلو ورونو په مقابل په مرګ
جنګیږم ؟ آیا په هندوستان کې دټولو شاهزاده ګانو سرنوشت همداډول نه دی ؟ تا
ولې دیته پام نه ګرځولو چې ماته دې دښارونو دمحاصره کولو درس راکړی وای
یا داچې ددښمن دپوځ په مقابل کې څنګه جنګ باید وشي . څومره ښه چې پدې
باره کې ماونورو څخه مشورې اخستلې . څه خپل کلي ته ولاړ شه چې نور څوك در
باندې خبر نه شي چې ته څوك یې او یا به وروسته څه درسره وشي » . پدې وخت کې
په نجومیانو باندې یو کوچنی غوندې طوفان راغی چې ماته ډیر دخندا وړ ښکاره شو .
زیاتره اسیایي خلك په نجوم باندې عقیده لري او تصور کوي چې په ځمکه باندې
ټول کارونه هغه ډول سرته رسیږي څنګه چې اسمانونو کې لیکل شوي دي (داد
دوي معمولي اصطلاح ده) . په ټولو شیانو کې دوی دنجومیانو څخه پوښتنې کوي .
کله چې دوه پوځونه یو دبل په مقابل کې جګړې ته راوځي دوی تر هغه وخت پورې
جګړې ته لاس نه تیروي ترڅو نجومي حساب نه وي برابر کړی چې آیا دغه نیته د
جنګ لپاره نیکمرغه ده که نه . تردې اندازې پورې چې دپوځ لوی قوماندان ټاکل ،

سفیراستول ، نکاح تړل ، مسافرت کول ، مړیی اخستل ، نوي کالی اغوستل او داسی نورلوي واړه کارونه دنجومی آغادفیصلی پرته کول ناممکن دي . دغه‌عادتونه په خلکو باندی یوډول غیر ممکنه محدویت او تنگوالی راولی چی زیاتره یی وحشت ناك عواقب پیښوي . زه نه پوهیږم چی دغه عادتونه دومره زیاته موده ولی‌پاتی‌شوي دي ؟ نجومي باید په ټول‌ژوندکی‌ټولو پوښتنو ته ځواب ووایی . دلویو څخه نیولی آن‌ترجزوي کارونو پورې ټول باید اجرا کړي . دادی وگوریئ ؟ چی یره ورځ‌ددربار ډیرستر اومشهورنجومی په اوبوکی غرق شو . دې پیښی‌په‌دربارکی ډیر شور ماشور پورته کړ . د دوي د (نجو) اعتماد یی په دربار کی رت ټیټ کړ . دی ټولوته‌څرگند وه ، چی بادشاه او ددربار امیرانو به په ده باندی فال کوت . ټول‌ژوندیی‌دنورو کسانو آینده پیښی بینی کړله . آماد خپلی بدمرغی پیښی بینی یی‌نه شوای‌کوله . ځینونورو معلومات لرنکوکسانو به ویل چی‌په فرنگستان کی چی هلته علوموښه انکشاف کړی‌دی ویلموژیعنی اشرافو همدې‌نجومیانو ته‌په‌رت‌شک‌سره گوری . کله کله دوی دشرلتانو په‌نوم یادوی ، اوحتی هدې کی شکي دی چی آیا دغه علم واقعاً په کلکو علمی اساساتو بناdي که یه ؟ یاداچی‌دغه علم تش‌دنجومیانودخیټو څخه راوتلی‌دی هه پوچوعقیدو ولاړدی یه بل‌عبارت سره دغه علم ددې لپاره را ایستل‌شوي دي چی‌نجومیان ددې لپاره نه په خلکو خپل احترام ټینگ کړي اوهدې متو و باندی دخپل اشرا فیت مانۍ لاواوچتی کړي . داټولی خبرې چی یوې خوابل خوا خپرېدلی ددری هیڅ نه خوښیدلی . ولی بیاهم هدوی یی دومره بداغیزه نه‌کوله لکه دغه ټوگه ډیر زر یی زیات شهرت پیداکړ .

لوی شاه عباس دپارس بادشاه امروکړ چی په خپل حرمسرای کی دباغچی یوه برخه کرچ او دنیا لکو لپاره تیاره کړي نیالگی راوړل‌شول ، باغوانانو‌هم دانیت وکړ چی سبادغه نیا لگی کینښنوی . ولی ددربار یو نجومی چی دځان دشهرت

په هکله یې بې اندازې پروپاګند کاوه ، وویل چې اول پال وکتل شي اودامعلومه کړی چې موقع مساعده ده که نه . شاه عباس دده خبرو سره موافقه وکړه . نجومي خپل سامان ځان سره واخیست کتابونه یې لاندې باندې کړل محاسبه یې برابره کړه اودې نتیجې ته راغی چې دکوم ستوري دوضعې له مخې فوراً نیالګې باید کښېنول شي. دباغوانانو مشرچې دنجومي دمداخلې په باره کې یې حتی فکر نه کاوه پدې وخت کې کوم بل ځای ته تللی و . کاردهغه تر راتلو پورې معطل نه شو ، بلکه فوراً دنیالګو لپاره ځایونه وکیندل شول . ددې لپاره چې خلکو ته داوښیي چې په خپله شاه عباس دنیالګو په لګولو کې برخه واخیسته شاه عباس هم په کار کې لاسونه په خاورو خړکړل . ماښام چې لوی باغوان راستون شو ویې لیدل چې نیالګې لګ شوي دي . پدې کار رټ خپه شو ځکه چې نیالګی لکه څنګه چې لازم وو نه وولګ شوي . دمثال په ډول دزړ دالو نیالګی هلته کښېنول شوي چې ده دمڼو لپاره په نظر کې نیولي و ، او امبروت ځای کې هغه ، کوم چې دبادامو لپاره تعین شوي و. مشر باغوان په نجومي سخت قهرشو لاس په لاس یې امروکړ چې ټول نیالګی له یوه سره بیرته دځمکې نه وباسي . له سره یې بیا په یو ځای کیږدي ، په ویلیو باندې یې نم جنه خاوره واړوه چې سبا ته یې له سره کښېنوي . ددې کارنه لاس په لاس نجومي خبرشو او هغه شاه عباس ته خبر یووړ . شاه عباس زرمشر باغوان را وغوښت او په رټ قهر کې یې داپوښتنه تري وکړه چې ده څنګه داجرأت کاوه چې دشاه عباس په لاس کښېنول شوي نیالګی بیرته وباسي ، ځکه چې پال فوق العاده اخستل شوي و . اوس به بیا هیڅکله دومره ښه پال خوك نه ګوري . داټول کار باغوانه تاوران کړ . ساده باغوان ځي لاتراوسه يې په سرکې دشیراز اعلی شرابو نشه ګرځېدل دستر ګو کونج نه نجومي ته کتل په زمزمې او کنځلو کې یې هغه ته وویل : نجومي لعنتي تاپه رښتیا ښه پال کتلي ووچې نن سهار دغ نیالګی لکئ اوزما دیګر بیرته ویستل شي.))شاه عباس ددې بحث اوريد ونه په خندا اشبن شونجومي ته یې شاکره اولــه کوتــي ووت .

زه غواړم یوه دوې واقعې چې دشاه جهان په وخت کې پیښې شولې هم دلته اضافه کړم ، ځکه دغه ډول واقعې لږې نه پښیږي اودوی مونږ مجبوروي چې هغه لرغونو وحشي عاداتونو ته پام وګرځوو کوم چې دهندوستان باد شاهان بهیې دخپلو نوکرانو دمرګ نه وروسته دهغوی دمال اوجایداد وارثـان ګرځول .

لومړۍ واقعه داسې پیښه شوه: نیک نام خان دشاه جهان په دربارکې د امیرانو لـه دلې څخه په ټولو کې دزیاتې سابقې خاوندو ، او دخپلې امیرۍ په موده کې چـې تقریباً ۴۰، ۵۰ کاله کیږي لوی لوی ماموریتونه تیر کړي و ، زیات مال اوجایدات طلا او نقره یې لاس ته کړې وه . دغه ویلموژ خپل مرګ هم لیده اوهغه بې معنې پوچ عاداتونه یې هم لیدل چې دهغې له مخې دویلموژ واو امیرانو بنځې دمیړ ددمرګ نه وروسته رتې غریبې او مفلسۍ ته ګرځول کیدې. داهم پیښیږي چې دخپل میړه دمرګ نه وروسته مجبوره شي دیوه ډیرنا څیزه مستمرې معاش لپاره چې تش دمرګ نه ځان ور باندې خلاصولای شي ، سوال ته اړه شي. ماشومان یې دساده [عسکرپشان د کوم یوه امیر سره نوکري ونیسي. نیک نام خان په پټه سره ټوله خپله خزانه په کونډو ، ورندو ، یتیمانو وبشله او صندوقونه یې دماتو ټوټو ، زړو بوټونو ، هډوکـو ، زړو رنجو څخه ډک ، بیایې کلپ او مهر کړل. ټولو ته ئې وویل چـې ددغه مال وارث شاه جهان دی . دده دمرګ نه وروسته صندوقونه پادشاه ته راوړای شول. داوخت شاه جهان د میرانو په مجلس کې ناست و. دشاه جهان په امر سره دټولو صندوقونو کلپونه خلاص شول او دغه حیرانوونکې خزانه ټولو ولیده . شاه جهان دهغه په لیدو سره فوراً دځایه ولاړشو او له مجاسه ووت.

دوهمه واقعه هم ډیره دخندا وړده. یوبڼای بنیان یعنې بت پرست سوداګر چې بې ساری سود خورو ، او ټول ژوندیې دبادشاه په نوکرۍ کې تیر کړی و مړشو. دده زوی دپلار دمرګ نه څو کاله وروسته دخپلې کونډې مور په خورو لوپیل

وکړ له هغې یې پیسې غوښتلې . داپوهیده چې زوی یې یوعیاش او بې لارې انسان دی نوپه همدې وجهه یې هغه ته لږې لږې پیسې وخت په وخت ور کولی ، آمـــا دغه تاپوه ځوان خپلو فاسدوملګرو دېته تشویق کړ چې بادشاه ته دخپلې مورنه شکایت وکړي. دغه ځوان پادشاه ته ورغی خبری ور کړ چې دپلارنه یې بې حسابه مال او پیسې چې تقریباً دوو سوو زرو ایکوته رسیږي پاتې شوې. شاه جهان له خدایه بهانه غوښته چې دهغې په مرسته د دې سود خـور مـال ار جایداد ګوتوته کړي نولاس په لاس یې په کونده پسې سړی ولیږه او دا امریې وکړ چې دتولو امیرانو په حضور کې سل زره روپۍ شاه جهان او پنځوس زره کونده خپل زوی عارض ته ورکړي .هم دائې هم امروکړ چې فوری یې له در باره وباسي. کونده بودی چې ددې دول بې رحمه فرمان او اوامرو سخته په تعجب کې اچولې وه او بادشاه حتي دیته حاضر نه دی چې دهغې بې ځلې دلایل واوري ، ځان یې له لاسه ورنکړپه لوړو چیغو سره شوه او دایې ویل چې داغوا ړي بادشاه ته یوبل راز څر ګند کړي. له لږغالمغال نه وروسته بسیا بادشاه ته راوستل شوه کله چې دا پادشاه ته دومره نژدې شوه چې د دې آواز یې ښه اوریدلې شو نوپدې وخت کې یې دغه په زړه پورې خبره داسې وکـړه :

«حضرت دې سلامت وي. خدای دې ستاسو لویې تل ترتله وساتی. زه یدې پوهیږم چې زما زوی دځینو اساسونو له مخې داحق لری چـې زماڅخه دخپل پلار مال او جایداد یوځه طلب کړي. ځکه چې بالاخره په هغه کې دخپل پلار اوموریعنې زمونږ وینې شته دي. هغه زمونږ دمال او پیسو یوازینی وارث بلل کیږي ولی زه غوارم پدې پوهه شوم چې زما مرحوم میړه سره ستاسو اعلیحضرت په کوم رګ کې شامل دي ، چې دهغـه پـه مـال او جایـداد کـې ځـان حـق دار بـولـې ؟».

شاه جهان چې دغه بت پرست بنیان سـره دهندوستان بادشاه دوینـې دشـرکت خبرې واوریدې نوله خنداته شین شو او امریې وکړ چې دهغې څخه څه وانخلي .

زه نه غوارم چې نورې ټولې واقعې چې دجګړې دختمیدونه وروسته یعنې تقریبا د ۱۶۶۰ کال څخه بیا زما دتلو پورې چې شپږ کاله کیږي تیرې‌شوې وي په مفصل ډول ولیکم . داهم ویلې شم چې ددې پیښو تفصیل به زما له اصلي مقصـد سره ډیر نږدې وای ، ځکه په‌دې صورت‌کـې به ما دا امکان پیدا کړی وای چـې لوستونکي دمغلو او هندوانو له روحیې سره ښه اشنا کړم .

داکار به زه په بل ځای کې وکړم اما لاس په لاس غوارم چې پنځه شپـږ پیښې نوره هم دلته‌اضافه کړم . ځکه زه یقین‌لرم چې دا واقعې به زمادکتاب‌لوستونکو لپاره دزیاتې علاقې وړوي . دټولونه اول دشاه جهان په باره کې چې اورنګ زیب هغه داګـرې په چوڼـې کـې دبندي په حیث ساتلې دی په ټول دقت او احتیـاط سره مراقب دی ، ولې باوجود ددې اورنګ زیب د پخواپشان د شاه جهان ، بیګم صاحب او دده دښځو پرسونل ، سندرغاړو ، نڅ‌ګرو ، اشپزانو او نورو سره پوره هوسایي او عیش ته‌خوشې کړې دي . ددې پلوه شاه‌جهان په هیڅ شی کې نیمګړتیا نه لري . حتې داسې ملایان هم شته چې هغوي ته دشاه جهان دلیدلو کتلو اجازه‌هم شته . هغه ته قرآن لولي (شاه جهان په بندکې سخت دین داره شو) هرکله چې د شاه جهان زړه وشي په هره اندازه چې غواړي په هغه اندازه ده ته اورنګـ زیـب ښکلې آسونه ، کورنۍ هوسۍ ، دجنګ لپاره رااستوي . دښکار مختلف مرغـان او نور په زړه پورې حیوانات محض ددې لپاره چې شاه جهان یې په لیدو خوښ شي هغه ورته راوستل کیږي ، ځکه چې داکارونه دده پخواهم خوښیدل . اورنګ‌زیب دخپل پلار شاه جهان په بې ساري غرور او قهر باندې چې حتې دبند په وخـت کې یې له لاسه ورنکړل غالب شو . په شاه جهان باندې دده بریالیتوب دهغه احترام او مؤدبانه لیکونو له مخې وچې هغه ته یې پرله‌پسې لیکل . دشاه‌جهان‌څخه یې دارا شکوه پشان مشورې غوښتې . شاه جهان ته یې زښته ډیره‌توجه کوله . پرله‌پسې یې هغه ته ورې ورې تحفې ورلیږلې . په نتیجه کې‌شاه جهان‌هم داورنګ زیب متواتررلیکونو

ته چې دحکومتي کارونو سره یې اړه درلوده د ځواب په لیکو پیل وکړ . تـر دې اندازې چې داحترام له مخې یې اورنګ زیب ته دخپلو قیمتي ګاڼو ځنځه ځو داني ورولیږلی دکومو ځنځه یې چې پخوا انکارکاوه او په دومره ټینګه سره یې اورنګ زیب ته ځواب ووکاوه چې که چیرې بیا د دې ګاڼو خواهش وکړي شاه جهان به یې به ځټک باندې میده میده او په خاورو به یې بدل کړي . شاه جهان د دارا شکوه لور اورنګ زیب ته وروليږله ، دکومې ځنځه یې چې پخوا انکار کاوه . بالاخره اورنګ زیب یې وبښځه او همدا ښځه اورنګ زیب هم ډیره زیاته غوښتله .

ولې ددې سره سره دا باید وویل شي چې اورنګ زیب هر وخت شاه جهان ته چاپلوسي نه کوله . برعکس هغه کله کله شاه جهان ته ډیر وچ ځوابونه ورکول کله چې به اورنګ زیب پدې وپوهیده چې دپلار مکتوبونه یې دخپل غرور او قدرت په باره کې خبرې کوي ، یادا چې هغه نه بې اندازې خشن او نیشـه داره وو . دا مکتوب چې د پوره باوري منبع ځنځه لاس ته راغلی دی هم پدې باندې شاهـدي ورکوي . اورنګ زیب یوه ورځ خپل پلار شاه جهان ته خپل مکتوب پدې لاندې جملو سره ولیکه : «تاسې غواړئ چې زه هم باید زړو عادتونو پیروي وکړم . ټول هغه کسان چې زمونږ سره نوکري کوي دهغوی میراث خور شم . دغه عنعنه چې امیریانو کوم سوداګر لامړ شوی نه وي ولې مونږ دهغوی په صندوقونو باندې دمهرونو لګولو پیل وکړو ددوي مال جایداد ضبط کړو ، کوشش کوو چې په بې سارې کنجکاوۍ سره لاس پورې کړو چې دهغه مربوط مال او جایداد خر ګند کړو ، دهغه نوکران او دوستان تر استبداد لاندې نیسو ، بندته یې ورغور ځو ، فقط ددې لپاره چې دوی اقرار تـه مجبور کړو ، چې د ټولو شیانو په باره کې مونږ ته معلومات راکړي ، او زمونـږ کنجکاوي دې حدته رسیږي چې یوه کنجکه هم نه پریږدو .

زه به دې سره موافقه وکړم چې پدې کار کې دسیاست یوه برخه شته ، ولې ددې ته انکار باید ونه شي چې پدې کار کې بې اندازې بې رحمي پرته ده ، اوداکار

زیاتره دعدالت نه لیرې وي که چیرې پوره رښتیا را باندی وایی نوموږ هره ورځ دهغسی معا ملی وړیو ، کومه چی ستا سره نیک نـام خان او دبـلهای هندو بـنیان کونډې وکړه».

ددې نه علاوه ده داهم اضافه کوله : «ماته ښکاري کله چی زه اوس پادشاه یم زه ستاسو په نظـر کی داسی متکبر درځم لـکه تـاسی چی دځلو ینښت کـلنه دورې پادشاهی اوتجربـی نه وروسته هغه نه رسیدلی وئ . تاسي پدی نه پوهیږئ چی ددې تاج دومره ګران سنګار څومره بـی خوبه اوغمجنی شپې ځان سره راوړي . ایازه کولای شم د امیر تیمور دغه ډیرښه صفت هیر کړم چی په هغه باند ی زموږ لوی غور نیکه اکبر په خپلو یاد داشتونوکی ډیر تینګار کاره ، ترڅو موږ پـوه شو چی هغه په کوم لوړ نظر وګورو . آیا زموږ دغروراو افتخار لپاره کوم اساس او بنیاد شته دی» لـکه څرنګه چی تاسی پوهیږئ هغه لیکی : «کله چی تیمور بایزید(۵۹) بندی کړ په ورځ یـی امر وکړ چی ده ته یی ورولی . تیمور دبایزید مخ تـه وکتل بیالـه خنداشین شو. بایزید په ځواب کی تیمورته په رټ غرور اونفرت سره داسی وویل تیموره ! ته زما په بده ورځ مه خانده . ته پوهیږې که نه چی پادشاهی او امپراتوري خلـکوته خدای تعالی ورکوي . ممکن سبا تا ته هغه څه ورسیږي کوم چی نن ماتـه رسیدلی دي .» دبایزید دي خبرو ته تیمور په پوره فکر او احترام داسی ځواب ورکړ : «زه پدې باندې له تانه ښه پوهیږم چی پاد شاهی او امپراتوري خدای تعالی خلـکوته ورکوي . زه ستا په بدبختی هم نه خاندم . خدای دې ما له داسی خندا څخه وساتي ولی کله چی ما دتا مخ ته وکتل زما سرته یو فکر راغی ، هغه داچی دغه پـادشاهی او امپراتوري باید دخدای تعالي په مقابل کی اویا ممکن په خپل ذات کی ډیر نـاچیزه شی وی . آما دخندا خبر داده چی خدای تعالی داسی بد رنګو خلکوته لـکه زه چی په یوه پنبه ګوډ او ته بدبخت چی په یوه سترګه ړوندیی بادشاهی ورکوي . »

تاسی غواړئ چې زه خپل ټول هغه کارونه چې د بادشاهۍ د ټینګیدو او پرمختګ لپاره ضروري او مهم بولم پریږدم . آیا د جګړو ارامي څخه زما یوازینی مقصد دادی چې د خپلې امپراتورۍ لمن ارته کړم ؟ زه به داومنم چې دا کار دیوه لوی پادشاه شخصیت او شاهانه روح سره وړ او مناسب دی ، او زه به د لوی تیمور له اولادې څخه نه شمیرل کیدم که چیری زما سره دا احساس نه وای او هغوي ته می میل نه درلو د لاې ماته ښکاري چې زه لاس ترزنی نه یم ناست ځکه زما پوځونه په بنګال او دکن کی کرار نه دي ناست . مګر پدې باید اقرار وکړ و چې لوی فاتحان هر وخت لوی پادشاهان نه وي . ددې فاتحانو په منځ کی زیا تره غله ډیروي . لکه څرنګه چې مونږ ئې وینو ، د دوی لوی فتحی په خپله ټو ته کیږي ، دلنډې مودی نه وروسته سقوط کوي ، لوی پادشاهان هغه دي چه لوی واجبات اجرا کړی شي په خپلو رعیتو کی عدالت ټینګ کړي او داسی نور . »

دوهمه پېښه د امیر جمله سره تړلې ده . دا به هم عادلانه نه وي که چیرې ددې لوی انسان په باره کی ژبه ونیول شي . پدې هکله یو څه باید ووایو چې اورنګ زیب د جنګ نه وروسته هغه سره څه ډول ګوزاره کوله او وروستی شپې ورځې ئې څنګه تیرولې . دې لوی انسان په بنګال کی د سلطان شجاع کار داسې ورفیصله نکړ ، لکه هغه جیون خان پټان چې دارا شکوه یې لاس تړلی دښمن ته ورکړ . یا داچې لکه د سرینګر راجه چې سلیمان شکوه یې لاس تړلی اورنګ زیب ته تسلیم کړ . یاداچې لکه سپه سالار او چالاکه سیاستمدار پښان سلطان شجاع دبحر خواته ورتنګ کړ . دې یې مجبور کړ چې منډه کړي او دځان خلاصیدو موقع یې ورکړه . لدې وروسته یې اورنګ زیب ته خپل خواجه و واستوه او خواهش یې ترې وکړ چې دده کوزنی بنګال ته ور پریږدی . امیرجمله اورنګ زیب ته ولیکل ! « کله چې جنګ پای ته ورسید ، دی ځان سترې احساسوی او هیله لري چې ښځه

اوماشومان ده ته ورواستوی. دا به دده لپاره لویه ډاډ گیرته وي که چیرې دژوند پاتې شپې ورځې دخپلواولادونو اوښځې سره یوځای تیرې کړي». ولي اورنگ زیب دومره ساده نه و چې د امیرجمله په پلانونوپوه نه شي . اورنگ زیب پوهیده چې امرجمله دسلطان شجاع فاتح څه ډول حیثیت اوشهرت غواړی. امیرجمله دیوه هوښیار میړنی بډای اودور اندیشه‌سړی په نوم پیژندل کیده . دبنگال سلطنت په هندوستان کې نه یوازې ترټولو ښه دی ، بلکه په خپل ذات کښې ډیر لوی سلطنت دی. امیرجمله دیوه پاخه پوځ په سرکې ولاړ دی چې له یوې خوا هغه ته رتې احترام لری اوله بلې خوا دده نه سخت ویـریږي . ددې نه پرته اورنگ زیب ته دډیرپخوانه دده خود خواهي هم ښه معلومه ده ، اوپوهیده چې که چیرې دده ځوی محمد امین خان دجنگ په موده کې اورنگ زیب سره دنظربند په صفت نه وای نوامیرجمله به حتماً دتاج دعوی کړې وای اوبنگال کې‌به یې ځان دآزاد واکمن په صفت اعلان کړی وای . داهم احتمال لري چې دبنگال په سلطنت به یې هم قناعت نه وای کړی. په عین‌حال کې دامیرجمله خواهش ردول هم خطرناك و . ځکه امیرجمله دا استعداد لري چې کومه خطرناکه بلوااپورته کړی لکه داکاریې چې یوځل په گولکهنده کې وکړ .

اورنگ زیب دامیرجمله خواهش‌ته ځنگه ځواب ورکړی وای. ده ته یې ښځه لور اودمحمد امین‌خان ټول بچیان ورولیږل. امیرجمله ته یې‌دامیرالامرالقب ورکړ، چې‌پدغه دولت کې تر ټولو لوړه رتبه گڼل کیږی. دالقب پادشاه ډیرو نږدې اومحبوبو کسانوته ورکوی . محمدامین‌خان ته یې دلوی بخشی‌رتبه ورکړه چې زمونږ دسپاره نظام دلوی آمرله رتبې سره تقریباً سرخوری . دارتبه دمغل په پادشاهی کې دوهمه یادریمه رتبه گڼل کیږی . ولی دارتبه سړی په دربار پورې تړی اوبیادا موقع چاته نه ورکوی چې ددربارنه بلې خواته ولاړشی . امیرجمله هم

پدې بنه پوهيږي چې اورنګ زيب دغريبي نه ځان بچ کړ. اوس نوفايده هم نه کوي چې دهغه نه خپل زوی وغواړي. اوس نوداکوشش کوي چې اورنګ زيب آزرده نکړي اوله تولو بهتره دابولي چې په «دوستي» کې دبنګال سلطنت په ګورنري قناعت وکړي. آما بيا هم هيڅکله احتياط بايد دلاسه ورنکړي. که چيرې دی نه شي کولای چې د اورنګ زيب په مقابل کې کوم اقدام وکړي نو بايد داسي فضا جوړه نه کړي چې اورنګ زيب د ځان په مقابل کې عکس العمل ته مجبور کړي. تاسی رګورئ دې دوولويوانسانونوځنګه يو دبل په مقابل کې فعاليت کاوه او يوه کال په موده کې څنګه وضع روانه وه.

اورنګ زيب پوهيده چې که چيرې دغه لوی سپه سالار په بانديتو جنګو کې مصروف نکړي نو ارو مرو به ديته لاس تير کړي چې دننه په دولت کې کومه کشاله جوړه کړي. لدې وجهې نه يې امير جمله ته پيشنهاد وکړ چې داسام بډای او قوي راجه سره جنګ شروع کړي. ددې راجه ځمکې دشمالي ډاکې نه آن دبنګال تر خليجه (٦) پورې پرتې دي. داسی ښکاري چې په خپله اميرجمله هم دانيت درلود، او فکريې کاوه چې ددې هيواد فتحه به دده لپاره دابډې افتخار دروازه خلاصه کړي. اوله بلې خوابه دده دعسکري شاهکاريو آوازه ان ترچين پورې خپره شي.

بنا پدې اساس يې دجګړې لپاره تياري ونيوله. دډاکې نه دخپل پوځ سره په کشتيو کې سپور شو او تر هغه درياب پورې يې سفر وکړ چې پدې هيواد کې بهيږي. پدې درياب کې دملوليو په حدود کې دشمال خواته چې په ځينو مواردو کې ختيځ لوري ته ميلان لري پرمخ حرکت وکړ، دازو چونې ته چې داسام راجه په لاس کې ده او يو وخت يې دبنګال سلطنت څخه رانيولې وه ځان ورساوه امير جمله پدغه چونې حمله وکړه او پنځاس ورځونه يې په لږه موده کې لاس ته

کړه.ددې چونې ستراتژیکي موقعیت اسام ته د دروازې مثال لري .دې چونې مقابل لوري نه ښاندارې ته لارځې چې داهم په خپل وارد اسام راجه هیواد ته بله دروازه ور خلاصوي.امیر جمله دغه ځای ته د ۲۸ ورځونه وروسته راغی اوپر له پسې دشمال خواته پر مخ روان و.داسام راجه او امیر جمله ترمنځ کلکه جګړه ونښته چې په نتیجه کې مات او مجبور شو چې ګړکوانو لوري ته په شاولاړشي چې دغه ځاي دده دهیواد مرکز بال کیده او شامداري نه د۴۰ میلو په فاصله کې پروت دی.امیر جمله داسام راجه پسې تعقیباوه دهغه په منډه ورپسې روان او په پنځوورځو کې یې دښار شاوخواته ځان ورساوه.داسام راجه داموقع پیدا نکړه چې په ګړکوانو کې ځان محکم کړي ،بلکه مجبور شو چې دامیر جمله دلاسه دسلطنت غرونو ته پناه یوسي.ګړکوانو دشامداري پشان امیر جمله چور کړ، او ډیر ثروت دده لاس ته ورغی. دا ډیر لوی اوښکلی ښار دی چې په لویه پیمانه تجارت پکې کیږي.ددې ښار ښځې دبې ساري ښکلا له مخې دنورو دښارونو سره جوت فرق لري .ولې دامیر جمله بدقسمتي ته ګوره چې دټاکلی مودې ته مخکې دشیګرو موسم شروع شو.دلته شیګرې ډیرې درنې اوتقریبا درې میاشتې دوام کوي او تردې اندازې رسیږي چې یوازې په جګو ځایو کې کلې داو بونه پاتې کیږي اونور په اواره کې ټول لاندې کوي. دې ګنډواو اوږ دوشیګرو امیر جمله په سختو مشکلاتو کې ایسار کړ.راجه به دغرونو څخه داسې کسان رالیږل چې دکلیو درك ورته معلوم و او په لنډه موده کښې ئې وکولای شول چې کلي دخوراکي موادو ذخیرې تش کړي. دامیر جمله فوځ اګرچې زیاته دارایې لرله ولې دخوراکي موادو له پلوه سخت په تکلیف شو. ترڅو دشیګرو موسم پای ته ونه رسید ترهغې فوځ نه شوای کولای چې دځای څخه پر مخ یاپر شا ولاړشي .

مخې ته دغروتوله امله فوځ نه شو تلای ، ځکه چې پدغه غرونو کې تلل اسانه خبره نه ده دبلې خوانه ګڼې شیګرې او ختې ، دریم داچې داسام راجه په خو ځایو

نو کې هغه لارچې شاهداری ته ځی له کاره ایستلی وه. ددی ټولو موانعو په نتیجه

کې امیر جمله مجبور شو چې دشیگرو ټول موسم

تیر کړي. ددې موسم دخلاصیدونه وروسته امیرجمله لیدل چې دده فوځ دلوږې نه

دمړ ژواندی حالت ته راغلی، ډیر ستړی او رټ په تنګ شوی دی. لدې وجهې

نه یې دمخکې تګ نه ځان وژغورلو او بیرته راستون شو. ولی بیرته راستانیدل درمره

زیاتو مشکلاتو او زحمتونو سره ترلی وو، چې له یوې خوا ختې دبلې خوادخوراکی

موادو نشتوالی، دریم دراجه له له خوا تعقیب دفوځ وضع رته وخیمه کړي وه.

که چیرې دامیرجمله په ځای بل څوک وای چې صبر او تحمل یې لزوای اونه یې

شوای کولای چې فوځ نظم وساتی نو بې شکه ټول فوځ به یې تباه او ځان

بهیې ورک کړی وای. امیر جمله ددې مشکلاتو سره‌سره په ډیر لوړ نوم او زیات

ثروت سره راستون شو. ده دانیت درلود چې په راتلونکی کال کې بیاهغې خواته

لښکر کښې وکړي اوهم‌یې دافکر کاوه چې دده تینګ فوځ چې په‌ازو کی اچولی

دی دکال پاتی برخه بهد اجه په مقابل کې مقاومت وکړي. آما دده وجود چې

ډیرو مشکلاتو زپلی اوله کاره ایستلی و، آیاکولای شول چې ددې ستونځو په‌مقابل

کې مقاومت وکړي؟ داچې راستون شو دده‌په‌فوځ کې دیزنتري (نس‌خوزی)ولګیده

په خپله دامیر جمله وجود هم دفولادو څخه جوړشوي نه دی هم دې مریض‌ونیواو

مړشو. داسی ښکاریده چې تقدیر غوښتل اورنګ زیب دعادلانه‌ویری نه را خلاص

کړي،زه وایم چه «عادلانه ویره» دا ځکه هغه چاچې دغه لوی انسان پیژندلی او د

هندوستان وضع ورته معلومه‌وه‌نوحتمأئی ویل چې اورنګ‌زیب‌اوس دبنګال بادشاه‌شو.

حتی په خپله اورنګ‌زیب ونه‌کولای شول چې پدې باره‌کې دخپلې نظر بی‌جوتولو نه

ډډه وکړي. ده په ښرگنده دټولو په‌مخکې محمدامین‌خان ته وویل:

«تاپلارله لاسه ورکړ او ماتر ټولو لوي او خطرناك ملګري کوم چې ماپه

ژوند کی لاره». په همدغه گړۍ کی اورنګ زیب داکوشش ونه کړه چی محمد امین خان نه داځ گیرنه رر کړي. او یا دا ورته ووایی چی دی باید داورنګ زیب لپاره دخپل پلار ځای ډك کړي. یا لکه څرنګه چی توقع کېده دده معاش کم کړي ، دمرحوم امیرجمله د دارایی پهلټون پسی لګیاشي بلکه اورنګزیب بیاله سره دده منصب دبخشي په صفت تایید کړ اودخپل پلار دټولی هستی وارث یی وټاکه .اګر چی ددې هیواد دمعنی له مخی اورنګ زیب کولای شول چی دامیرجمله ټول مال او جایداد په خپله قبضه کړي .

دریم دښایسته خان موضوع ده. کله چی اورنګ زیب دسلطان شجاع مقابلی لپاره کاجوي ته روان شو ښایسته خان یی داګرې ګورنر مقرر کړ. بیایی د دکن ګورنر اوهغه ځای عسکری قوماندان او بالاخره دامیرجمله دمرګ نه وروسته دبنګال ګورنر اودهغه ځای عسکری قوماندانی هم ورپه غاړه کړه ، اودغه لقب امیرجمله هم درلود مونږ په خپلو خبرو کی داتکی یاد کړ چی ښایسته خان داورنګزیب ماما و ، اوده وکولای شول چی په خپلو تو طیئو مشورو ، خوږې ژبی او تیز قلم اورنګ زیب سره مرستی وکړي. آما دابه دانصاف نه لرې وي که چیرې دده لوړ نوم او نیت په باره کی چی دګورنرۍ په موده کی یی په سر کی ګرځیده هیڅ ونه وایو. امیر جمله ممکن دسیاست له مخی یادبل خیال په اساس نه غوښتل چی دښایسته خان پـه شان اقدام وکړي. ددې خبرې تفصیل به زه وروسته ورکړم چی تاسـي نـه یوازې دبنګال اوداراکان سلطنتونو دګذشته اوحال سره اشناشيء. ددې سیمو په حال پوهیدل ډیر سخت ، اوتراوسه پورې هیچا ونه کولای شول چی دهغه په حقیقت پوه شي.زه غواړم په همدې موضوع باندی لږتم شم ځکه چی دزیاتی توجه وړ د . .

کله چی دښایسته خان داقدام په مقصد او اهمیت پوه شو اودا تصورځان ته حاصل کړو چی هلته دبنګال په خلیج کی څه روان دي ،نو باید پدې تکی هم خبر

شو چې داراکان او ماکو په سلطنتونو کې د ډېرو کلونو راپدې خوا یو شمیر پرتګالیان په دایمي صورت سره ژوند کوی. دغو ی سره یو زیات شمیر عیسوي مریان، د وه رګه مریان ارنور د بیلو بیلو ځایو پرنګیان یو ځای شوي دي. دغه ځای د فراریانو لپاره یو ډول پناه ګاه ؤ، چې د ګوا، سیلون، کوشین (٦١) مالاکې، او د هندوستان د نورو ځایونو څخه په کومو کې چې پخوا پرتګالیان اوسیدل را تښتیدل. دا هغه کسان وو چې ټول ژوند یې په فرارۍ کې تیر کړی دی، د وه درې وار یې طلاقونه اخیستي دي، یا قاتلان دي.

لنډه دا چې د ټولې نړۍ جنایتکاران دلته په ډیره خوښۍ سره استقبالیدل. دوی داسې د نفرت وړ ژوند تیراوه چې د یوه عیسوي لپاره د ننګ وړ دی. تردې چې که یو بل به یې سره ښکاره کړل کوم سزا به یې نه لیده. د دوي په منځ کې وژل، مسموم، حتی د خپلو روحانیونو سره ټول یو عادي کار و. د دوي او روحانیونو په منځ کې کوم توپیر نه لیدل کیده. داراکان پادشاه چې د مغل څخه پر له پسې په خطر کې و، دوی یې ډیره د اروپشان په خپل سرحد کې د چټاکونګ (٦٢) په بندر کې ساتل. دوی ته زیاتې ځمکې ورکړ شوې وې او د خپلې رضا ژوند ته یې خوشې کړي و. د دوی معمولي مشغولیتا او پېشه داړه ماری او دلارې وهل و. دوي په خپلو کوچینو بېړیو کې چې ګالیپاس نومیږي په بحر کې، یوه خوا بله خوا ګرځي د ګنګه دریاب په شاخونو او کانالونو ورننوځي. د کوز بنګال تر ټولو جزیرو ته تیریږي، او کله کله د مسیره سره سم د ٤٠ نه ٥٠ لیوړې پورته ځي. کلیو په اوسیدونکو، جرګو بازارونو، اخترونو، د غریبو بت پرستانو په وادونیو او ددې هیواد په نور خلکو نا بیره حملې کوي. په ډیره بې رحمۍ سره نیولي شوي کسان نرښځې، لوی او واړه نور هغه څه چې ځان سره وړلای شي وړي او پاتې شیان له یوې مخې سوزوي. همدا وجهه ده چې په اوس وخت کې د ګانګه په خوله کې ښکلې جزیرې بالکل خالي دي

یو وخت دلته خلک اوسیدل اوس دلته بې له وحشي حیواناتو څخه بل ژوندی ساری نه شيء پیدا کولای .

دا ډول مریان چې دوی له هره ځایه پیدې غیر انساني صورت سره راوستل ، دوی څه ورسره کول ؟ دوی بې شرمي او « زرورتوپ » نــه هــم کار اخستلای شو چې لاس په لاس دغه مریان سبامندیی ته راوباسي پهخپلوزامنو ، پلارونو باندي چې پرون ددې داړه مارانو دحملې ته تښتیدلي ، یاپه ځنګ کې پټ شوي ور ، آمادې وحشیانو نه پیژندل چې داخو هغه کسان دي پرون یې ددوي نه ځانونه پهمنډه خلاص وړي وو ، خرڅ کړي . هریوه کوشش کاوه چې خپل پلاریامور چې پرون ددې وحشیانو په لاس کې کښیوتل واخلي . دمریانو پاتې برخه یې ځان سره دکار لپاره ساتل . دوي یې مجبورول چې خپل دین یعنی عیسویت ورباندې ومني . دوی یې داړه مـاران تـربیــه کـول ، دایــې ورښـودل چــې څــنګه دیــل وینې توبــې کړي یابه یې په پرتګالیانو باندې په ګوا ، سیلون ، سانتوچې ، اونوروځایونو کې رخول ، یابه یــې دبنګال اوخوګلي په پرتګالیانو باندې چې هلته داورنګ زیب ماما په اجازه پراته دي خرڅول . جهان ګیرد تجارتي روابطوله املهاوهم لدې وجهې نه چې دبحري داړه مارانو په مقابل کې یې دبنګالخړیچ ساتنه پهغاړه اخیستې وه ، عیسویت ته یې دتحمل په نظر کتل . دغه تجاوت چې دګال جزیرې ، نږدې د داس پالما س دماغې پهشاوخوا کې روان دي ډیر په زړه پورې دي. همدلته بحري غلو دهغو پرتګالیا نو انتظار یوست چې بیرې به یې د ارزان بیه مریانو څخه ډکې کړې وې . (ځینې نورو اروپایانو د پرتګال د سقوط نه وروسته هم دغه راز عمل کاوه) . دې رذیلانو به ویل او حتی دځان صفت به یې کاوه چې دوی دومـره شمیر عیسویت ته رواړول ، ، چې په هند کې عیسوي مشیونرانو دلسو کالولو په موده کې خپل مذهب ته ګرځول. دا باید رویل شي چې دا ډول متدپیر دتعجب وړو. دغه

داړه ماران ددې باعث شول چې شاهجهان، چې نسبت خپل پلارجهان ګیرته زیات جدي مسلمان و، دقــهر او غضب ښکار شي ازویتو [(ملحدینو) روحانیونو او هغه مشیونرانوته چې د پښوانه په اګره کې اوسیدل برابره کړي. شاه جهان په خپل امر نه یوازې په لاهور کې دعیسویانو ډیره ښکلې کلیسا چې دجهان ګیر په مهربانۍ سره جوړه شوي وه (پدې کلیسا باندې ډیر لوړه مانۍ جوړه شوې وه چې دزنګونو آواز به یې په ټول ښار کې اوریدل کیده) ورانه کړه بلکه په خورګلي کې هم دعیسویانو تعقیب شروع کړ. دشاه جهان سره نوره حوصله نه ره پاتې چې دغه عیسویان د بحري داړه مارانو سره په ګډه عمل ته پریږدي. ځکه دهر عیسوي کور د مریانو څخه ترېزې پورې ډک و، او دا ټول دشاه جهان رعیت وو. دوی دشاه جهان دلاسه دافلاس(۶۳) درجې ته ورسول شول. لومړی یې په تهدید او نوازش سره دعیسویانو څخه دومره پیسې و شکولې خومره چې یې کولای شول. بیایې پدې بهانه چې دوي د شاه جهان د امر په مقابل کې دنا معقولیت نه کاو اخیستی دی او د هغه د اجرانه یې انکار کړي دي دوی محاصره او امر یې وکړ، چې ټول اګرې ته راولي. حتی د دوی ماشومان، روحانیون او راهبان پدې ډله کې راوستل شول چې شمیر یې څو سوو کسو ته رسیده. دغه داسې پیښه وه چې ویل یې په ژبه نه راځي او تکي په تکي د واویلون بند ته ورته وه. په اګره کې یې مریان کړل یې مخې ښځې او پیغلې یې په حرمسراي کې وتړلې، بوډاګان او نور یې بیلو بیلو امیرانوته ورکړل، هلکان یې سنت کړل، دلویانو زیاته برخه دویرې او ترس نه چې ممکن دهیل تر ښوونې لاندې کړي یا داچې رنګارنګ وعدې ورکول کیدې دخپل دین نه انکار وکړ، ولې دا هم رښتیا ده چې ددوي په منځ کې یو څو کسو راهبانو سخت مقاومت وکړ ددې نه پرته په اګره کې میشو نران چې تر سخت فشار لاندې وو، او په خپلو کورونو کې دبندیانو په شان ګوذاره ورسره کیده. وروسته یې دا موقع پیدا کړه (ځینې د

ملګرو په مرسته او ځینې نور دپیسو په وسیله) چې زیاته برخه یې ځانونه خلاص کړي، ګوا او نورو ځایونو ته چې هلته پرتګالیانو نیولي و، ورپورې شي . دغو سمندري داړه مارانو دخوګلي د سپیره والي نه څه موده مخکې دګوا د بادشاه نایب ته دا پیشنهاد وکړ چې دپرتګال پادشاه لپاره دا راکان ټول سلطنت تر قبضې لاندې کړي ولې ده لکه چې ویل کیږي دغه پیشنهاد دغرور او کینې له مخې رد کړ، ولې نه غوښتل چې ددې داړه مارانو مشرته چې زښت ډیر قوي او مشهور شوي و، او حتی دپادشاه دیوې لور سره یې واده هم کړی و، مرسته وکړي . دپادشاه نایب نه غوښتل چې دغه لوي کار د باستیان کوشانو (٦٤) غونډې په بې نسبه سړي سره ترسره کړي. دا دتعجب خبره نه ده ځکه هغه پرتګالیان چې په هندوستان کې پراته دي د همدې علتونو له مخې یې ډیر قیمتي چانسونه دهغو پرتګالیانو پشان چې په جاپان، پیګو، حبشې او نورو هیوادونو کې پراته دي له لاسه ورکړي دي . ممکن دادې وجې نه وي چې دوي ته خدای تعالی عادلانه په قهر شوی دی، لکه څنګه چې دوی په خپله هم پدې اعتراف کوي او په نتیجه کې دوی ددښمنانو ښکار شول . په هندوستان کې دپرتګالیانو حثیت دومره لړزیدلی دی چې حد نه لري . زه نه پوهیږم چې دا لړزیدلی حثیت په بیا پورته کړي که نه . خو دا معلومه ده چې دوی پخواله هغه چې دې چټلی ته راورسیږي ټول د دوی په مخکې لړزیدل . دوي په مړنتوب، نیک خویې او شاهکاریو کې دټولو نه وتلي وو، ټینګ عیسویان وو، بې حده دولتمن او دهند ټولو حاکمانو ددوی دوستي ته سترګې په لاروې . همدې داړه مارانو به هغه وخت کې دسندیف جزیره چې دګانګه دریاب په خوله کې پرته ده او ددې دریاب تصرف لپاره ډیره مهمه او ګټوره نقطه ده قبضه کړه . همدلته مشهور راهب فراځوان دڅو کالونو په موده کې دیو[5] کوچنې امیراتور غونډې رول لوبا وه او بیا خدای پوهیږي په کوم ترتیب سره وکولای شول چې دچړنې دقوماندان څخه ځان تیر کړي . همدغه

داره ماران بیاداکی ته راغلل چی له هغه ځایه په خپلو بیړیو ګالیپاس ـ و کی سلطان شجاع اراکان ته یوسی . لکه څنګه چی مونږ مخ کی وویل دوی وکولای شول دسلطان شجاع څو صندوقونه مات کړي او دهغه څخه زیات شمیر قیمتي ګانـــی غلاکړي . څه یی خرڅ او زیانه برخه یی په اراکان کی تقریبامفت له لاسه ووتل . ځکه ددې قیمتي ګاڼو زیاته برخه دهغو چالاس ته ورغلی و ، چی هغوي اساساً د دوي په ارزښ نه پوهیدل . دغه قیمتي ګاڼي تقریباً ټول دهالنډیانو لاس ته ورغلل . دوي دې چاهلانو غلوته ویل چی ددوي الماس نوم دي . او کوم قیمت چی دالماسو په مقابل کی ورکول کیږي هغه اساساً دکلکوالماس بیه ده . لنډه داچی دوي څرګاله پرله پسی په بنګال که مغلوته زحمتونه ورکول ، هغوي بی مجبورول چی هلته په دایمی صورت زیات شمیر محافظه کاران په ټولولا روکی ودروي . زیات شمیر پلي عسکراو یو کوچنی پوځ دګالیپاسو بیړیو سره ددوی دحملو په مقابل کی هلته وساتی . ولی ددې سره سره دوی سخت خطرناك چورونه او داره ماری کولی . تردې اندازې لکه چی ماوویل آن دهیواد منځ ته به دننه ورننوتل ، دمغل په پوځ باندی به بی ملنډې وهلی او په نتیجه کی دومره زړورماهراو دومره دوسلی په استعمال کی تکړه شول چی څلور و پنځو کسو دمغلو په ګروپیزو بیړیو باندې چي شمیر به یی ۱٤ ـ ۱۵ ته رسیده حملی کولی په پای کی به فتح هم ددې داره مارانو وه . مغل به بی چور یابندې اویایی له یوه مخه دبحر تل ته وغور ځول . بنا پسته خان ټوله توجه دې داره مارانو ته راو ګرځوله . کله چی دوی بنګال نه راکوز شونو دافیصله یی وکړه چی هیواد ددې طاعون نه چی دډیري زمانی راهیسې خوایی دافلاس خواته را کشوي خلاص کـــړي . ده دانیت درلود چی لـــدې کاره وروستـــه مـــخ په وړاندې ولاړ شـــي او دارا کـــان پـــه پادشاه حمله وکړی . داورنګ زیب امرهم همداسی وچی غوښتل یی دسلطان شجاع او دده دټولی خلیخانی دوی بدل ځنی

واخلی دکوم سره چی هغه بادشاه په ډیره بی رحمی او ناځوانمردی سره مقابله وکړه او دی غله بادشاه ته داربښیی چی دشاهي کورنی غړي په هرډول شرایطو کی چی وي، وي به، ولی دوینو تو یول یی نابخښونکي گناه ده.

ارس به پدې خبرې وکړم چی ښایسته خان څرنگه خپل پلان تر لاس لاندی ونیو. دی ښه پوهیده چی دبنگال نه ترا راکانه پورې سپاره پوځونه دوچی لارې نه بیول نه یوازې ممکنه خبره نه ده بلکه دپلی پوځ بیول هم هلته اسانه خبره نه وه ځکه په مخ کی زیاتی ویالی، کانالونه دریابونه، دسرحد سره بالکل نژدې بهیږې ددې نه علاوه دغه داړه ماران چی مخکی مونږ خبره وربانده وکړې پوره قوي دي او کولای شي چی دبحري لارې نه دپوځ او مال مانع شی. لدې کبله ښایسته خان دا فیصله وکړه چی دې پلان ته دهالنډیانو توجه را جلب کړي.

دې کار لپاره یی خپل سفیر باتا ویاته روان کړ او داسی ورته وویل چی په معلومو او څرگندو شرایطو سره دکمپنی جنرال سره ترون لاس لیك کړي چی دگډو کوښښونو په مرسته دار اکان ټول سلطنت قبضه کړي.

باتووي جنرال پوهیده چی دا کار کیدونکی دی او دپلی خوا به دا امکان هم ورته پیداشي چی په هند کی دپرتگالیانو حیثیت بیخی تباه کړي او هم به کمپنی لدې درکه زیاتی پیسی او دولت لاس ته کړي.

ددې مقصد په اساس یی دوې نظامي بیړی بنگال ته واستولی چی دمغلو دپوځ راوړلو لپاره زمینه مساعده کړي. پخواله هغه چی دهالنډیانو نظامی بیړی راورسیږي دادي وگورئ ښایسته خان څه وکړل: ده څولږي بارو ړونکی بیړی او زیات شمیر گلیاسی بیړی دپوځ وړلو لپاره تیاري کړې. دبحري غلو مخه یی وترله او هم یی پرتگالیان داړه ماران داسی وپوهول چی گویا اورنگ زیب کوشش کوي دار اکان بادشاه په مقابل کی جنگ وکړي او دهالنډیانو ډیر قوي

پوځ را نږدې کیږي او دوي ته(پرتګالیانو)ته داموقع ورکوي چې دخپلو ماشومانو خیلخانو په آینده باندی دمعقولیت له مخی ښه غور وکړي. که چیرې دوی وکړای شي چې داراکان بادشاه نوکري خوشی کړي او داورنګ زیب نوکري غوره کړي نوښایسته خان به ددوي لپاره ښه شرایط برابر کړي . هرځومره ځمکې چې غواړي په بنګال کی به یې هغوي ته ورکړي اوضمناً دموجوده معاش په اندازه به اورنګ زیب دوي ته دوه چنده ورکړي. دامعلومه نه وه چې دې دعدو اوتهدیدونو ددوي په ماغزو تاثیر وکړ یا داچې په تصادفي ډول پدې وخت کښې دوي داراکان بادشاه یو مامورو واژه او دسزا څخه وویریدل. واقعیت چې هر ډول وي وي به ولی دا باید وویل شي چې دوي په لومه کی ولویدل اوپه یوه رڼا ورځ په دوي باندي داسې ویره ولویده چې دځان خلاصولو لپاره په ۴۰ــ ۵۰ ګالبیاسو کی کښیناستل دبنګال په لوري ښایسته خان ته راوخوځیدل. په پرتګالیانو داسې ترس راغلی وچي یوازې دماشومانو اوښځو دخلاصون په فکرو نوریې هیڅ له ځان سره بیرې یوته پورته نه کړل ښایسته خان دوی په خلاصه غیږ استقبال کړل او دمهر بانیو نوازشونو باران یې ور باندې شروع کړ. ټولوته ئې په دکن کی ځای ورکړ پوره لوړ معاش یې ورته حواله کړ، ولی داستراحت موقع یی ورنکړه لاس یې دخپل فوځ سره یوځای کړل دسندیف جزیرې محاصرې لپاره یې چې داراکان بادشاه په تصرف کی وه، روان کړل. هغه ځایه ټول فوځ پلی اوسپاره چیټا کونګ ته ور پورې وتل. پدې وخت کی دهالندیانو دوې نظامی بیړۍ هم را ورسیدې آما ښایسته خان اوس پدې فکر رچې دهالندیانو دمرستې نه پرته کولای شي په ډیره آسانی سره دښمن مغلوب کړي دهالندیانو دبیړیو عمله یی په ډیر ممنونیت سره رخصت کړه. دغه دوه بیړۍ دخپلو کپتانانو سره ماپه بنګال کی ولیدې، ولی ښایسته خان په کور ردانی اوسوغاتو هیڅ خوشحاله نه و .

دبحري غلو په حمله دومره باید وویل شي چي اوس کله چي ددوی ښځي ماشومان دښایسته خان په لاس کي دي نو داتمه ورسره نشته چي بیا به یو وخت هغه پخواني ځای چیتاکونګ ته ورستانه شي. دوی اوس دښایسته خان پکار نه دي. ښایسته خان په خپلو عدو چي دوي ته ورکړې وی ملنه ې وهې دوی سره اوس داسی رویه کوي کومه چي لازمه وه. په میاشتومیا شتوبی تنخـواه ځنډوي، مـر دار او خاینان یې بولی. داځکه چي دوی داعتماد ورنه دی، داځکه چي دوی هغه څوك په میدان پرېښود. دکرم چي دوی په کلونو مالګه خوړلې وه. تاسي به اوس ووینۍ چي ښایسته خان ددې پستانو کار څنګه ورتمام کړ، چي هر رخت به یې کوز بنګال تالا کاوه. دابه ورو ستـه وګورو چي دار اکان بادشاه په مقابل کی دښایسته خان پلانونو سره بخت څومره ملګر تیا کووي.

څلورم داورنګ زیب د وو ځامنو سلطان محمود اوسلطان معظم حادثه ده لومړی خولاتر اوسه دګوالیار په کلاکي بندي ساتل کیږی آما سړی په هغه آوازو باور ورکړي چي دخلکو په منځ کي خپرې دي، نو اورنګ زیب نه غواړي ده ته پولست ورکړي. بلـکه عادی څښاك چي دهغه ځای بندیان یې په څښلو مجبوریږي ده ته هم ورکول کیږی. آما دسلطان معظم په باره کی دا باید وویل شي چي دی هـر وقت خیر او تعدل سیمبول ګڼل کیدای شي. ولی داجوته نه ده چي دی په کرمومهمو توطیئو باندې لګیادی که نه. کله چي اورنګ زیب دمرګ په حال کي و، آیا ده دخپل زوي څخه کوم داسی کار ولید که نه چي شك راپاروي. یا دا چي اورنګ زیب ممکن غوښتل ده ده زړ ور توب او اطاعت از مویښت کړي. په هرصورت. یـوه ورځ اورنګ زیب دټولو امیرانو په حضور کی سلطان معظم ته امرو کړ چي د غرونـو څخه راکوز شوی زمری مرکړی کوم چي کلیو ته ډیر تاوانونه رسوی. ولی دا امر یې ورنکړ چي ده ته لوی جالونه ورکړي چي عموماً دداسی خطرناك ښکار په مقابل

ور څخه استفاده کیږي دښکار لوی آمر غوښتل چې فوراً سلطان معظم ته جالونــه ورکړي اما اورنګ زیب هغه ته داسې وویل: «هغه وخت چې دی شاهزاده وپداسې وختونوکې یې بې له وسایلونه کارونه کول.» دسلطان معظم بخت ته ګوره چــې زمری په آسانی سره ښکار شوتش دده څوکسانو ټپونه واخستل اوخو آسونه ئې پکی مړه شول. دزمري نیول دسلطان معظم لپاره هم بې خطره نه و، ځکه چي زخمي زمری دده دپیل په سر باندی ورټوب کړ چې نږدې وپخپله ده ته کلې تاوان ورسوی. ددې پیښې نه راپدې خوا اورنګ زیب دسلطان معظم پدې میړانه باندی سترګی نه پټوی حتی ده ته ئی د دکن اداره پــه لاس کـــی ورکــړه آما دا بایــد هیـــره نه شـــي چـــی ددې منطقی محدود قدرت اوله هایدات اورنګ زیب ته داد ګرینه ورکوي چی دده څخه هیڅ خطراحساس نکړي.

پنځم دکابل صوبدار محبت خان پیښه ده اورنګ زیب بالاخره دی لــدې ولایت څخه ویوست. محبت خان یې دمهربانی له مخې عفو کړ، ځکه اورنګ زیب نه غوښتل دومره شجاع عسکري قوماندان چې په ډیره میړانه سره یې دخپل نیکوکار پادار شاه جهان څخه دپاره کو له له لاسه ورکړي. اونګ زیب دجې سامسنګ په ځای دګجرات صوبه دار وټاکه، اوجې سامسنګ یې دکن تــه دجنګ لپاره روان کړ. حقیقت دادی چې دمحبت خان رټ قیمتی سوغاتونه روښن آرابیګم اوپه خپله اورنګ زیب ته چې ۱۵ ۱٦ زرو پــوري طلایی روپی کیدې اوهمدا دول ایرانی اوښان اوآسونه چې په دغه سوغات کی شامل وو، دده په مقرری کی بې تأثیره نه و. دکلمهار سلطنت چې دکابل صوبی په مقابل کی پروت دی اوس دپارس په لاس کی دی زه غوارم دلته په یوڅو کی کرښو کی دهغه سلطنت په هکله خبری وکړم ځکه زما په فکر دالندې خبرې به تا یخ لپاره ګټورې اوهم به دامکان پیدا شی لکه څنګه چی لازمه ده دهغه وطن سره لوستونکی اشناشي. دغه سیمه دهندوستان او پارس دوار

لپاره دعلاقې ور منطقه ده زما په فکر دپارس او هندوستان انترستونه کندهار په باره کې دهیچا لپاره واضح نه دي کندهار محکمه او مهمه کلا ده چې ددغه ښکلې او رټ شتمن سلطنت مرکزدی . دغه محکمه کلا په خپله هم کندهار نومیږي. پدې وروستو پیړیو کې کندهار دمغلو او پارس ترمنځ دلویو جنگونـو سبب شو . ځکه دواړو وخواوو دکندهار دعوا کوله دهندوستان لوي پادشاه اکبر په زورسره کندهار دپارس څخه راونیو اودخپل ټول ژوند په موده کې یې کندهار په لاس کښې و.

شاه عباس دپارس مشهور بادشاه داکبر زوی جهان گیر نه کندهـار ونیـو .

دشاه جهان په وخت کې کندهار بیا دپارس دلاسه ووت شاه جهان البته کندهار دقوې په زور سره نه، بلکه دکندهار گورنر علی مردان خان دخیانت په مرسته دکندهار کلا لاس ته کړه او وروسته په خپله علی مردان دخپلو دښمنانو دتوطیئو له ویرې نه د مغلو خواته راتیر شو. لدې پیښې نه څه موده وروسته کندهار (٦٥) بـیا محاصره شو او دشاه عباس زوی دمغلو څخه خلاص کړ. له دې مودې وروسته بیا

بیا دوځله کندهار دشاه جهان له خوا محاصره شو آما دښار په فتح بریالی نه شوه لو مړي ځل ښار پدې سبب فتح نه شو، چې دایراني امیرانو په منځ که چې دمغل سره نوکري کوي ډیر اتحاد نظر موجود، او هم یې په پارس باندې زړه خپه کیده دا ایراني امیران

چې دمغلو نوکري کوي په دربار کې له نورو ټولو امیرانو څخه قوي دي دا چې دغه ټول ایراني امیران دپارس پادشاه ته ډیر داحترام په سترگـه گوري اردکـندرهار دمحاصرې په وخت کې دغو ایراني امیرانو په گډه سره ډیر سست کار کاوه او نه یې غوښتل چې راجه روپ پسې ولاړشي کوم چې دغرونو له خوا په ښار ورغی او نږدې و چې دښار په دیوال باندې بیرغ ودروي .

دوهم ځل داورنگ زیب کینه اوحسد ددې بـاعث شول چې کندهار فتح

نه‌شي ځکه هغه ونه غوښتل دهغه کندهار وخخه تيرشي چې مونږ فرنګيانو، فرانسويانو انګريزانو، پرتګاليانو او جرمنيانو په توپونوسره جوړ کړي و .

داورنګ زيب کينې او حسد هم دليل در لود . هغه نه غوښتل چې د کندهار دفتحې نوم د دارا شکوه په‌شهرت وراضافه کړي ، چې ددې اقدام مبتکر ګڼل کيده، او پلدې وخت کې دخپل پلار شاه جهان سره په کابل کې ناست و . ددې وروستيو کورنيو جګړونه څو کاله دمخه شاه جهان غوښتل چې دريم ځل کندهار محاصره کړي ، ولې ددې فکر څخه امير جمله منع کړ او دا مشوره‌يې ورکړه چې خپله قوه ددکن خواته متوجه کړي . په‌خپله علي مردان خان‌شاه جهان ته د کندهار د محاصرې مشوره نه‌ور کوله او هغه ته يې دا څو ټکې داسې وويل چې زه يې عيناً دلته راوړم .

«اعليحضرتا ! که‌هلته زما غوندې خاين نه وي کندهار به‌هيڅکله فتح نه کړې آيا تاسو څه خيال لرئ چې هيڅ ايراني ځان سره بونه ځي ؟ »

بالاخره اورنګ زيب‌هم لکه نوروپه وروستيو کلونو کې د کندهار محاصرې لپاره تياري نيوله . دا معلومه نه ده چې دپارس پادشاه په ليکونو کې اورنګ زيب توهين شوی وکه نه ، آماده دپارس سفير تربيت خان سره تحقير آميزه رويه کوله هغه يې توهيناوه ، کله چې دپارس بادشاه دمرګ خبر اورنګ زيب ته راورسيدده دخپل نيت څخه يې لاس واخيست او ويل يې (البته دا ديقين څخه ډېر ليرې‌ده) دی نه غواړي دپارس نوی بادشاه سره چې بالکل ماشوم دی وجنګيږي . اګرچې شاه سليمان ته چې تخت او تاج په ميراث رسيدلی او زما په خيال ۲۵ کلن ځوان دی .

شپږم دهغو کسانو خبری وی چې اورنګ زيب سره يې په پوره وفاداری نوکري کوله او تقريبا ټول دده له پاملرنې نه لويې ته رسيدلي وو . په خپله اورنګ

زیب دوي ته لوړ منصبونه ورکړل دمثال په طور د ده ماما شایسته خان چې لوړي یې ددکن گورنر او عسکري قوماندان مقرر کړ او بیایې د بنگال گورنر په حیث وټاکه . میر خان یې دکابل صوبدار ، کلیل الله خان دلاهور گورنر ، میربابایې په اله آباد کې ، لشکر خان په پټنه کې د الله ویردي خان زوي چې پخوا یې د سلطان شجاع سره نوکري کوله دسند گورنر ، فاضل خان چې په خپلو مشورو او چالاکیو یې اورنگ زیب سره زیاتې مرستې وکړې د خان زمان رتبه چې دشاهي کورنی لوی امر باللی کېږي ، دانشمند خان ددیلی گورنر . . . وټاکل . آما څرنګه چې دانشمند خان یا په علوموا و یا په خارجي کارونو پورله پسې مصروف وي ، نو اورنگ زیب د خاص احترام او امتیاز له مخي چې هغه ته قایل شو دا اجازه ورکړل شوه چې ه پادشاه دستري مه شي لپاره هره ورځ دوه ځلي یا دوه کرتی مجلس ته حاضر نه شي او د تنخواه څخه به یې هم څه نه گرځول کیږي . دې مجلسونوته ورتګ د هیواد د هنعتی له مخیضروري دي . که چیرې بل کوم امیر حاضرنه شي نو د تنخواه یوه برخه به یې دغیر حاضري له امله گرځول کیده .

دیانت خان یې دکشمیر گورنر وټاکه . کشمیر یو کوچنی سلطنت دي چې فتح کول یې تقریبا نا ممکن دي وای اکبر بادشاه هغه په چالاکی سره لاس ته کړ کشمیر دهندوستان یو کوچنی جنت دی چې څرنته خپل تاریخ لري او په خپله ژبه سره لیکل شوی دی . زما سره دکشمیر تاریخ مختصره ترجمه په پارسی ژبه شته چې دجهان گیر په امر سره ترجمه شوی و . دد غه دولت حاکمان ډیره پخوانی اوزده سلسله لري او کله کله دومره قوي کیدل چې هندوستان به یې ترسیاونه پورې نیوه . نیابت خان چه دکاجوي او سمانگر په جگړو کې د اورنگ زیب په طرفداری پوره میړانه ښودلی وه

له کشمیره بدل کړ. دا به ور وسته نه وي که چیرې ځو ك بادشاه پدې ملامتوي چې ولې چې دده دخدمتونو مجرا ور نکړه. دجیون خان او نظیرخان په هکله مونږ دو مره ویلای شو چې لو مړي دخپل «خدمت» بدل بیاموند، آماده وهم سړي په باره کې هیڅ معلومات نشته چې هغه سره څه ډول معامله وشوه.

دجسوانت سنګ او چې سنګ دحال دتشریح په باره کې لږ مشکلات شته دي. زه غواړم چې دهمدغه شیانو ته لږ تفصیل ور کړم. دبیجا پور یو بت پرست باغي و کولای شول چې دبادشاه یو څو مهمې چونې او بحري بندرونه قبضه کړي ددې سړي نوم سیواجي دی چې سیوا دباد شاه معنی ورکوي. دېرمیړانی بې اندازې محتاط زړه ور او منتها تشبثکاره انسان دی. ده په دکن کې دشایسته خان لپاره دومره سرګردانی راپورته کړې چې دا سرګردانی دبیجا پور راجه نه چې دهغه ټول پوځ او راجه ګانو سره چې زیاتره دضرورت په وخت کې په یوه مخاذ کې دریږي هم زیاتي وي دسیواجي زړ ورتوب دې درجې ته ورسیدچې باوجود ددې چې شایسته خان په اورنګ آباد کې ځان سره قوي پوځ او زیاته خزانه لرله، ولې بیاهم ددې سره سیواجي غوښتل چې هغه په ډاك غلا کړي. سیواجي به بې شکه خپل مرام تر سره کړی وای که چیرې افشاء شوي نه وای. یوه شپه دمخه سیواجي دیوه تکړ ټولګي سره دشایسته خان آرامګاه ته ور ننوت. شایسته خان زوی دمدافعې په رخت کې وو ژل شو او پلار یې سخت ټپي شو. سیواجي روغ رمټ خپل ځاي ته راستون شو. ددې یې درکه زړ ورانسان ناکامی دده هیلې مړې نه، بلکه لاپسې زړ ور او مهمو کارونو ته یې لاس و چو.

ده په خپل سر کې یې درکه خطرناك فکر ګرځاوه او هغه یې نسبتاً ښه تر سره کړ. ده دخپل پوځ څخه دې زړه تکړه کسان غوره کړل یې له ښار و ښوره دهغوی سره روان شو. په لار کې یې داوازه خپره کړه چې دی داورنګزیب دربار

ته ور روان دي. کله چي سورت ته رانږدې شو (سورت دهندوستان مشهور اورت شته من بندردی) ددې په ځای چي دهغه نه په ځنګ تیرشي لکه څنګه چي دهغه ځای لوی امرته اطمینان ورکړ شوی و. په ښار ئې حمله وکړه. پدې ښار کي درې ورځي پاتي شو. ددې لپاره چي دهغه ځای اوسیدونکي دې اقرار ته مجبور کړي چي هلته دخزانې درك وروښيي و ډېرلو لاسونه او پښې يې ورپرې کول. دښار په پاتنه يې پيل وکړ. کوم شيان يې چي ځان سره وړلای شول وای خستل او باقيمانده شيان يې ټول وسوځول. لدې داړه ماری نه وروسته يې له کومه مقاومته خپل ځای ته راستون شو. دخلو ميلونو په اندازې طلا يې نقره يې پيسې، مرغارې، ورښمين توکران نازکي او نور قيمتي شيان په ولجه راوړل. دسيواجي ددې دوو کارونو په باره کي چي سامسنګ هم تر شك لاندې رنيول شو. لدې وجهي نه اورنګ زيب د دکن څخه راوغوښت اما هغه ددې په ځای چي ډيلي ته ولاړ شي خپلي منطقې ته راستون شو. مادا بايد ويلي وای چي دسورت دچور په وخت کي سيواجي ديوه مذهبي انسان په صفت دمحترم مذهبي پلارا مراسيا راهب ميشونر کورونه له چوره معاف کړل او هم يې امر ورکړه چي دهغوی په دارايي باندې غرض ونه نيسي. لکه څنګه چي هغه ويل فرنګيان، روحانيون خيرخواه خلك دي. دهالنديانو دمرحوم لوی دلال کورئني هم چورنه کړه. ځکه پدې پوهيده چي هغه ټول ژوند دخپلي دارايي نه غريبانو ته خيراتونه ورکول. دهالنديا نواوانګريزانو کورونه يې هم چورنه کړل. البته دانه دروحيانيو په شان دمذهب له مخي بلکه پدې سبب چي دوی په رښه ميړانه سره دخپل ځان څخه دفاع کوله. ددښمن په مقابل کي ټينګ ولاړ. ونو. خصوصاً انګريزانو دخپل ځان په دفاع کي تر ټولو زيات جنګيدل دوی څو بيړی خښکونه ډکي راوستي، کومي چي په بندرکي ولاړې وې. دې کسانو په دفاع کښې معجزه کوله. دری نه يوازې خپل ځانونه بچ کړل، بلکه يوڅو نورو

ورنږدی کورنه یې هم له چوره خلاصه کړل. خصوصاً یو یهود چې دګانستانتینوپل څخه یې قیمتي جواهر راوړي وو اوغوښتل یې چې هغه پهاورنګزیب باندې خرځ کړي دسیواجی دلاس نه خلاص شو. ده پهدفاع کی دنورو تولو څخه جوت فرق درلود. ددې پهځای چې پهخپلو جواهرو اعتراف وکړي دائې غوره و بلله چې دا ځاني خپل سرددښمن دتبرګي لاندی کېږدی دادول کار یوازی یهود کولای شي چې بخل ئې په ذات کی اخښل شوی وي.

اوس به دجی سنګ خبره رواخلو. اورنګ زیب ده پدې راضي کړ، چې دپوځ دقوماندانی سره یوځای دکن ته وخوځیږي. سلطان معظم یې هم ورسره ملګری کړی ولی هیڅ قدرت یې هغه ته ورنکړ. چې سنګ یرتولو پخواپهپوره میړانه سره دسیواجی کلا محاصره کړه ولی داچې دی دهرچاڅخه په خبرو کولو کې ماستر و، نو ویې کولای شول چې سیواجی دوکلاتسلیمو لوته راضي کړي، اوهم یې سیواجی دبیچاپور په مقابل کې داونګزیب اورې ته راوګرځاوه. اورنګ زیب سیواجی دراجه په حیث اعلان کړ. دی ئې ترخپل حمایت لاندی ونیو اوهم یې دده زوی ته دامیری لړیه تنخواه وټاکله. اورنګزیب غوښتل چې څه موده وروسته د پارس سره جنګ شروع کړي نوبناپدې مقصدیې سیواجی ته یر خوډیر مهر بان لیکونه واستول چې پههغه کی دسیواجی شجاعت، سخاوت، صبراو تحمل ستایل شوي و. اودا خواهش یې هم تری کړی و، چې دجی سنګ پهمرسته دهلی تهراشي داورنګزیب نږدې خپل ښایسته خان چې پدې وخت کې پهډیلی کې و، داکوشش یې چالان کړ چې اورنګ زیب دسیواجی مرګ ته راضي کړي کوم دده دزوی قاتل او ښایسته خان ئې تپی کړ اوهم سورت چور کړی و. یوه شپه ماښام څلور و امیرانودسیواجی خیمه احاطه کړه. اماهغه وکولای شول چې ځان په بدله جامه کې خلاص کړي. دې پیښې په دربار کی زیات ښالمغال راپورته کړ، او تواودجی سنګ

مشرزوی په‌دې کار کې شریك باله. جی‌سنگ چې دپېښې نه خبرشو او پوهیده چې اورنگ‌زیب دده په زوی باندې سخت په قهردی دربار ته ورتگ نه‌یې ډډه وکړه شپه ورځ یې دځان محافظه کوله. ویریده چې ممکن اورنگ زیب ددې بهانې نه استفاده وکړي اوپه منطقه به‌یې دحملې امر ورکړی. جی‌سنگ دهمدې ویرې نه دکن ته ولاړ چې هلته خپله منطقه وساتي اما لارامپورته نه و رسیدلی چې په لاره کې مړشو .

اورنگ‌زیب نه یوازې دمړې سینې نه کار واخست، بلکه‌دده زوی‌ته‌یې دجې سنگ دمړینې په مناسبت تسلي ورکړه اوهغه پحوانې تنخوایې ورته مقرره کړه. ډیر خلك داخبره تایدوي چې دسیواجي په‌تښتیدو کې په خپله اورنگ زیب لاس درلود. ځکه په دربار کې دسیواجي ساتل نور ممکن نه وو . د دربار ټولو ښځو دده په مقابل کې سخت حساسیت درلود اولیدل‌یې چې همدې سړی ددوي دوستانو او خپلوانو په وینو لاسونه سره کړی وو .

اوس باید بیرته دکن ته راوگرځو . دغه منطقه چې تقریباً څلوېښت کاله د تیاتر غوندې دجنگ میدان گرځیدلی ده او ډیر ځله دمغلو په‌منځ کې دمخالفت اصلي عامل شوی ده همدا ډول دگولگهنډې اوبیجا پور ترمنځ په همدې منطقه باندې وهل ټکول روان دي اویا دنورو ورو بادشاهانو ترمنځ یې بې اتفاقي راپورته کړې ده ددې اداره چې په اصلي عامل پوه شو نو لازمه ده چې د مهمو پیښو سره اشنا شو کومې چې پدې هیوادکې منځ ته راغلې دي ، اوهم دهغوپادشاهانو حالت سره چې دغه منطقه اداره کوي .

که چیرې دهندوستان په ټوله عظیمه جزیره اما باندې دکومبیس خلیج نه تر بنگاله پورې چې د جاگانات ښارته نژدې پروت دی اوله هغه ځایه د کومورین

دماغي پوري (تش دځينو غريزو برخونه پرته) خطه راويستل شي دا ټوله عظيمه جزيره نما تقريبا ۲۰۰ کاله ديوه واحد پادشاه له خوا اداره کېده او دغه پادشاه زښت ډير قوي و . په اوسني وخت کې دغه عظيمه جزيره نما دځو واکمنو په منځ کې ويشل شوې ده چې هر يو يې ځانته بيل مذهب لري . ددې ويش علت په خپله د هغې عظيمې امپراتورۍ وروستی پادشاه رامراس وه . ځکه ده خپل ذرې گرجې مريان له حده زيات لوړ کړل ، هريوه ته يې گورنري ورکړه . لومړی يې ددکن گورنر وټاکه . پدې منطقه کې دولت آباد ته نژدې آن تر باداره ، پرندې سورته او تر بداره پورې سيمې شاملې وې چې اوس دلوې مغل په لاس کې دي . دوهم مريې ته يې دبيجا پورې سلطنت مربوطې سيمې ورکړې . دريم يې د گولکنډې سلطنت مربوطو سيمو گورنر وټاکه . دغه درې واړه مريان بې حده دولتمن او زښت ډير قوي شول . دمغلو زياتره برخه چې د رامراس په نوکرۍ کې وو ، ددې مريانو حمايه کوله . ددې کار اصلي علت دا وچې دغه درې واړه مريان دپارسيانو په شان شيعه گان وو (دوي نه شواى کولاى چې حتى که غوښتي يې هم واى چې دبت پرستانو دين ومني . ځکه بت پرستان دا عقيده لري چې آسماني قانون پوازې د دوى

لپاره دى) دوى بالاخره په گډه سره شورش وکړ رامراس يې مرکړ او هريو خپلې منطقې ته راستون شو . هلته يې ځانونه بادشاهان اعلان کړل . درامراس اولادې نور دا قوت ځان کې نه ليده چې د دوي په مقابل کې وجنگيږي . تش يې په هغه برخه اکتفا وکړه کومه چې د دوى په تصرف کې وه . داهغه علاقه ده چې اوس يې خلک کرناټيک بولي او زمونږ په نقشو کې بهاگ نگر (٤٤) نوميږي او تر ننن ورځې پورې دوى هلته راجگان دي .

دهندوستان پاتې برخه دنورو راجه گانو - نايکانو (٦٧) اوکوچنيو پادشاها

نو تر منځ وويشل شوه دغه درې گرجې مريان او د دوې اولاده کله چې په قدرت

بانډی ولاړ و تول وخت یې په خپلو کې تماسونه درلودل . دمغلو په مقابل کې
په لویو جنګونو کې په ګډه جنګیدل . آماکله چې دری یوازې دخپلو ملکونـو په
غم کې شول ، زرمې ددې نفاق عواقب احساس کړل مغلو ددې وضعې ته استفاده
وکړه ۳۵ ــ ۴۰ کاله پخوا دوی وکولای شول چې دنظامشاه پادشاه چې د لومړي
ګرجي مړیی پنځم اویا شپږم نسل دی توله پادشاهی تصرف کړه او په خپله دی هم
د دولت آباد په مرکزکی بندي ګیرشو ، او بیا لږه موده وروسته هلته مړشو . (۶۸)
دګولکهنډې پادشاهان پدې وخت کی نسبتاً په ښو تینګګ ولاړو ، ولی بالاخره دوی هم ونه
کولای شول چې دمغلو طاقت ته ځان تینګګ کړي . مغل داوخت دګو لکهنډې او
بیجا پور سره په مبارزه لګیاو او ښخواله هغه چې په آسانی سره ګولکهنډه لاس ته
کړي غوښتل یې چې له دوي څخه دامیر ، پرندې ، بیدار اویو څونورې چـونـې
واخلی . ولی دګولکهنډې پادشاهان ډیر چالاکه او درلتمن وو ، دوی په پټه سره د
بیجاپور پادشاه ته ډیسو مرسته ورکوله ترڅو بیجاپور و کولای شی دمغلو مخنیوی
وکړي . دبلی خوانه دګولکهنډې پادشاه پوخ پوځ درلود چې هروخت چمتـو ړی
ته تیار و ، او کولای یې شول چې دضرورت په وخت کې بې له معطلی دمغلو په مقابل
کی دبیجاپور سرحد ته رانږدی کړي . ګولکهنډې مغلو ته داښودل چې دوی نـه
وازې دخپل ځان مدافعه کولای شی بلکه که دبیجاپور بادشاه وغـواړي دهـغه
مدافعې لپاره په لازم وخت کی لاس په لاس کومك رسولای شي . دبلی خـوا دا
خبره باید وشي چې ګولکهنډې کولای شول دمغلو پوځ لویو قوماندانانو ته په پټه
سره بډې ورکړی ترڅو هغوی دربار دیته تشویق کړی چې بیجاپور سره ونښلی .
ځکه چې هغه ځای دولت آباد ته نسبتا نږدې دی . بل داچې دګولکهنډې بادشاهان
مغلو ته هرکال وطنی نادر مصنوعات یوځا پیلان چې دپیګو اوسیلون څخه یې راوړلی
اویوه برخه نقدي پیسی دسوغات په توګه ورکوي . بالاخره مغل دې سلطنت تـه

تقریباً دخپلې سیمې په سترگه گوري . دغه لوی سوغاتونه یا په بل عبارت باج دهغې موافقې له مخې اورنگ زیب داوسني باچشاه سره تړلې ده . کله اورنگ زیب گولکنډه محاصره کړې وه اودهغه په باره کې ماپخوا خبرې کړې دي . بل داچې دگولکنډې پادشاه ددولت آبادنه تر گولکنډې پورې دمغل په مقابل کې کوم سنگر هم نه لري چې دهغه څخه کاروا خلي مغل دافکر کوي چې که چیرې دې تولې قوې نه کار واخلي نو کولای شي چې دغه پادشاهي په یوه لښکر سره ونیسي . زه فکر کوم چې مغل به داکار لا پخوا کړی وای که دبیجاپور پادشاه څخه نه ویریده. که چیرې اورنگ زیب خپلې قواوې دگولکنډې په مقابل کښې و دروي دبیجاپور پادشاه به بې له شکه په دکن ورننوځي . اورنگ زیب پدې ښه پوهیږي چې دلته دخپل ځانگړي امنیت لپاره دگولکنډې پادشاهي یوازې توب ډیر مهم دی .

دپورتني تفصیل نه وروسته اوس کیدای شي چې لږ څه دگولکنډې پادشاه

په اندرستونو ، دمغلو سره دده په روابطو او بالاخره په هغو عادتونو باندې چې دده دپادشاهي ستنې وربانديې ولاړې دي پوه شو . ددې سره سره زه بیاهم وینم چې د دغه سلطنت وجود سخت په تزلزل کې دی . ځکه دابښکاري چې ننني پادشاه داورنگ زیب اوامیر جمله سره دجگړونه وروسته بالکل میرانه دلاسه ورکړې ده . داسې جوت ښکاري چې په خپل سلطنت کې د'دارې واگې له قدرته وتلې دي. حتی دا جرئت هم نه شي کولای چې دگولکنډې چونې نه دباندې راووځي خلک ته ځان ښکاره کړي یا دغوښتونکو فریا دونو ته دهیواددعنعنې مطابق دعدالت په نوم غوږ ونیسي . دهمدې کار په نتیجه کې کارونه په ډیره خرابۍ سره په مخ ځي . بلدایان غریبان ځوروي ، تردې چې پادشاه خپل احترام له لاسه ورکړی دی. دده په حکمونو باندې خلک ملنډې وهي اوتقریباً دښځې په سترگه ورته گوري . خلک چې بې دعدالتۍ او غیر انساني رویې نه ستوني ته راغلي دي ، یوازې داورنگ زیب

په خيال شپې ورځې تيرري . لنډه داچې دغه پادشاه کيداى شي سړى په لاندې فکتونو باندې محاکمه کړى .

لومړى واقعيت : په ١٦٦٧ کال کې چې زه په ګولکهنډه کې وم اورنګ زيب ده ته فوق العاده سفيرر اولېږه سفير ته هدايت ورکړ شوى و ، چې کـه چيرې دګولکهنډې پادشاه اورنګزيب ته (لس) زره سپاره دبيجا پور په مقابل کې مرسته ورنکړي نو بايد دجنګ اعلان دګولکهنډې پادشاه ته ورکړى شي . دغه پادشاه داورنګ زيب سفيرته بې سارې احترام وکړ. پخپله سفير او اورنګ زيب ته يې لوى سوغاتونه برابر کړل او هم يې داسې قرار داد ورسره لاس ليک کړچې دهغه په اساس به لس زره سپا ه نه بلکه دومره پيسې هم ورکړي څومره چې اورنګ زيب غواړى ، ترڅو کولاى شي دجنګ ټول مصرفونه پوره کړي اورنګ زيب په دغه تړون کفايت وکړاو نوريې څه ترې ونه غوښتل .

دوهم واقعيت : داورنګ زيب عادي سفير چې په ګولکهنډه کښې پرله پسې اوسيږى دخپل ځانه امرونه ورکوي ، تهديد ونه کوي پاسپورتونه ورکوي لنډه دا چې دخپل زړه پادشاه دى او هيڅوک دانـه شي کولاى چې په ده څوک اعتراض وکړي .

دريم واقعت : دامير جمله زوى محمدأمين خان اګرچې داورنګ زيب عادى اميرانو څخه دى ، کوم خاص امتيازنـه لرى ، ولې دګولکهنډې ساطنت خصوصاً په مسليپاتم کښې داندازې نه زيات احترام ورته کيږي . دده معتمد په مسليپاتم کې کلي واکدار بلل کيږي . مالونه اخلي خرڅوي يې . په مالونو کې بيړى راولي اوبيايې استوي ولې هيڅوک دا جرائت نه شي کولاى چې دهغه په مقابل کې دګمرک غز پورته کړي دمحمد امين خان پلار امير جمله هم پخواپـه همدې ډول پدې سلطنت کې قوي لاس درلود چې زمانې هغه له پښو نه شوځور ځولاى.

شلورم واقعیت: هالنديانهم پوره دا جرائت کولای شي چې دهیواد تولی

تجارتی بیړی بندر کی تال اویا تهدید کړي . بیړیو ته ترهغه پورې دوتو اجازه نــه

ورکوي ترڅو یې خپل مقصد نه وی حاصل کړی . هالنديــان حتی دګولکهندې

پادشاهامرونو ته غاړه نږدي .یوه ورځ ماپه ستر ګولیدل چې دوی دانــګریزانو یوه

تجارتی بیړی په زور سره دملسیپاتم په بندر کی ونیوله . ګورنر په کار کی مداخله

وکړه تول ښاريې ددوی په مقابل کې ودر اوه پدې ئی تهدید کړل چې ددوی تجارتي

نمایندګی به وسوځوي او تول به له یوه سره ووهي ، ولی بیاهم هالنديان دپخوا پشان

بی نظمی راولی او تجارت ته ئې ر ته صدمه ر سوي .

پنځم واقعیت : حتی پر تګالیان چې په هند کی تر تولو غریب بد بخته او بی

زره دي امابیاهم ځان ته دا اجازه ورکوي چې ګولکهنده په جنګ کی مصروفـه

ملسیپاتم اونور تول ساحلونه په چورسره پدې بهانه تهدید کړي چې که چېرې دوی

ته دسان تومی چونی ورنــکړي کومه چې څو کاله پخوایې په خپله رضا دغه چونی

دګولکهندې پاد شاه ورخوشی کړه . داچې اوس دغه چونی هالنديانو تــه ورکول

کیږي او همدا چونی دوی لاقوي کوي نوا دپرتګالیانو په زړه نه اوریږي.

ولی په عین زمان کی نه ګولکهنده کی ماله ډېرو پوهو کسانو نــه واوریدل چې

دګولکهندې پادشاه ډیر هوښیار بولی . دوی وایی چې دده دغه کارونه یوازې

او یوازې پــه سیاسی غرض بنادي ، ځکه دی نه غواړي چې څوک دځان څخه خپه

کړي: خصوصاً داورنګ زیب شک لرې کوی اوه پدې یې واده کړی دی ، چې

دی دګولکهندې (پــاد شاه) دپــاد شاهی پــه کــارونــو کی هیڅ مــداخــلــه

نه کوي. دبلې خوا په همدې وخت کې دده زوی لویږي. هغه یې دخلکو څخه پټ کړی دی او دهغې ورځې انتظار باسي چې خپل زوی بادشاه اعلان کړي او بیا به داورنګ زیب په موافقو بالدې ملدیوورهي که ژوندي و، وبه یې وینو.

راځې اوس بیجاپور وګورو چې دده انډرستونه کوم دی. د بیجاپور سلطنت هم کوشش کوي چې دخپل قدرت شته والی ته دوام ورکړي. مغلو اګرچې دوی سره جنګونه نه قطع کول ارد دواړو طرفونو زورهم مساوي نه دي، ولې اصلي خبره داده چې مغلو د بیجاپور په مقابل کې هیڅکله دلوی قدرت څخه کار وانخست. داورنګ زیب لوی عسکری قوماندانانهم نه غواړي چې جنګونه زر پای ته ورسوي، ځکه دي نه په زړه پوري بار هیڅ شی نشته کله چې سری دپوخ په سر کی ولاړوي حکمونه کوي، خپل ځان ددربارنه لرې دیوه واړه بادشاه په شان احساس کړي. د همدې وجهې نه دغه متل جوړ شوچې «دکن دهندوستان دعسکرو ژوند اودودی ده.» ددې نه پرته دبیجاپور علاقې ته دمغلو دامپراتوری له خوانه ورتګ ړت سخت دی ځکه چې په لار کې نه شې او به پیدا کیږی ار نه دسړیو اوحیواناتو لپاره خوراکي مواد شته .

دریم داچې دبیجاپور پایتخت ډیر محکم دی. پداسې ځای کې پروت دی چې بالکل وچه اوبې حاصله منطقه ده دښار نه پرته هلته دښو او بو پیداکول مشکل سوال دی. څلورم داچې په سلطنت کې ډیرې داسې عزیزې کلاوې موجودې دی چې هلته لاروو پیداکول سخت دي. ولې بیاهم زما په عقیده دغه سلطنت هم متزلزل دی، ځکه چې ددوی څخه پرنده ونیوله چې په هغه هیواد کښې دبیدار اوداسې نورو

مهمو کلاوو نیولو لپاره دګونجي مسال لري . داخصوصاً لدې څخه هم ليدل کيږي

چې د بيجاپور وسقني باشاه څخه کوم نارينه اولاد پاتې نه شو. هغه څوك چې اوس

په تخت ناست دی دبيجاپور ملکې چې دګولکهنډې باشاه خوردهپه ځوی نیولی و.

دې بادشاه ملکې ته ددې دمهرباني اوشفقت په مقابل کې ډېره وچه رويه رواخيسته.

هغه خت چې ملکه دمکې څخه راوګرځيده، ده په ملکې باندې په ګولکهنډی

بيرې کې چې هغ ئې موکړته ورله ناوړه سلوك شروع کړ. هغه څوك چې دې سره

په بيرې کې و دهغوي څخه دملکې درې تنه ډېرخوښ شول. ځينــی کسان ددې

ناوړه فتار له مخې دبيرې څخه ووتل، او دوچې لارې نه موکونه ترمکې پــورې

هغې پسې لاړل. دهمدې وجهې نه کله چې ملکه دمکې څــخه راستنه شوه دههيڅ

پروا ر بادې خرڅه کړه، بالاخره دهغ بر نظمۍ له مخې چې پدغه سلطنت کــی

موجوده ده هغ بت پرست سيواجي چې ما دهغه په باره کــې پخوا خرې وکړي

وکولای شول په لږه موده کې ددې سلطنت ډېرې محکمې کلاوې چې په صعب —

العبور و ځايونو کې پرتې وې فتح کړي . دلته اوس دی ځان ډېره ګ چنوتـی پاشاه

غونډې احساسوي. له همدې ځايه په مغلو او بيجاپور باندی ملنډې وهی. له سورتـه

اودګواتر ديوالونو پورې ملکونه لوټوي .

شپږم واقعيت : کله چې زه دهلي څخه ولاړم دبيرته راتــګ پــه وخت

کــی دشاه جهــان دمــرګ خبرماته په لارکې راورسيد. وايی چې اورنګزيب

دشاه جهان په مرګ بــاندی دومــره زيــات غمجن شو، لــکه څــومــره چــی

يوزوی د پــلار په مرګ غمجن کيږي . داورنګ زيب پــه څــيره کــی دغــم

تږلی نښی ښکاره کیدې او په همغه ساعت چې پلاریې مړشو داګرې خواته ورغی.
بیګم صاحب امرو کړ چې جومات او داورنګ‌زیب داستوګنې ځای په اعلی قالینو سره فرش کړي.

پخوا له هغه چې پو چونې کې حرمسرای ته اورنګ‌زیب ورننوځي بیګم صاحب ده ته په طلا و ډکه لویه تغاره ورانديې کړه او پدې تغاره کې بیګم صاحب خپل اودشاه جهان ټول قیمتي ګاڼې ارجوهرات اچولي وو. بیګم صاحب اورنګ‌زیب سره په داسې نرمۍ اوچالاکۍ خبرې کولې، چې حتی اورنګ هغه وبخښله. څه موده وروسته بیګم صاحب داورنګ زیب اعتماد لاځان ته جلب کړ او دهغه مهربانۍ څخه پوره برخورداره کیده.

زه یقین لرم چې زما دتاریخ لوستونکي اکثریت به زما په لیکنو کې هغه لارې پیدا کړې په کومو باندې چې اورنګ زیب تللی و. اورنګ زیب دتاج وتخت کټلو لپاره په ډیرو خطرناکو لارو ولاړاودزورنه یې کاراخیست. زه داکوشش نه کوم چې اورنګ زیب په خپلو اعمالو تبره یه کړم. بلکه هیله کوم چې تر ټولواول دی وغندل شي اوددې دولت په هغوناوړ واوبدبختوصنعنو باندې پوره سوچ وشي، کومې چې دتخت ارتاج واکداران تعینوي. خبره داده چې دلته هیڅ داسې قانون نشته دکوم له مخې چې مشرزوی ته دتاج اوتخت حق ورکړشي، لکه څنګه چې زمونږ په هیواد کې موجود دی. دداسې بې قانونۍ او ګډوډۍ په نتیجه کې دولت هغه څوك ګټې ترنورو قوي اوخوشبخته وي. دشاهي کورنۍ شاهزاده ګان ددې پورتنیو شرایطو له مخې دژوند دلومړۍ ورځې نه په ډیر بې رحمه ضرورت محکومیږي. یابه تاج اوتخت وګټي، دتاج دعواګیرله یوې مخې دتیغ نه تیر کړي ترڅو وکوولای شي خپل قدرت په هیواد کښې ټینګ اوخپل ژوند دخطرې نه وباسي یابایدپدې مبارزه کې ځان هلاك کړي. زه فکر کوم څوك چې پدې شرایطو ښه غور وکړي نو داورنګ زیب رویه به دومره دتجب وړ ورته ښکاره نه شي، او نه به ده ته دومره سخت دغله په سترګه وګوري، بلکه هغه به یو لوی انسان، نادره نابغه، لوی سیاست مدار اولوی واکمن ورته ښکاره شي.

کالبیرته لیک ۶۹

دهندوستان مساحت ، دهغه طلا ا نقره انتقال چی هندوستان ته را رسیږي اوبیا دلته دلته پاتی کیږي ، داسیایی دولتونو داحطاط او سقوط مهم عوامل ، ددې دولتونو ثروت ، نظامی طاقت اوعدلیه قوه .

مون سینیور ! (جلالتمآبه !)

څنګه چی اسیائی دودونه هیڅکله چاته دا اجازه نه ورکري چی دنړۍ لویو کسانو ته تش لاس څوك ورشي ، نوزه هم کله چی دلوی مغل اورنګ زیب دلمنی په ښکلولو مشرف کیدم دهغه دربارتي لپاره می خپل سوغات یعنی (۸) اته روپی اودتیغ یوه تیکه چی دګهر باخخه مرصع شوي وه اورنګ زیب ته وړاندي کړل. جلالتماب فاضل خان ته می پنځی اویوکوچنی جیبی چاقو تقدیم کړل ده بایدماته دیوه ډاکټر په صفت تنخواه ټاکلی وه. فاضل خان دوزارت چاپ اداره کوي او ددولت مهم کارونه هم دهغه په لاس کی دی .

جلالتمابه !

زه نه غواړم چی په فرانسه کی نوی دودونه یانظم ونسق مروج کړم ، ولی ددې سره سره زما دبیرته راتګ په وخت کښی زه نه شم کولای چی دغه رواج هیر کړم . ماته ښکاري چی زه همداډول ونه کولای شم دخپل دبادشاه په حضور کی خالی لاسونه ودریږم کوم چی داورنګ زیب په نسبت هغه ماتهد ډیر احترم ورکړی. همداډول ستاسوپه حضور کی چی د فاضل خان نه ماته ډیر محترم یاست.

ستاسو په حضور کې به تش لاس در ېدل زما لپاره ډېر ګران دي . همدا شیان ما مجبوروي چې دخپل راتګ په وخت کې هغه او تاسو ته داسې کوچنۍ سوغاتونه وړاندې کوم چې که چېرې زما دلاسونه څخه نوی نه وي، نو کم له کمه خو دخپل نویوالي له مخې نادره او کم یافت وي .

دغه کودتاچې په هندوستان وشوه نظر په دې چې په بې سارو پېښو بدرګه کېده نو زما په نظر دا ډول زمونږ دبادشاه دشان اولوېي سره مناسب دی . دبلې خوا دغه مضمون په حقیقت کې هغه مواد لري چې ستاسو دوظیفې سره مطابقت کوي او زمونږ دبادشاه شورا کې مو په غاړه اخیستې دی. هغه فعالیتونه چې زه به یې دخپل بیرته راتګ په وخت کې ووینم او ما به په تعجب کې واچوي، هغه نظم ونسق چې په زیاتو او په ځینو غیر ممکنو کارونو کې به منځ ته راغلی وي، هغه هاسې ځلې چې تاسې یې دنړۍ بې اندازې لیرې هیوادونو ته متوجه کوي، بالاخره زمونږ ټول فرانسویان کولای شي چې ستاد پلانونو په ساحه کې هرعمل ته لاس تیر کړی او هغه ترسره کړي، هغه پلانونه چې تاسو ئې ترنظر لاندې لرئ یوازې او یوازې ددې لپاره دي چې دفرانسویانو نوم او ګټې پکې وساتئ .

همدا هندوستان چې ۱۲ کاله وروسته دهغه څخه وځم ستاسو نوم ښه شهرت پکې موندلی دی. زه پوهېږم چې فرانسه څومره خوشبخته ده . پدې هم داډه شوم چې فرانسه ستاسو دخدمتونو ډېره ممنونه ده . دا به څومره دخوشحالۍ ځای وای که ما کولای شوای چې پدې موضوع باندې دریدلای وای. ولی داچې اوس مقابله موضوع مخ ته کړې ده او پدې موضوع کې به حتماً نوي معلومات وي، او ستاسو شهرت چې اوس ټولې نړۍ ته جوت شوی دی، په هغه باندې خبرې کول څه ګټه لري ؟ زه یقین لرم چې دهندوستان په باره کې به زما معلومات ستاسو په ره خوښ شي او دا به هغه شیان وي چې دهغو دپلو وظیفه ما ته را په غاړه شوې ده.

تاسي اوس ګولای شئ چې دختیځ په نقشه کې دمغل دامپراتوري لویه ساحه ووینئ، چې معمولا دهندار یا هندوستان په نوم سره یادیږي. دمغل دامپراتورۍ ساحه په ریاضي سره ما حساب نکړه ولی دعادي مزله په حساب دګولکنډې سلطنت نه تر غزنی پورې چې قندهار ته نژدې پروت دی دوې میاشتې مزل کیږي. زه فکر کوم چې دغه فاصله دلندن او پاریس تر منځ دفاصلې په نسبت پنځه چنده ده او زما تر په حساب ۵۰۰ لیوته رسیږي.

اجازه راکړئ خپله توجه دې لوې منطقې ته راوګرځوم چې هلته فوق العاده حاصلخیزې ځمکې شته، چې ځینې برخې یې دمثال په طور لکه: دبنګال لوی سلطنت دمصر دځمکو په شان نه یوازې دشولو، غنمو او نورو مهمو خوراکي موادو په برخه کې وړاندې دی، بلکه دهغو قیمتي کالو په برخه کې هم ساری نه لري کوم چې مصریې حتی نوم نه پیژني. مثلا و ریښمین، نخي مصنوعات، نیل او داسې نور چې په مختلفو ځایونو کې دهغوي په باره کې ما پوره اندازه معلومات عرض کړي دي.

ددې ځمکو په زیاتو برخو باندې خلک پراته دي او تقریباً ښې آبادې شوي دي. ځایي کسب ګران اګرچې دخپل طبیعت له مخې پوره تنبل دي، ولې بیا هم داحتیاج په وجهه او یا ممکن نورو سببونه موجود وي، چې دوی کار ته سخت تمبه کوي. قالینې، طلایي او نقره یي توګران وودي، خامک دزوي کوي او داسې نور وریښمین او نخي مصنوعات تولید وي، کوم چې څه اندازه یې په هیواد کې دننه مصرف کیږي او هم نورو ځایونو ته صادریږي.

تاسو دا هم وینئ چې طلا او نقره په ټوله نړۍ کې ګرځي اما دا چې هندوستان ته راکوزې شي یوه برخه یې بې پټې کیږي.

دا هم څرګنده ده، هغه قیمتي فلزات چې دامریکا څخه راوړل کیږي او بیا زمونږ په اروپایي هیوادونو کې خواره کیږي یوه برخه یې په مختلفو لارو ترکیې

ته ورننوځي . دهغې په مقابل کې کالی اخستل کیږي . بله برخه یې دسمیرنی‌له‌لارې پارس ته ځي او په عوض کې یې وریښمین‌شیان مبادله‌کیږي . ټوله ترکیه قهوې ته سخت ضرورت لري . همدا قهوه دیمن اویا خوشیخت عربستان‌څخه‌هلته ځي ، او د ترکانو عادي مشروب تشکیلوي . همدغه ترکیه ، یمن، پارس نه شي کولای چې د هندي کالیو په مقابل کې ځان بې احتیاجه حساب کړي . پدې ترتیب سره‌ټول دغه هیوادونه مجبور دي دموکو ، باب المندیب ، بساروڅخه چې دپارس خلیج په پای کې پرته دي او بندر عباس یا عامرون ته چې د هرموز په خنګ کې واقع دي بیرته هغه‌طلاء او نقره چې دوی ته ورغلي وي دغې ځایونو ته راوګرځوي او دهغه ځایه دبادونو په موسم کې هندستان ته په کشتیو کې راوړل کیږي . مقصد دا چې دې درو مشهورو بندرونو ته دوړا لدي هیوادونو ، څخه طلا او نقره پرته راځي اریبا دهغ ځایه هندوستان ته نقل کیږي دیلی خوانه دهندوانو ، هالنډیانو ، انګریزانو، پورتګالیانو بیړی چې هر کال کې هندي کالي او مالونه پیګو، سیام ، سیلون اسام ، ماکاتر، تاتاسرې ،دمالاریف جزیرو ،موزامبیک او نور ځایونو ته وړي او په مقابل کې ډیره طلا نقره ځان سره راوړي . هغه قیمتي فلزات چې هالنډیان ئې دجاپان څخه راوړي او هلته ددې ټول قیمتي فلزاتو معدنونه‌زیات‌دي،وړاندې وي یا وروسته یوه برخه یې هندوستان‌ته را کوزیږي. بالاخره فرانسه او پرتګال دهندي کالیو په بدل کې یوه اندازه دغه قیمتي فلزات دمستقیمې بحري لارې نه هندوستان ته رالیږي.

زه پوهیږم چې ممکن زما څخه پوښتنه وشي چې همدغه هندوستنان پیلان مس، قرنفل ،دان چیني او نور مساله جات واردوي، کوم چې هالنډیان یې دسیاون جاپان ،اروپا او موکو جزیرو څخه‌هند ته وارد وي .سرب یوه اندازه برتانیه‌صادر وي کوماچ او نور کالي فرانسه ورته رالیږي. هند زیات شمیر آسونو ته ضرورت لري او هر کال ازبکستان د۲۵ روز څخه زیات آسونه ته هند ورکوي.د کندهار

دلارې نه پارس یولز شمیر آسونه هندوستان ته راليږي اويو شمیر یې دحبشې عربستان څخه دموکر، بصرې او بندعباس له لارې هندوستان ته راتلې . ددې نه علاوه هندوستان دتازه میوې عظیم مقدار ته ضرورت لري چې دسمرقند بالــې(؟) (بلخ)، بخارې او پارس څخه ورته راتلې . دمثال په طور خربوزې، مڼې، امبروت انګور، دغه میوې په ډیلی کې په خورا لوړ قیمت سره خرڅیږي اوتقریباً ټول ژمی دوچو میوې، لکه پسته، ځنګلي متلک، الوچې، زردالو، انګورچې دپورتنیو هیوادونو څخه ورته راتلې، خرڅیږي. بالاخره په هندستان کې بحري ورو ګوجیوته دمیــده پیسه، په صفت چې په بنګال او نورو ځایونو کې استعمالیږي هم تقاضا موجوده ده او دمالدیف جزیرو څخه دلته راوړل کیږي.

همدا ډول څره کهر با دوراندینو جزیرو او موزامبیلک‌څخه‌ورته‌صادریږي دکرګان بنکر، دپیل هډ کي، او دحبشې مریانوته هم هندوستان محتاج دي. دچین څخه مشک ارلوښي، او داسې نور ډیر شیان چې حسابول یې ګران دي اوله هغه پرته هندوستان نه شي کولای په ښه وجهه ګوزاره وکړي وارد وي. یې ولي ددې سره سره ددغو اموالوتوریلد نه شي کولای چې امپراتورۍ دطلا او نقره څخه لغړه کړي. ځکه چې هندي سوداګران زیاتره دخپلو هندي مالونه په بدل کـې دهــغو هیوادونو مالونه او کالي اخلي او دا ډول تبادله ددوي لپاره ډیره ګټوره تماميږي نسبت دیته چې په هغو مالونو او کالیو باندې پیسې مصرف کړي. آما باوجود ددې دا مبادله هم نه شي کولای چې هندوستان ته لکه څنګه چې موږ دټولې نړۍ دطلا اونقرې زیاتې برخې نغرونکې وبلله مخه ونیسي. ځکه چې هندوستان‌ته‌دطلا اونقرې دننوتو لارې زښتې ډیرې دي ولې دوتو تقریباً یوه لار هم نشته.

بالاخره دې ته هم توجه وکړئ چې مغل دټولو لویو کوچنیو امیـرانــو منصبدارانو او ویلموژو، چې دده سره نوکري کې میراث خور ګڼل کیږي . په

همدې توګه ټوله ځمکه هم سرکاري بلل کيږي، چې داپه خپله مهم ترين عواقب لري. پدې معنې چې ديوځو محدودو کورونو، باغونونه پرته هغه هم په استثنايي صورت خلک کولای شي په خپل واک خرڅ، تقسيم اويا واخلي، پاتي نورې ټولې ځمکې د مغل په اختيار اوقدرت کې دي. دغه ټول فکټونه په يوه قاطع صورت سره دابيي چې هندوستان کښې ډيره زياته اندازه دطلااونقره شته. داهم بايد وويل شي چې په هندوستان کې دطلا اونقرې پلټنه او يامعدنونه نشته. ددې نه پرته دغه فکټونه دا امکان راکوي چې وواېو:

مغل چې دهندوستان پاد شاه او واکمن دی ياپه بل عبارت سره دهندوستان غوره برخې ددوی په لاس دي مغل ته ډيرزيات عايدات ورکوي، اوبې انـدازې لوی ثروت يې په لاس کې دی. ولې دبلې خوانه ځينې واقعيتونه چې ددې عظيمې دارايې په مقابل کې نيغ دريږي، هم دیادونې وړ دی. دټولونه اول بايد وويل شي چې دهندوستان (مغلي امپراتوری) په عظيمه ارته منطقه کې بې حاصله اوشګلن غرونه موجود دي، چې هلته آبادي لږه ده. اوخلک هم لږ هلته اوسيږي. دښارو ځمکو زياته برخه نه ده آباده شوې، ځکه چې هلته بزګران نشته. ددې بې زمينه بزګرانو زياته برخه دګورنرانو دناوړې اونامعقولې رويې په سبب تباه شول.

ددوی ځخه دژوند اوکار ډير ضروري اولازمي اسبابونه غصب شول، که مور اوپلار داوس نه لاره چې دوی ته ماليات ورکړي اويا له هغو ځخه سرغړوی نوپه مقابل کښې ئې ماشومان قبول کيږي، او مرئي توب ته ئې اړوي. ځينوپـه همدې وجهه کلي پريښودل. داچې دوی مجبوريږي دنورو لپاره کار وکړي، دکارنه نااميده شول، ښارونوته ولاړل، ياپوځونوکې شامل شول چې هلته دپنډ يانو، سقاوانو يا دسپرونو کرانو په صفت کار وکړي. ځينې دراجه ګانوسيموته وتښتيدل، ځکه چې هلته لږ استثماريږي، اوله بلې خوانه تقريباً رويه هم ښه ورسره کيږي.

داهم بایدهیره نه شي چي پدې عظیمه ساحه کي مختلف قومونه اوسیږی. ولې مغل په ټولو باندی یو ډول حاکمیت نه لری. ددی قومونو زیاتره برخه ځانته خپل امیران، حاکمان او پاد شاهان لری، چی مغل ته دمجبوریت له مخې باج ورکوی اوپدې باج سره تابع گڼل کیږی. ځینې یې بیخي لږ باج مغل ته ورکوی. اوځینې هیڅ شي حتی یوه کسیره دباج په نوم مغل ته نه ورکوی. داسې قومونه هم شته چې دمغل څخه باج آخلی. پدی جمله کي ټول هغه کوچني پاد شاهان (حاکمان) راځي چي دپارس سره په سرحد کي پراته دی. دوی نه مغل ته کوم باج ورکوی او نه پارس ته. پدی ډله کي بلوچ، افغانان اوغرنی قبایل راځي. دوی مغل ته کله او کله هیڅ شي دباج په نوم نه ورکوی. بلکه مغل بیخي په نظر کي نه نیسي.

دوی مغل ته په ډیرسپکه سترگه گوری. لاندیني پیښه ددې خبری لپاره ډیر ښه سند کیدای شي: «کله چي دمغل ټول پوځ دکندهار دمحاصری لپاره داتك او سند نه دکابل په لوری تیریده، دوی (افغانانو) دمغل ټول پوځ مجبور کړچي دغرونو په منځ کي په لارکي ودریږي. دوی دمغل فوځ ته. اوبه نه ورکولې، کومې چې لارې ته وربهیدلې، همدغسې پټانان، مسلمان چې په بنگال کي دگانگه له خواوونه راپورته شول».

په هندوستان باندی دمغلو دچپاونه پخوا دوی کولای شول چي دلته په بیلو بیلو ځایونو خصوصاً ډیلی (۷۰) کښې قوت پیدا کړی اوشاوخوا ځیني راجه گانئي دځان تابع کړل. دغه پټانان باغروره اوجنگي خلك دی. دخلکو په منځ کي تر ټولو غریبان، خپل ځانونه ډیر لوړ بولی او کله چي قسم خوری نووایی «که چیری داخبره داسی نه وی اویادغه کارداسی ونه شي نوزه دی هیڅکله دډهلی بادشاه نه شم». دغه پټانان څومره چي هندوان او بت پرستان په حقارت سره گوري

دومره مغل ته په نفرت سره گوري ، مغل دخپل سر دښمن بولي. په تېنگه به دا یاد لرئ چې پټانانو پخوانځنگه شان وشوکت درلود، ولې دوی دمغلو دلاسه دخپلو لویو سرداریو څخه وشړل شول او مجبوریبی کړل چې ددهلي او اگرې څخه غرونو ته پناه یوسی، او بیا هلته کوچني کوچني پاد شاهان شول ، چې پـه قدرت کې تـقریباً راجه گانوته ورته وو، ولی لږ څه کم .

پدې ډول دبیجا پور بادشاه چې دهندوستان بادشاه ته هیڅ باج نه ورکوی. دمغل سره پرله پسې جنگونه کوی ،خپل ځان ئې په خپل هیواد کې یوڅه دخپل قوت په برکت ټینگ کړی دي ، څه پدې سبب چې ددهلي او اگرې څخه ډیرلیرې پروت دی دریم داچې دبیجاپور پایتخت ډیرمحکم او هم داجنبیانوورتگ داوبودخرابوالي ، اوپه لاره کې دحیواناتودخوراکې موادو دنشتوالي له امله ډیرمشکل دی. څلورم داچې ځینې راجه گان دده سره دجنگ په وخت کې همیشه پـه یوه محاذ کې دریـږي . دمثل په طور مشهور سیواجي چې څه موده پخوالي دصورت غـونـډی مشهور او دولتمن بندرچوراووسوځاوه . سیواجي زیاتره وختونه دباج څخه انکار کوی ، که باج ورکوی هم نوبیخی لږوی بل دگولکهنډې دولتمن اوقوی پاد شاه دی چې په پټه دبیجاپور بادشاه دپیسوله درکه تکیه کیږی ، په خپل سرحد کې هروخت تیار پوځ ساتي چې دمباداپه صورت کې دبیجاپور بادشاه په سخته موقع کې لـه هغې استفاده وکړی .

پدې ترتیب سره لنډه داچې په سل هاوو ،لوی راجه گان یابت پرستان بادشاهان پـه ټوله امپراتوري کې تیت پراته دي. ځنې اگرې اودهلي ته چې دمغل مرکزونه دي اوځنې نوردې ښارونوڅخه ډیرلیرې واقع دي. پـه منـځ کـې ۱۵ ، ۱۶ ډیر دولتمن اوقوي را جه گان شته دي، او ۵ ، ۶ داسې راجه گان ،لکه را نې (کوم چې پخواتقریباً دراجه گانو امپراتور بلل کیده اوځنگه چې ویل کیږي ،

دی دپور (۷۷) امپراتورله اولادې څخه دی) چې ځنګ، چې ساسنګ او داسې نور دغه داجه ګان دومره زور وردی چې که چیری واړه سره متحد شی، دنورو مرستې نه پرته مغل ته به درانه مشکلات جوړ کړي. ځکه هریو په خپله کولای شی چې په رته لږه موده کې ۲۵ زره سپاره دجنګ دګرته وړاندې کړی، کوم چې دمغل دجګړنو څخه په جنګ کښې تکړه دی.

دغه سپاره جګړن راجپوتان نومیږي، چې دراجه زامن ئې بولی. اولکه چې پخوانی و ویل پیری په پیری عسکری خدمت کوي. راجه ګان دوی ته پدې شرط ځمکې ورکوي چې دده دامر مطابق به لاس په لاس په آسونو سپاره دجنګ دګرته حاضریږی. دغه راجپوتان ډیرزړه وردی، ولی عیب ئې داده چې هیڅ ډول دسپلین ته غاړه نږدي چې لوی لوی جنګجویان ترې جوړ شی.

دریم واقعیت هم دتوجه وړ دی: هغه داچې مغل مسلمان او دګورګتیمورله اولادې څخه دی، ګورګتیمور دتاتار ودهغو مغلو سرکرده (رهبر) و، چې د ۱٤۰۱ کال په حدود کې یې هندوستان په سرو اخیست او ددې هیواد خاوندان شول. ددې هواملو په نتیجه کې مغل په هندوستان کې داسې واقع شوې دی، چې په توله معنی تقریباً دهرې خوا نه ددښمنی فضا ورته جوړه شوې ده. بله داچې نه یوازې دمغل په سر، بلکه چې عمومی صوت دهرمسلمان په سرپه سلهاوبت پرستان راځی. ددې لپاره چې دومره قوی داخلی دښمنانو په مقابل کې مقاومت وکړای شی، اوهم دتولو همسایه وو ایرانیانو، از بکانو څخه ځان وساتی نومغل مجبوریږي چې پرله پسې دځان دساتنې لپاره عظیم پوځونه

په ځنګړ کې وساتي چې دغه څخه دجنګ اوسولې په وخت کې استفاده وکړي . دغه پوځونه پوخه دمحلي خلکو څخه تشکیل شوي دي . دمثال په طور راجه ګان، پټانان . ولې زیاتره پرخه یې مغلي دي 'ویا دهغوی نزدې طرفداران وی . داطرفداري په رنګ اوپوستکي پورې اړه نیسي . دوی سپین پوټکي خارجیان او مسلمانان دي. داپه اوسني وخت کې بالکل کفایت کوي . ځکه اوس دمغل په دربار کې نه یواځې مغلان وي لکه چې اول کې وو، بلکه ددې طائیفو څخه چې مونږ پخوا هغوي ته ګوته ونیوه دهرې طایفې خارجیانو ټولګې لکه ازبکان ، ایرانیان، عربان، ترکان او دوی پس ماندګان پکې شامل دي. فقط په دومره توپیر سره چې دغو پس مانده ګانو په دریم او څلورم نسل کې هم دپوټکي سپین والی له لاسه ورکړاو هم دځایي خلکو پشان ددوی کړکتر سست شو، چې اوس دوی ته دومره احترام او ترجیح نه ورکول کیږي لکه هغه وخت چې دلته نوي راغلي وو . حتی دغو پس مانده ګانو ته ندرتاً ماموریتونه ورکول کیږي . که چیرې دوي ته اوس دساده سپار کار یاپلې عسکرکار پیدا کیږي نوداهم دځان خوشبختي بولي . زه غواړم ددې پوځونه په باره کې ځینې معلومات وړاندې کړم ، په ګوموباندي چې مغل دمجبوریت نه خوراکوی مصارف په غاړه اخلي. دمغل ددې مصارفو څخه کیدای شي چې دده بداي توب اټکل شي . دتولو نه لومړی غواړم چې دهیواد آني پوځ په باره کې خبرې وکړم کوم چې یې دمجبوریت نه ساتي .

دهیوادانی پوځ دراجه ګانو څخه جوړ شوی دی. دمثال په طور دجي سنګ اوجي سامسنګ اوداسې نور و دیرو راجه ګانو پوځونه دي، چې ددې پوځونو له مخې مغل راجه ګانو ته ډیر اوچت مستمرې معاشونه ورکوي . دغه پوځونه په تیاکلي شمیر په هروخت کې بایدجنګ ته تیار وي . دغه راجه ګان دامیرانو سره مساوي الحقوق شمیرل کیږی. پدې معنی چې دغه راجه ګان دخارجیانو مسلمانانو ویلهوژو

سره برابردي . مغل دوی یا په هغه پوځونو کې ساتي چې په دایمي صورت دده په
ځنګک کې وي اویا یې په محلي پوځونو کې ساتي. دغه راجه ګان هغه مکلفیتونه
لري کوم چې نور امیران یې په اجرا کولو مجبوردي . ولې توپیر یې دادی چې
دوی په چوني کې دننه نوکریوالي په غاړه نـه اخلي ، بـلکه دچوني دديوالونو
نه دباندي خپلو خیموکې نوکریوالي تیروي .دغه راجه ګان دې سره موافقه نه شي
کولای چې حتی دیوې شپې لپاره په چوني کې دننه ځان کلب کړي . که فرضاً کله
چوني ته ننوځي هم نوهغه وفادار کسان ورسره وي چې ددوی لپاره دژوند نه تېریږي
په ډیروعلتونو مغل مجبور دي چې په خپله نوکرې کې دغه راجه ګان وساتي .
تر ټولولومړی داچې ددغوراجه ګانو لښکرې ډیرې ښې ارقوي دی. لـکه څنګه چې
ماپخوا وویل داسې راجګان هم شته چې دستر ګو په اشاره سره شل زره سپاره اویا
لدې شمیر زیات کسان دجنګک دګرته حاضر کړي . دوهم داچې دغه راجه ګان
مغل ددې لپاره ساتي چې نورراجه ګان ددوی په مرسته په کیزه کې وساتي ، کوم
چې دده سره نوکری نه کوي . که فرضاً دغه راجه ځان دمغل دباج نه غاړه غړوی
نو بایـد دنو وراجه ګانو په مرسته یې سمسرته راولي . دغه راجه ګان نه غواړی
چې دمغل دنوکری لپاره خپلې ځمکې پریږدي. دریم دلیل دادی چې پدې وسیله
سره مغل غواړی دراجه ګانو ترمنځ دښمني او بـې اتفاقي لاتقویه کړي . پدې کې
دمغل نواز شوته اوتشویقونه زیاتره ددې سبب ګرځي چې دخپلو په منځ کې دجګړې
درجې ته سره ورشي. څلورم دلیل دادی چې دغو راجه ګانو څخه دپټانانو ، دخپلو
امیزانوا او ګورنرانو په مقابل کې دبغاوت په وخت کې کار واخلي . پنځم دلیل داچې
مغل غواړی دګولـکهنډې پادشاه په مقابل کې که هغه دباج نه غاړه وغړوي اویاد
بیجاپور پادشاه په حمایه راولاړیږی او یا دبل کوم راجه حمایه کوي ، کوم چې
دمغل دچورخیال لري اویا پدې کوشش کې وي چې مغل باید هغه ته باج ورکړي ،

استمداد وکړي. ځکه پدی حالتونو کې مغل نه شي کولای په خپلو امیرانو چې زیاتره برخه یې ایرانیان دي اوهغه هم سنیان نه، بلکه شیعه ګان دي، لکه دپارس او ګولکهنډي پادشاهان تکیه وکړي. شپږم تر ټولو مهم دلیل دادی چې که چیری مغل وغواړي دپارس په مقابل کې څوك واستوي، نو باید همدغه راجه ګان وی. ځکه مغل نه شي کولای په خپلو امیرانو اعتماد وکړي، ددې کار علت همغه دی چې مامخکې وویل چې دوی ایرانیان دي اوطبعاً دا نه غواړي چې دخپل اصلي وطن پادشاه په مقابل کې وجنګیږي. بله داچې دغه دپارس پادشاه ددوی لپاره امام، خلیفه اولومړي لوړ روحاني شخصیت ګڼل کیږي، چې دحضرت علي (رض) داولادحامي او بیادده په مقابل کې دپارسیانو په عقیده جنګیدل جنایت او نه بخښونکی ګناه شمیرل کیږي.

په همدی پورتنیو دلایلو سره دراجه ګانو نه علاوه مغل مجبور دي چې یو شمیر پټانان هم ځان سره وساتي.

باالاخره مغل مجبوریږي چې اجنبي اردوهم په خپل خدمت کې وساتي، چې هغه دمغلو څخه جوړه شوی ده اودهغو په باره کې مونږ پخوا خبرې وکړې. څرنګه چې دغه خارجي اردو دمغل ددولت مهمه قوه تشکیلوي، نوپدی اردو باندی مغل غیرقابل تصور لګښتونه کوی، مانه شکاری چې که چیرې ددې اردو دتشریح دکوشش کار زه په غاړه واخلم، نودا به ډیر په ځای کار وی. باوجودددې چې ممکن پدې تشریح باندې زیات وخت هم مصرف شي.

راځئ اوس وګورو چې دغه خارجي او بیګانه اردو څنګه ده؟ دغه اردوسپاره وي که پیاده په دووبرخو ویشل کیږي. یوه برخه یې په دایمي صورت دمغل سره په جنګ کې وي. بله برخه یې په ولایاتو کې خپره شوی ده. لومړی بایدد مغل دامیرانو بیامنصبدارانو، روزینداړانو (؟) اوپه پای کې دعادي سوارکارانو سره اشنایي پیدا کړو او بیابه له دوی نه دموشیکتور (ګارډ) اونورو پلیوعسکرو خواته توجه وګرځوو.

کوم چې د توپونو خدمت کوي او په ضمن کې به د مغل د دوو نوعو ځه‌وو پنزر په‌بتاا کې هم دوې خبرې وکړو .

تاسو دا فکر باید ونکړئ چې امیران او یاد مغل درباریان، لکه په فرانسه کې د اشرافو څخه راوتلي وبولئ . څنګه چې دلته تر له هستی د پادشاه جایداد بلل کیږي نو د انتیجه اخیستل کیږي، چې دلته نه‌لازدان‌شته؛ نه مارکیزانان او نه داسی دولتمنی کورنی چې هغوی پوازی د خپلو ځمکو په عایداتو باندې ژوند کولای شي. دغه درباریان او امیران حتی زیاتره د امیرانو زامن هم نه دي . څنګه چې پادشاه په خپله د دوی د ټولو جایدادونو میراث‌خور بلل کیږي؛ نو لدې سببه وینو چې اشرافـه فامیلونه نه‌شی کولای زیاته موده پـه خپله دبد به کې پاتی شي ، بلکه د دوی سقوط هر وخت احساسیزي او په یوه کړی کې راځی. دقوي امیرانو زامن او یالمسیان د پلار او نیکه د مرګ نه وروسته زیاتره داسی حالت‌ته رسیزي، چې هغه تقریباً افلاس‌ته ور ځیرمه وي ، اولدې وجهې نه مجبوریزي چې دکوم یوه ساده سپاره په صفت نوکری کی شامل‌شي .

داهم رښتیا ده چې مغل اکثره دخپلو امیرانو، کوندانو او ماشومانو ته ناچیزه مستمدي تنخوا پریزدي . که چیرې پلار یې زیاته موده ژوندی پاتې شو ، کولای شي چې د واسطی په مرسته خپل زوی په نوکري کی په مخ بوځي. خصوصاً داهغه وخت که د دوی زامن ښکلي ځواني؛ سپين‌مخونه‌ولری او هندو نـوا ته ډیر ورته وي. نو داهم کیدای چې دمغلو په‌جمله کی تیرشي، ولی دا باید وویل‌شي چې د واسطی له لاری وړاندی تګ ډیر وروسرو صورت نیسي. ځکه دلته تقریباً د هغه‌ومی قانون له مخی لوړو ماموریتونو او وظیفو ته باید له وړوماموریتونو څخه‌ور تیرشي. دغه امیران معمولي او انتیوریستان، ماجراجویان دی چې د هر دول اقوامو څخه‌راوتلي دی، لکه څنګه چې مامخکی‌وویل دوی یو بل ته په دربار کی واسطه کیږي. دغـه خلك

چې زیاتره برخه یې د تیټو کوز نیو نه څخه راوتلي وي ځني یې مریان، زیاته برخه یې بې تعلیمه ده مغل په خپل زړه دوي ته لوی ماموریتونه ورشندي او په استبدادي سره یوځای کوي .

دامیرانو په منځ کې ځني هزازي نومیږي چې (زرآسونه ولري) ځني نورتـــر هزاری زیات وی یعنی (دوه هزاری (دریم یې پنج هزاری (پنځه زرې) (آته زري) دس (لس زرې) اوحتی دوازدس هزاری (شل زري) دغه رتبه دمثال په طور دپادشاه مشرزوی لمرله . داپه خپله دامعنی لري هغه آمر چه زرآسونه یاپنځه زره اسونـــه .. لری . .یعنی ددوی دتنخواه لږ والی اوزیات والی دآسونو په شمیرپورې تړلی دی . زه وایم چې دآسونو شمیر ځکه ځی ددوی دتنخواه لږوالی ډیروالی دآسونو په تعداد پورې مربوط دی نه دسپارو په شمیر پورې امیران کله کله دښه خدمت لپاره دیوه سپور په سر دوه اسونه ساتی . په گرمو هیوادونو کې داسې ویل کیږي : کوم سپور چې یو آس لری هغه نیمایي پلی عسکردی ، . ولی داهم درسته نه ده که داسې فکروکړای شي چې دوی مجبور دي دومره زیات شمیر آسونه وساتي او یا پاد شاه په رښتیاهم دوی ته تنخواه د آسونه د تعداد په اندازه ورکوي ، کوم چې دوي لوړوالقا بودواز دس هزاری (۲۰) زره آسونو یا آتوزرو آسونو) سره مطابقت کوي دغه القاب ددې لپاره رایستل شوي دي خارجیان پدې نوم راجلب کړي . پاد شاه په خپله دآسونو شمیر تاکی اودهغوي له مخې دوی تــه تنخواه ورکوي . ددی تنخواه ته پرته مغل دوي ته یوه اندازه نورې پیسې هم ورکوي چې دهغه په مقابل کې امیران مجبور دي آسونه وساتي دغه مقدار پیسې ددوی دعمومي دعایداتو مهمه برخه جوړه وي .دهرسپاره اویاآس دلگښت نه علاوه ددغه مقدار پیسو څخه « ذخیره » هم کوي دغه سلوکونه دامیرانو لپاره دبدایې مهمې لارې دي خصوصاً کــه دوي وکولای شي چې ښه جایگیرونه لاس ته کړي چې په تنخواه کې دهغه پیش بیني هم شوې وي.ما په ستر کولیدل چې زما پخوانی آغا اوویلموژچې پنج هزاری بلل کیده یعنی باید پنځه زره آسونه یې ساتلی وای ولی په حقیقت کې یې پنځه سوه آسونه ساتل.

دټولو سپارو دتنخواه نه علاوه‌ده ته په میاشت کی پنځه زره‌ایکی پاتی کیـدې .
اگرچی نقدې و، پدې معنی چی دخزانی څخه یی‌لکه نور بی جایگیره‌امیران نقدې
پیسی اخیستی .

امیرانو ته اگرچی لوي عایدات راځی مگر بیاهم ددوي په منځ کی دولتمن
خلک ما ډیر لږ ولیدل . ډیر زیات امیران مادي مشکلات احساسوي او په قرضونو
کی‌ډوبیږي.دوی نه یوازې‌هغه تاکلی لگښتونه‌مفلسوي ،چی په نورو هیوادونوکی
لوی ویلموژورسره زیاتره مخامخ کیږي ، بلکه بر عکس ددوی لگښتونه عادي او
متوسط دي . دوی باید دکال په طول کی په تاکلیو اخترونوکی حتماً پادشاه ته لوی
لوی سوغاتونه دخپلی تنخواه مطابق وراندې کړي . دپلی خواته ددوی لگښتونه د
ښځو، نوکرانو ، او ښدانو، قیمتی آسونو چی دوی یی دخپلو ځانگړ و احتیاجونو
لپاره باید وساتي هم دوی په افلاس کی مرسته کوي . دټولو امیرانو شمیر چی
په لښکر کښی کی یا په‌ولایاتوکی دپوځ‌په منځ کی واقع دي یاپه دربار کی دایماً دباد
شاه په حضور کی ولاړوي ډیر لوی دي . ددې شمیر صحیح معلومات زما لاس ته
هیڅکله نه شی راتلای . ځکه چی اساسا معلوم نه دي . ولی په دربار کی هر وخت
ماد دوی شمیر ۲۵ ــ ۳۰ څخه‌کم نه دی لیدلی ،کوم چی لوی تنخواوې اخلي او
دآسونو دشمیر له مخی یی تنخواه تاکل کیږي . ددې امیرانو څخه ځینی حتی ۱۲
زره آسونه ساتي . دغو امیرانو ته په دربار کی مهم پستونه ورکوي اوهم دباندې
دگورنرانو رتبی ورکول کیږي . دغه امیران لکه ښنگه چی ویل کیږي د دولـت
ستنی‌بلل کیږي‌اوهم د دربار شان وشوکت ساتي . کله چی دوی په‌کوڅو او بازار
ونو کی گرځی ډیرې ښکلی جامی بی اغوستي وي . کله په پیلانو او کله په آسونو
لپاسه او کله کله په تخت‌روان کی‌ناست وي . دیوه شمیر مجهزو سپرو له‌خوابدرگه
کیږي ،کوم چی ددوی گورونه محافظه کوي . ددوی په ښنگ ، مخ ، اوگرد

چاپیره زیات شمیر پلی نوکران روان وي او لار ورته خلاصوي . په لاسونوکی یې مچ شړونی نیولی وي چې دامیرانو مخ نه مچان اودوړې لیرې کړي . دامیرانو تف داني دښتباکث او په دمحاسبی کتابونه اونور اسناد په دوی پسی وړل کیږي

هغه امیران چې په دربارکی دننه نوکري کوي ، دتنخواه دګرځونــی له وېرې مجبور دي چې په ورځ کی دوه ځله دبادشاه سلام او تعظیم ته پــه دربــاري مجلس کی حاضر شي . لومړی ځل دسهار په ۱۱ بجوکله چې پادشاه محکمه خلاصوي . بل دماښام په شپږوبجو . ددې نه علاوه هرامیرمجبوردی چې په چوڼی کی دننه په وارسره په هفته کی یوځل یوه شپه ورځ نوکریوالي‌وکړي . دوي دنو کریوالي په وخت کي ځان سره بستري ، قالینی ، او نور فرش اوظرفـ راوړي او بادشاه دوي ته یوازې دوډی ورکوي . داډوډی د دوی‌له خوا په ډېرو تشریفاتو سره منل کیږي . درې واره هغی ته سلام او یا سرټیټوي او دسلام په وخت مخ د پادشاه استوګنځی ته اړوي . اولاســونه تر ځمکی پورې ټیټوي او بیایی د سر نه پورته‌کوي . ددې نه علاوه‌کله چې پادشاه چکرته ځی دوی یی سپاره بدرګه‌کوي پدې وخت کی دهوا ښه والی او بدوالی حتی لکه شیګرډغبارهم مهم نه ګڼل کیږي دا وخت پادشاه دخپل پیل په شا تخت کــی نــاست وي او یا پــه تخــت روان کی ځي چې اتوکسو په اوږو ایښــی وي ، او په ډېــر احتــیاط ســره دنــورو اتوکسانو له خــوا وار په وار یادلیــږي . دا وخت امپــراتور دهــر ډول بــدې هوانه محفوظ وي.دغه امیران مجبور دي که پادشاه جنګ ته ځی یا دبوځونو سره دیوه ښارنه بل ښارته ځی اویا په ښکار پسی روان وي دوی یی بدرګــه کــوي کله‌کله ځنی امیران د مکــلفیت څخه دخاصو کارونو یالدې سببه چې هغــوي ناروغه یاډېر زاړه وي یالدې وجهی نه چې په خپله پادشاه ونه غواړي په ځان پسی زیات ټولی جوړ کړي ،خصوصاً داهغه وخت چې پادشاه ښارته نږدې کوم ځــاي

ته دښکار لپاره ځي، یا جومات ته ځي نه داسې حالاتو کې دوی معافوي. پداسې وختونو کښې دعادت له مخې پادشاه یوازې دنوکریوال کراوول له خوا بدرگه کیږي او نور امیران رخصتوي.

منصبداران، داهغه سپاره دي چې هم منصب لري او هم اوچت معاشونه آماد دوی تنخواوې دومره اوچتې نه دي لکه دامیرانو، ولې د دوی تنخوا وې دنورو مامورینو څخه اوچتې دي. ځکه دوی ته دکوچینو امیرانو په سترگه کتل کیږي یعنې دهغه په نظر چې په نږدې وختونو کې دامیر رتبې ته قدم پورته کوي. دخوند خبره داده چې دغه منصبداران دخپل پادشاه نه پرته بل هیڅ آمر په ځان نه مني. دوی هم هغه مکلفیتونه اجرا کوي دکومو په اجرا کولو چې امیران مؤظف کیږي. دوی به هم رښتیني امیران وای که چیرې تر لاس لاندې یې یوڅو سپاره واقع وای. پخوا ځینو منصبدارانو یوڅو سپاره تر لاس لاندې لرل، ولې اوس دوی یوازې له ۲ څخه تر شپږو آسونو پورې باید ولري یعنې هغه آسونه چې شاهي داغ ورباندې لگیدلی وي.

ددوی تنخواه عموماً له ۱۵۰ څخه تر ۲۰۰ او بیا له ٤۰۰ څخه تر ۷۰۰ سوو نقدو وړپیو پورې په میاشت کې رسیږي. دمنصبدارانو شمیر هم معلوم نه دی، ولې دامیرانو دشمیر څخه بیخي زیات دی. ځکه په دربار کې هر وخت له ۲۰۰ څخه تر ۳۰۰ سوو تنو پورې حاضروي، مگر پدې شمیر کې هغه منصبداران نه راځي چې په پوځونو او یا ولایتونو کې په نوکرۍ لگیادي. روزینداران، داهم سپاره دي ولې ددوی فرق دمنصبدارانو سره دادی چې دوی یومیه تنخوا اخلي او داد دوی دعنوان څخه هم معلومیږي. ددوی تنخواه کله کله دزیاترو منصبدارانو څخه زیاته لوړه وي، ولې په دومره تشریفاتو سره دوی ته تنخواه نه ورکول کیږي. ددوي بنیگڼه داده چې دمنصبدارانو غوندې داجناسو اخستلو ته نه مجبوریږي. دروزیندارانو

شمیر ډیر زیات دي.دوی کوچني پستونه چلوي . زیاتره یې منشیان او یا دهغوی مرستیالان وي چې په براتونو،امرونو،چې دتنخواه اخستلو لپاره ایکل کیږی تړې لګوی.ولی دوي دبراتونو دزر خلاصولو په مقابل کی بډې اخلي.

ساده سپاره امیرانوته تابع کیږی.ددوی په منځ کی دزیات احترام اوزیاتی تنخواه خاوندان هغه څوك دی؛چې دوه آسونه حتمی ولری.ددوی په آسونو باندی دامیرانو داغ لګول کیږی.دسپارو تنخواه ټیك معلومه نه ده.ددوی دمعاش زیاتره برخه دامیر په میړانه‌پورې اړه لری.امیران کولای شی که وغواړی یوه‌سپورته‌دبل سپاره نه زیاته تنخواه ورتاکی.ولی مغل وایی چې دیوه ساده سپاره تنخواه چې یو آس ولري باید ۲۵ روپۍ او یا پدې‌حدودو کی وي او په‌خپلو حسابونو کی‌امیرانو ته هم همدغه مقدار مجرا کوي.

دپلیو تنخواه دسپارو په نسبت ډیره ټیټه ده.پدې سبب سره په پلیو پوځونو کی ډیر خوار توپك ویشتونکی شاملیږي خصوصاً هغه کسان چې په ولاړې توپك ولی دتوپك په کنداغ باندی چې یوه ډیره بنـکلی چار شاخه وروړې تړلی ده تکیه نه کوي .ځکه دوی ددې نه ویریږي چې مبادا دتوپك په لوګی خپلی اوږدې ږیرې اوسترګی وسوځوي.دوی نه هم سخت ویریږي چې ممکن په توپك باندی یې پیریان اوپله کومه بلا نازله شي او توپك یې وچوي .ددوی تنخواه لس (۱۰) اویا شل روپۍ وی.

کانو نیران(داهغه جنګي پرسونل دی چې دبیړی نه په توپونو ډزې کوی) هم دمغل په پوځونو کی لیدل کیږی.دوی ډیرې او چتې تنخواوې‌آخلی.خصوصاً زمونږ پرنګیان یا عیسویان‌لکه پرتګالیان،انګریزان،هالندیان،جرمنیان او فرانسویان چې دلته دګوا څخه او یا دهالندیانو او انګریزانو کمپنیو څخه راتښتي. پخوا کله چې مغلو ددې ډول وسلی سره اشنایی نه درلوده دکانونیرانو تنخواه ډیر جګه وه .

دغه وخت نه ځنې داسې کسان پاتې شوي دي چې په میاشت کې ۲۰۰ روپۍ تنخواه آخلې. ولې اوس دوی ته د ۳۲ روپیو څخه زیاته تنخواه نه ورکوي. حتی په عمومي صورت سره نه غواړي چې دوی په نوکرۍ کې واخلي . توپخانه په دوو ډولونو ویشل کیږي. لومړی درنده توپخانه، دوهمه سپکه توپخانه یا لکه څنګه چې دوی یې چابکه توپخانه هم بولي. کله چې پادشاه د سختې ناروغۍ نه وروسته د خپلې ټولې اردو سره سفر کاوه، هره ورځ به یې کله په بغبغو باندې، یا د خرو غوښیکو (دغه نوع غوڅکې دوی په لو سیاسره یادوی ساتیری کوله کله به ئې د سګو (آهو) کله به یې د پړانګانو او کله کله به یې په زمریانو ښکار کاوه او کرار په کراره لاهور او کشمیر تـه ورنږدې کیدل چې دا د هندوستـان کـوچـنـی جنـت دی او زه به یـې په بل ځای کې په پوره تفصیل سره تشریح کړم په کوم ځای کې چې بادشاه دوبې تیرول غوښتل نو دغې درندې توپخانې د پادشاه پدرګه کوله په درنده توپخانه کې (اویا) توپونه شامل وو، چې زیاتره برخه یې د چدن (چوګون) څخه جوړ شري وو. پدې توپخانه کې ۲۰۰—۳۰۰ اوښان هم شامل وو، چې یو ډول کوچني توپونه ئې وړل. دغه توپونه د توپك نه دوه درې واره غټ دي او په اوښ پورې تړل کیږي . لکه څنګه چې مونږ په کوچنیو بیړیو پسې د ډبروغوځولو ماشینونونه تړو .

چابکه یا سپکه توپخانه زما په نظر کې ډیره ښکلې او ماهره ښکاره شوه . پدې توپخانه کې ۵۰—۶۰ کوچنی ځمکنې برنجي توپونه شامل وی ، چې هر یو توپ مخ او شاته د ګولیو لپاره صندوقونه ایښودل شوي وی . دومره ښکلي آسونه یې کشوي، چې سترګې د هغوی په لیدلو نه مړیږي . ګاډیوان یې د عادي ګاډیـوان پشان اداره کوي. هر ګاډی په سروتوکرانو ښکلي شوي وی او هر ګاډی پسې دریم آس هم تړلی وي چې د ګاډیوان مرستیال یې په کیږه کې بیایـی. دغـه دریـم آس تش د احتیاط لپاره ورسره ساتل کیږي . درنده توپخانه نه شي کولای هرلورې ته بـادشاه

بدرګه کړي. کله چې به هغه دلارې نه بنې او کیڼې خواته یادښکار او یاداو یوځښلو اویادېل کوم‌شي لپاره ګرځیده نوپدې صورت کې بـه دغه سپکه توپخـانه ورپسې روانه وه. درنده توپخانه به په زیات سرعت سره مخ په وړاندې‌تله او کوشش به‌یې کاوه چې دځنډ او تال نه ځان بچ کړي خصوصاً کله چې به دبېړیو په پلو نو باندې د دریاب څخه‌تیریده . سپکه توپخانه دبادشاه څخه نه‌جلاکیده‌ونکې بلل کیده او په‌همدې وجه دسپرې توپخانې نوم ورکړشو .

دغه توپخانه سهار دبادشاه دخیمې نه دوتوسره یوځای هغه پسې خوځـېږي. دی عموماً په لارکې څو ځلي دلارې څخه یوه خوابله خوا ګرځي‌ـ ترڅـو دښکار تیاکلی ځای ته زرځان ورسوي، کوم‌چې دیوځ دورنګ نه پخوا د هغه لپاره ساتل کیږي. درنده توپخانه‌مخامخ روانه وي دتوليدځای‌ته ځان رسوي چه هلته‌دبادشاه دخیمې سره منظمه ودریږي . شاهي خیمه پخـوا درول شوې وي‌اوشاوخـوایې د امیرانو خیمې ګرد چاپېره ولاړې وي. په هغه ګړي کې چې بادشاه راڅرګندیږي دغه درنده توپخانه په ډزوپیل کوي ددې لپاره چې اردو دبادشاه دراتګ نه خبره کـړي .

پلی پوځ په‌هیڅ صورت سره دهغه پوځ څخه چـې د بادشاه په حضورکې ولاړوي توپیرنه لري. پلی توپخانه اونور لوازم چې دجنګ په وخت کې په‌کاریږي ورسره وي. فرق یې تش دادی چې دپلی پوځ شمیرزیات وي . ځکه یوازې هغـه پوځ چې مغل یې دمجبوریت له مخې په دایمې صورت په دکن کې ساتی تـرڅـو وکولای شي دګولکهنډې ډیرزیات قوي بادشاه په کیزه کې وساتي او بیا د بیجاپور بادشاه اونورتړولو راجه‌ګانو په مقابل کې چې د بیجاپور بادشاه سره اتحـاد کـوی مخنیوی وکړي کم له کمه دشلونه تر ۲۵ زرو او کله‌کله تر۳۰ زروپورې سپاره‌ور کې شامل دی .

د کابل سلطنت دایرانیانو، پښتنو، بلوڅو او نورو غرنیو قبایلو په مقابل کی د عادي محافظې لپاره کم له کمه ۱۲ـ۱۳ زرو سپاروته ضرورت لري. د کشمیر سلطنت دڅلورو زرونه زیاتوسپارو، بنګال سلطنت ددې شمیرنه لازیات تعـداد ته اړدی. دېلی خوانه همدلته هر وخت جنګ روان دی. داسی ګورنو یه پیدا نکـړئ چی د خپلی صوبې دخصوصیاتو یا لویوالی له امله زیاتوعسکروته احتیاج نه احساسوي. داټول چی یوځای سره جمع کړودتعجب وړ شمیرپوځونه ترې جوړیـږي. که د پلیونه چی دومره مهم رول نه لوبوي تیرشو، تش دآسونه ښودل شوی شمیـرته، چی کولای شی انسان خطاباسي، اوزه دهغه چاپه شان چی په ښه تـوګه ددې سوال سره اشناوی، فکر کوم چی داسونوواقعی شمیر چي عادتاً دبادشاه په حضـور کـی ولاړوی، اوپدې شمیرکی دراجه ګانو، پټانانو سپاره نظام هم ورګډکړو نو ممکن تعدادبې د ۳۵ زرو حدودته ورسیږي. که ددې شمیرسره هغه تعداد یوځای کـړو چی دد. بارنه دباندی په ولایتونو کی پروت دی، نوزما په فکرشمیربه یـی ددووسوو زرونه اویا ممکن ددې نه لازیات شي. ماوویل چی پلی عسکرچندان مهم رول نه لوبوي ځکه زه فکر کوم دغه پوځ چی بادشاه یې ځان پورې ساتی، که چرې پـه هغـه کی توپلك ویشتونـکی پلی کانونیران، د دوي مرستیالان اوبالاخره ټول هغه خوك چی ددغې توپخانې خدمت کوي ورګډکړو نوشمیربه یـی د ۱۵ زروڅخه زیات نه شی. ددې شمیرله مخې کولای شو دا قضاوت وکړو چی د دوی شمیربه په ټولـو پلـی فوځونو کی څومره وي. لدې نه دابنه جـوتیږي چی دپلی اردودغه حیرانوونکـی تعداد چی ځنی کسان یـی دمغل دپوځونو په حکله یخ ته کوي درست نه دی. کـه چیرې دوی دمغل په پوځوتو کی هغه تعداد کسان ورګډ نه کړي، کوم چی په پوځونو کی دسوداګرو، دوکاندارانو، بازارچیانو، اونفرخدمتیانو په حیث کارکوي، په پوځونو پسی روان وي، نوهیڅـکله به دې شمیـرته ونـه رسیږي. که فـرضـاً

څوك دغه بازاري عمله، سوداګر په پوځونو کي ورشاملوي نو زه حاضر يم داومنم چي د دې کسانو تعداد به يوازې د مغل دحضوري اردو سره يوځای ۲ – ۳ سوو زروته ورسيږي . کله کله ممکن دغه تعداد دوراندې حساب څخه هم زيات شي . مثلاً هغه وخت کله چي پادشاه ديوې اوږدې مودې لپاره دپايتخت څخه لرې کيږي . که سرې دپوځونو دګېږ ديو، اشپزخانو، صاپيو، فرش وظرف، اساسيې اوحتى دښځود مالونودوړلو لپاره ارښان، غوښکي، پيلان، آسونه، پنډيان، دحيواناتو اوسړيو دخوراکي موادو برابرونکي هر ډول سوداګران، نوکران اوداسې نورکسان چي په پوځونو پسې ځانونه غزوي په نظرکي ونيسي نوداتعداد به دتعجب ورنه وي؟ هغه څوك چي دهيواد له اداري او وضعې سره اشناوي دکومې له مخې چي پادشاه په مملکت کي دټولو څمکو يوازينې څښتن ګڼل کيږي نولدې ته به دانتيجه واخلي چي ګردپايتختونه لکه ډهلي اواناګره يوازې اويوازې دپوځونو په حساب ژوند کوي . دهمدې وجهې نه د ښارونو ټول خرڅوونکي اومعامله داره کسان مجبوردي په پادشاه پسې وخوځيږي. که پادشاه دجنګ ميدان ته ځي دوی هلته بازارونه خلاصوي . ډهلي اواګره هيڅکله پاريس ته نه دي ورته . که رښتيا راباندې وايې نود ښارونه نظامي کمپونه دي چي نسبت نوروځايونوته په ښه موقعيت کي پراته دي .

نوروشيانو څخه چي تيرشونو دابايد هيره نه کړو چي دغه ټولي اردوګاني کوموته چي ما اوس اشاره وکړه دامير څخه نيولي آن ترساده عسکره پورې په دوو مياشتوکي يوځل خپلي تنخوا وې اخلي . دغه تنخواه ددوی دعايداتو يوازينې مدرك دی . لدې وجهې نه دتنخواه په ځنډولوکي هرډول تال او معطلي دعفوې ورنه دي، کوم چي زمونږ په هيوادونوکي کله کله پېښيږي. هلته دايومنلې شې دی چي کله کله ديوه عامل اوضرورت له مخې دولت دسردارانو منصبدارانو اوحتى دساده عسکرو تنخواوې

ځنډوي او تنخواه لرونکي مجبوردي چې يوه موده انتظار وباسي ، خپله ګـوذاره د خپل کاپيټال په فيصدي ګټه يا ځمکو په عايداتو او يا پر کوچنو ورسايلو وچلوي. په هندوستان کي دا ضروري ده چې په ټاکلي وخت کي ټولو مامورينوته ټوله تنخواه ورکړای شي . که داکار دلته ونه شي نوخيره خرابيږي ، ټول دلوږي مري او يا به مجبوريږي چې خپل ورستي ضروري شيان ، سامان چې دوی يې لري حتی تراسونو پوري خرڅ کړي . دا ډول وضع ما په وروستيو جنګونو کي وليده . که چيري جګونه لاپسی اوږده شوي وای نو خلک ديته بالکل تيار وو چې دې کار ته لاس واچوي . د مغل په پوځ کي به په مشکله داسی عسکر پيدا کړي چې هغه وړ ده اولاد مزدوران او مريان ونلري ، کوم چې دې تنخواه ته انتظار باسي او له هغه پرته بله هيڅ هيله نـه نلري . دې عظيم شمير ته چې تش په تنخواه ژوند کوي ډير خلک حيرانيږي (دوي شمير په ميليونونو دي) دوی دا نه شي کولای د دې عظيم تعداد دلګښتونو مدرك تصور وکړي . ولی دا د تعجب خبره نه ده که چيري د دولت شته مني د دولتي اداري مميزات او د باداشاه زمينداري خصوصيات څوك په نظر کي ونيسي .

اجازه راکړئ دا هم ووايم چې لوی مغل په ډهلی اګره او شـاوخـوا کی د ضرورت او احتياط لپاره ٢ ــ ٣ ز ٥ ډيراعلی آسونه ساتلی دي . د دې نه پـرته ٨ ــ ٩ سوه پيلان زيات شمير کچرې ، آسونه پلديان دلويو خيمو نقلولو ، د ښځو ورلو ، دده اشپز خانی ، فرش ، دلښکر کښي په وخت کی د ګانګه څخه داوبو راوړلو او دده دنورو اړتياوو لپاره ساتل شوي دي .

د دې ټولو لوازمو برابرول دلښکر کښي په وخت کی مغل ته داسی شرايط برابروي ته به وای چې هيڅ د کور څخه نه دی وتلی . آمادغه ټول شيان زموږ په دولتونو کی ضروريات نه ګڼل کيږي .

اجازه وفرمايئ په دې پورې د حرمسرای غير قابل تصور لګښتونه ، چې د هغې نه پرته لـکه څنګه چې ښکاري دوی ګوزاره نه شي کولای هم تاسوته لږ څه

تشریح کړم. دغه بې ساري لګښتونه په داسې شیانو کېږي لکه هرډول نازک طلایي کتابونه، ګلدوزي‌شوي رختونه، ورېښمین ټوکران مشک وعنبر، خوش بویه روغنیات، مرغلرې او داسې نور دغو ټولو نورو شیانو سره یوځای چې ما پخوا عرض کړل. کهچېرې دغه ټول بې ساري لګښتونه چې دوي بې دمجبوریت له مخې کوي دهغه عایداتو سره پرتله شي چې دوی ته راځي او تاسې دهغه تصور کولای شی. نو دا باید وویل شي چې دی بې حده غني دی. که زما څخه څوك پوښتنه وکړي چې دده ژوند سره ښه اشنایم نودومره ویلای‌شم، چې دده ځانګړي عایدات به دهغه مقدار عاید تو څخه زیات وي، کوم چې دترکیې سلطان او د پارس بادشاه دواړو لاسونو ته ورځي. ولې هغه غیرقابل تصور افسانې چې د دوی په باره کې ویل کېږي زمالپاره دمنلو وړ نه دی. کهچېرې زه ددې افسانو په زیاترو برخو یقین هم وکړم ولې ددې سره سره دده دومره بډایي‌توب زمالپاره دیقین نه وړتلی خبره ده، دکوم په باره کې لکه څنګه چې ټوله نړی خبرې کوي. په هغه‌صورت کې که چېرې هغه عظیم مبلغ چې په یوه لاس یې اخلي او په بل لاس دمجبوریت له مخې خوروي، کهچېرې دغه شی په نظر کې ونیول کېږي نو به زه دا ومنم چې په رښتیا غني دی. زما په عقیده‌خو واقعي بډای بادشاه دی چې خپل رعیت دباشکوه دربار ساتلو لپاره نه دومره وشکوي اونه یې دومره ترفشار لاندې ونیسي بلکه دهغه لپاره بېل دركونه ولري لکه څنګه چې دا دول بادشاهان زمونږ په هیواد او یا نورو ځایو کې شته دي دوی دخپلو درلتونو دساتلو لپاره په کافي اندازه‌عسکري قوه لري. کولای شي چې دخپلو ګاونډیانو دیوه نسبآ لوی جنګ په‌مقابل کې‌څو کاله مقاومت وکړي. داهم کوی شي که چېرې وغواړي دامیرانه وکړي چې څو باشکوه شاهانه قصرونه آباد کړي، دهغوی لګښتونه په خپله غاړه واخلي دکومو سره چې بادشاهان عادت دي، یې لدې چه څو کاله‌مسلسل دخزانې څخه لوی مقدار پیسې څنګ

ته کړي او هم کولای چې څو کاله لوی جنګونه وزغمی او بابی په خپله شروع کړي.

زه به داومنم چې مغل تقریباً دا ډول امکانات لری. ولی ددې سره موافقه نه شم کولای چې دی د دومره لویو لګښتونو او مصرفونو قدرت لرې، کوم چې معمولا فکر کیږی او بابې هغه ته نسبت ورکوي. دغو عظیمو او ضروری لګښتونو ته چې ما اشاره وکړه تاسو باید د هغه د ریښتیا والی په باره کی زما سره موافقه وکړئ. تاسو بی شکه دغه دوه کیفیته او یو څه نور د کومو سره چې زه ښه آشنایم او هغوی تــه به اشاره هم وکړم زما سره ومنئ. لومړی کیفیت دادی چې او سنی مغل دوروستی کودتا په آخرکی کله چې د بنګال نه پرته چې هلته تراوسه ساطان شجاع ځان تینګ کړی، نوره په ټوله امپراطوری کی سوله برقراره ده، دی سخت په مشکلاتو اخته دی. هغه نه پوهیده چې دخپلو پوځونو دساتنې لپاره دکوم مدرك نه استفاده وکړی ده اګر چې پدې وختونو کی خپلو فوځونه ته چندان تنخواه نه ورکوله، لګه څنګه چې په په عادي وختونو کی ورکول کیده. جګړه پنځه کاله پرله پسی روانه وه اودی مجبور شو چې دخپل پلار شاه جهان خزانی ته لاس ور وغزوي.

دوهم کیفیت دادی چې دشاه جهان خزانه چې څښتن یی دهغی په مصرف کی زښت ډیر محتاط و، څه زیات څلویښت کاله یی بادشاهی کړې وه پدې اوزده موده کی یی دڅو کوچینو جنګونو څخه پرته نور څه هم ونه لیـدل، ولـی بیاهـم دده ځانګړې خزانه شپږ وکروړ ونوته نه رسیده. ما مخکی وویل چې یوه روپۍ تقریبا د۲۹ سوسره معادل ده. سل زره روپۍ یو لك او سل لکه روپۍ یو کـرور کیـږي. البته دشاه جهان په خزانه کی ما دده دقیمتی زیوراتو لویه پیمانه شامله نه کړه چـی مختلف انواع اقسام لري، او ټول دطلا او نقره څخه جوړ شوی دی. همدا ډول دقیمتی ګاڼو سرغمرو لویه اندازه چې داهم مختلف انواع او لوړ قیمتونه لري، مـا دده په خزانه کې حساب نه کړل. زه نه پوهیږم آیا په نړۍ کی بل هم دشاه جهان

په شان بادشاه شته که نه چې ډېره زیات قیمتي شیان ولري. یوازې تاج چې په قیمتي مرغلرو جواهراتو او نورو قیمتي کاڼو مرصع شوی دی که چېرې غلط نه شم نو کم له کمه درې کروړه روپۍ قیمت لري. داهم باید وویل شي چې داتوله ولجه ده ته د پخوانو پټانانو، سردارانو، راجه ګانو څخه لاس ته ورغلی ده چې د لرغوني زماني څخه ذخیره کېده او هره ورځ مخ په انکشاف وه. دیوه بادشاه نه بل بادشاه ته را تیرېږي او بل دهغو سوغاتو له برکته چې امیرانې هر کال په څو مشهورو اخترو نو کې باید مغل ته ورانديې کړي. دتاج شته منی څخ حتی که په خپله بادشاه یوسول ولګوي یائی خرڅ کړي نودې کارته دلوي جنایت په نظر کتل کېږي. (۷۲)

مخکې لدې چې زه خپل لیك پای ته ورسوم غواړم ووایم چې دمغل امپراتوري چې په اول کې مونز دطلا او نقره دنغرلوژوري وبلله ولی همدلته طلابې پتي کیږي. ددې ځای خلك باید نسبت نورو ځایونو ته ډیرماړه وای اماخبره برعکس ده زه په سترګو وینم چې ددې ځای خلك نسبت نوروته زیات محتاج دی او همدا ډول دلته پیشه نسبت نورو ځایونوته کم یافته ده.

ددې کار لومړی دلیل دادی چې دقیمتي فلزاتو ډیره زیاته برخه د غوږ و، پزې لښتیو، دغاړې اوزیو په غمیو، دلاسو پښو وښپیو لپاره چې ښځې یې استعمالوي ویلې کیږي. ددې قیمتي فلزاتو زیاته برخه خصوصا په توکرانو کې لګیږي چې هغه اساساً هیڅ ګټه نه لري. دقیمتي فلزاتو لری لوی کندې چې وروسته یا بالکل بې پتې کیږي، په تیولو ګلدوزیو آلاچو، خطه لرونکو وریښمینو توکرانو طلایې ځنځیرونو، تاریزونو چې په پټکیو او داسې نورو توکرانو کې مصرفوي. ټول پوځونه دامیرنه نیولې ترساده عسکره پورې او همداډول د دوی ښځې او ماشومان ټول داهڅه کوي چې په طلا کې ځان جل بل کړي. دوی ولو که دلوږې مري، ولې کوشش کوي چې طلایې او نقره یې پسول ځانته پیدا کړي.

دوهم سبب دادی چی ددولت تولی ځمکی د بادشاه ملکیت ګڼل کیږی. جایګیر چی په ترکیه کی هغی ته تیمار ویل کیږي، دپوځونو سرلښکرانو ته دتنخواه او یا مستمري معاش په ځای ورکول کیږی. داځکه چی په خپله دجایګیر کلمه دځای معنی ورکوي او یا باید دتنخواه په عوض کی ورکړل شي، چی په هغه باندی پوځ وساتی، ولی پدې شرط چی دجایګیر ځمکو له عایداتوڅخه هرکال یوه برخه داجارې په صفت بادشاه ته ورکړي. کله کله بادشاه ځنی ځمکی دخپل دربار په نوم قیدوی چی هغه هیڅکله چاته دجایګیر په نوم نه ورکوي، بلکه دی دغه ځمکی اجاره دارانو، سویسی خوارا نوته په ټیکه ورکوي. هغوی مجبوردي چی هرکال یو مقدار نقدي پیسی دځمکی دحاصلاتو له درکه بادشاه ته وسپاري. ددغی او هغوی فور و عایدا تو له برکته جایګیر داران، ګورنران، ټیکه داران په خپلو سیموکی په بزرګرانو حتی په اهل کسبه او دښارونو په سوداګرانو باندی، چی ددوی په منطقوکی راځی نامحدود قدرت لري. دلته نه لوی ویلموژ شته اونه زمونږ پښان شورا، چی وکولای شي تول دغه ګورنران جایګیران ټیکه داران وویروی. نه داسی قاضی شته چی پوره نفوذ ولري ترڅو هغه وکولای شي ددوی دظلم او استبداد مخنیوی وکړي او له منځه یی یوسي.

لنډه داچی دلته داسی څوک نشته چه هغه ته بزګران، کسب ګران، سوداګران دخپل ژوند اولیدلی استبداد نه فریاد وکړي. کرم کسان چی له یوه سره دحکومتی قدرت ته نه غیر قانونی او بی ترسه نا روه استفادې کوي او په مقابل کی دخپلو اعمالو سزا هیڅ وخت نه وینی دلویو کتلو ژوند ددوی په لاس کی دی. هغه ځایونه چی مرکزونو یعنی دولی او ګرې ته نږدې دي یالوی ښارونو، لوی بحری بندرونو ته نږدې پراته دی، دهغه ځایونوڅخه شکایتونه نسبتاً په آسانه توګه دربارته رسیدلای شي او وضع هم لږڅه ښه ده. داټول کسان لکه ټیکه داران، جایګیران، خصوصاً

ګورنرانو څخه خلك داسې ويريږي چې مريې به دخپل څښتن څخه دومره ترس ونه لري. ددې وجهې نه خلك کوښښ کوې چې سرو پښې لوڅ ، ځانونه محروم، مفلس، په کاليو فرش و ظرف او دتولو نه زيات په خوراك او څښاك کې دېيې سارې ساده والې نه کار واخلې .

دوې داکوشش هم نه کوې چې په تجارتي معاملو کې زيات پرمختك وکړي. ځکه دوې ويريږي چې مبادا په دوې به دبدايانو ګمان وشي او بيا به ددوې دشوکې لپاره کوم چال په کار وليږي . ددې سببه دوې دخپلې شته منې لپاره دپټولو نه بله سه چاره نه ويني. خپلې پيسې دځمکې لاندې په کوم يورت تياره کونج کې خاورو ته سپاري . پدې ترتيب سره پيسې دګټې نه لويږي ، په ځمکه کې تباه کيږي. نه پادشاه نه دولت، او نه بل چاته هيڅ ډول ګټه نه شي رسولای. دغه کار نه يوازې دبزګرانو او کسب ګرانو په ژوند کې ليدل کيږي بلکه دهرډول لويو سوداګرانو په حال کې هم صدق کوې، مسلمان وي که بت پرست ولې سرنوشت يې يوډول وي . له هغو کسانو چې دبادشاه ياامیرانو سره نوکري کوې، ياښه دبله واسطه ولرې چې هغه په پوره نفوذ کې وي. دځمکې لاندې دطلا خښولو کار عموماً دبت پرستانو په ژوند کې زيات ليدل کيږي. دوې پدې عقيده دي چې دطلاو نقرې دځمکې لاندې خښونه دوې ته دمرګ نه وروسته په کار ورځې . زماپه عقيده اصلي علت همدادی چې په تجارت کې پيسې دېرېږې په جريان لويږي ؟

دلته يو مهم سوال راپورته کيږي، هغه داچې آيا داکار به نه يوازې درعيتو بلکه په خپله ددولت او مغل بادشاه لپاره ګټور او معقول نه واي کــه چېرې دی زمونږ ددولتونو او سلطنتونو دبادشاهانو پشان دټولې ځمکې يوازينې وارث، نه بلــکه زمونږ پشان دلته هم «زما» او«ستا» په نوم ملــکيت موجود وای .

زه دخپلو بادشاهیو دحالاتو چې هلته «زما» او «ستا» ملکیت وجود لری ددې ځای بادشاهانو له وضعی سره چې «زما او «ستا» نشته ژورې مقایسې نه دې نتیجې ته راغلم چې د بادشاهانو لپاره همدا زمونږ نظم چې زمونږ په هیواد کې موجود دی زیات معقول او گټور وبولم ځکه په هغو دولتونو کې چې ټول ملکیت یوازې په بادشاه پورې اړه لري طلا او نقره په هغو لاروځی، چې مامخکې وښودلې . هیڅ داسې سړی نه پیدا نه شي چې ددغې جایگیر دارانو، گورنرانو، او اجاره دارانو له ظلم، استبداد نه په امن کې وي. بادشاهان که دخپلو رعیتو په نسبت هرڅو مره نیکه اراده هم لري، ولی دهغو علتونو له مخې چې مامخکې وویل تقریباً هیڅکله نه شی کولای پدوی کی عدالت برقراره کړی او یادظلم واستبداد مخه ونیسی، خصوصاً داپه هغه سلطنتونو او منطقو کی چې دمرکزونو (دهلی، اگرې) څخه لرې پراته دي. دبلی خوا دباد شاه نه همدغه عدل غوښتل کیږی . ځکه چې دده مسئولیت او مکلفیت همدغه شی دی . ددې ظلم او استبداد په نتیجه کې چې دلته موجود دی دبزگرانو، کسب گرانو، څخه دژوند هر ډول ضروریات غصب کیږی . تردې اندازې چې دوی دلوږې او غریبۍ نه ستړیږي ، اولادونه نه شی زیږولای، او که څوك اولاد اری هغه دناوړه غذا له مخې په ماشومتوب کی مري . دوی غریبی په میراث اخلی . دپلارونو ارمیندو پشان په نا امیدی کی ژوند تیروي. کله کله دغه بزگران پدې تمه خپلی ځمکی پریږ دي چې دکوم یوسپور سره مزدوری ونیسی یا یوې نامعلومی خواته گارند یانوته پدې هیله ستر گیور پڅوي چې هلته په نسبتاً نرمه رویه ووینی. پدې باره کی ماپخو خبرې وکړی. بالاخره ځمکی یوازې او یوازې دکوتلك په زور کرل کیږی . ولی زښتی ډیرې خرابۍ، زیاتره برخه یې بی غوړو کیږي او بالکل دکرو کښنت نه لویږی . ځکه دلته هیڅ داسی څوك نه پیدا کیږی چې هغه دزړه نه وغواړی او یا کولای شي دحیوانانو لپاره داوبو ځنډلو ویالو اوجرونو لگښتونه په

په غاړه واخلي، اویا دغه وبالي اوجرونه ځمکوته ورسوی، کومې چې ورداوړو لپاره سختیي تږي دی. داسې څوك هم نه پیداکیږي چې دکوروتوجوړوني سره علاقه او یادغه دتـر میـم سره دلچسپي ولـري ، کـوم چې مخ پـه ړنگیدو دی .

بزگران ځانته وایي: «زه په کوم دلیل دغه استبداد لپاره زیارو باسم کوم چې سباته یـې لیوني نیشه راشي نودژوند نهایـی ضروریات به هم ماته پرې نه ږدي.»

جایگیرداران، گونران اواجاره داران هم داسې فکر کوي: «زه دځه لپاره دخپلې بتهوې نه پیسې روباسم اوپدې کوشش کې شم چې ځمکې آبادې کړم، یا هغه شې وساتم پداسې حال کې چې دسباورځې دپاتې کیدو امیدنه لرم اوسبابه زماپه ځای بل څوك ناست وي. که چیرې زما دښ ورځې کار زما لپاره نه وي اودا احتمال زښت ډیر دی چې په راتلوونـکي کال کې دبل لاس ته ورځي او داځانگړی جیب نه به عظیم لگښتونه زه وربانده کومنوزما لپاره به یـی گټه کومه وی؟ بهتره داده ترڅوزه ددې منطقی واکمن یم، بزگران ولوکه ستړیږي یاځمکې پریږدي اویا دغه آبادې ځمکې شاړې شنډې کیږي ولې تر څو دلته یم باید دهغی څخه په اعظمی توگه استفاده وکړم .»

همدغه علت دی چې دغه اسیایی دولتونه زمونږ دستر گو وړاندې سقـوط ته نږدې کیږي . همدغه علت وی چې په دغو هیوادونو کې دختونه جوړ شوي ښارونو څخه پرته بل شی نه وینو. دغه ښارونه زمونږ له ښارونوڅخه بالـکل توپیرلري. دلته بی له چتلو وړانوښارونو اوکلیو څخه بل شی نه شئ پیداکولای . همدغه علت دی چې تول دغه می سوپټومیا، (بین النهرین)اناتولیا (پخوانی ترکیه) فلسطین، اوانتی اوخیا حیرانوونکې دښتې او داسې نورې خومره ځمکې چې یووخت کې ښې آبادې، حاصلخیزې او دخلـکو نه ډکې وې، ولې اوس په نیمه غرنیو، شنډو، مترو کو ځمکواو یاپه مرگباره غیر مسکونو جبو بدلې شوې دی. همدغه سبب دی چې دمصر بې ساره ځمکې تقریباً پدې ورستیو ۸۰ (اتیاو) کالونو کښې لـکه څنگه چې لیدل کـیږي په پـلسمه برخه تباه شوی.

ځکه هیڅوك نه غواړي دکانالونو په ساتنه باندې لګښت وکړي، یا د نـیل دریاب مخه ونیسي، چې هرې خواته بې واکه خوله ونه غوړځوي، په آبادوځمکو شګې ونه غورځوي اوآبادې حاصلخیزې ځمکې تباه نه کړي. تاسې پوهیږئ چې ددې ځمکو له سره آبادول څومره لګښتونه غواړي.

لدې سببه په دغه هیوادونوکې کسب مري اویا کم له کمه دومره پرمختګ نه شي کولای لکه په نورو ځایوکښې اولکه څنګه چې مونږ یې په خپل هیوادکې لیدلای شو. دلته کسب ګرپه خپل مسلك کې لازمه پوه، زړورتیااوخپله انرجي نه شي استعمالولای. ځکه دی په سترګو وینې چې دلته خلك ترمرګ پورې په غـریبـی کې ډوب دي. دوی دا احساسوي چې دلته ددوی دکار دظرافت اوښکلا دعلاقی ورـ کسان نه شئ پیداکولای. ځکه چې ټول له یوه سره په ارزانی پسې منـډې وهـي. داشرافوکه په مغزوکې نیشه راتاوه شوه نوکسب ګروته ددی دکار په مقـابـل کې بیخې لږې پیسې ورکوی ولی بیاهم کسب ګر دخدای نه شکرباسي چې دهغه دلاس نه روغ سالم خلاص شواو دده مترکوته سم نه شو، کومې چې دامیرانو دروازوته څوړندوي اود هرچا سترګې ور باندې لګیږي. کسب ګر پدې ښه پوهیږي چـې په حال او ماضي کې دده لپاره هیڅ داسې هیله اوتمه نشته چې دخپلو ماشومانـو اویا ځان لپاره یوه ټوټه ځمکه واخلي. داځمکه دی ویریږي چې مبادا دبډایانو په لست کې په ونیول شي. ددی ویرې نه چې دبډایانو فکر ورباندی ونه شي ځان ته دیـوه عادي انسان په توګه دخوراك څښاك اوپوشاك اجازه هم نه ورکوي. که فرضاً څو تنګې یې ذخیره کړې هم وي ولی بیاهم په هغه باندی ښکلې جامې ځـانته نه شيـ اخستلای. لدې وجهې نه پدې هیوادونوکې دظریفه اوښکلو صنایعو تغر باید لاپخوا ټول شوی وای. ددې هنر دپاتی کیدو یوازینی علت دادی چې بادشاهـان اولـوی ویلموژ ددې هنرماستران ځان سره ساتي، دهغوی په تنخواه ژوندکوي اوکاریې هم

یو ازې د دوی لپاره دی. دغه ماستېران خپلو زامنو ته خپل مسلك ور زده کوي او کوشش کوي چې چالاکه ئې تربیه کړي، چې د هغه په مرسته د خپل بادار مهربانۍ ځانته جلب او د هغه د متروکې نه ځان بچ کړي. په لویو ښارونو کې غټ سوداګران کسب ګروته نسبتاً لږ څه ښه مزدور کوي. زه وایم چې نسبتاً لږ ښه، داځکه چې پدې منطقو کې که هرڅو مره ښه نو کران لیدل کیږي، ولې دا فکر باید و نه شي چې هلته کسب ګرو ته احترام کیږي او یا کولای شي کم له کمه د خپل مسلك په مرسته د ښه ژوند خښتن شي، بلکه دی د نهائي احتیاج له مخې اود کوتك په زور کار کوي، او په مقابل کې به هیڅکله دولتمن نه شي.

دا هم د خدای نه شکر کوي، که دی داسې وسیله ولري چې په هغه سره ژوندو کړي، په متوسط ډول کالې واغوندي. که چیرې کسب ګر پیسې ګټي، نو دغه پیسې د ځان لپاره نه، بلکه د لویو ښاري سوداګرانو لپاره دی، لکه څنګه چې ماوویل کسب ګران په خپله په مشکله ژوند کوي او نه پوهیږي چې په کومې لاردتوهین څخه ځان نه بچ کړي. پدې دولتونو کې نهایي درجه جهالت حکمفرمایي کوي. دلته ښوونځي او اکاډیمي له کومه شوې؟ ددې موسسو لپاره به بنیاد اېښوونکي له کومه پیدا کړئ؟ فرض به کړو چې دغه ډول مؤسسې پیدا شوې نو زده کوونکي به ورته له کومه شوي وای؟ هغه کسان چه له هره پلوه تضمین دی او کولای شي چې خپل زامن په ښوونځيو کې واچوی هغه چیرې دی؟ که چیرې داسې کسان پیدا هم شي نو څوك غواړي چې تش دوسي او بلاې په نوم ځان د خطر سره مخامخ کړي. که چیرې دوی دې کار ته حاضر شوی هم وای، نو ددوی لپاره به یې ګټه څه وای؟ هغه ماموریتونه او دوپارنی القاب چې پوهې او استعداد ته ضرورت لري او کولای شي ځوانان علم ته تشویق کړي هغه چیرې دی؟ ددغه وړاندینو دلایلو له مخه پدې هیوادونو کې تجارت نسبت زمونږ هیوادونو ته ډیر سست ښکاري. دلته داسې کسان ډیر لږ پیدا کیږي چې دزړه

له کومې په خپل مسلك پسې ځلی وکړي، دنورو سره مکتوبی رابطه درشه قایمه کړي، دنورو لپاره ځان دخطر سره مخامخ کړي دګورنر لپاره چې تر تولو لوړ ی دی، ددوي په آزار کی برخه اخلی ؟ . سوداګـر باید کوم یو نظامی لوی سړی ته ځان نژدې کړي اوهغه ته ځان غلام جوړ کړي. همدغه نظامی سړی هرڅوموره چې دده په زړه کیږي په هغه اندازه به دده له ګټې نه برخه بیلوي. څوك غواړي ځان بلا سره وتړي؟ که دزیاتو روپیو لرلونه سړی په غریبی اومفلسی تظاهر کوي، نو بیاپ صورت کـی دسلوزرو په ځای لس زره بهترې نه دي؟ دلته دبادشاهانو په نوکری کی دسردارانو ویلموژ (درباریانو)، اشرافو، شته منو، افسرانو، سوداګـرانو کسب ګرانو اوبورژوازانو زامن نشته، دکومو په منځ کی چې کله کله تعلیم یافته اوتربیه شوی کسان هم وي، چې دزړه له کومې خپل بادشاه ته احترام کـوی اود ممنونیت په سترګه ورته ګوري. دادوندل کسا، لکه څنګه چې ماوویل دخپل جیب اوهستی په مرسته په درباراوپوځ کی کولای شي زیات وخت ځانونه ټینګ کړي. په امید کی ژوندوکړي، دخپل بادشاه دنوازش اوپاملرنـې څخه خوندواخلی، د ضرورت په وتـخ کی یودبل په مقابل کی دقوت اوخپلی انرژي څخه کارواخلي. بیاپ کوشش چې دخپلو نیکونو قبیلونوم اونښان وساتی. آمـا د مغلو پـادشاهان په خپله شاوخوا کـی داسی کسان وینی چې دربار یانو څخه راوتلـی دي اوبیـا هغـه مقام ته پـه مردارولارو رسیدلی دي چـې نه تعلیم لري اونـه تربیه.

ددوی نه هروخت دشته منو غریبانـو بوی خیژي. غرور، غیرقابل تحمله بی رحمي او بی ننګی ددوی نه ورکیدونکي عاداتونه دي. دخپل بادشاه نـوم او ناموس دوی لپاره ارزښت نه لري، اونه وطن. بیاپ هیوادکی بـادشاه هم دخپلو محیرالعقولو لګښتونو لپاره مجبوردی چې تول وشکوي، کوم چې دیوه باشکوه دربار

د ساتلو لپاره بې له ځاګړو صندوقونو او دبیت‌المال خزانی څخه بل مدرک نه لري . له دغه مدرکه باید عظیمه عسکري قوه وساتي چې په هغه باندې خلک تابع او دامو قع ورنکړي چې دبادشاه له غوښتنو او اوامرو څخه غاړه وغړوي ، او هم یې په همدې قهري قوه کار کولو ته تیت کړي او هغه څه تر پې لاس ته کړي چې د دولت لپاره ضروري او لازمي دي.

رعیت دېرله پسې اذیتونو ، تهدیدونو او زورونو ته د کار کولو دمجبوریت له مخې سخت ستړي او په ژوره ناامیدۍ کې ژوند کوي. پدې هیوادونو کې ګله چې جدي جنګ ولګیږي بادشاهان هروخت حتی دیته راضي کیږي چې یوه صوبه په نقدو پیسو خرڅه او دهغه خرڅلاونه عظیمې پیسې لاس ته کړي. لدې ځایه زیاتره دغه ورانی ، افلاس ، او وحشتناك حالاتونه راپورته کیږي چې مونږ یې په ستر ګو وینو.

ځکه دغه ګورنرچې هغه صوبه اخلي باید بادشاه ته زښتې ډیرې پیسې ورکړي چې ده دیوه او بل نه په لوړ سود سره اخیستي وي. ددې نه علاوه چې هغه داصوبه واخیسته آیادې نه غواړي دخپلې خیټې مړوالي لپاره په هغو لارو ولاړ شي په کومو چې اجاره داران ، جایګیرداران تللي دي؟ ترڅو وکولای شي د وزیرانو ، خواجه ګانو د حرمسرای کومې یوې ښځې اوداسې نورو کسانوته چې په دربار کې دهغه حمایت وکړي هرکال تحفې واخلي؟ آیادی مجبورنه دی چې بادشاه ته ټا کلې باج ورکړي؟ آیادی داکوشش نه کوي چې دباج نه علاوه خپله خیټه هم ښه مړه او ډکه کړي؟ آیاګورنران ټول هغه‌څوك چې دده په صوبو کې اوسیږي نه لغړوي؟ دغه واړه فرعونیان چې بې حده بې‌اندازې او نا محدود واك یې په لاس دی په خپلو صوبو کې هیڅ داسې قوه په خپل مقابل کې نه وینی لکه څنګه چې مخکې وویل چې ددوی لاس ونیسي ، او یاد کوم یوه رعیت فریاد ته غوږ کیږدي ، او و کولای شي چې د هغه ګورنرد استبداد له تیغه یې خلاص کړي. داهم رښتیا ده چې دمغل په امپراتورۍ کی واقعه لیکونکی (تفتشیان) هم شته دی .

داهغه کسان دی چې بادشاه یې صوبو ته استوي چې د هغه ځایـونو حالات ده ته راوړي. دصوبو مامورین که چیرې ددوی د ګڼې « مرتیا » په باره کې مشترکه ژبه پیدانه کړي لـکه څنګه چې زیاتره پیښیږي نولږ څه یې ویروی. ولی اصلی خبره داده چې دغه تفتشیان هم دصوبو دمامورینو پشان تړوك خواره دی. صوبې د مغـل په امپراتورۍ کې دترکیې پشان زیاتی نه خرڅیږي. که خرڅی هم شی نونه پەدومره جوته سره (زه وایم نه په دومره جوته سره) ځکه هغه لوی سوغاتونه چې د صـوبو اخستونکی وخت په وخت یې باید بادشاه ته وړاندې کړي په خپله دومره قیمتـ لری لـکه دصوبې قیمت. دا «تحفی» داکارکوي چې ګورنر په خپله پخوانیصوبـه کې لا زیاته موده پاتی کړي . لدې وجهی نه دغه ګورنران دومره وزي فقیـران او په قرضونو کې ډوب نه وي لـکه نوي مقررشوي ګورنـران . ددې سببه دوی پـه رعیت دومره فشار نه راولی، دومره ظلم نه وربانده کوي چې رعیت راجه ګانوته په تیښته ورمجبور کړي. داهم باید وویل شي چې په پارس کې دصـوبو خرڅـول دومره عمومیت او رواج نه لري لـکه په ترکیه کې. په پارس کې دګورنرانو او لاده زیاتره دخپلو پلارونو په ځای میراث خواره پاتی کیږي. لدې وجهی نه خلك هـلته درمره تراستبداد لاندی نه نیول کیږي لـکه په ترکیه کې. بلـکه هلته یعنی پەپارس کې دخلـکو حساسیت زیات دی. ځنی کسان حتی علم ته ځانـونه وقف کـوي ولی بیاهم داټول خورا جزیات دی. ددې درې واړو دولتونو لـکه ترکیه، پـارس او هندوستان دځمکو دملـکیت په باره کښې «زما» او «ستا» مفهوم تباه کړه، کوم چې دنړۍ په هر ګوټ کې دهرقیمتی اوښکلی شي اساس همدا «زما» او « ستا » بلل کیږي. دغه دولتونه هرو یوبل ته ورته دي او عین نیمګړتیا وې لري. زروي یاوروسته دوی به حتماً دغریبی، فساد، افلاس اوتش والي پړاوته وررسیږي.

خدای دې داسی ورځ رانه ولی چې زمونږ په اروپایي هېوادونوکې بادشاهان دټولو ځمکو مالکان شي ، کومې چې د دوی در عیتو په لاسونو کې پرتی دي .

که چیرې زمونږ هیوادونه په خلکو ډک، ماړه، آباد باکلتوره او پرمخ تللي نه وای.
ترکومې اندازې چې مونږ بې په ستر ګووینو، زمونږ باداشاهان د هندوستان د باشاهانو په نسبت
دولتمن او قوی دي. پدې هم باید اعتراف وشي چې زمونږ دباداشاهانو کارونه نسبتاً
ښه او په شاهانه صورت دي. که زمونږ باداشاهان ددې ځای دباداشاهانو په شان وای
نو ډیر زر به یې حال ددې ځای دباشاهانو پشان او بښتې وای، کوم چې همدااوس
ماترسیم کړل. هغه څوک چې د ټولو لږ لو په هیله وي بالاخره هرڅه یې له لاسه وځي.
هغه څوك چې درتې شته منې په خیال وي په نتیجه کې د هرڅه بې نصیب او یاکم له
کمه دهغه خیالي ثروت څخه ډیرلیرې کیږي، کوم چې دوی ته یې رنده اوغولونکی
مینه ستر ګوته کوي، پدې هیله چې دنامحدود واك خاوندان شي. آیا داتمه دخدای او
طبیعي قوا نیغو مخالفه نه ده؟ دپاریس لیون، تولوزا، روآن، همداډول دلندن او
ډیرو نورو ښارونو دغه ټول کنیازان (سرداران)، روحانیون، درباریان، بلدای
بورژوازیان، غټ سوداګران، نامتوکسب ګران به چیرې وای؟ دغه بې شماره کلي
ټول حیرانوونکي کلیوالي باغونه ځمکې او شنې غونډۍ چې په دومره زیارونو پاملرنو
او دلچسپیو سره آباد شوې دي له کومه کیدای؟ دغه عظیم عایدات چې له دغه درکه
راځي شاه او رعیت مړوي له کومه به کیده؟ په برعکس صورت کې به دغه لوی کلي
دناوړې هواله کبله په کنډوالو بدل شوي وای هیڅ به دافکر نه وای کړی چې بیا یې
له سره آباد کړي. داشنې غونډۍ به سپیرې شوې وای، ځمکې به شاړې، تش بې
صارایې بوټې پکې زرغونیدل او یا به جبې ترې جوړې شوې وای مکروب به یې خپرولای.
دمهربانو او تجربه کارو سیاحینو په عنوان غواړم یوټکی اضافه کړم. ددوی
لپاره به هیڅ ډول استثناوې نه وای. مجبور به وای چې د کوچیانو په شان دضرورت
ټول شیان ځان سره یوسي دغه ټولې مهمانخانې چې دپاریس ته تر ترلیون پورې غزیدلې
دي په لس ګونو مردارو کاروان سرایونو به اوښتې وای. کاروان سرایونه هغه
عادی لوی ودانۍ دي چې په جګو ځایونو باندې آبادې شوې ولې چار چاپیره

یې لوی دیوال وي او په هغه کی په‌سلګونو کسان د آسونو، کچرو او اوښانـــو سره ګډ و ه یوځای پراته وي. پدې ودانیو کی په‌دوبی د تو دوښی نه سری مري او په‌ژمی کی دیخنی نه . آماځنی به په ما دانتقاد کوي چی مونږ دمثال دپاره ولی لیرې ځو . ځکه د هندوستان نه علاوه مونږ داسی دولتونه وینو چی هلته د«ما»او«ستا» د ملکیت مفهوم فرق نه کیږي مثلا د ترکیی دسلطان امپراتوري چی مونږیې نیسبت نورو ته ښه پیژنو په‌دغه امپراتوری کی نه یواځی دغه مفهوم وجود نه لري بلکه همدغه امپراتوری په عین حال کی ډیره قوي او طاقت ئی ورځ په ورځ لاپسی زیاتیږي .

دارښتیاده چی دغه‌دولت په‌خپله‌غیز کی بی‌شماره ارتی‌ځمکی رانیولی‌دي ، چی دخاورې دجنسیت له مخی‌لومړي‌درجه دي ، او باید وویل شي‌ددې‌ځمکو بی‌حاصله کیدل به په داسی‌لنډه موده کی‌امکان ونلري. دغه دولت نوره هم قوي‌اودولتمن‌دی. ولی پدې کی شك نشته چی که چیری هندوستان زمونږ دهیواد پشان آباد اودخلکو نه ډك وای ، او که چیری دلته هرځای ځانګړي ملکیت وجود لرلای‌نو یلای‌شم‌چی بالکل به یې بله بڼه لرلای. کولای به یې شول چی دپخوا پشان حیرانو ونکی پوځونه دجنګ ډګرته وړاندې کړي ، اوهم به یې‌داقدرت لرلای چی‌دغه پوځونه وساتي . مونږ دهندوستان تقریباً په ټولو خواو کی وګرځیدو داموپه سترګو ولیدل چی داهیوادخومره تش ، مفلس او دخلکو څخه خالی کړشوی دی . په پایتخت کی که غواړی چی ۵ــ۶ زره عسکر ټول کړئ نوپوره درې میاشتي وخت غواړي .

مونږداهم په سترګو وینو چی که چیرې په هندوستان کی دعیسوي مریانو لوی شمیر چی‌دهرې خوانه دلته راوستل کیږی وجود نه لرلای نوحال‌به یې څه وای ؟ پدې کی هم شك نشته چی‌که چیرې اوسنی حکومت دزیات وخت لپاره حکومت کولوته دوام ورکړي هغه به هرومرو تباه اودخپلی کمزوری دلاسه به سقوط وکړي .

هو ! همدا اوس دغه حکومت ښکاري چې یوازې او یوازې په همدې مریانو تیکه کوي . ځکه هیڅ داسې ګورنراو یا په عمومي طورسره په امپراتوری کی داسی سړی به پیدا نکړئ چې هغه دکومې یوې مؤسسې لپاره حتی یوځه ولري او یا وکولای شي دومره خلك راټول کړي څومره چې دده پکار وی . پدې صورت کی ددې لپاره چې شور شونه څپه کړي نو دپیګو هغه برامین ورته پکاردي چې دخپل سلطنت نیم او سیدونکی یې له لوزې ښت کړل او هغه ځای یې په ځنګل باندی بدل کړ او دا موقع یې دخو کلونو په موده کی چاته ورنکړه چې کښت او کروکړی .

ولی دی خپل مقصد ته ونه رسید او په نتیجه کی دولت سقوط وکړ او څه موده پخوا دهغه ځای پایتخت آوا ایله دهغه هیوادغرنیو خلکو په لاس که چې دچین څخه راتښیدلی دی ولوید . داهم دویلو وړده چې ممکن مونږ په خپلو سترګو په خپل ژوند کی د امپراتوری کلی تباهی او سقوط ونه وینو ځکه چې دهغې ګاونډیان نه یوازې ددې قدرت نه لری چې دهغه په مقابل کی کوم عمل تهلاس تیرکړی بلکه حتی داوس هم نلری چې ددې امپراتوری په مقابل کی دخارجیانو دمرستې نه پرته مقاومت وکړي ، چې دفامیلی دلیونې والی له امله اوپه خپل منځ کی درقابت له مخی به همیشه ددوی نه بدګومانی ،خورده کاری اوسستی راخرګندیږي .

دلته کیدای شي داسوال وشي چې پدې دولتونو کی ولی ښه قوانین نشته دصوبو او اطرافو خلك ولی نه شي کولای لوی وزیر او یا په خپله پادشاه ته شکایتونه راوړي . که ریښتیا وویل شي نودوی دښوقوانینو څخه بالکل بې برخې نه دي . که چیرې ددوی قوانین لکه څنګه چې لازمه ده مراعات کیدلای نوکیدای شول چې هلته وضع دنورو ځایونو څخه بده نه وای .

آمادغه قوانین چې نه مراعات کیږی دچاپه دردخوري ؟ آیا همدغه وزیر یا بادشاه بې بضاعته ظالمان ګورنران دوی ته صوبوته نه ورلیږي؟ آیادوی داقدرت

نه لري چې هلته بلځوك ور مقرر کړي؟ آیا په خپله بادشاه دغه صوبې ورخرڅې نه کړي؟ آيا دغه غريب بزگر یاکسب گر دومره وسایل لري چې د داد خواهی اوعدالت غوښتلو لپاره مرکزته ځان ورباندې ورسوي، کوم چې دده داستو گنځې څخه يونيم يا دوه سوه ميله فاصله لري. کهچیرې گورنروغواړی چې هغه شکایت کوونکی دلارې نه راوگرځوي بندي يې کړي لکه څنگه چې په کراتو مراتو داسې شوي هم دي او یا يې په لار کې مړکړي نو څوك به يې شکایت واوري؟که گورنر دربار کې واسطه ولري خبره بلډول بادشاه تهورسوي داسې هم زیاتره پیښیږي، نو دهغه مظلوم شکایت کوونکی پای به څه وي؟ لنډه داچې دغه وزي گورنران، جايگيرداران، او اجاره داران، دفارسی متل له مخې چې «از ریگ روغن میکشد» آیا نه شي کولای ټول چور کړي؟زه وایم چې دغه گورنر مطلق العنان حاکم، څښتن اوقاضی نه بلکه دغه گورنر په خپله پارلمان دی هیئت رئیسه دی دباج او مالیې ټولوونکی دی لنډه داچې هرڅه دی دی.

دا باید وویل شي هغه ځمکې چې زمونږ دبادشاهانو ځانگړې بلل کیږي په هیڅ صورت درعیتو دځمکو څخه خرابی نه دی آبادې شوي، اونه خلك دنورو ځايونو په نسبت هلته کم دي.ددې نه پرته مونږ دومره معقول قرانین لروچې ترټولو رومبی په خپله بادشاه دهغه ښه مراعات کوي. دوی دا غواړي چې دخپلو ځانگړو ځمکو څخه دنورو رعیتو ځمکو په څیرگټه واخستل شي. دغه بادشاهان حتی دا اجازه هم ورکوي چې ددوی دځمکو اجاره دارانو او نورو خدمت گرانو تفتیش وشي. پدې ترتیب سره بزگر او کسب گر کولای شي خپل ځان حق ته ورسوي، دبی عدالتی، بی قانونی ظلم، واستبداد نه ځان ته پناه پیداکړي. ولی برعکس پدې هیوادونو کې دکمزورانو او مظلومانو لپاره هیڅ ډول پناه گاه نهوینم دگورنرانو کوټك او مشکل تراشی تقریبا یوازینی قانون دی چې دلته حکمرانی کوي او ټول کارونه فیصله کوي.

بلاخره ممکن داپوښتنه وشي چي پدې دولتونو کي ددې پورتنیو نو قصو سره سره بیاهم دومره زیاتي محکمې اوعدلي لانجې نشته، لکه زمونږ په هیوادونو کي چي شته او کارونه ځنډوي .

مقصد داچي داوزده عدالت نه لنډه بي‌عدالتي بهتره ده . ددعوا اوږدوالي باید دومره ستنې نه‌شي چي بلاخره دعوي کوونکي استغراق ته‌راشي . دبادشاه‌فوري وظیفه هم داده چي په ټول کوښښ سره دغه کار اصلاح کړي . داهم درسته ده که چیرې « زما » او «ستا» له‌منځه ویستل شي، نودبې‌شماره‌مشکلاتو ریښې به‌لنډې‌شي تقریباً دومره زیاتو کسانوته چي زمونږ بادشاهان دخپلو رعیتو په منځ کي دعدلي محکمو لپاره کارورځني اخلي، اوبیاددوی په ځنګ کي هغه لوی شمیر کسان چي یوازې دهمدې لارې نه خپلې خیټې ډکوي، هم‌ضرورت نه وای‌پاتي شوی . ولي څومره چي ښکاره ده دغه دارو به دخپلوعواقبوله مخې چي ځان‌سره یې‌راوړي داصلي ناروغي څخه به سل ځلي خطرناک تر و . داهم بایدله یادونه‌ایستل‌شي‌چي قاضیانو به پدې دولتونو کي دلقب استعمال حق له لاسه ور کړای‌وای . ولي په‌عین حال کي زمونږ پادشاهان لاتراوسه کولای شي پدې وویاړي . پدې هیوادونو کي دناداري استثنائه پرته، نورټول دکوڅې بازار بدبخته محروم خلک محاکمه کیږي چي داجتماعي موقعیت له مخې په یوه قطارکي راځي . دوی داقدرت نه لري چي قاضي ته بډې‌ور کړي؛ یادناحقي شاهدان په پیسو واخلي ، کوم چه دلته بې‌شمیراو ارزاني دتصورنه وتلي ده او هیڅکله به‌دخپل عمل‌سزاونه‌وینې . ځایې‌خاکوزمونږ دپخوانوسوداګرانو چه پدې منطقوکي یې ژوندکړی دی همداول د سفیرانـو قونسلګرانو اوترجمانانو څخه پدې باره کي په ټینګه سره پوښتنې کولي .

زمونږ سیاحان زیاتره برخه دخپل سیاحت په ترخ کي درې ډوله خس و خاشاک یابه بل عبارت سره دقاضیانو او دوی دچوکره‌ګانو ډلې‌ویني : لومړی ډله‌قاضیان‌ددعواکوونکودعوازر فیصله‌کوی. دوهمه ډله قاضیان‌هغه‌یادغه‌خواحمایه کوي اوپه مقابل لوري زلې اوروي؛ دریمه‌ډله‌په‌دواړوخواووجلاګوزاوونه کوی.

په پای کی په لنډه سره دومره وایم . دخلکو نه دځمکی دملکیت حق غصبول دظلم ، بې عدالتی عدم مساواتو او غلا او وژل دي .

دخلکو نه دځمکی دملکیت حق دانیول د آبادو حاصلخیزو ځمکو شنډول او سارایی کول دي ، دانسانی نسل په مخ ټول قوت سره دتباهی او دافلاس دروازې خلاصول دي ، او هم دسلطنتونو او دولتونو لپاره دبی نظمی او ګډوډی زمینه برابرول دی .

آماپه مقابل کی «زما» او «ستا» مفهوم دهر انسان دامید بنیاد دی ، پدې هیله چی دی ددایمی خیر او ښیګڼی لپاره زیار باسي ، کوم چی دده او دده داولاد ځانګړی مال بلل کیږي . دغه امید په نړۍ کی دټولو ښکلاوو او ښیګڼو اساس دی . هغه څوک چی دنړۍ په مختلفو دولتونو ، هیوادونو نظر واچوی او هغه څه چی دشاهانو او رعیتو له ځانګړی ملکیت څخه راوځی ، په هغوی غور وکړي ، نو هغه لوی توپیر چی مونږ یې په مختلفو دولتونو او دنړی په بیلو بیلو امپراتوریو کی لیدلای شو ، دهغوی تر ټولو لوړی او مهم دلیل هم موندلای شئ ، پوهیدای شو چی یوازې او یوازې په همدې لوړی او مهم دلیل پورې دځمکی دمخ بدلون او تنوع تړلی دی .

ضمایم:

نو ملیك

«۱»

د خلکو نو مونه

اعتبار خان : ۱۳۵ ، ۱۳۷ مخ .

الله قلی خان : ۸۷ مخ .

الله وردي خان (دالله وردي په بنه هم راغلی دی) : ۹۵ ، ۱۹۰ مخ .

اکبر بادشاه (داکبر په بنه هم راغلی دی) : ۱٤ ، ۱۵ ، ۲٤ ، ۵۵ ، ۱۳۰ ، ۱۳۷ ، ۱۳۸ ، ۱۵٤ ، ۱۸۹ ، ۱۹۱ مخونه .

امیر جمله : ۱٦ ، ۱۷ ، ۳۵ ، ۳۷ ، ۳۸ ، ٤۰ ، ٤۵ ، ٤٦ ، ٤۸ ، ۵۹ ، ٦۰ ، ٦٦ ، ۹۳ ، ۹٦ ، ۹۷ ، ۹۸ ، ۹۹ ، ۱۰۰ ، ۱۹۸ ، ۱۹۹ مخونه .

اورنگ زیب (داورنگ په بنه هم لیکل شوی دی) : ۱۰ ، ۱۵ ، نه تر ۱۸ ، ۲۱ ، ۲۸ نه تر ۳۰ ، ۳۲ ، ۳۳ ، ۳۵ ، ۳۷ نه تر ۵٦ ، ۵۹ نه تر ٦۵ ، ۷۰ نه تر ۸٦ ، ۸۸ ، ۹۳ ، ۹٦ ، ۹۷ ، ۹۸ ، ۱۰۰ ، ۱۲٦ ، ۱۲۸ نه تر ۱۳۹ ، ۱٤۱ ، ۱٤٤ نه تر ۱٤۸ ، ۱٤۹ ، ۱۵۰ ، ۱۵٤ ، ۱۵٦ ، ۱۵۷ ، ۱۵۸ ، ۱٦۰ ، ۱٦۲ ـ ۱٦۳ ، ۱٦٤ ، ۱۸۵ نه تر ۱۹۱ ، ۱۹٤ ـ ۱۹۵ ، ۱۹۸ ، نه تر ۲۰٤ مخونه .

برنهه (دکتاب مؤلف) : ۱ـ۳ ، ۷ـ۱۱ ، ۱٦ مخونه .

بیگم صاحب : ۳ ، ۳۱ ـ ۳۳ ، ۳۹ ، ٤۲ ، ۷۵ ، ۸۲ ، ۱۳۷ ، ۲۰۳ مخونه .

تاروینه : ۲ مخ .

تربیت خان . ۱۹۰ مخ .

تیورینا : ۷۳ مخ .

جسوانت سنگ : ۱۹۲ مخ .

جگت : ۱۶ مخ .

جهانگیر : ۲۳ ، ۲۶ ، ۱۸۹ ، ۱۹۱ مخونه .

جی‌سامسنگ : ۲۸ ، ۵٤ ، ۵٦ ، ۵۷ ــ ۵۸ ، ۹٦ ــ ۱۳۵ ــ ۱۳٦ ــ ۱۳۷ مخونه .

جی‌سنگ (دراجه جی‌سنگ په بڼه هم لیکل شوی دی) : ۵۲ ، ۵۳ ، ۵٤ ، ۷۵ ــ ۷۷ ، ۹٦ ، ۱۹۲ ، ۱۹٤ ، ۱۹۵ ، ۲۱۲ مخونه .

چیون خان : ۱۹۲ مخ .

حضرت محمد(ص) : ۲۸ مخ .

خوا ه شاه عباس : ۸۵ ، ۸۸ مخونه .

داراشکوه (د دارا په بڼه هم لیکل شوی دی) : ۱۹ ، ۲٤ ، ۲٦ ، ۲۷ ــ ۲۹ ، ۳۱ ، ۳۳ ، ۳۵ ، ٤۱ ، ٤٤ ، ٤۷ ، ۵۱ ــ ۵۳ ، ۵۹ ــ ٦۱ ، ٦۳ نه تر ۷٦ ، ۷۹ ، ۹۳ ــ ۹۵ ، ۱۹۰ مخونه .

دانشمندخ (ددانشمند په بڼه هم لیکل شوی دی) : ۲۵ ، ۲٦ ، ٦٦ ، ۸٤ ، ۱۵۱ ، ۱۵۲ ، ۱٦۲ ، ۱٦٤ مخونه .

داؤد خاز : ۷۷ مخ .

دلیل خان : ۵۳ ، ۷٦ ، ۷۷ مخ .

دیانت خان : ۱۹۱ ، ۲۱۹ مخونه .

دیلاموتلی وي : ۱۰۰ ، ۲ مخونه .

راجه چاتریسال : ٦٦ ، ٦۹ مخونه .

راجه رامسنگ روټلی (درام سنگ روټلی په بڼه هم لیکل شوی دی) : ٦٦ ، ٦۹ مخونه .

راجه روپ: ١٨٩ مخ.
راز آنداز خان: ٢٦ مخ.
رام سنگ: ٧٠ مخ .
رستم خان: ٦٦ـ٦٩ مخونه.
روشن آرابیگم: ٣١، ٣٣، ٨٣؛ ١٣٥، ١٣٧، ١٤٢، ١٦٢ مخونه.
صافی ن خان: ٢٦ مخ.
سپاه شکوه: ٧٣ ١٢١ م ونه .
سعدالله خان : ٣٩؛ ٤١ مخونه .
سلطان بیگ: ١٢٦ـ١٢٨ مخونه.
ساطان محمود: ٤٧، ٧٢، ٩٧، ـ٩٩، ١٣٩ مخونه.
ساطان معظم: ٤٦، ٤٧، ١٣٨؛ ١٨٧، ١٨٨ مخونه.
سلیمان شکوه: ٥٢، ٥٤؛ ٦٢، ٦٥، ٧٥ـ٧٨، ١٢١ مخونه.
سیتـــی: ١٦ مخ
سیواجی: ١٤٧، ١٩٢ـ١٩٥، ٢٠٢، ٢١١ مخونه.
شاه جهان: ٢، ١٦، ٢٤ـ٢٦، ٣٠، ٣٧، ٣٩ـ٤٣، ٤٨، ٥١ـ٥٣، ٥٥، ٥٩ـ٦٦، ٧٤، ٧٥
٧٨ـ٨٥، ١٢٩، ١٣٠، ١٣٥، ١٣٦، ١٣٨، ١٥٨ـ٢٦٢، ١٩٠، ٢٠٢، ٢٢٨ مخونه.
شاپلین : ٣ مخ
شاه عباس : ١٦٢ ، ٢٨٩ مخونه .
شاه نواخان : ١٣٨ مخ .
شمپت : ٦٤ مخ .
شهزاده کوندي : ٧٣ مخ .
ښایسته خان : ٣١ ، ٧٤، ٩٦، ١٨٥ ، ١٨٧، ١٩١، ١٩٤ مخونه.

علیمردان خان : ۱۸۹ ، ۱۹۰ مخونه .

فاضل خان : ۲۶، ۲۰٤ مخونه .

فدای خان : ۱۳۵ مخ.

کالبیر : ۳ نه تر۹ مخونه.

کاظم خان (دکاظم په بنه هم لیکل شوی دی) : ۵۶، ۵۷، ۵۹ مخونه .

کلیل خان (دکلیل الله‌خان په بنه‌هم لیکل‌شوی دی): ٦٦، ۷۱، ۷٤، ۹۵، ۱۹۲ مخونه.

گاسندی: ۱۰ ، ۱۱ مخونه.

گوډتیمور: ۲٤ مخ .

لښکرخان : ۱۹۱ مخ .

محبت خان : ۸۸ ، ۱۳۵ ، ۱۳۷ ، ۸۸۱ مخونه .

محمد امیرخان : ۳٦ ، ۳۷ ، ۵۹ ، ۹۸ ، مخ .

محمدامین‌خان : ۱۹۹ مخ.

مراد بخش (دمراد په بنه هم لیکل شوی دی): ۲٦ ، ۳۰ ، ٤۲ ، ٤٤ ، ٤۵ ، ٤۸ ، ۵۲ ، ٦۰ ، ٦۲ ، ٦۹ ، ۷۱ ، ٤۷ ، ۸۵ ، ۸۸ ، ۹۵ مخونه .

موربابا : ۱۹۱ مخ.

میرخان : ۱۸۱ مخ .

ناظرخان : ۳۳ مخ.

نظامشاه: ۱۹۷ مخ .

نظیر خان : ۱۹۳ مخ .

نورجهان بیگم: ۲٦ مخ.

نیابت خان : ۱۹۱مخ .

ورجی ورا : ۱٦مخ .

همایون: ۲٤ ، ۱٦۳مخ.

یونانی سکندر : ۷۳ مخ.

دځايونو نومونه

اټک : ۲۱۰ مخ .

احمد آباد : ۲ ، ۱٦ ، ۵۰ مخونه .

احمدنگر : ۹ مخ .

ادربکان : ۱۳۸ ، ۱٤۸ مخونه .

اروپا : ۱۸ مخ .

ازبکستان : ۱۳۸ ، ۱٤۸ مخونه .

اسام : ۲۷ مخ .

اسپانیه : ۷ مخ .

اصفحان : ۱۲۷، ۱٦۱ مخونه .

افغانستان : ۱۳ مخ .

اگره (داگرې په بڼه هم لیکل شوی دی) : ۲ ، ۱٦ ، ۱۸ ، ٤۹ ، ۵۳
۵٤ ، ٦۰ ، ٦٤ ، ٦۵ ، ۸۵ ، ۹۳ ، ۹۵ ، ۹٦ ، ۹۸ ، ۱۵٦ ، ۲۰۳، ۲۱۱،
۲۲۵ ، ۲۳۰ ، ۲۳۲ مخونه .

الله آباد : ۲ ، ۵٤ ، ۹۷ ، ۱۹۹-۱۹مخونه.

امریکا : ۲۰٦ مخ .

اناتولیه : ۲۳۳ مخ .

باب المندب : ۲۳ ، ۱٤٦ ، ۲۰۷ مخونه .

بخارا : ٦۰۸ مخ .

برامپور : ٤۸ ، ۵۰ مخونه .

بصره : ۱٦ ، ۲۰۸ مخونه .

بلخ : ۱۲۹ ، ۱۳۲ مخونه .
بنارس : ۹۹ مخ .
بندرعباس . ۲۰۷ ر ۲۰۸ مخونه .
بنګال : ۱۷ ، ۳٤ ، ٤۲، ٤۳ ۷۹ ، ۹۹ ، ۱۲۸ ، ۱۸۵ ، ۱۸٦ ؛ ۱۸۷ ، ۱۹۵
۲۰۸ ، ۲۱۰ ، ۲۲٤ ، ۲۲۸ مخونه .
بهاك نګر : ۳۷ ، ۳۸ ، ۱۹٦ مخونه .
بیجاپور : ۱۳ ، ٤۱، ۱۲٦ ، ۱۹۲ ، ۱۹۹ ، ۲۰۱ ، ۲۰۲، ۲۱۱، ۲۱٤ ، ۲۲۳
مخونه .
بیدار : ۱۳ مخ .
تاج محل : ۲٦ مخ .
ترکیه : ۲۰۷ ، ۲۲۷ ، ۲۳۸ مخونه .
پارس : ۱٤ ، ۱۲٦ ، ۱۳۷، ۱۵۷ ، ۱۵۹ ، ۱٦۳ ، ۱۸۹ ، ۱۹٤ ، ۲۰۷ ، ۲۰۸ ،
۲۱۰ ، ۲۱۵ ، ۲۳۸ مخونه .
پاریس : ۲۰٦ مخ .
پرتګال : ۷ ، ۱۷ مخونه .
پنجاب : ۱۸ ، ۱۹ ، ۲۱ ، ۲۲ مخونه .
جاپان : ۲۰۷ مخ .
جده : ۲۳ مخ .
جمنا : ٥٤ ، ٥۹ ، ٦٥ مخونه .
حبشه (دحبشی په بڼه هم لیکل شوی دی) : ۱٤۳ ، ۱٤٦ ، ۱٤۰-۱۵۰ ، ۲۰۸ مخونه
چیناګونګ : ۱۸٦- ۱۸۷ مخونه
چین : ۱۷ ، ۲۰۸ ، ۲٤۱ مخونه .

داراکان، ۱۴، ۱۲۵، ۱۲۷ مخونه .
دکن: ۱۳، ۲۰، ۲۹، ۳۶، ۴۱، ۶۹، ۱۸۸، ۱۹۰، ۱۹۲، ۱۹۴ـ ۱۹۶، ۱۹۸، ۲۰۱، ۲۲۳ مخونه .
دولت آباد: ۳۶، ۴۶ـ۴۷، ۱۹۶ ـ ۱۹۷ مخونه .
دومبیا: ۱۵۱ مخ .
ډنمارك: ۱۴ مخ .
ډیلی: ۲، ۲۱، ۷۶، ۸۷، ۱۳۲، ۱۹۱، ۱۴۱، ۱۴۷، ۱۴۷، ۱۶۱، ۱۶۲، ۲۰۸، ۲۱۰، ۲۱۱، ۲۲۵ـ ۲۲۶، ۲۳۲ مخونه .
راج محل: ۹۹ مخ.
رامپور: ۱۹۴ـ ۱۹۵ مخونه.
رام گیر: ۳۹ مخ.
سرینگر: ۷۷ـ۸۷، ۱۲۱ مخونه.
سلیمگر: ۸۷ مخ.
سمانگر: ۸۷، ۹۵، ۱۹۱ مخونه.
سمرقند: ۱۲۸ـ ۱۲۹، ۱۳۱ـ ۱۳۲، ۲۹۸ مخونه .
سند: ۱۳، ۱۷ مخونه.
سورت: ۸ ـ۱۹، ۲۴، ۴۸ـ ۵۰، ۱۴۷، ۱۵۴، ۱۹۳ـ ۱۹۴ مخونه .
سوریه: ۷ مخ .
سیام: ۱۴، ۱۲۵، ۱۶۳، ۲۰۷ مخونه .
سیلون ۱۲۷، ۲۰۷ مخونه .
شیراز: ۲، ۱۰، ۱۲۶ مخونه .
شیلی: ۷ مخ .

عربستان : ۱،۲۰۸ مخ .

غزنی: ۲۰۶مخ .

فتح آباد: ٦٥ مخ.

فرانسه : ۳،٦-۷،۱۰-۱۱،۱٤،۸٤،۲۰۵،۲۰۷،۲۱٦مخونه .

فرانکفورت : ۳مخ .

فلسطین: ۲۳مخ.

قاهره : ۲۳مخ

کابل: ۲۱،۳٤،۸۸،۱۲٦،۱۳۵،۱۵۹،۱۸۸ ۱۸۹،۲۱۰مخونه.

کاشغر: ۱٦۳ مخ .

کالیاتی :٤۱مخ.

کانادا: ۷مخ .

کاندیثي:۱۳مخ.

کشمیر:۲،۱۳،۱۳۰، ۱۹۱ ۱۹۲،۲۲۲مخونه.

کناکورد:۱ مخ .

کندهار: ۲۱،۱۲٦،۱۵۹، ۱۸۸ ۱۸۹-۱۹۰، ۲۰٦-۲۰۷، ۲۱۰ مخونه .

گجرات:۱۳،۱۷،۳٤،٤۲،۵۰،۱۳۵ مخونه .

گنگاه: ۵٤،۹۷،۹۹،۲۱۰،۲۲٦ مخونه .

گوالیار:۳۳،۱۸۷. مخونه.

گولکهنده :۲،۱۳،۱۹،۳۵-۳٦،۳۸-۳۹،۵۰-۵۱،۱۲٦؛۱۹۵،۱۹۷،۲۰۰،

۲۰۲،۲۰٦،۲۱۱،۲۱٤-۲۱۵،۲۲۲ مخونه.

گیني: ۷ مخ .

لاهور:۲،۸۸،۲۲۲ مخونه.

لندن: ۲۰٦ مخ .

ليون: ۲۳۹ مخ .

ماتوره: ۸۵ مخ.

مارسل: ۳ مخ .

مدراس: ۱۷ مخ.

مصر: ۱، ۲۳، ۲۰٦، ۲۳۳ مخونه .

مکه: ۱۲۷، ۲۰۲ مخونه .

ملتان: ۳٤ مخ.

مورليند: ۱٦ مخ.

موزامبيك: ۲۰۷، ۲۰۸ مخونه .

موکو: ۱٤٥-۱٤٦، ۲۰۲، ۲۰۷-۲۵۸ مخونه .

ميلان: ۳ مخ.

نرباده: ۱۳ مخ .

ويجانگر: ۱۳ مخ .

هالند: ٥، ۱٤ مخ .

هندوستان: ۲، ۳، ۷، ۱۰ تر ۱٦، ۱۸ تر ۲۰، ۲۲، ۳۱، ۳٥، ٥۲، ٥٥، ٦۱، ۷۲، ۸٤، ۱۳۰، ۱۳۳، ۱٤٤، ۱٤٥، ۱٥۹، ۱٦۲، ۱٦۳، ۱۹۱، ۱۹٦، ۲۰۰، ۲۰٥ تر ۲۰۸، ۲۱۰-۲۱۱، ۲۳۸، ۲٤۰ مخونه .

يمن: ۱٤۳، ۲۰۷ مخ.

سموں پا نه

گرانو اودرنو لوستو نکوا له بده مرغه دځینو نیمگړ تیاوو له امله په دغه کتاب کی دغه لاندې چاپـی نیرو تنی شوې، چی ترلوستو دمخه به یـی پـه سمولوځان زهیرکړئ . «اداره»

ناسم	سم	مخ	کرښه
پښتو	پیښو	٥	١٤
نرنیه	برنیه	١١	٢٠
غوښل	غوښتل	١٣	٢٠
ځپله	خپله	٤١	٥
مکلن	کلن	٥٢	٩
تعقیت	تعقیب	٥٤	١١
دارجه	دراجه	٥٧	١٩
چوا	خوا	٧٣	٦
دا ړیه	دارا	٧٣	١٣
ایرانیو	ایرانیانو	٨٩	٧
سطلان	سلطان	١٠١	١٠
لارې	لدې	١٠٦	٦
کز	کی	١ ٥	٢٨
لعتونه	لغتونه	١١٦	١٥
خواخه	خواجه	١٢٦	١٠
امتـکبر	اوتـکبر	١٣٨	١٣

ناسم	سم	مخ	کرښه
ګاندیانو	ګاوندیانو	۱۴۱	۲۴
تردیدم	تیرېدم	۱۴۴	۱۵
لښکر	ښکر	۱۵۳	۲۳
زیاره	زیاتره	۱۵۶	۱
ووکاوه	ورکاوه	۱۷۲	۴
نه	ته	۱۷۳	۵
مریض	مرض	۱۷۸	۱۹
کندرهار	کندهار	۱۸۹	۲۰
روحیانیو	روحانیونو	۱۹۳	۲۲
سوه	سره	۱۹۵	۱۱
اوه	او	۲۰۰	۱۸
پو	په	۲۰۳	۴
ګډوډری	ګډوډی	۲۰۳	۱۸
بسکه	بلکه	۲۰۳	۲۵
خوشبخه	خوشبخته	۲۰۵	۱۸
یخی	بیخی	۲۱۰	۹
هزازي	هزاري	۲۱۷	۳
څی	چی		۸
لمرله	ارله	۲۱۷	۶
مرغرو	مرغلرو	۲۲۸	۲۲
ډولي اوګرې	دبلی اواګرې	۲۳۰	۲۰
استانیاوې	اسانتیاوې	۲۳۹	۲۲

PROPERTY OF ACKU
5833

کورودانی

دهند دمغلو په دولت کی د وروستیو سیاسی کودتا وو تاریخ د اومړي ټوك په چاپ کی دپوهنتون مطبعی دغو ښاغلو له موږ سره مرسته کړیده:

۱- ښاغلي سید محمود کارگر دطباعت مدیر

۲- ښاغلی عبدالحبیب دنشراتو غړی

۳- فضل الرحمن دحروف چیني دڅانگی سرمرتب

۴- ښاغلو فتح محمد، محمد قسیم، نوراغا، میرجان، محمد حسن، عبدالغفار، محمد مهدی، محمد یوسف اوغلام نبی مرتبین

۵- ښاغلی شاه محمود دماشین د څانگی فنی مامور

۶- ښاغلی عبدالستار ماشین کار

۷- د صحافی دڅانگی محترمو کارکوونکو.

په دې توگه موږ د دوی له مرستو او همکار یو څخه مننه کوو، او کورودانی ورته وایو.

«اداره»

سلسله کتب درسی

۱- دعصبی جهاز توصیفی تشریح .
تألیف پوهاند دکتور سیدعبدالقادر بهاء
۲- پروبلم های انکشافی پلانگذاری ورول دولت دراقتصاد افغانستان .
تألیف دکتور امیریحی ابوی .
۳- مصطلحات حقوقی ، انگلیسی ، دری .
تألیف دکتور محمد قاسم فاضلی .
٤- اساسات علمی ترسنگ .
باهتمام عبدالستار نایر
٥ -تغذی ترجمه اوتتبع :
پوهنیار داکتر امان الله حمیدزی .
٦- فن تربیت .
تاءلیف پوهنمل محمد امین
۷- در سایه های قرآن.
ترجمه برهان الدین ربانی
۸- دمغلو په دولت کی دورستیو کودتا ووتاریخ.
ترجمه دکتور گل محمد نورزی - جلد اول

منـنه

دادبیاتواوبشری علومو پوهنځیدپښتو څېړونو څانگه دپوهنتون دخپرونو داوی مدیر پوهندوی حبیب الرحمن هاله څخه چی ددی کتاب په چاپولوکی مولږته هرډول اسا نتیاوی برابری کړی دی دزړه له کومی منته کوی. «اداره»

دچاپ شمیر: ۷۰۰ ټوکه

۱۳۵۲